

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR'IN "HAYATTAN SAHİFELER" ESERİNDE
YAPIM VE ÇEKİM EKLERİNİN KULLANIMI

TUĞBA CANSIN DİKİCİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN:

PROF. DR. MEHMET YASTI

KONYA-2024

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bilimsel Etik Sayfası

Öğrencinin	Adı Soyadı	TUĞBA CANSIN DİKİCİ		
	Numarası	22810701903		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
Tezin Adı	Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Hayattan Sahifeler" Eserinde Yapım ve Çekim Eklerinin Kullanımı			

Bu tezin hazırlanmasında bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Tuğba CANSIN DİKİCİ

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ÖZET

Öğrencinin	Adı Soyadı	Tuğba CANSIN DİKİCİ		
	Numarası	22810701903		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı / Türk Dili ve Edebiyatı		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans	X	
		Doktora		
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Mehmet YASTI		
Tezin Adı	Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın "Hayattan Sahifeler" Eserinde Yapım ve Çekim Eklerinin Kullanımı			

Bu çalışmada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Hayattan Sahifeler* romanında kullanılan yapım ekleri ve çekim ekleri incelenmiştir. İncelenen ekler işlevlerine göre sınıflandırılmıştır. Bu tezde Gürpınar'ın kelime türetme biçimini, Türkçeyi kullanma becerisini göstermek amaçlanmıştır. Çalışma: giriş, inceleme ve sonuç olmak üzere üç bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde Hüseyin Rahmi Gürpınarın hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. İnceleme bölümünde yapım ekleri ve çekim ekleri tespit edilerek ekler türlerine ve anlamsal kelime türetme biçimlerine göre sınıflandırılmıştır. Sonuç bölümünde tespit edilen eklerle ilgili genel değerlendirmeler ve istatistiksel veriler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yapım Ekleri, Çekim Ekleri, Şekil Bilgisi, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayattan Sahifeler

T.C.
NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

ABSTRACT

Author's	Name and Surname	Tuğba CANSIN DİKİCİ		
	Student Number	22810701903		
		Turkish Language And Literature		
	Study Programme	Master's Degree (M.A.)	X	
		Doctoral Degree		
	Supervisor	Prof. Dr. Mehmet YASTI		
Title of the Thesis/Dissertation	Use of Production and Shooting Suffixes in Hüseyin Rahmi Gürpınar's "Hayattan Sahifeler"			

This study examines the derivational and inflectional suffixes used in Hüseyin Rahmi Gürpınar's novel "Hayattan Sahifeler." The analyzed suffixes are classified according to their functions. This thesis aims to demonstrate Gürpınar's word-formation technique and his proficiency in using the Turkish language. The study consists of three sections: introduction, analysis, and conclusion. A general overview of the life, literary identity, and works of Hüseyin Rahmi Gürpınar is given in the introduction. The analysis section identifies and categorizes the derivational and inflectional suffixes according to their types and semantic word formation methods. A broad assessment and statistical information on the selected suffixes are provided in the conclusion section.

Keywords: Derivational Suffixes, Inflectional Suffixes, Morphology, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Hayattan Sahifeler

İÇİNDEKİLER

ÖZET	II
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER.....	IV
ÖN SÖZ.....	VIII
KISALTMALAR.....	IX
İŞARETLER.....	X
BİRİNCİ BÖLÜM.....	1
1. GİRİŞ.....	1
1.1. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI.....	1
1.2. ÇALIŞMADA KULLANILAN MATERYAL VE YÖNTEM.....	1
1.3. HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR’IN HAYATI.....	1
1.4. HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR’IN EDEBÎ KİŞİLİĞİ	2
1.5. HÜSEYİN RAHMİ GÜRPINAR’IN ESERLERİ.....	3
1.6. HAYATTAN SAHİFELER ÖZET	5
2. İNCELEME	7
2.1. YAPIM EKLERİ	7
2.1.1. İsimden İsim Türeten Ekler.....	7
2.1.1.1. +Aç	7
2.1.1.2. +Ağı.....	7
2.1.1.3. +Ar	8
2.1.1.4. +An.....	9
2.1.1.5. +CA.....	10
2.1.1.6. +CAk.....	12
2.1.1.7. +cağız	12
2.1.1.8. +CI /+CU.....	13
2.1.1.9. +CIk / +CUk.....	16
2.1.1.10. +cIn.....	18
2.1.1.11.+dAş	18
2.1.1.12. +II / +UI	19
2.1.1.13.+in	20
2.1.1.14.+Ir / +Ur	20

2.1.1.15.+lak.....	21
2.1.1.16.+lAyIn	22
2.1.1.17.+laz.....	22
2.1.1.18.+k.....	22
2.1.1.19.+II / +IU	23
2.1.1.20.+IIk/ +IUk.....	31
2.1.1.21.+(I)msI / + (U)msU	42
2.1.1.22.+(I)mtırak	43
2.1.1.23.+(I)n / + (U)n.....	43
2.1.1.24.+(I)ncI / +(U)ncU	44
2.1.1.25.+sAk	44
2.1.1.26.+sIz /+sUz	45
2.1.1.27.+tI / tU	47
2.1.1.28. +z.....	48
2.1.2. İsimden Fiil Türeten Ekler	50
2.1.2.1. +A-	50
2.1.2.2. +Al- < +A-l	52
2.1.2.3. +An- < +A-n-	53
2.1.2.4. +Ar- < er-	54
2.1.2.5. +aş- < +A-ş-	54
2.1.2.6. +At- < +A-t :	55
2.1.2.7. +DA-	56
2.1.2.8. +(I)k- /+ (U)k-	57
2.1.2.9. +kIr- / +kUr-	57
2.1.2.10.+l-	58
2.1.2.11.+lA-	59
2.1.2.12. +lAn- < +lA-n	66
2.1.2.13. +lAş- < +lA-ş-	67
2.1.2.14. +lAt-	69
2.1.2.15. +(ü)mse-	69
2.1.2.16. +(I)r- / +(U)r-	69
2.1.2.17.+rA-	70
2.1.3. Fiilden İsim Türeten Ekler	71
2.1.3.1. -A.....	71
2.1.3.2. -Ak	72
2.1.3.3.-amak	73
2.1.3.4.- AnAk	74
2.1.3.5.-ce	74
2.1.3.6. -ç	75
2.1.3.7. -gA	76
2.1.3.8. - Gan	76
2.1.3.9. -GI.....	77
2.1.3.10. -glç	77
2.1.3.11. -GIn / -GUn	78
2.1.3.12. -I, -U	80
2.1.3.13. -(y)IcI/ -(y)UcU	83

2.1.3.14. -k, -(I)k/ -(U)k	85
2.1.3.15. -(I)ntI / -(U)ntU	91
2.1.3.16. -m, -(I)m/ (U)m.....	92
2.1.3.17. -man.....	94
2.1.3.18. -mUr.....	94
2.1.3.19. -n, -(I)n / -(U)n.....	94
2.1.3.20. -(I)ş	96
2.1.3.21. -(I)t / -(U)t	97
2.1.3.22. -(A)z.....	97
2.1.4. Fiilden Fiil Türeten Ekler	98
2.1.4.1. -A-.....	98
2.1.4.2. -akla-.....	98
2.1.4.3. -ala-.....	99
2.1.4.4. -ar-.....	99
2.1.4.5. -DAr-.....	100
2.1.4.6. -Dİr- / -DUr- (<-t-Ur-)......	101
2.1.4.7. -(I)l- / -(U)l-.....	104
2.1.4.8. -mA-.....	110
2.1.4.9. -n- / -(I)n- /-(U)n-	111
2.1.4.10.- (I)r-, (U)r-.....	116
2.1.4.11. -(I)ş- / -(U)ş-.....	117
2.1.4.12. -t-, -(I)t- / -(U)t-.....	120
2.1.4.13. -y-.....	122
2.2. ÇEKİM EKLERİ	122
2.2.1. İSİM ÇEKİM EKLERİ.....	122
2.2.1.1.Çokluk Eki.....	122
2.2.1.2. İyelik Ekleri.....	129
2.2.1.3. Hâl (Durum) Ekleri	141
2.2.1.3.1. Yalın Hâli	142
2.2.1.3.2. İlgî Hâli Eki	143
2.2.1.3.3. Yükleme Hâli.....	148
2.2.1.3.4. Yönelme Hâli.....	152
2.2.1.3.5. Bulunma Hâli.....	159
2.2.1.3.6. Çıkma (Ayrılma) Hâli.....	164
2.2.1.3.7. Vasıta Hâli	171
2.2.1.3.8. Eşitlik Hâli Eki	176
2.2.1.4. Aitlik Eki	176
2.2.1.5. Soru Eki.....	179
2.2.2. FİİL ÇEKİM EKLERİ.....	180
2.2.2.1. ŞAHİS EKLERİ	180
2.2.2.1.1. Zamir kökenli Şahıs ekleri.....	180

2.2.2.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri	188
2.2.2.2. KİP EKLERİ	194
2.2.2.2.1. BİLDİRME KİPLERİ	194
2.2.2.2.2. TASARLAMA KİPLERİ	209
2.2.2.3. SORU EKİ	217
2.2.2.4. EK FİİL	218
2.2.2.5. FİİLLERİN BİRLEŞİK ÇEKİMİ	226
2.2.2.5.1. Birleşik Kipli Fiillerin Hikâyesi	226
2.2.2.5.2. Birleşik Kipli Fiillerin Rivayeti	230
2.2.2.5.3. Birleşik Kipli Fiillerin Şartı	230
2.2.2.6. FİİLİMSİLER	232
2.2.2.6.1. İSİM – FİİL	232
2.2.2.6.2. SIFAT – FİİL	239
2.2.2.6.3. ZARF – FİİL	258
KAYNAKLAR	280

ÖN SÖZ

Türkçe yapısına göre sondan eklemeli bir dildir. Sondan eklemeli dillerde kelimeler kök ve eklerden oluşur. Ekler kendilerine özgü bir takım işlevleri yerine getirir. Türkçe çok zengin bir ek varlığına sahiptir. Eklerin görev ve işlevleri belirlenmeden dilin zenginliği tam manasıyla yorumlanamaz.

Bu çalışmada Cumhuriyet döneminin önemli yazarlarından olan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Hayattan Sahifeler* adlı romanı şekil bilgisi açısından ele alınmıştır. Gürpınar iyi bir toplum gözelemcidir. Yaşadığı muhitin söz varlığını, inançlarını, değerlerini Türkçenin zengin sözcük türetme şekillerini eserlerinde kendine özgü üslupla ortaya koymuştur. Eserlerinde kullandığı sözcüklerin kimisi kendisinden öncesinde, çağdaşlarında ve sonraki dönem eserlerinde tanıklanmamıştır. Bu sebeple *Hayattan Sahifeler* adlı eserinden yola çıkarak Gürpınar'ın sözcük türetme şekillerini ve çekim eklerinin kullanımını tespit edip Türkçeyi kullanma becerisi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışma; giriş, inceleme ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Giriş bölümünde Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın hayatı, edebî kişiliği, eserleri ve *Hayattan Sahifeler* romanının kısa bir özetine yer verilmiştir. İnceleme bölümünde *Hayattan Sahifeler* romanında yer alan yapım ekleri ve çekim ekleri tür ve işlevlerine göre sınıflandırılmıştır. Yapım ekleri; isimden isim, isimden fiil, fiilden isim ve fiilden fiil türeten ekler olmak üzere dört başlık altında incelenmiştir. Çekim ekleri; isim çekim ekleri, fiil çekim ekleri, ek fiil, fiillerin birleşik çekimi ve fiilimsiler başlıkları altında incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise tespit edilen eklerle ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Gürpınar'ın ekleri kullanma sıklığı, biçimi, kelime türetmedeki eğilimleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmam sırasında bana rehberlik eden, konu tespiti ve yöntem konusunda yardımlarını esirgemeyen değerli danışman hocam Prof. Dr. Mehmet YASTI'ya sonsuz şükranlarımı sunarım.

Tuğba CANSIN DİKİCİ

KISALTMALAR

bk.	Bakınız
C	Cilt
HS	Hayattan Sahifeler
s.	Sayfa
S	Sayı
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri

İŞARETLER

A	: a, e (eklerde)
C	: c, ç (eklerde)
D	: d, t (eklerde)
G	: k, g (eklerde)
I	: ı, i (eklerde)
U	: u, ü (eklerde)
+	: İsmeye gelen ekleri gösterir
-	: Fiile gelen ekleri gösterir
<	: Sonraki şekil
>	: Önceki şekil

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Hayattan Sahifeler* adlı eseri ele alınmıştır. Bu eserde yer alan yapım ekleri ve çekim eklerinin kullanımını incelenmiştir.

Bu çalışmanın amacı Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın *Hayattan Sahifeler* adlı eserinde kullanılan yapım ve çekim eklerinin işlevlerini belirlemek, bu eklerin kullanım sıklıklarını belirlemek, sanatçının Türkçeyi kullanma becerisini ve kelime türetme biçimlerini ortaya çıkarmaktır.

1.2. Çalışmada Kullanılan Materyal ve Yöntem

Bu çalışmada *Hayattan Sahifeler* eserinde kullanılan yapım ekleri ve çekim ekleri incelenmiştir. Bunun için öncelikle başta Zeynep Korkmaz'ın "*Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*", Muharrem Ergin'in "*Türk Dil Bilgisi*", Tahsin Banguoğlu'nun "*Türkçenin Grameri*", Hamza Zülfikar'ın "*Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*", Tuncer Gülensoy'un "*Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgisi Sözüğü*", yapım eklerini ve çekim eklerini konu alan kitap, makale, bildiri ve tezler taranarak bu kaynaklarda yer alan yapım ve çekim ekleriyle ilgili bilgilerden yararlanılmıştır.

1.3. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Hayatı¹

Hüseyin Rahmi, 1864'te İstanbul'da doğmuştur. Hünkâr yaveri Mehmet Sait Paşa'nın oğludur. Hüseyin Rahmi, üç yaşında iken annesi veremden vefat etmiştir. Annesinin vefatından sonra bir süre babasının yanında kalan Hüseyin Rahmi, babasının yeniden evlenmesi üzerine anneannesinin yanında İstanbul'da yaşamaya başlamıştır.

¹ Gürpınar'ın hayatı, eserleri ve edebî kişiliği bölümleri için bk. Abdullah HARMANCI, "Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Öyküleri ve Öykücülüğü", Konya 2010, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü doktora tezi; Mehmet YASTI, "Hayattan Sahifeler", Palet Yayınları, 1.Baskı Konya, 2015; Önder GÖÇGÜN, "GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gurpinar-huseyin-rahmi> (05.07.2024).

Yakubağa Mektebi, Beyazıt'taki Mahmudiye Rüştüyesi ve İdadide okuyan Hüseyin Rahmi, 1878 yılında Mekteb-i Mülkiyeye devam eder fakat hastalığından dolayı öğrenimini yarıda bırakmıştır. Adliye Nezareti Ceza Kaleminde memur, Ticaret Mahkemesinde aza mülazımı olarak çalışmıştır. Kısa bir süre sonra memuriyetten istifa ederek, 1887 yılında Tercüman-ı Hakikat gazetesinde yazmaya başlamıştır. Daha sonra İkdam ve Sabah gazetelerinde çevirmen ve yazar olarak çalışmıştır. Ahmet Rasim ile birlikte Boşboğaz ile Güllabi isimli dergi, daha sonra İbrahim Hilmi Bey ile birlikte Millet gazetesi çıkarmıştır. Çalışmalarına İkdam, Söz, Zaman, Vakit, Son Posta, Milliyet ve Cumhuriyet gazetelerinde devam etmiştir. 1936-1943 yılları arasında Kütahya Milletvekili olarak Türkiye Büyük Millet Meclisine katılmıştır. Memurluk hayatının bitmesiyle kendini tamamen edebiyata adanmıştır. Yazdıklarıyla geçimini sağlayan yazarlarımızdan olmuştur.

Hüseyin Rahmi Gürpınar, Heybeliada'daki evinde 8 Mart 1944'te vefat etmiş ve yine Heybeliada'daki Abbas Paşa Mezarlığı'na defnedilmiştir. Evi bir süre sonra kendi adı ile müzeye çevrilmiştir.

1.4. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Edebî Kişiliği

1887'de Ahmed Mithat Efendi'nin Tercümân-ı Hakikat gazetesinde yazın yaşamına başlamıştır. “Şık” isimli ilk romanı aynı yıl bu gazetede yayımlanmıştır.

Romanlarındaki karakterler toplumun her kesiminden ve her yaş grubundan seçilmiştir. Yapıtlarındaki bir diğer özellik ise karakterlerin ağzını tüm incelikleriyle vermesidir. Halkın hayatını realist ve naturalist çizgide eserlerine sokar. İstanbul'un iç mahallelerindeki yaşantı, kişiler arasındaki konuşmayı, yazıldığı dönemdeki toplum yaşamını bütün canlılığıyla yansıtmıştır. Yapıtlarını herkesin okuyup anlayabileceği bir dille kaleme almıştır. Romanlarında toplumsal eleştiriye çokça yer vermiştir. Eleştiriye mizah yoluyla ortaya koyar. Romanlarındaki tipler aşırı ihtiraslı, aptal, sapık, şöhret düşkünü, batıl inançlı, cahil, züppe, alafrangalık özentisi olan kişilerdir. Bu kişilerin ortak yönü gülünç olmalarıdır. Eski ile yeni çatışması, ruh hastalıkları, yanlış batılılaşma, batıl inançlar ve aile geçimsizlikleri gibi konuları işlemiştir. Gerçeği hem iyi hem de kötü yönleriyle ele almıştır.

Hüseyin Rahmi'nin romanları sürükleyicidir, okuyucuyu son noktaya kadar merak içinde tutar. Geniş bir okuyucu kitlesine ulaşabilmek için yalın bir dil kullanmıştır. Ömrünün son otuz yılını Heybeliada'daki köşkünde yazarak geçirmiştir. Hüseyin Rahmi; seçtiği konular, akıcı üslubu, kıvrak Türkçesi, mizahi yaklaşımı, gerçekçiliği dolayısıyla ilgiyle takip edilen, çok okunan ve sevilen bir yazar olmuş ve pek çok eser vermiştir.

1.5. Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Eserleri

a) *Romanlar*

Ben Deli miyim?, Billur Kalp, Bir Muadele-i Sevda, Cadı, Can Pazarı, Cehennemlik, Deli Filozof, Dirilen İskelet, Dünyanın Mihveri Para mı Kadın mı?, Efsuncu Baba, Eşkriya İnde, Evlere Şenlik, Kaynanam Nasıl Kudurdu?, Gönül Bir Yel Değirmenidir Sevda Öğütür, Gulyabani, Hakka Sığındık, Hayattan Sahifeler, İffet, İnsanlar Maymun muydu?, Kaderin Cilvesi, Kesik Baş, Kokotlar Mektebi, Kuyruklu Yıldız Altında Bir İzdivaç, Metres, Tesadüf, Mezarından Kalkan Şehit, Muhabbet Tılsımı, Mürebbiye, Namuslu Kokotlar, Nimetşinas, Ölüler Yaşıyor mu?, Ölüm Bir Kurtuluş mudur?, Sevda Peşinde, Şeytan İşi, Şık, Şıpsavdi, Son Arzu

b) *Hikâyeler*

Açlıktan Ölmemenin Çaresi, Ada Vapurunda, Aferin Hayrullah (=Bravo Hayrullah), Ahlak Humması, Allah Gönlüne Göre Versin, Annemin Ölümü, Asansör, Balta ile Doğuran Böyle Doğurur, Benim Babam Kimdir?, Bir Açın Ruznamesinden Birkaç Yaprak (Bir Açın Günlüğünden Birkaç Yaprak), Bir Genç Kızın Âvâze-i Şikâyeti, Bir Hafiyenin İtirafatı, Bir Muamma; Bir Oburun Mücadele-i Nefsiyesi, Bir Seyahat-ı Acibe (İki Hödüğün Seyahati), Bugün Ne Yiyeceğiz?, Büyük Ana, Büyük Bir İbret Dersi, Büyük Bir Nedamet (Büyük Bir Pişmanlık), Büyük Günah, Çocuğumun Babası, Çocuklara Yasak, Ecir ve Sabır, Er Kişi Niyetine, Erkeğe Galebe Reçetesi,), İstanbul'da Bir Frenk, İstanbul'un Esareti Günlerinden Bir Hatıra (İstanbul'un Esirliği Günlerinden Bir Anı), Kadını Müdafanın Cezası (Kadını Savunmanın Cezası), Kadının Erkeğe Galabesi, Kadımlar Mebusu, Kadımlar Vaizi, Kanlı Eldiven, Katil Puse (Öldüren Öpücük), Kayınpeder Kayınvalide Kendi Odalarında, Mahdum Bey Zevcesiyle Odasında (Kayınpeder-Kayınvalide, Kaynata-

Kaynana), Kedi Yüzünden, Kedim Nasıl Öldü?, Kılıbık, Kıpti Düğünü, Kırço, Kiralık Vücut, Kocasını Boşayan Hürmüz Hanım, Kumru ile Büyük hanımın Mükamelesi, Lakırdı Beynimizde (Söz Aramızda), Melek Sanmıştım Şeytanı, Menekşe Kalfa'nın Müdafianamesi, Meyhanede Hanımlar (Meyhanede Kadınlar), Mınav... Mınav, Misafir, Mutallaka (Boşanmış Kadın), Mübareğin Kuyruğu, Müslüman Mahallesinde Bu İş Olur mu?, Namusla Açlık Meselesi, Nasıl Dolandırıcı Oldum?, Nasıl Öldürdüler?, Nergis Hanım'la Fehmi Bey, Nurker Hanım'dan Mektup, Ölü Diri Getirir, Refia Hanım'ın Köfesi, Sahte Doktor, Samatya Tramvayında Topa Yirmi Kala, Sigarayı Nasıl Terk Eттіm? (Sigarayı Nasıl Bıraktım), Sirkeci Lokantalarında İftar, Sokakta; Sonbahar Göçleri, Şıllıkla Züppe, Şehirde Bir Şekavet, Tehlike Karşısında Keçi Fil Oluyor, Tensikat-ı Beytiye (=Evde Tensikat, Ev Masraflarını Kısıtlama), Ters Konuşma, Tımarhane Şairlerin, Filozofların Mabedidir, Tosun, Tövbeler Tövbesi, Tünelden İlk Çıkış, Türkân Hanım'dan Mektup, Uçurumun Kenarında, Üç Misal, Varda İspanyol Geliyor!, Yanık Dolma, Yankesiciler (El Elden Üstündür), Yankesiciler Kulübü, Yeni Diyojen, Zarafet ile Tekir, Zavallı Halime, Zavallı Katil, Zavallı Şair.

c) *Kısa Yazılar*

Arzın Yuvarlaklığına İnanmıyor, Bakkal Bodasakı'den Hüseyin Rahmi Bey'e Mektup, Balık Pazarı, Bir Maymunun İntiharı, Boykotajın Telakki-i Değeri, Dağların Şenliği, Döşekten Bir Sada (Döşekten Bir Sesleniş), Gökten Köpek mi Yağıyor?, Halkın Saflığı, Hanımların Ökçesi - Beylerin Öfkesi, Hayat ve Ölüm, Heybeli Yangını, Horoz Ailesi Sinirli Hanımın Mektubu, İğneli Fıçı, İlk Orucum, İnsan Çekiştiren Eski Vaizler, Kanatsız Uçak Yelkensis Gemi, Kanımızı Emenler, Karnıcalarla Savaştayım, Pis Bir Vak'a, Taharet Meraklısı (Temizlik Meraklısı), Üfürükçülüğüm, Yazarlar Nasıl Öler?, Yeni Bir Gazetenin Çukur Düşünceleri

ç) *Hikâye Antolojileri*

Kadınlar Vaizi (1920), Meyhanede Hanımlar (1924), Namusla Açlık Meselesi (1933), Katil Buse (1933), İki Hödüğün Seyahati (1933), Tünelden İlk Çıkış (1934), Gönül Ticareti (1939), Melek Sanmıştım Şeytanı (1943), Eti Senin Kemiği Benim (1963)

d) Oyunlar

Gülbahar Hanım (kayıp), Hazan Bülbülü, Kadın Erkekleşince, Tokuşan Kafalar, İki Damla Yaş

e) Sanat ve Edebiyat Konulu Yazılar

Cadı Çarpıyor, Şekavet-i Edebiyat,

f) Derlemeler

Müntahabat-ı Hüseyin Rahmi, Sanat ve Edebiyat, Mektupları ve Tiyatro Eleştirileri, Gazetecilikte İlk Yazılarım, Gazetecilikte Son Yazılarım 1, Gazetecilikte Son Yazılarım 2 , Gazetecilikte Son Yazılarım 3, Gazetecilikte Son Yazılarım 4

g) Çeviri Romanlar

Emile Gaboriau'dan 113 Numaralı Cüzdan (1889), Bir Kadının İntikamı (1891), Batinyollu İhtiyar (1891), Jules Arsène Arnaud Claretie'den Paris'te Bir Teehhül (1892), Alfred de Musset'den Frederick ile Bernerette (1896), Paul de Kock'tan Biçare Bakkal (1903)

h) Çeviri Hikâyeler

Arsızlık Eden Cezasını Bulur, Baba Kornil'in Mühim Bir Sırrı, Bir Sehv-i Rü'yet, Bir Zeki Rehnüma, Garip Bir Mektup, Hâli Zamanı Olmayan Adam, Hasta Çocuk, İki Öksüz, Kedilenmek İleti, Kim İki Bin Dolar Kazanmak İster?, Münzevi Rahip (Köşeye Çekilmiş Rahip), Ne Boş Hayal İmiş, Rahibin Merkebi (Papazın Eşeği), Sadakat, Şeytanın Karısı, Zavallı Cambaz

1.6. Hayattan Sahifeler Özet

Roman, Edirnekapısı'nı tasvirle başlar. İstanbulda yaşayan Hâcer ve Sabire'yi anlatır. Sabire Edirnekapısı'nda gelip geçenden, cenaze sahiplerinden beş on para alarak geçinir. Hâcer, yosma eskisidir. Sürtük Hâcer derler. Cenazelerde ağlayarak para kazanan bir kadındır. Hâcer kızı Hürmüz'ün hamile kaldığını öğrenir ve kızını evlendirmek için bir plan kurar. Kızını yaşlı Manav Veli'yle evlendirmek niyetindedir. Manav Veli'ye kızının ona çok aşık olduğunu, aşkıdan hastalandığını, yataklara düştüğünü söyler. Genç kızın aşkına layık olmaya çalışan Manav Veli, iyileşinceye

kadar Hürmüzü bekler. Bu arada Hürmüz doğurur. Hâcer doğan bebeği öldürüp bir mezarlığa gömer. Hâcer yaptığına pişman olsa da iş işten geçmiştir. Roman, “*Ey sevdâzedeler! Aşkınızın vereceği mahsûle namus ve kanun sayfalarında yer hazırlamadan evvel birbirinizin agûşuna atılmayınız.*” öğüdüyle sona erer.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İNCELEME

2.1. YAPIM EKLERİ

2.1.1. İsimden İsim Türeten Ekler

2.1.1.1. +Aç

İsimden isim türeten bir yapım ekidir. Eklendiği kelimeye benzetme, büyütme ve küçültme anlamları katar (Korkmaz,2009:34).

HS'de benzetme ve nesne adları yapma işleviyle kullanılmıştır.

HS'de benzetme işleviyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- **Topaç** gibi delikanlı... (25/21)
- Hacer kendi, çirkefin en kuvvetli akıntısında **kulaç** atarak yaşıyordu. (36/5)
- Manav, üzerinde vişne çürüğü yemeni sarılı fesini yine arkaya iterek bilardo bilyesi gibi parıldayan tepesini kaşıya kaşıya beş on **kulaç** derin düşünmeye vardı. (83/24)

HS'de nesne ismi türetme işleviyle kullanılan örneği şu şekildedir:

- İsmine cazibe dediğimiz görünmez, erilmez, tutulmaz, şekilsiz, hararetsiz, sessiz, kararsız fakat fezada mer'î gayr-ı mer'î bü- tün âlemleri muallakta tutan, **topaç** gibi döndüren, top gibi fırlatan, fikirden daha seri, dehadan daha cevval bu her şeyden yaman kuvvet nedir? (57/19)

2.1.1.2. +Ağı

İsimden fiil türeten +a ekiyle fiilden isim türeten –gI ekinin kaynaşmasından oluşmuştur. Ek, bu biçimiyle işlek değildir. +AğI ekiyle yapılan kelimelerin bir kısmı +AğI > +Ay > +ey değişimine uğramıştır (Korkmaz, 2009:34)

HS' geçen örnekleri şu şekildedir:

- Âlemin gelinlik kızlarını, **güveylik** oğullarını alacağına, aman Allahım, aşağılı yukarılı durmaz işler iki delikten ibaret kalan bu ihtiyarı rahmet-i rahmanına niye gark edivermiyorsun? (28/1)

- Nikâhları kıyılmadan onlar kale bedenlerinde gelin **güveyi** olmuşlar. (47/1)

2.1.1.3. +Ar

Nesnelerin sayısını gösteren üleştirme sıfatı yapan bir ektir.

HS'de üleştirme sıfatları türetme işleviyle ve sayı adlarından zarf türetme işleviyle kullanılmıştır.

Üleştirme sıfatları türetme işleviyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- Şimdi **birer** onluk veriyorlar. (22/11)
- Oldunuz zerre artık **birer** kocakarı. (30/2)
- Hacer ile Hürmüz, Sabire'yi pohpohlamak için ikisi de **birer** yanından koltuklarına girerler. (31/17)
- Fakat şimdilik olduk sanki **birer** öz kardaş... (34/8)
- Bunların seyahatname ve rehnüma haritalarında memleketimizin camileri, kadim surları, dikili taşları, çeşmeleri, sebilleri yanında merak-ı câlib **birer** mevkî'-i tettebbu' u vardır. (37/5)
- Manzaraca bu harap şarkın, mamur garbın (Piyer Loti)'lerini ve hemen bütün şair ve ressamlarını letafetine dembeste bırakan sırr-ı hüsnü, efsûn-ı ânı, câzibe-i rûhâniyyeti cidden tetkike şayan **birer** sanat muammasıdır. (37/8)
- Bunlar ait oldukları emvatın sanki ikinci ölümlerini gösterir **birer** sefaletle, devrilmiş kavukları, fesleriyle upuzun yerlerde serpili yatıyorlar. (38/1)
- Servilerin gölgeleri altına sokulmuş, her biri müşahhas **birer** maneviyat gibi duran taşların sade-dilâne resimlerine, yazılarına bakınız. (38/28)
- Kabristanlar şehrin bütün erbâb-ı tenezzühüne ve serserilerine güşâde **birer** mesiredir. (40/2)
- Hepsi birden bîârâm, tasavvurlara sığmaz **birer** süratle bu müthiş nihayetsizliğe âzim... (56/18)
- **Birer** okka yesek yine doymuyoruz. (70/4)

- Birbirine karışan bu gölgeler arasına ziyâ-yı kamer girmeye uğraşarak mezar taşlarını *birer* mübhemiyet-i mahûfe içinde tenvirettikçe dünya ile ahiret, hakikatle hayal arasında kalplere lerze verir manzaralar peyda oluyordu. (90/24)

Sayı adlarından zarf türetme işleviyle kullanıldığı örneği şu şekildedir:

- Daima bir kaçını, topuzun sapı yahut güllesi üzerinde tarihî *birer* remz gibi kabarmış, düşünür veya uyur görürsünüz. (13/3)
- Fakat havalar böyle iyi gidip de buradan tabut geçmezse galiba açlıktan *birer birer* hep öleceğiz... (21/8)

Sayı adları dışında kullanılan örneği şu şekildedir:

- Pata gelen pehlivanlar gibi yürek tazelemek için bir *kaçar* yudum su içirdikten sonra iki münâzi' kadını karşı karşıya yine salıverdiler. (46/4)

2.1.1.4. +An

İsim kök ve gövdelerine gelerek isim soylu kelimeler türetir.

Eski Türkçede bağlilik, çokluk ve güçlendirme işlevlerinde kullanılan bu ek Türkiye Türkçesinde kökle kaynaşıp işlekliliğini yitirmiştir (Korkmaz, 2009:35).

HS' de *oğlan* ve *kızan* kelimelerinde kullanılmıştır. Örnekleri şunlardır:

- Benim *oğlan* (Hidayet) gazetede okumuş.(22/4)
- *Oğlana* bağırır, kıza bulaşır, bana sataşır. (24/27)
- Güya sakallı efendinin biri bizim *oğlanın* eline bir mecdiye vermiş, Defterdar'da tenha bir kayıkhaneye götürmüş. (25/28)
- *Oğlanı* götürüp kıblenümâya gösterdim. (25/31)
- Hafızallah sarmca *kızanları* götürür yarı yarıya. (26/13)
- Benim nur gibi kız *oğlan* kız evladıma iffira mı atyorsun? (35/3)
- Kız *oğlan* kız aleyhinde böyle lakırdı çıkarmak günahtır. (36/23)

- Uçurtma uçuran **oğlanlar**, tablaları sehpalarda üzerinde müşteri bekleyen simitçi, şekerci, helvacı, marulcu... birçok satıcı... (40/19)
- Keçekülâh hırpanî **oğlan**, hep kâhya efendinin etrafında dolaşarak iki uşağın iyâdî-i teslimiyetinde bulundurulmuş hurç kadar büyük bir çanta kımıldatıldıkça içinden gelen şıkırtılara daima kulak veriyordu. (52/19)
- Debelleşe debelleşe nihayet kız altta, **oğlan** üstte ikisi orta yerdeki mezarın üzerine devrildiler. (53/19)
- Biz de vaktiyle kız **oğlan** kız idik. (78/12)

2.1.1.5. +CA

İsim gök ve gövdelerine gelerek isim, sıfat ve zarf niteliğinde kelimeler türeten bir ektir.

Zeynep Korkmaz'a göre bu ek; eşitlik, benzerlik ve karşılaştırma işlevleriyle kullanılan ad çekim eki +CA'nın, kalıplaşma yoluyla bir yapım ekine dönüşmesidir. Yapım eki olarak sıfat, zarf ve adlar türetir (Korkmaz, 2009:36). Muharrem Ergin de çekim eki olarak kullanılan bu ekin fonksiyon değiştirilerek yapım eki olarak kullanıldığını söyler. Kavim, dil, lehçe ve şive adları türettiğini belirtir (Ergin, 2009:167).

HS'de geçen +CA'lı zarflar:

- Bu kapıaltı kahvehanesinde keyif yetiştiren müşteriler **sıkça sıkça** kahvelerini ellerinden bırakarak, geçen tabutun altına girmek yahut sadece arkasından birkaç adım yürümek suretiyle ölüye dindarane hürmet vazifesini ifâ ederler. (11/13)
- Biri musluğu kopuk, İstanbul sokaklarında **yüzlencesine** tesadüf ettiğiniz kuru çeşmeler gibi metruktur. (11/21)
- Topuzlara muteallik sair rivayet o kadar mebzul ve karnen, tarihen yekdiğerine o derece mübayindir ki cümlesi zikredilse **ayrıca** bir kitab-ı efsâne teşekkül eder. (12/16)
- Öyle halâvetli bir dilenci oldu ki, hiç **zahmetsizce**... (24/15)
- **Haftalarca** yüzü gözü sargılı gezdi. (73/20)

HS'de geçen +CA'lı sıfatlar:

- **Kirlice** başörtülü, siyah yeldirmeli, esmer ciltli, kırk beşlik bir kadın bu kapı içinin hiç ayrılmaz bir perisi gibidir. (13/10)
- Semanın, esmer, müphem tepeler ile kavuştuğu hattın üzerinde **irice** noktalardan müteşekkil karaltılar görünüyor. (41/21)
- İstifhamından sonra **kerihçe** bir seda ve bülend âvâz ile aşır okumaya başladı. (52/26)
- Hacer, meydana çıkan **şişkince** bir ikinci para çantasına gözlerini diker. (70/15)
- Seni **yaşlıca** bir adama vereceğim. (79/16)
- Hacer, manav damada malikiyet bahtiyarlığını şimdiden tadarak **haylice** bir yemiş hamulesiyle dükkândan çıktı. (85/3)

HS'de geçen +CA'lı adlar:

- (Kuşbâz)'lar **kapancalarını**, ökselerini bu ağaçlara kurarlar. (40/3)
- El-aceletü mine'ş-şeytân hemen hiçbir nevi usûl-i hesâbiyyeye aşına olmayan bu ayak satıcısı **saatlerce** düşünse bir aydır kullandığı re'sü'l-mâlin şimdiye kadar beher kuruşu ne kazanmış olduğunu bilemez. (42/6)

+CA ekinin; benzerlik, görelilik anlamında adlar türettiği örnekleri şunlardır:

- O aralık kaşlı gözlü, **akça** fakat **pakça** değil, genç irisi kirlî bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek, çıplak kuvvetli topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/1)

+CA ekinin, dil ve lehçe bildiren adlar türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Kocakarı **Çingenece** bir şey söyler. (34/18)
- Hürmüz'ün lazım gelen uzuvlarını uzun uzadıya muayene ile **kadınca** bir sual sordu. (78/20)

2.1.1.6. +CAk

Bu ek küçültme, sevgi ve acıma anlamlarında isim, sıfat ya da zarf görevli sözcükler türetir. Zeynep Korkmaz'a göre bu ek +CA ekinin +ok ekiyle kaynaşmasından oluşmuştur (Korkmaz, 2009:29).

+CAk eki, HS'de nesne ismi yapma, toplu halde hareket etme, sevgi, acıma ve isim soylu kelimelerden zaman anlamlı zarflar türetme göreviyle kullanılmıştır.

HS'de beraberlik, toplu halde hareket etme işleviyle kullanıldığı örnekleri şunlardır:

- Biz şöyleyiz, böyleyiz ama *soycak* ırzımıza kaviyiz. (25/33)

HS'de araç, gereç, nesne isimleri türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Bir mescit, bazen bir karakol, camları isli gayet sefil bir kahvehane, attarlığı, kuruyemişçiliği, şekerciliği, *oyuncakçılığı*, kâğıtçılığı, daha birçok esnaflığı bir dükkânda cem etmiş bir bakkal, buranın tekmil ihtiyacât-ı beşeriyyesine kifayet ediyor. (45/17)

+CAk ekinin; sevgi, şefkat acıma anlamında kullanıldığı örnekleri şunlardır:

- *Yavrucak* galiba şimdiye kadar, insan yutan bu çukuru böyle açık ağzıyla hiç görmemiş. (55/11)
 - Fakat bu feci ölüm *yavrucağın* manzarasına öyle müthiş bir ma'nâ-yı tazallüm ve tel'in vermişti ki en belig ifadât-ı beşeriyye bunu o feca'atiyle anlatamaz, en müellim şikâ- yet feryatları o tesir ile tercüme edemezdi. (91/19)

İsim soylu kelimelerden zaman anlamlı zarflar türettiği örnekleri şunlardır:

- On yedi yaşında civan kızı şurada viran türbede *demincek* yattı kalktı. (68/28)

2.1.1.7. +cağız

İsimden isim türeten bu ek küçültme, sevgi ve acıma anlamları katar.

HS'de acıma anlamında kullanılan örnekleri şunlardır:

- Aşağıda söylenen efsaneleri sanki tekziben, bu *hayvancağızlar* dem çekerek netice-i hazmlarını râvî ve sâmilere üzerlerine salıverirler. (13/5)
- *Yavrucağızım* peya-â pey iki sene döşeklerde yattı. (17/15)
- *İhtiyarcağız* döşeginde tiril tiril titrer. (23/22)
- Ey ne yapsın o ihtiyar *adamcağız*? (24/7)
- Allah'ın bahşettiği hayatı daha ilk avân-ı teneffüsünde durduran bu canı elin altında *masumcağız* kıvrandı kıvrandı. (89/21)
- Teessürden göz pınarlarına biriken birkaç damlayı sile sile: Elin kırılın Hacer, bu *masumcağıza* nasıl kıydın? (91/26)

2.1.1.8. +CI /+CU

Bu ek, Türkiye Türkçesinin en işlek eklerinden biridir. Meslek isimleri yapma, bir işi uğraşı haline getirme ve alışkanlık isimleri yapma gibi çeşitli işlevlerde kullanılır.

+CI/ +CU eki, HS'de meslek ve uğraşı isimleri yapma, alışkanlık isimleri yapma, kelime köküyle bağlantılı olan işi yapan kimseyi gösterme işlevleriyle kullanılmıştır.

HS'de alışkanlık haline getirme, huy edinme işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Ne *inatçı* pinpondur. (25/9)
- İnsanın avucu ortasına öyle nal gibi mecdiyeyi yapıştırdıkları zaman adam *yalancı* kederle değil sevincinden ağlar alimallah. (22/13)

Kelime köküyle bağlantılı olan işi yapan kimseyi gösteren örnekleri şu şekildedir:

- Hep o yolun *yolcusuyuz*...(17/31)
- Yâ *şefaatçiler şefaatçisi*... (17/27)

Hayattan Sahifeler romanında meslek ve uğraşı adı olarak geçen örnekleri şu şekildedir:

- Birkaç eski iskemle koymuş bir **kahvecinin** burayı âdeta bir şurb u sohbet dükkânçesi hâline getirmiş olduğunu görürsünüz (11/6)
- Sanki bu güzergâh bir tekke, köşede oturan aksakallı muhacir **kahveci** şeyh, Sabire de bu dergâhın yegâne mürîdesidir. (13/18)
- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru **üzümcü** yahut cesm bir kuyu bileziği iriliğindeki küfesiyle sakalının kabalığında bilmem nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu **kestaneci** veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle **tulumbacılığı** riyasetinden ma'fuv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi... (16/11-13)
- **Kahvecinin** yanında emaneten su dolu bir desti ile bir de asa bulundurur. (16/25)
- Böyle sokak ortalarına oturup da züll-i su'âl irtikâb edeceğine **hizmetçiliğe** git... (18/12)
- Vaktiyle **hizmetçiliğe** de gittim. (18/14)
- Hiç kimseyi bulamasalar saka ile **bekçi** ile türlü rezalet...(18/18)
- **Kahveciyle** pek teklifsiz idiler. (21/4)
- İşte **mortocuların** yüzlerini güldüren üç mevsim... (21/9)
- Kabir başında **öşürcülere**, duagûlara mecdiye, en aşağı çeyrek dağıtırlardı.(22/10)
- Anlıyor musun **kahveci** baba? (24/6)
- Bir dilenci **îrâdcısı** vardır. (25/10)
- Bu **îrâdcının** sekiz on dilencisi vardır. (25/13)
- Ben ne kayıkhaneyi duydum ne sakallı efendiyi ne de **kıblenümâcudan** var haberim. (26/5)
- Hem de bilmem ki ne demektir **kıblenümâci**? (25/7)
- Yangın **nöbetçisi** gibi geliyorsun! (27/13)
- Hemen **sütçü** viranesine kadar koştuk. (28/21)
- Bir yanı **Çömlekçi** Hacı'nın karısı Ayşe tarafından bir tarafı da Matrabazın Hafize'den yana olmuş. (28/23)
- **Kahveci** Ali Ağa (28/3)
- Hem **falcıyım**. (35/15)

- İki sene evvel **takunyacının** kızını kaç kibleñümaya gösterdiler de bir şey anlaşılamadı. (36/25)
- Sonra ne **gözcü** ne **bekçi**, hemen bir daha buraların semtlerine uğramamışız. (37/15)
- Arada bir dört yol ağızlarına, servilerle boy ölçüşen su terazilerine, çeşmelere, yeşil parmaklıklı türbelere, çarpık **mezarıcı** kulübelerine tesadüf olunur. (39/18)
- Uçurtma uçuran oğlanlar, tablaları sehpa üzerinde müşteri bekleyen **simitçi, şekerçi, helvacı, marulcu**... birçok satıcı... (40/19)
- Bir mescit, bazen bir karakol, camları isli gayet sefil bir kahvehane, attarlığı, **kuruyemişçiliği, şekerciliği, oyuncakçılığı, kâğıtçılığı**, daha birçok esnaflığı bir dükkânda cem etmiş bir bakkal, buranın tekmiñ ihtiyacât-ı beşeriyyesine kifayet ediyor. (45/17)
- Üçler, yediler, kırklar, büleğa, füseha, ulemâ, eimme-i dîn, müctehidîn..." diye haykırır iken ağızından salyalarını elindeki yazılı bakır tasa akıtan, çizmeli, kisvetli, arakıyyeli sulu **sebilci**... (50/1)
- Haydi git, kayıkhane de oğlunun teknesini delmişler, **kibleñümacıya** göster. (47/15)
- Eyüp'te **kebağçılar** köşesinde sakat bir kedi gibi etrafı koklayarak oturan şiş bacak dilenci... (50/1)
- Cenazelerden aldığı sadakalar ile her akşam İriküplü'de cebinde tek mangır kalmayınca kadar kafayı tütsüledikten sonra **meyhaneciye**: "Bu gece can verip de rahat döşeginden yarın Eyüp'e nakledilecek amarde cenazelerin kredisine bana bir tekci sunmaz mısın?" ibrâmıyyla birkaç kadeh daha çeken Zom Salih, sakat olduktan sonra azat edilmiş, yarı belinden aşağısı tutmaz zenci Şetaret Kadın... (50/12)
- Bu ayarda **mortocu** meşahiri hep bu sürüye dahildi. (50/16)
- Bunların **değnekçileri**, sakatlığından dolayı çürüğe çıkarılan şirket-i hayriyye çımacısı Ömer Ağa, o müessesede edindiği fikri intizâmıyyla, seele-i mağşuşeden topalları, çolakları, körleri, kamburları tasnif etmek terakkiperverliğinde bulunmuştu. (50/18)
- Bunların değnekçileri, sakatlığından dolayı çürüğe çıkarılan şirket-i hayriyye **çimacısı** Ömer Ağa, o müessesede edindiği fikri intizâmıyyla, seele-i mağşuşeden topalları, çolakları, körleri, kamburları tasnif etmek terakkiperverliğinde bulunmuştu. (50/19)

- **Değnekçi** maiyeti efradından her birini bi'l-istihkâk iştiğal etmeleri lâzım gelen yerlere geçirmek istiyor, fakat herkes istihkakının fevkine çıkmaya uğraştığından pek gürültü oluyordu. (51/30)
- **Simitçi**, peynirli **pideci**, **helvacı**... gibi satıcılar peyda oldu. (52/1)
- **Değnekçi**, kâhya efendinin hiddetini teskin için eline geçen kırmızı entarili bir kız çocuğunun arkasına sopasıyla vurmaya başladı. (52/16)
- Hacer, **Değnekçi** Ömer Ağa'ya yardım için **mezdancı** dede gibi ortada gezinerek ona buna söz anlatmaya, gürültüyü kesmeye uğraşıyordu. (53/6)
- Tabut kapağı üzerinde **mezarcı** testeresi hırıldarken çocuğa fenalık geldi. (60/17)
- Üç kuşak, kâhya efendi, imam, **bekçi** bu işe memur idiler. (65/24)
- manav kafası, **boyacının** sûret-i istimâl hakkında verdiği izahatı pek iyi anlayamadı. (73/15)
- **Kuyumcunun** Nuri? (78/4)
- **Mezarcının** İzzet? (78/6)

2.1.1.9. +Cİk / +CÜk

İsinden isim türeten bir yapım ekidir. Eklendiği kelimeye küçültme, pekiştirme, sevgi ve acıma anlamları katar.

+Cİk /+ CÜk eki HS'de küçültme, acıma, sevgi, pekiştirme, pekiştirilmiş yer adları yapma ve sınırlandırma işlevleriyle kullanılmıştır.

+Cİk / +CÜk ekinin isme küçültme anlamı kattığı örnekleri şu şekildedir:

- Bu **hazneciklerin** suyu semaver gibi kapakları açılarak kova ile konur. (11/19)
- Bu **yuvacıklar** tamamıyla dolmuş. (12/27)
- Bir **tanecik** de çoluğuma, çocuğuma bırakayım demiyor. (27/25)
- Nah bir **tanecik** kalmadı. (33/16)
- İşte size bir **mezdancı**. (40/8)
- Onu hazım ile başka şekle, varlığa koyması için vücudu ebediyetin dişlerine teslim olunan bu kadının **mezarcığı** önünde karşımıza çıkan muammayı kâinata tatbik edelim. (56/11)

- Asgar-ı nâ-mütenâhîden a'zam-ı nâ-mütenâhîye kadar bütün mevcûdâta öyle hâkim ki küre-i arzımız üzerinde bir kum **taneciği**, damarlarımızda bir kan **damlacıği** yok ki onun tesirinden âzâde kalabilsin. (57/22-23)
- Çarçabuk bir **tepecik** peyda oldu. (60/13)
- bazen bir zeytin **taneciğiyle** bir hafta kifâf-ı nefis eder. (69/29)
- Bir avuç yemişe az **öpücük** mü verdin sen o herife? (79/25)
- A **öpücük** vermek başka. (79/25)
- Üç dört meyve almak için sana birkaç **öpücük** verir. (82/10)
- Marpucu çektikçe nargile şişesinin tokurdayan su **kabarcıklarına** müşabih zihninde de bir şeyler kaynıyordu. (85/27)
- **Ufacık** iki küçük hattan kaşları, fırça gibi sık saçları vardı. (91/16)

HS'de pekiştirme işleviyle kullanılan örnekleri:

- Kocan vaktiyle baktı sana, **şimdıcik** sen de ona... (23/25)
- Ama işte oldum **şimdıcik** böyle çürük bir adam. (29/11)
- Fakat **şimdıcik** olduk sanki birer öz kardaş... (34/8)
- Evladımın bir **kerecik** yüzünü göreyim tazallümüyle bağırdı. (90/5)

Pekiştirilmiş yer adları yaptığı örneği şu şekildedir:

- Benim babam yani Hidayet'in dedesi Sebilci Mustafa Efendi **şuracıkta** Taşkendî Hazretleri'nin yanında yatar. (26/1)

Sınırlandırma işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Cenazelerden aldığı sadakalar ile her akşam İriküplü'de cebinde tek mangır kalmayınca kadar kafayı tütsüledikten sonra meyhaneciye: "Bu gece can verip de rahat döşeginden yarın Eyüp'e nakledilecek amarke cenazelerin kredisine bana bir **tekcik** sunmaz mısın?" ibrâmiyla birkaç kadeh daha çeken Zom Salih, sakat olduktan sonra azat edilmiş, yarı belinden aşağısı tutmaz zenci Şetaret Kadın... (50/14)

HS'de acıma göreviyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- **Yüreciğimin** başı hâlâ çıra gibi yanyor. (17/8)

- Merhum ***babacığımın*** zamanındaki kelli felli, valide şallı, buhurdanlı, tekbirli, tehlîlli kibar cenazeleri şimdi nerede? (22/8)
- On altı, on yedi yaşındaki ***körpecik*** kızları luâb-ı perestişini akıtarak takip ettiği zamanlarda çok defa: (73/7)

İsme sevgi, şefkat kavramları kattığı örnekleri şu şekildedir:

- Ah iyi ama ***Aliciğim***, herif oturmuyor. (24/24)
- Ver ***yumurtacıklarımı***... (46/20)
- O aralık: “***Anneciğim*** ...mı koparıyor...” cümle-i galizasıyla bir feryat koptu. (65/17)

2.1.1.10. +cIn

İsimden isim yapan bir ektir. –cIl ekiyle benzer işlevde kullanılır. Genellikle kuş adları türetir (Zülfikar, 2011:75).

HS’de tespit edilen örnekleri şunlardır:

- Topuzun fevkindeki duvar sathına yirmi, otuz aileye aşıyan olacak tahta ***güvercinlikler*** yaptırılmış.(12/26)
- Bu aralık Hacer’in başörtüsüne yukarıdan ***güvercin*** tersler. (22/15)

2.1.1.11.+dAş

+dAş eki isimlerden isim ya da sıfat yapma göreviyle kullanılır. Eklendiği kelimeye ortaklık bildirme, bir takım değerlere beraber sahip olma anlamları katar (Zülfikar, 2019:79).

HS’de ortaklık bildirme işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Sen imanımızı ***yoldaş*** eyle...(18/28)
- Biz de ev altında ***kardeşi*** Mustafa ile tek mi çift mi oynuyorduk. (28/15)
- Fakat şimdilik olduk sanki birer öz ***kardaş***... (34/8)

- Medenî memleketlerde olduğu gibi bu mezarların hiç birinde bir sevgilinin, bir validenin, pederin, *kardeşin*, bir oğlun, kızın çiçek demetlerine temessül etmiş nişâne-i tahassür ve hürmetini görmezsiniz.(38/10)

2.1.1.12. +II / +UI

İsinden isim türeten bir ektir. Ses yansımaları isim köklerinden sonra kullanılır (Korkmaz, 2009:47).

HS'de ses yansımaları köklerden isim türetme işleviyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- İhtiyarcağız döşğinde *tiril tiril* titrer. (23/22)
- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de sıçrayarak bu ağız dalaşları yangın gibi *pırl pırl* tevsîf-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını saç saça, baş başa getireceği bir sırada bütün *gürültülerin* fevkine çıkan şöyle bir ses işitildi: (47/24)
- Değnekçi maiyeti efradından her birini bi'l-istihkâk iştiğal etmeleri lâzım gelen yerlere geçirmek istiyor, fakat herkes istihkakının fevkine çıkmaya uğraştığından pek *gürültü* oluyordu. (51/32)
- Deflerine sebep olacak sûrette *gürültü* edenlere inkisâren kocakarılar ellerini havaya kaldırdılar. (52/14)
- Hacer, Değnekçi Ömer Ağa'ya yardım için meydancı dede gibi ortada gezinerek ona buna söz anlatmaya, *gürültüyü* kesmeye uğraşıyordu. (53/6)
- Uzaktan bir *uğultu* gibi Mevlevî dedegânının tehfilâtı iştilmeğe başladı. (53/11)
- Tabut kapağı üzerinde mezarcı testeresi *hırıldariken* çocuğa fenalık geldi. (60/17)
- Merhume ile olan hayât-ı zevciyyetinin bütün sefahatı gayet seri bir sinema gibi gözlerinin önünden *fırl fırl* geçiyordu. (60/20)
- Birbirine meydan vermeyerek testi testiye, göğüs göğüse itişiyorlar, büyük bir *gürültü* oluyordu. (63/14)

- Manav, üzerinde vişne çürüğü yemeni sarılı fesini yine arkaya iterek bilardo bilyesi gibi *parıldayan* tepesini kaşıya kaşıya beş on kulaç derin düşünmeye vardı. (83/24)
- İhtiyar, kısık, öksürüklü, *hırıltılı*, gunneli sesiyle kudreti yetebildiği kadar haykırarak: Niçin koparıyorsunuz? (88/7)

2.1.1.13.+in

İsimlerden isim ve zarf türeten bir yapım ekidir. Eski Türkçe ve Eski Anadolu Türkçesinde kullanılan vasıta durumu ekinin kalıplaşmasıyla oluşmuştur (Korkmaz, 2009:48).

HS'de tespit edilen tek örneği şu şekildedir:

- On yedi yaşında civan kızı şurada viran türbede *demincek* yattı kalktı. (68/28)
- *Deminden* kaba eti ısırılan dilenci karısı (el-cezâu mine'l-cinsi'l-amel) olarak bir fırsat düşürerek çocuğun ayn-ı nâhiye-i vücûdiyyesine intikam dişlerini saplamıştı. (65/20)

2.1.1.14.+Ir / +Ur

Ses yansımali köklere gelen bir isimden isim yapım ekidir (Korkmaz, 2009:48).

HS'de ses yansıma köklerden isim türetme işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Hâcer *şakır şakır* gülerek: Destûr tü tü...(34/2)
- Kolları sıvalı, önü peştemalli, kalıpsız fesli genç bir tâbi' elindeki maşanın iki ucundan *şıkır şıkır* çıkardığı tempoya tebean bir nevi terennüme benzeyen: "Ağalar geliyor." nidâsıyla geziniyor. (40/26)
- Keçekülâh hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında dolaşarak iki uşağın iyâdî-i teslimiyetinde bulundurulmuş hurç kadar büyük bir çanta kımıldatıldıkça içinden gelen *şıkırtılara* daima kulak veriyordu. (52/21)
- Bozuk paralar büyük çantadan avuçla hesapsız *şakır şakır* mendillere boşaltıldı. (65/27)

- Beynini dolduran pek tatlı düşüncelere nargilenin *tokurtulu* musikisi pek tevafuk ediyordu. (85/30)

2.1.1.15.+lak

İsimden isim türeten +IA ekiyle filden sıfat yapan –k ekinin kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik ektir (Korkmaz, 2009:50).

+lak eki, HS’de biçim ve görünüşü anlatan sıfatlar, zarflar ve yer adları türetme işlevleriyle kullanılmıştır.

+lak ekinin, biçim ve görünüşü anlatan sıfatlar türettiği örnekleri şunlardır:

- O aralık kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirlî bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek, *çıplak* kuvvetli topuklarının altında “şıpidik”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/3)
- *Çatlak* zurna gibi senin hiçbir yanın hava tutmaz. (30/14)
- *Çırılçıplak* esmer bir vücut, sırtkan bir çehre ile pencerenin önüne dikilir. (34/18)
- *Çıplak* Mustafa’nın dişisi... (34/21)
- Tavuk sahibi Ayşe, yeldirmesinin eteklerini beline çemremiş, başından örtüsü kaymış, *çıplak* ayaklarında iki şıpidik birkaç adım ortaya çıkararak: (46/12)
- Bu âyet-i kerîme kalplerde inerken rüzgâr ile iki *çıplak* dalı birbirine sürtünen servi, davudî bir nevha salıverdi. (65/7)

Tarz zarfı türettiği örneği şu şekildedir:

- Kuruyuncaya kadar *çıplak* gezecek. (34/15)

+IAk eki eklenin yer adları türettiği örneği şu şekildedir:

- Şurada *kışlakta* dört beş Çingene karısı var. (31/10)

2.1.1.16.+layIn

Bu ek, birden fazla ekin birleşmesinden oluşmuştur. İsimden fiil yapma eki olan +IA, zarf-fiil eki -I ve vasıta eki -n'nin birleşerek tek bir ek haline gelmesiyle meydana gelmiştir. Zaman bildiren kelimelerde kullanılır (Ergin, 2009:173).

HS'de zaman bildirme işleviyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- *Sabahleyin* kalkmış senin kuyuya sakladığın kurban kavurmasını tek bir tane bırakmayınca kadar tekmi tıkmış. (27/17)
- *Sabahleyin* Şerife ablamın evine gitmiştim. (28/13)

Türkçede daha çok isimden isim yapım eki olarak kullanılan +layIn ekinin örneksime ile fiil tabanlarına getirildiği görülmüştür. HS'de fiil tabanında zarf görevli sözcük türetme işleviyle kullanılmıştır. Örneği şu şekildedir:

- Fakat bıçağı *vurduklayın* bir de bakarsın ki içerde bir şey kalmamış. (82/32)

2.1.1.17.+laz

İsimden fiil türeten +IA- ekiyle fiilden isim türeten -z ekinin kaynaşmasından oluşan +IAz eki isimden isim türeten bir ek özelliği kazanmıştır. Aşağılama anlamı veren sıfatlar türeten ek *haylaz*, *oflaz*, *üflez* gibi kelimelerde görülür (Korkmaz, 2009:53).

HS'de aşağılama anlamı veren sıfat türetme göreviyle bir yerde kullanılmıştır. Örneği şu şekildedir:

- Taş, çamur atan *haylaz* çocuklara bağırır, çağırır. (13/24)

2.1.1.18.+k

İşlek olmayan bir ektir. Benzerlik işleviyle kullanılır (Ergin, 2009:177).

HS'de benzerlik işleviyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- Ekmek içi bulamadığım akşamlar hayvanlara köftün, kepek ıslatır gibi *kabukları* suda yumuşatıp da öyle yediriyorum. (23/21)
- O aralık kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirlili bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek,

çıplak kuvvetli **topuklarının** altında “şpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/1)

2.1.1.19.+II / +IU

İsim kök ve gövdelerine gelerek isim ya da sıfat türeten bir ektir.

“*Adlardan (bazen de sıfatlardan) “sahip olma, üzerinde bulundurma, o özelliği taşıma, ilgili olma yetkili olma” anlamlarında sıfatlar türetir.*” (Korkmaz, 2009: 54).

+II / +IU eki; HS’de üzerinde bulundurma, sahiplik, bir kavme ya da millete ait olma, bir nesnesi ya da özelliği olan kimse, ilgili olma anlamlarında isim ya da sıfat türetme işlevleriyle kullanılmıştır.

+II / +IU ekinin, “bir kavme ya da millete ait olma” anlamı kattığı örnekleri şu şekildedir:

- Suhûlete, tembelliğe hürmeti feda eden bi’l-verâse âtil, kayıtsız **şarklıların** sanatta muavinleri tabiattır. (38/24)
- **Şarklılara** mahsus nihayetsiz bir sabır ve atâletle bekleyiniz. (41/23)
- Nerede bulunduğunuzu şaşırarak kadar tefekkürâta dalmış iken bu develeri görünce şarkta ve **şarklı** olduğunuzu derhal hatırlarsınız. (41/32)
- Bu **İstanbullular** divanedir. (82/25)

HS’de, üzerinde bulundurma anlamı katan örnekleri şunlardır:

- Bu mahallin namı kapı fakat iri iri çivilerle saç **kaplı**, aşı **boyalı**, paslanmış, bu iki ağır kanadın açılıp kapandığını hemen gören yoktur (11/8)
- Kahve iskemleleri atılmış tarafın mukabilindeki sedde, taştan, yeşil **boyalı**, tahta **kapaklı** iki küçük çeşme haznesi vardır. (11/18)
- O eski **badanalı** Kalekapısı yosması şimdi tamamıyla cennetlik muhterem bir bânû hâlini alır. (16/27)
- Baksana üstüne **kirli** bir döşek çarşafi örtmüşler. (21/17)
- Kalıpsız, **yağlı** bir fes... (21/18)

- **Kirli** kuş kafesine döndüm. (22/22)
- O aralık kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirli bir kız, tarazlanmış, **tuzlu** güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek, çıplak kuvvetli topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/1)
- Biraz yürüdükten sonra, Surdibi’nde duvar içinde bir **katlı**, boyasız, ahşap bir ebniye görürsünüz. (33/2)
- Koca Çingene **katmerli** bir istihza ile buruşuk dudaklarını birkaç defa yayıp yayıp büzerek: (35/11)
- Etrafına duvar, sadece bir çit ve hatta en basit bir parmaklık çevirmek gibi iptidâî hiçbir inşaatta bulunmaksızın kırlara ulu orta ölülerimizi gömmüş, üzerine hüviyeti nâtik **yazılı** taşlar dikmişiz. (37/15)
- Bu **kozalıklı** mahalleye bir kalabalıkla getirilip defnolundukları günü, gelip geçenlerin mürüvvet-i fâtihâlarına emanet edilerek hemen ebediyen terk olunurlar. (38/13)
- Bu cesîm mezarlık kıtaları, birbirinden iri **taşlı** kaldırımları bozuk yollar ile ayrılırlar. (39/15)
- Arada bir dört yol ağzlarına, servilerle boy ölçüşen su terazilerine, çeşmelere, yeşil **parmaklıklı** türbelere, çarpık mezarıcı kulübelerine tesadüf olunur. (39/17)
- **Yosunlu** olduğundan akan suyun billuru içinde, fevkindeki ağaç yapraklarının ihtizazları görünüyor. (39/20)
- İşte bütün bir aileye uhrevi bir mesken olmuş **yaldızlı** şebeke önünde sekiz on kişilik bir musahabe mangası...(40/10)
- Etraftan ağaçların ruhani gölgeleri altından, tabîî bir müzeyi andıran şebkeler arasından, koca **kavuklu** pür vakar taşlar, bu kaynaşan, cıvıldaşan hayat menazırını seyrediyorlar ve her bir taş eski Türk kafalarının mekânnetini ibraza müekkel bir işaret gibi duruyor. (40/30)
- O zaman güneşin altın **saçaklı** eteklerini yaydığı minâ-i lâciverd uzak ufuklara bakarsınız. (41/19)

- Bu çöl evlatlarının uzun *kirpikli* çekik gözlerindeki durgunluğu, hamûllüğü görünüz. (42/1)
- *Çirkefli* sokaklardan, *gübreli* bostanlardan geçtiler. (45/11)
- İki tarafta hayli bir müddet, harçsız *duvarlı* bahçeler, bostanlar, mezarlar, viraneler devam ettikten sonra bir ev kümesine, kulübemsi meskenlerden müteşekkil bir mahalleye tesadüf ediliyor. (45/13)
- Bir mescit, bazen bir karakol, camları *isli* gayet sefil bir kahvehane, attarlığı, kuruyemişçiliği, şekerciliği, oyuncakçılığı, kâğıtçılığı, daha birçok esnafılığı bir dükkânda cem etmiş bir bakkal, buranın tekmil ihtiyacât-ı beşeriyyesine kifayet ediyor. (45/16)
- Hacer, (tabirime bin af dilerim) *kulplu, emzikli* bir helâ ibriği şekliyle bir eli kalçasında, diğeri dirseği bir zaviye-i münferice ile bükülerek havada, vücudu hemen göbek atacak bir vaz'-ı raksânda ve göz süzmek, göğüs titretmek için çifte (nara) ve zurna sedalarına kulak kabartır gibi bir hâlde bu imtihan meydanında şeref ve galebe ihrazına çıkarak: (46/21)
- Sürücü beygirlerinin kuyruklarından oltalık kıl çeken hırpani *külahlı* veled-i zina... (50/3)
- Bu bir *gözlü*, sekiz körü yokuş yukarı dişli tren gibi süratle çekiyordu. (50/25)
- Simitçi, *peynirli* pideci, helvacı... gibi satıcılar peyda oldu. (52/1)
- Mayıs ayı, mezarlığın kalın, semiz, *yağlı*, iri *yapraklı* ısırganlarını, yapışkanlarını, baldıranlarını, deve dikenlerini, *sinirli* otlarını ve daha birçok envadan nebatatını öyle beslemişti ki her tarafta açıklı koyulu yeşillikleriyle atlas gibi parlıyorlar, mezar taşları bu yeşillik deryası içine yarı yarıya gömülerek sanki bir rahmet-i had- râya gark olmuşlardı. (60/1)
- *Paralı* elini yumup diğerini uzatınca uşak kızarak: Verdik a işte şimdi... (68/29)
- Ah *yaldızlı* odaları terk ile böyle karanlık kabre kapanıp yatması kolay mı? (70/31)
- Ne kadar sadaka verilse hatta avuçlarla bezl edilse yine yırtık yenlerin, *kirli* ellerin, sefil çehrelerin hücumlarından kurtulmak mümkün olmuyordu. (71/30)

- Haftalarca yüzü gözünü *sargılı* gezdi. (73/20)
- Yorganın altından faciayı hisseden lohusa, başını dışarı çıkarmaya uğraşır iken Hâcer, nevzatın ölüsünü *kanlı* bir beze sardı. (90/1)

İsme sahiplik anlamı kattığı örnekleri şu şekildedir:

- Bu misk *kokulu* ağzını hangi tarafa yardım için açsan kavgayı o kazanır. (31/8)
- O aralık kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirli bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek, çıplak *kuvvetli* topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/1)
- Öyle *halâvetli* bir dilenci oldu ki, hiç zahmetsizce... (24/15)
- Kanı *hiddetli*... (27/9)
- Ben elime belime *kuvvetliyim!* (34/4)
- Hacer kendi, çirkefin en *kuvvetli* akıntısında kulaç atarak yaşıyordu. (36/5)
- Sâbire sen bir *namuslu* karısın. (36/20)
- Burası türbe-i şerîfeye kurbiyyeti hasebiyle *şerefli* yerdir. (51/11)
- Kız, âşğının *kuvvetli* pazuları arasından kurtulmaya çabalayarak: Bırak... Brak gınahtır... Cenaze geliyor... dedi. (53/12)

+II/ +IU ekinin; ilgili olma, davranış ya da duygu durumuna sahip olma anlamları kattığı örnekleri şu şekildedir:

- Haftalar geçiyor da bir göğsü *imanlısına*, kalbi *merhametlisine* tesadüf edemiyoruz. (18/4)
- Sanatına *devamlı* bir adam olsa kocamın dilencilikten istihracı, talihi pek pek açıktır. (24/28)
- (Güleş) *meraklısı* delikanlılar burada pehlivanlık ederler. (40/3)

İsme özellik, nitelik kavramları kattığı örnekleri şunlardır:

- Bir rivayete göre bunları Hazret-i Süleyman aleyhi's-selam Kanuni Sultan Süleyman'a (!) hediye olarak göndermiş, diğer rivayetçe devler ile olan **kanlı** bir muharebe neticesinde Ceneviz'ler tarafından iğtinam edilmiştir. (12/12)
- **Okkalı** olsun. (15/4)
- Bu geçmiş ömrünün **revaçlı** zamanları yirmi senenin remadıyla örtülmüş ise de hâlâ her şey dünkü gibi hatırdadır. (15/18)
- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, **katmerli** ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru üzümçü yahut cesîm bir kuyu bileziği iriliğindeki küfesiyle sakalının kabalığında bilmem nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden ma'fûv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi...(16/9)
- Âh âh **ölümlü** dünya... (17/5)
- **Türlü** hakaretler ile akıl öğretmeğe girişir... (18/13)
- Kapı aralarında beylere, efendilere kendini okşatmalı, aşk ve sevdaya fıkır fıkır **dayanıklı** olmalı... Artık benim hâlim kaldı mı?.. (18/16)
- Hiç kimseyi bulamasalar saka ile bekçi ile **türlü** rezalet... (18/18)
- Bazen rüyada kendini gencemiş ve kadim **ateşli** dildâdelerinin ağuşlarında pür hazz ve safa görür. (15/21)
- Bir **okkalı** fincan daha ısmarladı. (21/3)
- “Sebilin önü **şerefli** yerdir, oraya dilenci oturtmam.Ben mütevelliyim.” diye meydana bir herif çıktı. (24/19)
- Bir **türlü** başa çıkamıyoruz. (25/9)
- Anladın mı çürük mantar **kafalı** herif... (29/8)
- Nazarım değmesin, bu sabah ağzın **çelikli**...(31/6)
- İşte iki **canlı** diyorlar. (35/24)

- Fakat o, her **türlü** ahlâk-ı rezâiliyle beraber kızını bu akıntıdan hariç bir selamet kıyısında tutabileceğine kâni' ydi. (36/6)
- Bir takım çığnene topraklara gömülmüş, bazıları ileride yapılan harçsız duvara hatıl konulmuş **serpuşlu**, **nukuşlu**, **kitabeli**, **fatihalı** taşlardan yokuşlara basamaklar yapılmış... (38/4)
- **Beyazlı**, **sarılı**, **pembeli** çiçekler açmış. (38/17)
- Ellerindeki **okkalı** fincanları ağır ağır keyif çatarak höpürdetiyorlar. (40/24)
- Seni gidi **katmerli** orospu kızı orospu seni. (47/3)
- Bu bir gözlü, sekiz körü yokuş yukarı **dişli** tren gibi süratle çekiyordu. (50/25)
- Bu her şeyden **tatlı**. (53/18)
- Mayıs ayı, mezarlığın kalın, semiz, yağlı, iri yapraklı ısırganlarını, yapışkanlarını, baldıranlarını, deve dikenlerini, sinirli otlarını ve daha birçok envadan nebatatını öyle beslemişti ki her tarafta **açıklı koyulu** yeşillikleriyle atlas gibi parlıyorlar, mezar taşları bu yeşillik deryası içine yarı yarıya gömülerek sanki bir rahmet-i had- râya gark olmuşlardı. (60/1)
- On paranızı aldımsa vücudumda on **türlü** yara çıksın. (67/16)
- Bu, **gizli kapaklı** bir şey değil ki. (77/22)
- Seni **yaşlıca** bir adama vereceğim. (79/16)
- O yemiş yiyeceğini, bir kere midesini bozmuş bir **türlü** düzeltemiyoruz. (82/1)
- Hacer bir ah çektikten sonra **manalı** manavın yüzüne bakarak: Kızımı yakan ateş, delikanlı ateşi değil... (83/19)
- Beynini dolduran pek tatlı düşüncelere nargilenin **tokurtulu** musikisi pek tevafuk ediyordu. (85/30)
- İhtiyar, kısık, **öksürüklü**, **hırıltılı**, **gunneli** sesiyle kudreti yetebildiği kadar haykırarak: Niçin koparıyorsunuz? (88/7)
- A **zavallı** biz ne yapacağız? (18/26)
- Pek **pahalı** olmalı. (22/7)

- Sen beş dakika **abdestli** duramazsın. (30/13)
- **Zavallı** ölülerimiz! (38/12)
- Hayvanların **rehavetli** adımlarındaki ağır vezne bakınız. (41/28)
- Ben buranın **mütevellisiyim**, yirmi beş lira almadan cenazeyi gömdürtmem. (51/4)
- Bu dünya işi gibi değil, **veballidir**. (51/10)
- Zekâ-yı beşere bu sınırdan ötesini görmek memnu olduğunu bilmeyen **zavallı** genç, bir şeyi anlayabilmek ye'siyle bu ahiret kapısından eğilip eğilip baktı. (55/15)
- **Kederli** bir sima aldı. (81/11)
- Burada durması bizim için çok **tehlikelidir**. (92/4)

Bir nesnesi, aracı ya da özelliği olan kimse anlamlarında kullanılan örnekleri şunlardır:

- **Kirlice başörtülü**, siyah **yeldirmeli**, esmer **ciltli**, kırk beşlik bir kadın bu kapı içinin hiç ayrılmaz bir perisi gibidir. (13/10)
- Sanki bu güzergâh bir tekke, köşede oturan **aksakallı** muhacir kahveci şeyh, Sabire de bu dergâhın yegâne mürîdesidir. (13/18)
- Bazı Acem panolarında çatık **kaşlı**, **sürmeli gözlü**, kıvrım **zülüflü** melikeler vardır.(16/5)
- Merhum babacığımın zamanındaki **kelli felli**, **valide şallı**, **buhurdanlı**, **tekbirli**, **tehlîli** kibar cenazeleri şimdi nerede? (22/8)
- Güya **sakallı** efendinin biri bizim oğlanın eline bir mecdiye vermiş, Defterdar'da تنها bir kayıkhaneye götürmüş. (25/28)
- Ben ne kayıkhaneyi duydum ne **sakallı** efendiyi ne de kiblenümcüden var haberim. (26/5)
- O aralık **kaşlı gözlü**, akça fakat pakça değil, genç irisi kirlî bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek, çıplak kuvvetli topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/1)

- Çember **sakallı** dostun gelirse Kaleiçi kumkumalarında fink atmaya hâlin var da buna mı yok? (29/22)
- Pencereden ak **saçlı**, kuru kara, buruş buruş ihtiyar bir Çingene karısı görünerek: Ne istiyorsunuz hanımefendiler? (33/7)
- **Sarıklı, kavuklu** koskoca bir Hacı Ahmet ayaklar altına uzatılmış yatıyor. (38/5)
- Macun çevrişenler, pehleler üzerine çizilmiş murabbalarda beş taş oynayanlar, oraya buraya çayırlara uzanmış, gözleri hayal-i dildârını takibe dalmış sevdazedeler, **çarşafli** kadınlar, başları **çiçekli** kızlar, **allı morlu** elvan kıyafetleriyle mayısın hava ve çimenleri içinde bu tabîî levhada (notlar) teşkil ediyorlar. (40/17-18)
- **Şalvarlı, saltalı**, fesleri **yemenili**... (40/22)
- İri **nasiyeli**, gür **kaşlı**, kalın **enseli**, uzun gümüş **köstekli** Türkler, geniş dizlerini nîm bükerek küçük iskemlelere taşarak oturmuşlar. (40/22-23)
- Kolları **sıvalı**, önü **peştemalli**, kalıpsız **fesli** genç bir tâbî elindeki maşanın iki ucundan şıkır şıkır çıkardığı tempoya tebean bir nevi terennüme benzeyen: “Ağalar geliyor.” nidâsıyla geziniyor. (40/26)
- Ben de edeyim senin **boyalı** saçma... (47/12)
- Üçler, yediler, kırklar, büleğa, füseha, ulemâ, eimme-i dîn, müctehidîn...” diye haykırır iken ağzından sayyalarını elindeki **yazılı** bakır tasa akıtan, **çizmeli, kisvetli, arakıyyeli sulu** sebilci... (49/22), (50/1)
- Abani **sarıklı, körüklü** bir zatla şişman karnı üzerinde kalın bir altın kordon sallanan sivil bir efendi arasında bir mücadele vardı. (50/30)
- Değnekçi, kâhya efendinin hiddetini teskin için eline geçen kırmızı **entarili** bir kız çocuğunun arkasına sopasıyla vurmaya başladı. (52/17)
- Şu **yamalı hırkalı** kıza verme. (67/8)

+II / +IU ekinin zarf göreviyle ikilemeler kurduğu örnekleri şunlardır:

- Âlemin gelinlik kızlarını, güveylik oğullarını alacağına, aman Allahım, **aşağılı yukarılı** durmaz işler iki delikten ibaret kalan bu ihtiyarı rahmet-i rahmanına niye gark edivermiyorsun? (28/1)

- Kocakarı, *dikkatli dikkatli* bakarak: (34/33)
- Karı, çökük merdiven basamaklarından *hızlı hızlı* iner iken avluda yatan büyük baba bir kan, bir cinayet kokusu aldı. (90/7)

+II /+IU ekinin kalıplaşmış olarak kullanıldığı örnekleri şu şekildedir:

- Topaç gibi *delikanlı*... (25/21)
- Medenî memleketlerde olduğu gibi bu mezarların hiç birinde bir *sevgilinin*, bir validenin, pederin, kardeşin, bir oğlun, kızın çiçek demetlerine temessül etmiş nişâne-i tahassür ve hürmetini görmezsiniz.(38/10)
- (Güleş) meraklısı *delikanlılar* burada pehlivanlık ederler. (40/4)
- Herifte yaş almış, saç sakal yarı yarıya ağarmış fakat kadın dendi mi biçâre adam yirmi yaşında pür-ateş bir *delikanlı* kesilir, el ayak titrer, gözler süzülür. (73/4)
- Hacer bir ah çektikten sonra manalı manavın yüzüne bakarak: Kızımı yakan ateş, *delikanlı* ateşi değil... (83/21)

2.1.1.20.+IIk/ +IUk

İsim kök veya gövdelerine gelerek isim ya da sıfat görevli sözcükler türeten bir ektir.

“Başlıca fonksiyonları isimlerden yer, alet, topluluk isimleri, mücerret isimler ve sıfat yapmaktır”(Ergin, 2009: 155).

HS’de araç gereç isimleri yapma, bir özellik bildirme, sınırlama, tahsis, giysi isimleri yapma, mekan ve yer adları yapma, renk adlarından rengin yaygın olduğunu anlatan kelimeler türetme, o zaman süresi içine giren anlamında isimler türetme, bir iş ya da meslekte olmayı gösteren isimler türetme, sayı ad ve sıfatlarından bir arada olmayı gösteren adlar türetme, soyut adların genelleştirilmesi işlevleriyle kullanılmıştır.

+IIK eki, araç gereç isimleri türettiği örnekleri şunlardır:

- Düzgünlere, rastıklara, *allıklara* bulanır. (16/2)
- Kör zannetsinler diye koyu bir *gözlük* taktım. (24/13)

- Bu musahabelerin **gûlâbdânlığı** hizmetini görürler.(13/7)
- Etrafına duvar, sadece bir çit ve hatta en basit bir **parmaklık** çevirmek gibi iptidâî' hiçbir inşaatta bulunmaksızın kırlara ulu orta ölülerimizi gömmüş, üzerine hüviyeti nâtik yazılı taşlar dikmişiz. (37/12)
- Arada bir dört yol ağzlarına, servilerle boy ölçüşen su terazilerine, çeşmelere, yeşil **parmaklıklı** türbelere, çarpık mezarıcı kulübelerine tesadüf olunur. (39/17)

+IIIK ekinin bir özellik, nitelik bildirdiği örnekleri şu şekildedir:

- Hele şu bunak herife bakın, hem dileniyor hem de **emirlik** satıyor, emir isen kime ne? (68/7)
- Koskoca hanımefendi hiç iki **kuruşluk** su ile gömülür mü? (69/6)
- Veli Ağa yirmi **kuruşluk** boya ile çehresini büyükbaba hitabına maruz kalmak felaketinden kurtardıktan sonra dükkâna gelip giden körpe kızlara sırnaşmakta artık beis görmüyordu. (74/8)
- Şurada eczaneden kırk **paralık** karbonat al. (82/22)
- Senin kızında böyle bir **bohluk** var mı ki? (83/4)

Tahsis, sınırlama işleviyle kullanılan örnekleri:

- Diğerleri kaldırılarak **numunelik** şimdi bir tane bırakılmış (12/7)
- Eski badanalı Kalekapısı yosması şimdi tamamıyla **cennetlik** muhterem bir bânû hâlini alır. (16/27)
- Bu kadının zevâl-i sinn ile uyuşmuş hisleri efsûnkâr enzârıyla çarpıp kızıştırarak **gündeliğini** yirmiye, otuza getirdiği vakitler de olur. (16/19)
- Öyle imamesiyle, gözlüğüyle, tespîhiyle, pöstekisinin üzerinde sade otursun, hiç ağzlarını açmadan ay başlarında **aylık** alan bazı meclis azaları gibi durduğu yerde bunun da cepleri para dolar. (24/31)
- İşte bu herif, çalıştırmak için kocama tamam on mecdiye **aylık** teklif etti. (25/16)
- Onun **kızlığı** damda kalmış. (35/5)
- **Damızlık** bulmaya çıkmadım. (33/13)

- Sürücü beygirlerinin kuyruklarından **oltalık** kıl çeken hırpani külahlı veled-i zina... (50/3)

+IIK ekinin giysi isimleri türettiği örnekleri şunlardır:

- Pırl pırl başında **gelinlik** duvağıyla geçen sene bir civân kız da ben de gömdüm. (17/6)

Bu ek, bir iş ya da meslekte olmayı ya da o işi yapmayı gösteren adlar türetir. Örnekleri şunlardır:

- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru üzümcü yahut cesîm bir kuyu bileziği iriliğindeki küfesiyle sakalının kabalığında bilmem nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle **tulumbacılığı** riyasetinden ma'fuv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi... (16/13)
- Hâcer'in en büyük **sanatkârlıklarından** biri de cenaze takibinde gösterdiği iğfal ve riyakârlık maharetidir.(16/21)
- Böyle sokak ortalarına oturup da züll-i su'âl irtikâb edeceğine **hizmetçiliğe** git... (18/12)
- Vaktiyle **hizmetçiliğe** de gittim. (18/14)
- **Dilencilikte ihtiyarlık** para getirir. (24/9)
- Sanatına devamlı bir adam olsa kocamın **dilencilikten** istihracı, talihi pek pek açıktır. (24/28)
- Bunlar **pazarlıkla** çifleşecekler değil a...! (31/1)
- (Güleş) meraklısı delikanlılar burada **pehlivanlık** ederler. (40/4)
- Bir mescit, bazen bir karakoş, camları isli gayet sefil bir kahvehane, **attarlığı**, **kuruyemişçiliği**, **şekerciliği**, **oyuncakçılığı**, **kâğıtçılığı**, daha birçok **esnaflığı** bir dükkânda cem etmiş bir bakkal, buranın tekmil ihtiyacât-ı beşeriyesine kifayet ediyor. (45/16-17)
- İçeride **ebelik** eden Hacer: Hah işte tamam. (88/1)

Mekan ve yer adları oluşturduğu örnekleri şu şekildedir

- **Mezarlıkların** kurbiiyet-i zelâinde yaşayan bu taraf ahalisi manevî zevattan hiç birini gücendirmemek için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, kendilerince büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine üşenmezler.(12/19)
- Topuzun fevkindeki duvar sathına yirmi, otuz aileye âşiyân olacak tahta **güvercinlikler** yaptırılmış. (12/27)
- İşte böylelerine müsadif olunca Sürtük Hacer'in içfalkâr bir şuhlukla boynunu çarpıtıp hafif hafif göğüs geçirerek göz süze süze lisan-ı hâl ile: "Haydi yığdım, **mezarlık** arasında biraz hasb-i hâl edelim..." deyişi de vardır. (16/17)
- Bu yaşında işte böyle **mezarlık** sakası oldum. (17/20)
- Gece yarıları kalkar, **mezarlıklardan** servi kozalakları toplar, mangal yakar, kapak ısıtır da ayaklarına korum. (23/23)
- **Uçkurluğuna** kadar her tarafını aradım. (25/8)
- **Folluk** yumurta meselesi... (28/28)
- Ayşe'nin tavuğu, Hafize'nin **folluğuna** yumurtlamış. (31/3)
- Teke azgın, dişi kızgın, bulmuşlar birbirini **mezarlıkta**...(31/1)
- Frenklerin "pitoresk" dedikleri kalem ve fırça ile tasvire seza şark menazırımızdan mühim bir kısmını ulu ve garibâne **mezarlıklarımız** teşkil eder. (37/1)
- Bu sır, **mezarlıklarımızın** tetkikiyle de ayan olur. (37/11)
- İşte pehlenin **aralıklarından** yeşillikler fişkırılmış. (38/17)
- Bu cesîm **mezarlık** kıtaları, birbirinden iri taşlı kaldırımları bozuk yollar ile ayrılırlar. (39/15)
- **Ortalıkta** baş döndürücü bir terakkî faaliyeti var. (43/5)
- Ayşe'nin bağırmandan sesi kısılmış, **folluk** sahibi Hafize'nin koltuğuna iki kadın girmişti. (45/22)
- Karı, **folluğunun** ağzı yedi mahalleye açık duruyor. (46/16)

- Haydi git, *mezarlıkta* zamparaların bekliyor. (47/13)
- Kadir geceleri cami *pabuçluğunda* “Kaçan ki Hazret-i Yunus aleyhi’s-selâm balığın karnında ikamet buyururken...” cümle-i ifitâhiyyesiyle etrafına bakman cemaatsiz vâiz, Molla Üryani... (50/6)
- Burada mücadele böyle devam ederken duagû ve dilenci sürüsü sel akar gibi *mezarlığa* doldu. (51/25)
- Mayıs ayı, *mezarlığın* kalın, semiz, yağlı, iri yapraklı ısırganlarını, yapışkanlarını, baldıranlarını, deve dikenlerini, sinirli otlarını ve daha birçok envadan nebatatını öyle beslemişti ki her tarafta açıklı koyulu yeşillikleriyle atlas gibi parlıyorlar, mezar taşları bu yeşillik deryası içine yarı yarıya gömülerek sanki bir rahmet-i had- râya gark olmuşlardı. (60/1)
- Sanki enzâr-ı ulûhiyyet kalplere girmiş, melekler yerlere inmiş, *mezarlığın* bütün ölüleri yevm-i haşr gibi dirilmiş her taraf huşu içinde ahirete dönmüştü. (65/2)
+Ilk/ +IUK eki “o zaman süresi içine giren” anlamında ad ve sıfatlar türettiği örnekleri:
- Kirlice başörtülü, siyah yeldirmeli, esmer ciltli, *kırk beşlik* bir kadın bu kapı içinin hiç ayrılmaz bir perisi gibidir. (13/10)
- Mesela *yetmişlik* fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru üzümücü yahut cesîm bir kuyu bileziği iriliğindeki küfesiyle sakalının kabalığında bilmem nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden ma‘fûv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi... (16/9)
- Bu *aralık* Hacer’in başörtüsüne yukarıdan güvercin tersler. (22/15)
- *Küçüklüğünden* beri beni de kaç defâ aşıladılar. (22/28)
- O *aralık* kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirlî bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek, çıplak kuvvetli topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/1)

- Âlemin **gelinlik** kızlarını, **güveylik** oğullarını alacağına, aman Allahım, aşağılı yukarılı durmaz işler iki delikten ibaret kalan bu ihtiyarı rahmet-i rahmanına niye gark edivermiyorsun? (27/24),(28/1)
- Öteki pencereden, uzamış beyaz kaşları, bıyıkları esmer rengini büsbütün karanlık gösteren bumburuşuk **yetmişlik** Çingene sırtarak: (33/24)
- Ben altmış **senelik** Çingene karısıyım. (35/14)
- Develer on, on beş **saatlik** yolu üç günde geliyorlar. (42/3)
- Türk, beş altı **saatlik** bahçelerden sırtında getirdiği bir küfe kirazı satmış, şimdi hesabımı düşünüyor. (42/5)
- Bu **aralık** çocuğun biri arkadaşının elinden borca alınmış simidi kaparak kaçtı. (52/9)
- İnsan bu dünyaya nasıl dil bilmez, tecrübesiz, hatrasız, çıplak geliyorsa bir **ömürlük** cidal ile ekseriya kazanç şeklinde diğer insan kardeşlerinden gasp ve sirket eylediği bütün emvâl ve müktesebât-ı fikriyyesini burada bırakarak yine öyle üryan, dilsiz, fikirsiz gidiyordu. (63/5)
- O **aralık**: “Anneciğim ...mı koparıyor...” cümle-i galizasıyla bir feryat koptu. (65/17)
- **Altmışlık** bir adam bu küçük ücretle mâzî-i şebâbetine ne kadar tornistan edebilirse bu da o kadar gençleşirdi. (74/6)

+IIK eki , renk adlarından o rengin yaygın olduğu kelimeler türettir. Örnekeleri şu şekildedir:

- Sabire buraya her gün sabah **karanlığında** gelir. (13/20)
- Taş **kızgınlığı** bir, yaprak dökümü iki, kânunlarla mart üç...(21/9)
- Rumeli’de bilmeyiz öyle **yeşillik** hastalığı... (26/12)
- Bunun ağaçsız, **yeşilliksiz** bir viraneye benzeyen bahçesinin kapısı açıldı. (33/4)
- Öteki pencereden, uzamış beyaz kaşları, bıyıkları esmer rengini büsbütün **karanlık** gösteren bumburuşuk yetmişlik Çingene sırtarak: (33/24)
- İşte pehlenin aralıklarından **yeşillikler** fişkırmış. (38/17)

- Bilmem bu kabristan ağaçlarının koyu *yeşillikleriyle* göğün ilahî *maviliğinde* nasıl lâhûfî bir imtizaç yahut sanatkârâne bir ahenk var? (39/11-12)
- Bu şehir semasının firuzesindeki fikirleri gönüllere çeken bu cazibe, çimenlerinin *zümürtlüğündeki* bu efsun, harabelerindeki bu belağat, halkındaki bu safvet nedir? (41/6)
- Hastalığında kuş tüyü şilteler üzerinde incinen validesinin nazik vücudunu şimdi bu *karanlık*, katı yere mi tıkcaklardı? (55/14)
- Mayıs ayı, mezarlığın kalın, semiz, yağlı, iri yapraklı ısırganlarını, yapışkanlarını, baldıranlarını, deve dikenlerini, sinirli otlarını ve daha birçok envadan nebatatını öyle beslemişti ki her tarafta açıklı koyulu *yeşillikleriyle* atlas gibi parlıyorlar, mezar taşları bu *yeşillik* deryası içine yarı yarıya gömülerek sanki bir rahmet-i had- râya gark olmuşlardı. (60/1)
- Göğün saf *maviliğinde*, gönüllerin derinliklerine inen bir nazar-ı ulûhiyyet azameti vardı. (64/27)
- Ah yaldızlı odaları terk ile böyle *karanlık* kabre kapanıp yatması kolay mı? (70/31)
- Bu *siyahlıkları* izaleye uğraştıkça yüzünün yaraları daha ziyade büyüyordu. (73/19)
- Açtıkları *karanlık* çukurdan içeri attı. (92/6)

Bir arada olmayı, gruplandırmayı gösteren adlar türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Tekidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki *otuzluk* tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/6)
- Sabire meydan süpürgesini koltuğuna dayamış, elinde *otuzluk* tütünden cigaranın, parmağı yana yana son nefeslerini çekerek bu muhâvereyi dinliyordu. (29/11)
- İşte bütün bir aileye uhrevi bir mesken olmuş yaldızlı şebeke önünde sekiz on *kişilik* bir musahabe mangası...(40/10)

+IIIk / +IUk ekinin, para birimi olarak kullanıldığı örnekleri şu şekildedir:

- Diğer müşterilerin Ali Ağa'dan **onluğa** içtiği kahveyi o, **beşliğe** içerdi. (21/3-4)
- Şimdi birer **onluk** veriyorlar. (22/11)
- Bu **onlukla** olacak hayır ne ölüye yarar, ne diriye. (22/11)
- Varsa da bir **onluğu** herkes saklıyor onu kesesinde. (23/14)
- Şöyle dudağını bile kımlatmadan **onluklar** önüne yağmur gibi yağıyor, bu pîr-i fâniyi kim görse mutlak keseye el atıyordu. (24/16)

Soyut adları genelleştirme, yaygınlaştırma işleviyle kelimeler türettiği örnekleri şunlardır:

- Tekidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir **doyamamazlık** ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görseniz **tiryakiliğinin** derecesini anlarsınız. (15/7), (15/8)
- Hâcer'in **fettanlığı**, cerbezesi ötekini daima sönük bir mevkide bırakır, edebi de kıttır. (15/10)
- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru üzümcü yahut cesîm bir kuyu bileziği **iriliğindeki** küfesiyle sakalının **kabalığında** bilmem nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden ma'fûv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi... (16/12)
- Hâcer'in en büyük sanatkârlıklarından biri de cenaze takibinde gösterdiği iğfal ve **riyakârlık** maharetidir.(16/22)
- Bu mühim, bu ağır, bu dindârâne rolü temsil için hakiki bir tiyatro artisti sanat **aşinalığı** ile tebdil-i şekl ve simâ eder. (16/23)
- **Varlığı** olanlar, olmayanlara bakıverseler, görüp gözetmeler ne olur? (18/2)
- Beş sene evvel bir kış İstanbul'a bir paçavra **hastalığı** yayıldı. (21/14)
- Fakat havalar böyle iyi gidip de buradan tabut geçmezse galiba **açlıktan** birer birer hep öleceğiz... (21/8)

- Aaa üstüme *iyilik sağlık*... (34/27)
- Karı *şaşkınlıkla* düşününe düşününe sağma soluna bakındı. (36/11)
- Bilirim ağzın sıkıdır ama ah *analık* bu... (36/20)
- Erkek koca Çingene kendi lisanından karısına, besbelli ettiği *zevzeklikten* dolayı olacak, darılmaya başladı. (36/2)
- Bu çöl evlatlarının uzun kirpikli çekik gözlerindeki *durgunluğu, hamûllüğü* görünüz. (42/1)
- Suhûlete, *tembelliğe* hürmeti feda eden bi'l-verâse âtil, kayıtsız şarklıların sanatta muavinleri tabiattır. (38/24)
- *Sadelikleri* bu tersimâtla mütenasip satırlar, mısralar... (39/1)
- Diğer *güzellikleri* hep işte bu iki unsurun vuslatından doğar. (39/14)
- Üç kadın servilerin *loşluklarına* dalıp dalıp çıkarak mezarların beyaz sütunları aralarından döne dolaşa bayır aşağı iniyorlardı. (45/1)
- Ayakları dar potinlerin içinde çarpıla Sabire pek *güçlülle* yürüyor. (45/3)
- Bu haml meselesinin verdiği *şaşkınlıkla* üçü de mahalle kavgasını unutmuş gibydiler. (45/6)
- Bunların değnekçileri, *sakatlığından* dolayı çürüğe çıkarılan şirket-i hayriyye çımacısı Ömer Ağa, o müessesede edindiği fikri intizâmıyla, seele-i mağşuşeden topalları, çolakları, körleri, kamburları tasnif etmek *terakkiperverliğinde* bulunmuştu. (50/18-21)
- O ahali için, bu cenaze de düğünömsü bir *şenlikti*. (53/5)
- Şimdiye kadar oraya gönderdiğimiz bi-hesap *varlıklarla* daha bu adem hufresini dolduramadık mı? (56/5)
- Onu hazım ile başka şekle, *varlığa* koyması için vücudu ebediyetin dişlerine teslim olunan bu kadının mezarlığı önünde karşımıza çıkan muammayı kâinata tatbik edelim. (56/10)

- **Hastalığında** kuş tüyü şilteler üzerinde incinen validesinin nazik vücudunu şimdi bu karanlık, katı yere mi tıkacaklardı? (55/13)
- Yalnız **senliğin** değişir. (56/28)
- Göğün saf maviliğinde, gönüllerin **derinliklerine** inen bir nazar-ı ulûhiyyet azameti vardı. (64/27)
- Herkes kendi nefsinde “kalp” denilen ummanın **derinliklerine** inmeye uğraşiyor, her şey esassız, yalan; yalnız ölüm gerçek ve haktı. (65/12)
- Tabut kapağı üzerinde mezarıcı testeresi hırıldarken çocuğa **fenalık** geldi. (60/17)
- Aralarında çok **kıskançlık** kavgaları, davaları olmuştu. (60/21)
- Bundan dolayı paşa bu mezara karşı vicdanında bir **ezginlik** hissediyordu. (60/25)
- Anasının **kıskançlığına** vâris olan o çelimsiz, solgun çocuk da yaşamayacağı benziyordu. (61/4)
- Dilenci Abdullah, zevcesi Hacer’in korkusundan her başlangıçta en evvel atılıyor fakat sedasının kuvvetsizlik ve **mızımlığı** sebebiyle diğer seslere galebe edemeyerek daima yarıda kalıyor, lâkin en son susuyordu. (63/19)
- Ah yavrum bin yaşa, **cömertliği** tıpkı anasına çekmiş. (71/20)
- Gördün mü **soyzâde’liği**, gördün mü **kişizâde’liği**, gördün mü terbiyeyi, veren ellerin dert görmesin, ver velinimetzadem ver... (71/22-23)
- **Düşkünlüğü** de nev-civanlaradır. (73/6)
- Hacer artık kendinin **kadınlık** revacından kalmış olduğunu biliyor, kızının şebabet ve melahatinden istifadeyi düşünüyordu. (75/11)
- Kızında **gençlik, güzellik** sermayesi vardı. (75/14)
- Çingene karısı senin **gebeliğini** yüzüne vuruncaya kadar bana hiçbir şüphe gelmemişti. (77/8)
- Çünkü **analık** muhabbetiyle senin üzerine böyle bir şey yormak istemezdim. (77/9)
- Bir **hâlsizlik**, bir **yorgunluk** gelir. (78/28)

- Hacer **analık** rolünün bir kısmını oynamış lakin şimdi oynanacak daha mühim diğer kısmı kalmıştı. (81/1)
- Fakat bu gibi **sırnaşıklıklarda** karının nefesine itimadı ve hiçbir şeyden yılmamak **yüzsüzlüğü** vardı. (81/3)
- Merak etme, **kötülük** yoh... Öperim... Kohlarım...(82/12)
- **Hastalık** el ile tutulur mu ki ince mi kalın mı anlaşılın? (82/28)
- Veremin bir adı da ince **hastalıktır**. (82/27)
- Hacer, güya kederden ne yaptığını bilmez **dalgınlıklar** içinde daima yanındaki kiraz sepetinden avuçlayarak tıkmıyor, manav, kızın **hastalığını** anlamak merakıyla karının bu **sarkıntılığına** hiç aldırılmıyordu. (83/8-10)
- Manavın Hürmüz ile izdivaca **tesneliğinin** derecesini anlayınca Hacer, şimdi kendini biraz ağır satmak için sustu. (84/31)
- Hacer, manav damada malikiyet **bahtiyarlığını** şimdiden tadarak haylice bir yemiş hamulesiyle dükkândan çıktı. (85/3)
- Yüzündeki bütün **buruşukluklar** hakkında bir afv-ı umûmî ilan etti. (85/16)
- Boyanın **tazeliğine** rağmen sakal ve bıyıktan fişkırmış birkaç muannit akı hemen cimbız ile kopardı. (85/18)
- **Gençliğine** nâ-kâbil-i redd-i delail arıyordu. (86/1)
- Zavallı ihtiyar uyku **sersemliği** ile sağını solunu bir türlü bulamayarak karanlıkta duvarlara tutuna tutuna el yordamıyla, birkaç basamaktan ibaret olan çarpık merdiveni yakaladı. (87/20)
- Şimdi **yanlılıkla** kızın bir tarafını sakatlayacağım. (88/17)
- Her taraf sulanmış gibi sonbaharın rutubet **serinliğiyle** meşbû'idi. (90/19)
- Vücudu gecenin **serinliğini** mass ettikçe Hâcer koltuğunun altındaki masum cesedin daha muhafaza eylediği rahm-i mâder hararetini duyuyor ve bu torun sühûneti ona cinayetinin **büyükliğini** şimdi biraz ihsas ediyordu. (90/27),(91/1)

+İİK ekinin siyasî, dinî, felsefî düşünüş ve bağlılığı gösteren örnekleri şu şekildedir:

- İşte **Müslümanlıkta** kâide böyledir. (23/26)
- Oh **Müslümanlığın** yolunu, kâidesini düşünen kaldı mı şimdi? (23/28)
- **Müslümanlık Müslümanlıktır**, bilmeyen çoksa bilen de yine bulunur. (23/29)
- Ben **Müslümanlığın** yolunu senden a‘lâ bilirim. (24/1)
- Fakat hep yükü benim üstüme yığmak da ne **Müslümanlığa** yaraşır ne **Hristiyanlığa** ne **Yahudiliğe**... (24/5)

“+Ilk/ +IUk eki, bir kısım “sahip olma, üzerinde bulundurma, ...özellikliğini taşıma” anlamındaki +II / +IU sıfatları ile bunun zıttı olan ve “yokluk, eksiklik” bildiren +sIz / +sUz sıfatları üzerine gelerek de bunlardan soyut birer ad türetir.” (Korkmaz, 2009:58) HS’deki örnekleri şu şekildedir:

- Biraz fayda memul edince her **arsızlığı, yüzsüzlüğü** göze aldırır. (15/11)
- Bu **yoksuzlukla** bilmem ne olacak hâlimiz! (23/10)
- Hepsi birden bîârâm, tasavvurlara sığmaz birer süratle bu müthiş **nihayetsizliğe** âzim... (56/19)
- Bu fezaların, bu yıldızların, bu âlemlerin **nihayetsizliği** sana havf ve dehşet veriyor ise düşün ki sen de ondan bir kısım binâen-‘aleyh, sen de onun kadar müthişsin. (57/9)
- Şu hâllolunmaz mesaili bu merkezsis, **nihayetsizliğin** neresine hitap edip ve neresinden cevap bekleyeceğiz? (57/12)
- Dilenci Abdullah, zevcesi Hacer’in korkusundan her başlangıçta en evvel atılıyor fakat sedasının **kuvvetsizlik** ve mızımlılığı sebebiyle diğer seslere galebe edemeyerek daima yarıda kalıyor, lâkin en son susuyordu. (63/19)
- A **densizliğin** lüzumu yok. (79/23)

2.1.1.21.+(I)msI / + (U)msU

İsim kök ve gövdelerinden isim ya da sıfat türeten bir ektir. Renk bildiren isimlere, tat bildiren isimlere ve diğer isimlere gelerek benzerlik, yakınlık anlamında kelimeler türetir (Zülfikar, 2011:129).

+**(I)**msI / +**(U)**msU eki; HS'de benzerlik, yakınlık anlamında kelimeler türetmiştir. Örnekleri şunlardır:

- İki tarafta hayli bir müddet, harçsız duvarlı bahçeler, bostanlar, mezarlar, viraneler devam ettikten sonra bir ev kümesine, **kulübemsi** meskenlerden müteşekkil bir mahalleye tesadüf ediliyor. (45/13)
- O ahali için, bu cenaze de **düğünümsü** bir şenlikti. (53/5)

2.1.1.22.+**(I)**mtırak

İsim köklerinden benzerlik ve gibilik bildiren isimler türeten bir ektir.

HS'de benzerlik işleviyle sadece bir kelimedede kullanılmıştır:

- Çehrem **yeşilimtırak** bir renk alır. (78/29)

2.1.1.23.+**(I)**n / +**(U)**n

İsim kök ve gövdelerine gelerek onlardan ad veya sıfat türeten işlek olmayan bir ektir. Bu ek, Eski Anadolu Türkçesinden Türkiye Türkçesine yalın durumlarıyla değil, ekle kaynaşmış olarak geldiğinden ekin işlevi tam olarak belirlenemez ancak pekiştirme görevinde sıfat türeten bir küçültme eki olduğu düşünülür (Korkmaz, 2009:60).

HS'de organ isimleri türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Tanrı Te'âlâ hazretlerinin emir ve iradesine **boyun** büktüm. (17/12)
- Bazen öyle efendilere rast gelirim ki, sımsıkı kürkünü giymiş, **boyun** atkısını sarmış, eldivenlerini geçirmiş... (18/5)
- Sakatmış gibi sağ kolunu bir bez parçasıyla **boynuna** astım.(24/13)
- İşte o noktalar kambur, sivri semerleri, vücutlarına mukavvesen yapışan uzun **boyunlarıyla** yavaş yavaş develeşerek, taneleri birbirine zincir ile merbut uzun tespih gibi aheste revan yaklaşır. (41/25)
- Her hatvede o tavîl **boyun** üzerindeki baş, iki tarafı vakar ile selamlıyor. (41/28)

Korkmaz, *oyun* ve *karın* kelimelerini +**(I)**n / +**(U)**n eklerine dahil etmiştir (Korkmaz, 2009:60). HS'de geçen örnekleri şu şekildedir:

- Çatık kaşları, çekik gözleri, Karagöz *oyunu* kadınlarının deve derisi eşkâline müşâbih bir tip irâe eder. (13/11)
- Ecir ile *karın* doymuyor. (22/1)
- İşte bize böyle *oyun* etti. (25/9)
- Ölmeyecek kadar *karınlarını* doyurur. (25/15)
- Kadir geceleri cami pabuçluğunda “Kaçan ki Hazret-i Yunus aleyhi’s-selâm balığın *karnında* ikamet buyururken...” cümle-i iftitâhiyesiyle etrafına bakınan cemaatsiz vâiz, Molla Üryani... (50/6)
- Abani sarıklı, körtlü bir zatla şişman *karnı* üzerinde kalın bir altın kordon sallanan sivil bir efendi arasında bir mücadele vardı. (50/30)

2.1.1.24.+(I)ncI / +(U)ncU

Sayı adlarına gelerek sıralama ve derecelendirme yapan bir yapım ekidir.

HS’de sıralandırma sıfatları yapma işleviyle kullanılmıştır. Örnekleri şu şekildedir:

- Ahrette de *birinci* sınıf caddeler, tarlalar mı var? (51/14)
- Bu maidenin de *birinci, ikinci, üçüncü* mevkileri vardı. (51/29)
- *İkinci* çanta da boşaldı. (72/3)

2.1.1.25.+sAk

Korkmaz, +sAk ekinin +sa eki ile -k ekin kaynaşmasından oluşmuş birleşik bir ek olduğunu söyler. Korkmaz’a göre örnekleri tarihî dönemlerden kalmış uzantı kelimeler şeklindedir. Eklendiği kelimelerin yapısında ve işlevinde bazı değişimler olmuştur. Bundan dolayı bu kelimelerin ilk şekillerini bulmak zorlaşmıştır. Dirsek², aksak³, kursak gibi kelimelerde görülür (Korkmaz, 2009:61). HS’de tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

² Gülensoy, dirsek kelimesini tigrisek (ti.r+s+gek) olarak kabul eder (2007:291).

³ Gülensoy aksa-k şeklinde kabul eder(2007:60).

Doğan’a göre Korkmaz ak+sak olarak kabul etse de doğrusunun +sAk, -sAk eklerinden değil de +sA-, -sA- eklerinden -k ekiyle türetilmesinin daha uygun olduğudur (2021:10).

- Hacer, (tabirime bin af dilerim) kulplu, emzikli bir helâ ibrîği şekliyle bir eli kalçasında, diğeri **dirseği** bir zaviye-i münferice ile bükülerek havada, vücudu hemen hemen göbek atacak bir vaz'-ı raksânda ve göz süzmek, göğüs titretmek için çifte (nara) ve zurna sedalarına kulak kabartır gibi bir hâlde bu imtihan meydanında şeref ve galebe ihrazına çıkarak: (46/21)
- “Dolap niçin inlersin?” ilahisiyle Unkapanı köprüsünden tamam üç saatte geçen ağır **aksak** Ruhî Dede... (50/5)
- Ön sırayı kapmak için birbirlerini **dirsekleyerek**, kakıştırarak büyük bir mâide varmış gibi çökerek etrafını çepeçevre sardılar. (51/28)

2.1.1.26.+sIz /+sUz

+sIz /+sUz eki, adlardan yokluk bildiren sıfatlar ve adlar türeten bir ektir.

Yokluk, yoksulluk anlamında isim veya sıfat türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Kahveciyle pek **teklifsiz** idiler. (21/5)
- **Kalipsiz**, yağlı bir fes... (21/18)
- Bu **yoksuzlukla** bilmem ne olacak hâlimiz! (23/10)
- Ne belâ çıkarsa işte o **edepsiz** dillerden çıkar ya! (29/10)
- Yarın öbür gün bir **edepsiz** çıkar senin ırzına da bir laf söyler. (29/28)
- Biz onu **dişsiz** zannediyorduk. (30/5)
- Sus be **edepsiz** karı. (30/9)
- Biraz yürütükten sonra, Surdibi'nde duvar içinde bir katlı, **boyasız**, ahşap bir ebniye görürsünüz. (33/2)
- Bunun **ağaçsız, yeşilliksiz** bir viraneye benzeyen bahçesinin kapısı açıldı. (33/4)
- **İşsiz** bir karı var mı? (33/13)
- Kocakarı, alt üst dudakları büyük boş bir kese gibi içeri çökmüş ağzını açarak: **Dişsiz** karı işte ben. (33/ 14)

- Burada biraz daha dursak *edepsiz* olacağız. (34/27)
- Bilmem ne kadar zaman sonra kız gümbür Hazret-i Meryem gibi *babasız* bir çocuk doğurdu. (36/27)
- Her işimiz *yolsuz*, hatta ukbamız bile... (37/20)
- Bir takımı çığnene topraklara gömülmüş, bazıları ileride yapılan *harçsız* duvara hatıl konulmuş serpuşlu, nukuşlu, kitabeli, fâihalı taşlardan yokuşlara basamaklar yapılmış... (38/2)
- *Kayıtsız* insanların bu ferâmuşunu tabiat nasıl tazmin ediyor. (38/16)
- Suhûlete, tembelliğe hürmeti feda eden bi'l-verâse âtil, *kayıtsız* şarklıların sanatta muavinleri tabiattır. (38/24)
- Kolları sıvalı, önü peştemallı, *kalıpsız* fesli genç bir tâbî elindeki maşanın iki ucundan şıkır şıkır çıkardığı tempoya tebean bir nevi terennüme benzeyen: “Ağalar geliyor.” nidâsıyla geziniyor. (40/26)
- Şarklılara mahsus *nihayetsiz* bir sabır ve atâletle bekleyiniz. (41/23)
- İki tarafta hayli bir müddet, *harçsız* duvarlı bahçeler, bostanlar, mezarlar, viraneler devam ettikten sonra bir ev kümesine, kulübemsi meskenlerden müteşekkil bir mahalleye tesadüf ediliyor. (45/13)
- *Eğlencesiz*, âtil bir hayata mahkûm bu halk için bu kavga bir nevi ispor, vücut idmanı, dimağ temrîni idi. (46/8)
- Kadir geceleri cami pabuçluğunda “Kaçan ki Hazret-i Yunus aleyhi’s-selâm balığın karnında ikamet buyururken...” cümle-i ifitâhiyyesiyle etrafına bakınan *cemaatsiz* vâiz, Molla Üryani... (50/8)
- Hepsi birden bîârâm, tasavvurlara sığmaz birer süratle bu müthiş *nihayetsizliğe* âzim... (56/19)
- Bu fezaların, bu yıldızların, bu âlemlerin *nihayetsizliği* sana havf ve dehşet veriyor ise düşün ki sen de ondan bir kısım binâen-‘aleyh, sen de onun kadar müthişsin. (57/9)
- Şu hâllolunmaz mesaili bu *merkezsiz*, *nihayetsizliğin* neresine hitap edip ve neresinden cevap bekleyeceğiz? (57/12)

- İsmine cazibe dediğimiz görünmez, erilmez, tutulmaz, **şekilsiz, hararetsiz, sessiz, kararsız** fakat fezada mer'î gayr-ı mer'î bütün âlemleri muallakta tutan, topaç gibi döndüren, top gibi fırlatan, fikirden daha seri, dehadan daha cevval bu her şeyden yaman kuvvet nedir? (57/17-18)
- Bu dünya kâşâne veya kulübelerinde oturan zenginlerin de, dilencilerin de gittikleri **kapısız, penceresiz, havasız, ziyasız** son mesken işte buydu. (60/15)
- Anasının kıskançlığına vâris olan o **çelimsiz**, solgun çocuk da yaşamayacağına benziyordu. (61/4)
- İnsan bu dünyaya nasıl dil bilmez, **tecrübesiz, hatırasız**, çıplak geliyorsa bir ömürlük cidal ile ekseriya kazanç şeklinde diğer insan kardeşlerinden gasp ve sirket eylediği bütün emvâl ve müktesebât-ı fikriyyesini burada bırakarak yine öyle üryan, **dilsiz, fikirsiz** gidiyordu. (63/4-7)
- Hacer'ini hiçbir kurbanda **etsiz**, bayramda **parasız** bırakmazdı. (71/14)
- Seni gidi **soysuz** alçak karı seni... (78/10)
- Bana, anana zerre kadar çekmedin, **edepsiz**...(78/15)
- Kaza ve kader, bu **hüviyetsiz, isimsiz** küçük cesedin ağzından o meş'ûm gece kuşuna şu cevabı veriyordu. (92/12)

İsim soylu kelimelerden zarf türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Öyle halâvetli bir dilenci oldu ki, hiç **zahmetsizce**... (24/15)
- Bu ölüler **hem-demsiz** kalmaz. (39/28)
- Bozuk paralar büyük çantadan avuçla **hesapsız** şakır şakır mendillere boşaltıldı. (65/27)

2.1.1.27.+tI / tU

İsimden isim türeten bir yapım ekidir. +Ir/+Ur ,+ Il/+Ul eklerini almış ses yansımaları sözcüklere gelerek onlardan isim türetir(Banguoğlu, 2011:203).

HS'de ses yansımaları gövdelerden isim türetme işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de sıçrayarak bu ağız dalaşları yangın gibi pırl pırl tevsî-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını saç saça, baş başa getireceği bir sırada bütün **gürültülerin** fevkine çıkan şöyle bir ses işitildi. (47/22)
- Değnekçi maiyeti efradından her birini bi'l-istihkâk iştiğal etmeleri lâzım gelen yerlere geçirmek istiyor, fakat herkes istihkakının fevkine çıkmaya uğraştığından pek **gürültü** oluyordu. (51/32)
- Deflerine sebep olacak sûrette **gürültü** edenlere inkisâren kocakarılar ellerini havaya kaldırdılar. (52/14)
- Keçekülâh hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında dolaşarak iki uşağın iyâdî-i teslimiyyetinde bulundurulmuş hurç kadar büyük bir çanta kımıldatıldıkça içinden gelen **şıkırtılara** daima kulak veriyordu. (52/21)
- Hacer, Değnekçi Ömer Ağa'ya yardım için meydancı dede gibi ortada gezinerek ona buna söz anlatmaya, **gürültüyü** kesmeye uğraşıyordu. (53/7)
- Uzaktan bir **uğultu** gibi Mevlevî dedegânının tehfilâtı işitilmeğe başladı. (53/11)
- Birbirine meydan vermeyerek testi testiye, göğüs göğüse itişiyorlar, büyük bir **gürültü** oluyordu. (63/14)
- Beynini dolduran pek tatlı düşüncelere nargilenin **tokurtulu** musikisi pek tevafuk ediyordu. (85/30)
- İhtiyar, kısık, öksürüklü, **hırıltılı**, gunneli sesiyle kudreti yetebildiği kadar haykırarak: Niçin koparıyorsunuz? (88/7)
- İleride bir **pıtırtı** oldu. (92/2)

2.1.1.28. +z

+z eki, isimlere gelerek çokluk ve ikilik anlamı veren bir ektir. Bu ek, iki organdan oluşan göz, diz, omuz gibi kelimelerde de bulunur (Zülfikar, 2011:145).

HS’de çokluk ve ikililik anlamında isimler türetme işleviyle kullanılmıştır. Örnekleri şunlardır:

- Çatık kaşları, çekik **gözleri**, Karagöz oyunu kadınlarının deve derisi eşkâline müşâbih bir tip irâe eder. (13/11)
- Burayı temizler, **gözetir**. (13/23)
- Tekidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile **gözlerini** süze süze çektiğini görseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/5)
- Biraz fayda memul edince her arsızlığı, yüzsüzlüğü **göze** aldırır. (15/11)
- İşte böylelerine müsadif olunca Sürtük Hacer’in iğfalkâr bir şuhlukla boynunu çarpıtıp hafif hafif **göğüs** geçirerek **göz** süze süze lisan-ı hâl ile: “Haydi yığdım, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl edelim...” deyişi de vardır. (16/16-17)
- Bazı Acem panolarında çatık kaşlı, sürmeli **gözlü**, kıvrım zülüflü melikeler vardır.(16/5)
- Ahların, ofların yanık yanık **göğüs** geçirenlerin binini bir paraya... salverir. (16/29)
- Varlığı olanlar, olmayanlara bakıverseler, görüp **gözetseler** ne olur? (18/2)
- Azrail aleyhi’s-selam başımıza çökerek **gözlerimiz** süzülüp tavana dikildikte... (18/27)
- Kör zannetsinler diye koyu bir **gözlük** taktım. (24/13)
- **Göz** koyan, parmak atan yok. (28/28)
- Yüzü **gözü** açılır. (34/29)
- İki **omzundan** yakalar. (35/20)
- İri nasiyeli, gür kaşlı, kalın enseli, uzun gümüş köstekli Türkler, geniş **dizlerini** nîm bükerek küçük iskemlelere taşarak oturmuşlar. (40/22)

Korkmaz’a göre *ayaz*, *topuz* ve *güvez* kelimeleri de aynı ekten türemiş olabilir (Korkmaz, 2009:66).

- Bu *topuzlar* hakkındaki tarihî hurafâtı dinlemek isteyenler bu geçitte birkaç gün bir sıraya kahve içmelidirler. (12/10)
- *Topuzlara* muteallik sair rivayet o kadar mebzul ve karnen, tarihen yekdiğerine o derece mübayindir ki cümlesi zikredilse ayrıca bir kitab-ı efsâne teşekkül eder. (12/16)
- *Topuzun* fevkindeki duvar sathına yirmi, otuz aileye aşıyan olacak tahta güvercinlikler yaptırılmış. (12/26)
- Daima bir kaçını, *topuzun* sapı yahut güllesi üzerinde tarihî birer remz gibi kabarmış, düşünür veya uyur görürsünüz. (13/3)

2.1.2. İsimden Fiil Türeten Ekler

2.1.2.1. +A-

İsimden fiil türeten bir yapım ekidir. İsim kök ve gövdelerinden olma ve yapma bildiren fiiller türetir. Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine kadar hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar gelmiştir. İşlek bir ek olmadığından kullanım alanı sınırlıdır (Ergin, 2009:181).

HS'de olma bildiren fiiller ve belirtilen şeyi yapma anlamında fiiller türetir.

HS'de belirtilen şeyi yapma anlamında fiiller türetme işleviyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- Bu maberin iki yanı boydan boya sedir gibi uzatılmış, arzı arşından az fazla, kârgir iki peykeye *benzer*. (11/3)
- *Dilenci* çoğaldı. (17/22)
- Hâcer diğér *dilencilerin* pek fevkinde sadakalara nail olur. (19/1)
- Hâlâ bir uğurunu *deneyemedim*. (22/20)
- Bir *dilenci* îrâdcısı vardır. (25/10)
- Dilenci evladına hiç *benzemez*. (25/22)
- Ben ancak onları beslemek için *dileniyorum*. (24/4)
- Biz de ev altında kardeşi Mustafâ ile tek mi çift mi *oynuyorduk*. (28/15)

- Çökük avurdunun zenbereği **boşandı**. (30/22)
- Bunun ağaçsız, yeşilliksiz bir viraneye **benzeyen** bahçesinin kapısı açıldı. (33/4)
- Çimenler üzerinde çocuklar **oynuyor**, kuzular otluyor, koçlar tokuşuyor, gençler güleşiyor. (40/13)
- Macun çevrişenler, pehleler üzerine çizilmiş murabbalarda beş taş **oynayanlar**, oraya buraya çayırlara uzanmış, gözleri hayal-i dildârını takibe dalmış sevdazedeler, çarşafılı kadınlar, başları çiçekli kızlar, allı morlu elvan kıyafetleriyle mayısın hava ve çimenleri içinde bu tabîi levhada (notlar) teşkil ediyorlar. (40/15)
- Kolları sıvalı, önü peştemalli, kalıpsız fesli genç bir tâbî' elindeki maşanın iki ucundan şıkır şıkır çıkardığı tempoya tebean bir nevi terennüme **benzeyen**: "Ağalar geliyor." nidâsıyla geziniyor. (40/28)
- Süratte, sanatta, fende, ilimde onlara **benzemek** için nen eksik? (43/4)
- Eyüp'te kebabçılar köşesinde sakat bir kedi gibi etrafı koklayarak oturan şiş bacak **dilenci**... (50/2)
- Burada mücadele böyle devam ederken duagû ve **dilenci** sürüsü sel akar gibi mezarlığa doldu. (51/25)
- **Dilenci** çocukları cenazeden alacakları paradan tesviye edilmek vadiyle bu esnaftan yiyecek almaya uğraşıyorlar. (52/3)
- Bu dünya kâşâne veya kulübelerinde oturan zenginlerin de, **dilencilerin** de gittikleri kapısız, penceresiz, havasız, ziyasız son mesken işte buydu. (60/15)
- Hele şu bunak herife bakın, hem **dileniyor** hem de emirlik satıyor, emir isen kime ne? (68/7)
- Deminden kaba eti ısırlan **dilenci** karısı (el-cezâu mine'l-cinsi'l-amel) olarak bir fırsat düşürerek çocuğun ayn-ı nâhiye-i vücûdiyyesine intikam dişlerini saplamıştı. (65/20)
- Tevzi' mahalline on beşi, yirmisi birden hücum ediyor, avuçlara konan paralar birer hokkabaz maharetiyle derhâl eriyor, boş eller, yine uzatılıyor, ne kadar sadaka dağıtılsa **dilencinin** adedini eksiltmek kabil olmuyordu. (67/2)

- *Dilenci* eksilmiyor, gittikçe artıyordu. (72/3)
- *Dilenci* Abdullah, zevcesi Hâcer'in korkusundan her başlangıçta en evvel atılıyor fakat sedasının kuvvetsizlik ve mızımlılığı sebebiyle diğer seslere galebe edemeyerek daima yarıda kalıyor, lâkin en son susuyordu. (63/19)
- Ah yaldızlı odaları terk ile böyle karanlık kabre **kapanıp** yatması kolay mı? (70/31)
- Hâcer analık rolünün bir kısmını **oynamış** lakin şimdi **oylanacak** daha mühim diğer kısmı kalmıştı. (81/1)
- Ağzını aç, kapa, dilini **oynat**... (83/6)

Olma bildiren fiiller türetme işleviyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- Mezarlıkların kurbiyyet-i zelâinde **yaşayan** bu taraf ahalisi manevî zevattan hiç birini gücendirmemek için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, kendilerince büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine üşenmezler. (12/20)
- Biz **yaşayıp** da sanki ne görüyoruz? (18/25)
- Sonra ne gözcü ne bekçi, hemen bir daha buraların semtlerine **uğramamışız**. (37/15)
- Bunun bilfiil manası içinde **yaşadığımız** hâlde yine mealini bilmiyoruz. (55/22)
- Ah yavrum bin **yaşa**, cömertliği tıpkı anasına çekmiş. (71/20)

2.1.2.2. +Al- < +A-l-

+A ekiyle -l- çatı ekinin kaynaşmasından oluşan +Al- eki, ünsüzle sonuçlanan sıfatlardan “olma” bildiren fiiller türeten bir birleşik ektir. (Korkmaz, 2009:112)

HS’de olma bildiren fiiller türetme işleviyle tespit edilen örnekleri şunlardır:

- Bazen rüyada kendini **gencelmış** ve kadim ateşli dildâdelerinin aguşlarında pür hazz ve safa görür. (15/20)
- Kibar **azaldı**. (17/22)
- Dilenci **çoğaldı**. (17/22)

- Borcum **çoğalmış**. (21/7)
- Bu günlerde ekâbir ölülerinin **azalmasına** sebep işte ben bunu buluyorum. (22/7)
- Müşteri **azaldı**. (23/12)
- Vakit **daraldıkça** aşırıların arasında sen okuyacaksın, ben okuyacağım gürültüsü arttı. (64/5)
- Bozuk paralar büyük çantadan avuçla hesapsız şakır şakır mendillere **boşaltıldı**. (65/27)
- İkinci çanta da **boşaldı**. (72/3)
- Fakat badehu doldurtmak üzere kızın karnını şimdi **boşaltmak** icap ediyordu. (75/8)
- Hürmüz gözlerinden yağmur gibi yaş **boşaltarak** fevkalade bir masumiyet ve toyluk la: Mutlaka odur demeye Allah'tan korkarım. (77/24)
- O yemiş yiyeceğini, bir kere midesini bozmuş bir türlü **düzeltemiyoruz**. (82/1)
- Mümkün olabildiği kadar toprakları, çimenleri **düzeltiler**. (92/10)

2.1.2.3. +An- < +A-n-

+A- eki isimden fiil eki ile -n- fiilden fiil ekinin birleşmesinden oluşan birleşik bir ektir. Olma ve yapılan işin yapana dönüşünü gösterme işlevi ile kullanılır. +An- eki *beğen-*, *gücen-*, *inan-* gibi kelimelerde kullanılmıştır (Korkmaz, 2009:112).

HS'de yapılan işin yapana dönüşünü gösteren örnekleri şu şekildedir:

- Mezarlıkların kurbiyyet-i zelâlinde yaşayan bu taraf ahali sine manevî zevattan hiç birini **güçendirmemek** için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, kendilerince büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine **üşenmezler**.(12/20)
- Siz durur iken bizi beyaz zamparalar da **beğenmez**. (33/22)
- Ayağında şalvarı yok da **utanıyor**. (34/13)
- İhtiyar kaynatandan **utanmıyor** musun, karşısında böyle üryanî eriği gibi gezmeğe? (34/22)

- Ben kızı bir ebeye göstermeden ehl-i kible (ehl-i hibre) muayene ettirmeden öyle şeye *inanır* mıyım? (36/18)

2.1.2.4. +Ar- < er-

Eski Türkçedeki er- filinin kalıplaşmasından oluşmuştur. Sıfatlardan ve renk adlarından fiiller türetir (Korkmaz, 2009:113).

HS’de söz konusu renge dönüşme anlamında fiiller türettiği örnekleri şunlardır:

- Gözlerinin akına kadar yüzü *kızarmış*, teneffüsü hâlâ intizam-ı tabî’îsini bulamamıştı. (64/16)
- Herifte yaş almış, saç sakal yarı yarıya *ağarmış* fakat kadın dendi mi biçâre adam yirmi yaşında pür-ateş bir delikanlı kesilir, el ayak titrer, gözler süzülür. (73/3)
- Saçları vaktinden evvel ziyade *ağarmış* olduğu için pederiyle yan yana geldikleri zaman onun kurum gibi boyalı saç sakalı yanında bunun ak pak siması garip bir manzara teşkil eder. (74/30)
- Kızım günden güne *sararıp* solmaya başladığından bir derdi olduğunu anladım. (84/15)

2.1.2.5. +aş- < +A-ş-

“Addan fiil türeten +A- ekinin işteşlik eki -ş- ile kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik ektir. Genellikle “olma” bildiren geçişsiz bazı fiiller türetmiştir: *dolaş-*, *güreş-*, *kamaş-*, *sarmaş-*, *savaş-*, *uğraş-*, *üleş-*, *yanaş-* vb.” (Korkmaz, 2009:113)

HS’de olma bildiren fiiller türettiği örnekleri şunlardır:

- Hem ölen için yan, hem de diri kalanları beslemeğe *uğraş*. (17/21)
- Vücudumu *dolaşıyor*. (23/3)
- Bu değil mi dilinin altında *dolaşan*? (25/30)
- Anası daha ziyade tartaklamaya başlayınca Sâbire araya girmeye *uğraşarak*: (35/23)

- Vâsi' ölü tarlalarını **dolaştıktan** sonra mezar taşı basamaklarından, kaldırımları aşınmış sathı âdeta mütehaccir dalgalara benzeyen bozuk bir yola indiler. (45/9)
- Dilenci çocukları cenazeden alacakları paradan tesviye edilmek vadiyle bu esnaftan yiyecek almaya **uğraşıyorlar**. (52/3)
- Keçekülâh hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında **dolaşarak** iki uşağın iyâdî-i teslimiyetinde bulundurulmuş hurç kadar büyük bir çanta kımıldatıldıkça içinden gelen şıkırtılara daima kulak veriyordu. (52/19)
- Herkes kendi nefsinde “kalp” denilen ummanın derinliklerine inmeye **uğraşiyor**, her şey esassız, yalan; yalnız ölüm gerçek ve haktı. (65/12)

2.1.2.6. +At- < +A-t-:

“Addan fiil yapan +A- ekiyle fiilden ettirgen fiiller türeten - t- ekinin kaynaşmasından oluşmuş bir birleşik ektir. Kaynaşma dolayısıyla - t – ekinin işlevi körelmiştir. Bu ek “yapma” bildiren geçişli fiiller türetir: donat-, düzet-, gözet-, ilet-, öğret-, yarat-, yönet- vb.” (Korkmaz, 2009:114)

HS’de yapma bildiren fiiller türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Burayı temizler, **gözetir**. (13/23)
- Varlığı olanlar, olmayanlara bakıverseler, görüp **gözetmeler** ne olur? (18/2)
- Türlü hakaretler ile akıl **öğretmeğe** girer... (18/13)
- İhtiyar kocanı gör, **gözet**. (23/30)
- İşte o bana bir akıl **öğretti**. (25/4)
- Hepsini Allah **yarattı**. (34/25)
- Rabbim ayıp şeyi **yaratır** mı hiç? (34/26)
- Sen öğretmez isen yarım eloğlu ona **öğretir**. (34/31)
- Allah beni deve **yaratmış** fakat seni insan. (43/3)

2.1.2.7. +DA-

İsimlerden yapma ifade eden, ses yansıma kelimelerden de olma ifade eden fiiller türeten bir ektir. Eski Türkçede –t’li ve –d’li şekilleri olmasına rağmen Batı Türkçesinde –t’li şekli sadece “iste-” fiilinde kalmıştır. (Ergin, 2009:182)

HS’de yapma bildiren fiiller türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Bu topuzlar hakkındaki tarihî hurafâtı dinlemek *isteyenler* bu geçitte birkaç gün bir sıraya kahve içmelidirler. (12/10)
- Kaloşlarının burnuna basarak bir eda ile önümden seke seke geçerken yanılıp da on para *istesem* para yerine bin nasihat vermeğe başlar... (18/9)
- Evde, o çarpık odanın köşesindeki yerini *istiyor*. (24/25)
- Pencereden ak saçlı, kuru kara, buruş buruş ihtiyar bir Çingene karısı görünerek: Ne *istiyorsunuz* hanımefendiler? (33/9)
- Benden ne *istersin*? (35/13)
- Aşkımızın delilini *ister* isen sineni yokla. (41/11)
- Bu bedahetle beraber bu sahte gençlik vehleten göz *aldatabiliyordu*. (85/24)

HS’ tespit edilen ses yansımaları isimlerden fiiller türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Şöyle dudağını bile *kımlatmadan* onluklar önüne yağmur gibi yağıyor, bu pîr-i fâniyi kim görse mutlak keseye el atıyordu. (24/16)
- Ellerindeki okkalı fincanları ağır ağır keyif çatarak *höpürdetiyorlar*. (40/25)
- Etraftan ağaçların ruhani gölgeleri altından, tabiî bir müzeyi andıran şebekeler arasından, koca kavuklu pür vakar taşlar, bu kaynaşan, *cıvıldaşan* hayat menazırını seyrediyorlar ve her bir taş eski Türk kafalarının mekânnetini ibraza müekkel bir işaret gibi duruyor. (41/1)
- Keçekülâh hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında dolaşarak iki uşağın iyâdî-i teslimiyyetinde bulundurulmuş hurç kadar büyük bir çanta *kımlatıldıkça* içinden gelen şıkırtılara daima kulak veriyordu. (52/21)
- Tabut kapağı üzerinde mezarcı testeresi *hırıldariken* çocuğa fenalık geldi. (60/17)

- Uşak bilâ-i'tiraz, fakat hiddetle dişlerini **gıcırdatarak** Hâcer'e mecidiyeyi sunar. (71/6)
- Manav, üzerinde vişne çürüğü yemeni sarılı fesini yine arkaya iterek bilardo bilyesi gibi **parıldayan** tepesini kaşıya kaşıya beş on kulaç derin düşünmeye vardı. (83/24)
- Marpucu çektikçe nargile şişesinin **tokurdayan** su kabarcıklarına müşabih zihninde de bir şeyler kaynıyordu. (85/27)

2.1.2.8. +(T)k- /+ (U)k-

Geçişsiz fiiller türeten bir yapım ekidir. İşlek bir ek değildir (Korkmaz, 2009:115).

+(T)k- /+ (U)k- ekinin, HS'de geçişsiz fiil türetme işleviyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- Hâcer **gözükünce** kavga yine birden parladı. (46/4)
- Teessürden göz pınarlarına **biriken** birkaç damlayı sile sile: Elin kırılısın Hâcer, bu masumcağıza nasıl kıydın? (91/26)

2.1.2.9. +kIr- / +kUr-

İsimden fiil türeten bir yapım ekidir. Ses yansımali kelime köklerine gelir.

HS'de belirtilen sesi çıkarmak anlamında fiiller türetme işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Hâcer bir **püskürme** kahkaha salıvererek: (30/26)
- İşte pehnenin aralıklarından yeşillikler **fıskırmış**. (38/17)
- Üçler, yediler, kırklar, büleğa, füseha, ulemâ, eimme-i dîn, müctehidîn..." diye **haykırr** iken ağzından salyalarını elindeki yazılı bakır tasa akıtan, çizmeli, kisvetli, arakiyyeli sulu sebilci... (49/23)
- Ne kadar matem **hıçkırıkları** işitmiş? (60/3)
- Hürmüz entarisinin eteğini gözlerine götürerek bir iki **hıçkırdı**. (77/19)

- Boyanın tazeliğine rağmen sakal ve bıyıktan *fışkırmış* birkaç muannit akı hemen cımbız ile kopardı. (85/18)
- İhtiyar, kısık, öksürüklü, hırıltılı, gunneli sesiyle kudreti yetebildiği kadar *haykırarak*:Niçin koparıyorsunuz? (88/7)

2.1.2.10.+1-

İsim köklerinden olma bildiren filler türeten bir ektir (Korkmaz, 2009:116).

HS'de olma bildiren filler türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Bizim gördüğümüz hadise hep ölüp *dirilmektir*. (57/15)
- Sanki enzâr-ı ulûhiyyet kalplere girmiş, melekler yerlere inmiş, mezarlığın bütün ölüleri yevm-i haşr gibi *dirilmiş* her taraf huşu içinde ahirete dönmüştü. (65/2)
- Tevzi' mahalline on beşi, yirmisi birden hücum ediyor, avuçlara konan paralar birer hokkabaz maharetiyle derhâl eriyor, boş eller, yine uzatılıyor, ne kadar sadaka dağıtılsa dilencinin adedini *eksiltmek* kabil olmuyordu. (67/2)
- Dilenci *eksilmiyor*, gittikçe artıyordu. (72/3)

Sonu -k ile biten sıfatlardan sonra bu sesin eridiği görülür. HS'de tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

- Te'kidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar *küçülmüş* ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görerseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/6)
- Dedelerin zikri, buhurdanlardan tüten ödağacı kokularıyla beraber semaya tereffü' ede ede, kol değıştikçe sağa sola baş döndüre döndüre tabut kırmızı feslerin, beyaz yeşil sarıkların, sikkelerin fevkinde, her dakikada bir, o cemm-i gafirden birinin duş ihtirâmına *yükselerek* ağır ağır geliyordu. (55/4)

2.1.2.11.+IA-

İsim kök ya da gövdelerine gelerek fiiller türetir. Kullanım alanı oldukça geniştir.

HS'de; bir niteliği üzerinde bulundurma, hareketi ya da yürüme şeklini tasvir etme, adın gösterdiği nesneyi araç olarak kullanma, adın ifade ettiği durumu hareket olarak gerçekleştirme, bir nesneyi ortaya çıkarma, ismin belirttiği nesneyi başka bir şeyin üstüne serpmeye, ses yansımaları isimlerden fiiller türetme işlevleriyle kullanılmıştır.

+IA- eki, bir niteliği üzerinde bulundurma anlamında fiiller türetir. HS'de geçen örnekleri şu şekildedir:

- İmanlar *zayıfladı*. (17/22)
- *Pisletti*. Yıkadı. (34/15)
- Sen *kötülemişsin*. (81/19)
- Ben *ihtiyarlıyorum*. (77/6)

Hareketi ya da yürüme şeklini tasvir eden fiiller türetme işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Gezindiği vakit ölçüce mutabakatı hiç düşünülmezsizin kim bilir hangi sahib-i hayrın mürüvveten vermiş olduğu bir çift eski fakat dar potinin içinde şişmiş, çarpılmış zannolunan ayaklarıyla rahat yürüyemediği, *topalladığı* görülür.(13/17)

Adın gösterdiği nesneyi araç olarak kullanma yoluyla o nesne ile yapılan işi gösteren veya bir şeyi belli bir şekle sokmak anlamında fiiller türetir. Metnimizdeki örnekleri şu şekildedir:

- Bir kere *aşlanıyormuşsun* artık inme yokmuş. (22/5)
- Ama kâfirler kim bilir kaç liraya *aşıyorlar*. (22/6)
- Ben küçük iken çiçek aşısına *aşılandım*. (22/25)
- Küçüklüğümden beri beni de kaç defa *aşıladılar*. (22/28)
- Kim kimin ırzını *parmaklamış*? (28/26)
- Bahçe *belletmek* için adam aramıyorum. (34/5)

- Hâcer iki elinin salavat parmaklarını **çengelleştirip** kocakarıya göstererek: (35/7)
- Mezarları **çiçeklemek** için hangi akrabasının dest-i ihtimâmı bu anâsır-ı tabi'iyeye kadar sebatkâr olabilir? (38/21)
- Cenazelerden aldığı sadakalar ile her akşam İriküplü'de cebinde tek mangır kalmayınca kadar kafayı **tütsüledikten** sonra meyhaneciye: "Bu gece can verip de rahat döşeginden yarın Eyüp'e nakledilecek amarke cenazelerin kredisine bana bir tekci sunmaz mısın?" ibrâmıyla birkaç kadeh daha çeken Zom Salih, sakat olduktan sonra azat edilmiş, yarı belinden aşağısı tutmaz zenci Şetaret Kadın... (50/11)
- Ön sırayı kapmak için birbirlerini **dirsekleyerek**, kakıştırmak büyük bir mâide varmış gibi çökerek etrafını çepeçevre sardılar. (51/28)
- Deminden kaba eti ısırılan dilenci karısı (el-cezâu mine'l-cinsi'l-ame) olarak bir fırsat düşürerek çocuğun ayn-ı nâhiye-i vücûdiyyesine intikam dişlerini **saplamıştı**. (65/20)
- Cenazeden aldığı bir hayli parayı sandığına **kilitledikten** sonra mendilini çıkardı. (77/4)
- Hâcer, güya kederden ne yaptığını bilmez dalgınlıklar içinde daima yanındaki kiraz sepetinden **avuçlayarak** tıkmıyor, manav, kızın hastalığını anlamak merakıyla karının bu sarkıntılığına hiç aldırılmıyordu. (83/8)

+1A- eki, adın ifade ettiği durumu hareket olarak gerçekleştiren fiiller türetir.

Örnekleri şu şekildedir:

- Burayı **temizler**, gözetir.(13/22)
- Makama münasibi hangisi ise işte ondan **başlar**. (17/4)
- Kaloşlarının burnuna basarak bir eda ile önümden seke seke geçerken yanılıp da on para istesem para yerine bin nasihat vermeğe **başlar**... (18/9)
- Ağlamaya **başlar**. (18/31)
- Bu aralık Hâcer'in başörtüsüne yukarıdan güvercin **tersler**. (22/15)
- Kimi **haylarsın** öyle? (22/27)
- Gece yarınları kalkar, mezarlıklardan servi kozalakları **toplar**, mangal yakar, kapak ısıtır da ayaklarına korum. (23/23)

- A, sen de koyduğum yerde *otluyorsun*. (25/12)
- Sakat çocukları, malûl karıları, ihtiyarları oradan buradan *toplar*. (25/13)
- Âlemin gelinlik kızlarını, güveylik oğullarını alacağına, aman Allahım, aşağılı yukarılı durmaz *işler* iki delikten ibaret kalan bu ihtiyarı rahmet-i rahmanına niye gark edivermiyorsun? (28/1)
- Meğer mahalle kavgası *başlamış*. (28/20)
- İki omzundan *yakalar*. (35/20)
- Ölüler, sanatkârların dehalarıyla *işlenmiş* dağlar gibi yığılı mermerler altında yatmıyorlar. (39/6)
- Çimenler üzerinde çocuklar oynuyor, kuzular *otluyor*, koçlar tokuşuyor, gençler güleşiyor. (40/13)
- Aşkımızın delilini ister isen sineni *yokla*. (41/11)
- Her hatvede o tavîl boyun üzerindeki baş, iki tarafı vakar ile *selamlıyor*. (41/29)
- Nerede bulunduğunuzu şaşırarak kadar tefekkürâta dalmış iken bu develeri görünce şarkta ve şarklı olduğunuzu derhal *hatırlarsınız*. (41/32)
- Pata gelen pehlivanlar gibi yürek *tazelemek* için bir kaçar yudum su içirdikten sonra iki münâzi' kadını karşı karşıya yine salıverdiler. (46/4)
- Benim tavuklarım Gerze ile Hint *aşlamasıdır*. (46/19)
- *Saçmalama* bunak karı. (35/3)
- Anası daha ziyade tartaklamaya *başlayınca* Sâbire araya girmeye uğraşarak: (35/23)
- Erkek koca Çingene kendi lisanından karısına, besbelli ettiği zevzeklikten dolayı olacak, darılmaya *başladı*. (36/2)
- Bu sefer Ayşe'nin gayretkeşleri el fûrîsine *başladılar*. (47/7)
- Değnekçi, kâhya efendinin hiddetini teskin için eline geçen kırmızı entarili bir kız çocuğunun arkasına sopasıyla vurmaya *başladı*. (52/18)
- Uzaktan bir uğultu gibi Mevlevî dedegânının tehfilâtı işitilmeğe *başladı*. (53/11)

- Onu *temizle*. (47/6)
- Kız, âşğının kuvvetli pazuları arasından kurtulmaya *çabalayarak*: Bırak... Bırak günahtır... Cenaze geliyor... dedi. (53/12)
- Caniler buralara *gizlenir*. (40/6)
- Çocuklar kuzularını burada *otlatırlar*. (40/2)
- Birbirinin aşk-ı hilkiyle *bağlanarak* hepsi sonu gelmez bir uçuruma fırlatılmış. (56/20)
- Kabre kürek kürek toprak atmaya *başladılar*. (60/13)
- Sanki manevi bir meşale-i nûr vicdanları *aydınlattı*. (64/25)
- Karı bu muameleden çok *içerledi*. (74/25)
- Hâcer, kızına vereceği kumandalar ile ihtiyarın ona olan meclubiyet ve zaafını bir maden gibi *işletmek* fennine de vâkıfı. (75/7)
- Çünkü Hürmüz'ün ablası Gülsüm aynı kazaya uğramış ve ıskat neticesinde öbür dünyayı *boylamıştı*. (75/11)
- Kapıyı *sürmeledi*. (77/1)
- Şimdi yüzümüze gözümüze bir şey bulaştırmadan bunu *temizlemek* lazım gelir. (78/34)
- Hasıl olan noksanı *tahminledi*. (85/6)
- Manavı *savsakladı*. (87/6)
- Zavallı ihtiyar uyku sersemliği ile sağını solunu bir türlü bulamayarak karanlıkta duvarlara tutuna tutuna el yordamıyla, birkaç basamaktan ibaret olan çarpık merdiveni *yakaladı*. (87/20)
- Şimdi yanlışlıkla kızın bir tarafını *sakatlayacağım*. (88/17)
- Kapının önüne hariçten de kadından erkekten birkaç kişi *toplandı*. (89/1)
- O hufre bu vedf'ayı sinesine *gizlemek* için kabul etti. (92/8)

- Aşkınınız vereceği mahsule namus ve kanun sayfalarında yer **hazırlamadan** evvel birbirinizin ağışına atılmayınız. (92/18)
- Kabristanda **başlayıp** yine orada biten bu hikâyenin hitâm işaretini mezar taşlarından alıyorum. (92/22)

İsmin belirttiği nesneyi; başka bir şeyin içine katma, üstüne serpmeye anlamlarında fiiller türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Sanat ve süratçe kendilerine uymayan her şeyi **tepeliyorlar**. (42/23)
- Her taraf **sulanmış** gibi sonbaharın rutubet serinliğiyle meşbû'idi. (90/19)

Bir nesneyi ortaya çıkarmak anlamında fiiller türettiği örnekleri şunlardır:

- Meğer kaç zamandır Ayşe'nin tavuğu Hafize'nin folluğuna **yumurtlamış**. (28/29)
- Ayşe'nin tavuğu, Hafize'nin folluğuna **yumurtlamış**. (31/3)
- Sekiz köyün tavuğu içine **yumurtluyor**. (46/17)
- Benim tavuğum Hafize'nin folluğuna **yumurtlamışsa** sana ne oluyor? (47/4)

“+IA- ekiyle kurulmuş bazı fiillerin kökleri dilimizde yalnız olarak kullanılmasını kaybetmiş ve ekle kaynaşmış durumdadır.” (Korkmaz, 2009:116) HS'de tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

- Bu topuzlar hakkındaki tarihî hurafâtı **dinlemek** isteyenler bu geçitte birkaç gün bir sıraya kahve içmelidirler. (12/10)
- Tekidiyle **ismarladığı** kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/5)
- Tekidiyle **ismarladığı** kahvenin fincanını **sallaya sallaya** son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görseniz tiryakiliğinin derecesini **anlarsınız**. (15/8)
- Çehresinden kan **damlıyor** şöyle. (18/7)

- Bugün Hâcer, yeşil örtüsü koynunda, su dolu testisi bir tarafında, asası diğer yanında, alesta cenaze **bekliyordu**. (21/1)
- Bir okkalı fincan daha **ismarladı**. (21/3)
- **Beklediğim** kısmet işte başıma kondu. (22/17)
- Ben demiyorum, bu lafi âlem **söylüyor**. (23/6)
- Sahi **söylersin** be Hâcer Abla. (23/11)
- Varsa da bir onluğu herkes **saklıyor** onu kesesinde. (23/14)
- Bak **dinle**. (24/18)
- Doğru **söylerim**. (25/6)
- Oğlumun ırzına lakırdı **söyletmem**. (25/24)
- **Anladın** mı çürük mantar kafalı herif... (29/8)
- Doğru **söylersin** a be Hâcer abla...(29/10)
- Yarın öbür gün bir edepsiz çıkar senin ırzına da bir laf **söyler**. (29/28)
- Siz kuyruk **sallamazsanız** sataşmaz garîk kimse sizin ırzınıza...(30/1)
- A! **Anlamadın**. (33/12)
- Kocakarı Çingenece bir şey **söyler**. (34/18)
- Ben sana dedim bir laf, doğru mu eğri mi sonra **anlarsın**. (35/14)
- Uçurtma uçuran oğlanlar, tablaları sehpa üzerinde müşteri **bekleyen** simitçi, şekerci, helvacı, marulcu... birçok satıcı... (40/20)
- Zamân-ı fetihde şehit düşmüş Türkler, taarruzdan muhafaza için melike-i zaferlerinin asitânına baş koymuş **bekliyorlar** zannolunuyor. (41/4)
- Haydi git, mezarlıkta zamparaların **bekliyor**. (47/13)
- Şu hâllolunmaz mesaili bu merkezsis, nihayetsizliğin neresine hitap edip ve neresinden cevap **bekleyeceğiz?** (57/12)
- Âlem sizi karı koca **bellesin**. (79/27)
- **Söylemeye** dilim varmıyor. (82/4)

- Nihayet bir gece uykusunda *sayıklar* iken derdini fâş etti. (84/16)

+IA ekinin, eklendiği fiilin ikinci hecesindeki dar ünlüyü düşürüp tek heceli bir fiil haline getirdiği örnekleri şunlardır:
- Dostlar başından ırak, inim inim *inledi*. (17/16)
- Hem ölen için yan, hem de diri kalanları *beslemeye* uğraş. (17/21)
- Ben ancak onları *beslemek* için dileniyorum. (24/4)
- “Dolap niçin *inlersin*?” ilahisiyle Unkaparı köprüsünden tamam üç saatte geçen ağır aksak Ruhî Dede... (50/4)
- Eyüp’te kebabçılar köşesinde sakat bir kedi gibi etrafı *koklayarak* oturan şiş bacak dilenci... (50/2)
- Bu âyet-i kerîme kalplerde *inlerken* rüzgâr ile iki çıplak dalı birbirine sürtünen servi, davudî bir nevha salıverdi. (65/7)
- Bir çürük kavuna o ne yumuşak vücutları sıkıştırmış, bir sepet çileğe ne kadar gönüller celbetmiş, gerdanlar *koklamış*, dudaklar ısırılmış, yarım okka şeftaliye ne turfanda al yanaklar öpmüş, bir bayat turunca ne tabîî turunçlar emmişti. (74/12)
- Artık sizi *besleyemeyeceğim*. (77/6)
- Merak etme, kötülük yoh... Öperim... *Kohlarım*...(82/12)
- Dünya yüzündeki bu ahiret nahiyesine cinayetlerini gömmek için ana oğul, arkadan kamerin yer yer serptiği hafif nurlar üzerinde şeytani iki reh-nümâ gibi kendilerinden evvel yürüten, uzun gölgelerini takip ede ede *ilerlediler*. (90/18)

-IA ekinin, ses yansımaları köklerden filler türettiği örnekleri şu şekildedir:
- Hâcer ile Hürmüz, Sabire’yi *pohpohlamak* için ikisi de birer yanından koltuklarına girerler. (31/17)
- Hâcer gözüktünce kavga yine birden *parladı*. (46/4)
- İsmine cazibe dediğimiz görünmez, erilmez, tutulmaz, şekilsiz, hararetsiz, sessiz, kararsız fakat fezada mer’î gayr-ı mer’î bü- tün âlemleri muallakta tutan, topaç gibi

döndüren, top gibi *fırlatan*, fikirden daha seri, dehadan daha cevval bu her şeyden yaman kuvvet nedir? (57/19)

- Birbirinin aşk-ı hilkiyle bağlanarak hepsi sonu gelmez bir uçuruma *fırlatılmış*. (56/20)
- Ya ne istiyorsun *cırlak* karı? (70/26)
- *Patla çatla*, ne yapalım başka türlü çare yok... (79/14)
- Laf kendi kendine dışarı *fırlar*. (83/7)
- Parmaklarını *tükürükleyerek* bıyıklarının uçlarını burdu. (85/20)
- Hemen dışarı *fırladı*. (90/3)

2.1.2.12. +lAn- < +lA-n

Pek işlek olmayan bu ek isim kök ve gövdelerinden fiil türetme göreviyle kullanılır.

Banguoğlu'na göre +lAn- eki, -le fiilin dönüşlü ya da edilgen şekilleri değildir. Ayrı birer ek olduğu görüşünü savunur (Banguoğlu, 2011:218). Korkmaz'a göre bu ek, +lA- ekiyle kurulan fiillerin -n dönüşlülük ekiyle genişletilerek +lAn- biçiminde kaynaşmasıyla oluşmuştur (Korkmaz, 2009:119). Hamza Zülfiyar da +lA ekiyle dönüşlü çatı ekinin kalıplaşmasıyla oluştuğunu düşünür (Zülfiyar, 2011:101).

HS'de ismin belirttiği durumu hareket haline getirme işleviyle kullanılmıştır. Örnekleri şu şekildedir:

- Bu mahallin namı kapı fakat iri iri çivilerle sac kaplı, aşı boyalı, *paslanmış*, bu iki ağır kanadın açılıp kapandığını hemen gören yoktur (11/9)
- Şimdiki kuvvet temrinlerinde *kullanılan* güller bunun yanında lastik top gibi kalır. (12/5)
- *Kederlenme*. (21/10)
- Fakat sen *kederlenme*. (23/15)
- Kendisine kimse *yeşillenmemiş* gibi söylüyor! (26/11)

- O aralık kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirlî bir kız, *tarazlanmış*, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek, çıplak kuvvetli topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/2)
- Nidalarıyla *seslendi*. (33/6)
- Bütün dünyanın lügat kitaplarından hariç kalmış meâlde sözler ağızdan ağıza *tekerleniyordu*. (36/4)
- Bu *yıllanmış* fahişe, hayatın birçok nazarlarına tecrübeten vâkıfı. (3612)
- Daima şebnemlerden, yağmurlardan *taravetleniyor*. (38/19)
- El-aceletü mine’ş-şeytân hemen hiçbir nevi usûl-i hesâbiyyeye aşına olmayan bu ayak satıcısı saatlerce düşünse bir aydır *kullandığı* re’sü’l-mâlin şimdiye kadar beher kuruşu ne kazanmış olduğunu bilemez. (42/8)
- Baharlarda sarığını koltuğuna sıkıştırarak Silahdarağa mey gedesinde “Ceyhun arayan dide-i giryânımı görstün...” gazeliyle meclis-i ıyşî *cezbelendiren* hoşneva Zâkir Rıza... (50/10)
- Cenaze sahibi paşanın kâhyası efendi *hiddetlendi*. (52/12)
- *Şüphelendiğin* başkaları da mı var? (78/1)
- Manav, Hâcer’in busesinden hiç *hoşlanmazdı*. (83/15)
- Karı, herifin bu derin dalgınlığından bi’l-istifâde çilek sepetine *arsızlanmaya* başladı. (83/26)
- Nev-zad yumuk yumuk kolları bacaklarıyla *debeleniyor*, büyük anasının zihnindeki müthiş suikast planını hissediyormuş gibi durmayıp haykırıyordu. (89/15)

2.1.2.13. +IAş- < +IA-ş-

Bu yapım eki birleşik bir ek olup isim kök ve gövdelerinden filler türetmek için kullanılır.

Korkmaz +IA- ekinin –ş- dönüşlülük veya işteşlik ekiyle kaynaşıp addan fiil türeten bir +IAş- eki oluşturduğunu söyler (Korkmaz, 2009:119). Zülfikar, -la ekinin dönüşlü çatı ekiyle kalıplaşarak –IAş şeklinin oluştuğunu ifade eder. (Zülfikar, 2011:101) Banguoğlu'na göre bu ek, -IA fiilinin karşılıklı ya da dönüşlü şekilleri değildir ayrı bir yapıdır (Banguoğlu, 2011:219).

+IAş- eki, HS'de işteş ve dönüşlü fiiller türetmiştir. Örnekleri şu şekildedir:

- Sac mangalını köşeye **yerleştirmiş**, fincanlarını dizmiş, birkaç eski iskemle koymuş bir kahvecinin burayı âdeta bir şurb u sohbet dükkânçesi hâline getirmiş olduğunu görürsünüz.(11/5)
- Yürekler **katılaştı**. (17/22)
- Bunlar pazarlıkla **çiftleşecekler** değil a...! (31/1)
- Bunlar **yaklaştıkça** büyüyor. (41/22)
- İşte o noktalar kambur, sivri semerleri, vücutlarına mukavvesen yapışan uzun boyunlarıyla yavaş yavaş **develeşerek**, taneleri birbirine zincir ile merbut uzun tespih gibi aheste revan **yaklaşır**. (41/25-26)
- Haydi git, gelinin tonoz altında **temkînleşiyor**. (47/14)
- **Debelleşe debelleşe** nihayet kız altta, oğlan üstte ikisi orta yerdeki mezarın üzerine devrildiler. (53/19)
- **Abraşlaştı**. (73/18)
- Bu kurum gibi siyah saç sakal çerçevesinin içinde yüzün buruşuklukları daha **derinleşti**. (73/24)
- Altmışlık bir adam bu küçük ücretle mâzî-i şebâbetine ne kadar tornistan edebilirse bu da o kadar **gençleşirdi**. (74/6)
- Beş aydır kaç delikanlı ile **cilveleştin?** (78/2)
- Birkaç adım **yaklaşıp uzaklaşarak** yüzünü aynaya muhtelif mesafelerden tetkik etti. (85/21)
- Artık Veli Ağa o kadar **dalgınlaştı**, işe güce eli o kadar varmaz oldu ki dükkâna gelen müşterilere: Bu gavun kafamın çok dalgınlığı var. (86/12)

- Fakat bir müddet sonra yine veca'lar *sıklaştı*. (89/4)
- Daha onlar pek *uzaklaşmadan* bir baykuş masumun telkinine başladı. (92/11)

2.1.2.14. +lAt-

İsim kök ve gövdelerinden fiiller türetmek için kullanılır. Hamza Zülfikar'a göre +lA eki, -t ettirgen çatı ekiyle birlikte kalıplaşmış olarak kullanılır (Zülfikar, 2011:101).

HS'de ettirgenlik işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Gelip geçen binek, yük ve araba hayvanları zemini *kirlettikçe* derhal süpürür. (13/23)
- Sanki manevi bir meşale-i nûr vicdanları *aydınlattı*. (64/25)

2.1.2.15. +(ü)mse-

Sonradan ortaya çıkmış bir ektir. İsimden fiil türetmek için kullanılır. Ekte kullanılan "m" sesi ilgili çeşitli görüşler vardır. Ergin, isimden fiil türeten +sA ekinin başına "m" sesinin getirilmesiyle oluştuğunu iddia eder (2009:184). Banguoğlu, ben+im+se- fiilindeki +im iyelik eki ile +sA isimden fiil ekinin birleşiminden meydana geldiğini savunmuştur. (2011:212).

Metnimizde sadece *gülümse* kelimesinde kullanılmıştır. Bu kullanımda fiilden türeme mevcuttur. Karaağaç, bu oluşumun yanlış örneğe ile fiil köküne taşındığını ifade eder. Örnek olarak *gülümse-* ve *anımsa-* sözcüklerini gösterir. (Karaağaç, 2019:314)

HS'de geçen örneği şu şekildedir:

- Nihayet *gülümsedi*. (86/ 2)

2.1.2.16. +(I)r- / +(U)r-

Ses yansımali isim köklerinden fiiller türeten bir yapım ekidir (Korkmaz, 2009:120). Banguoğluna göre bu ek, -i ekinin bir uzantısıdır (Banguoğlu, 2011:212).

HS'de olma ifade den fiiller türetme işleviyle kullanılmıştır. Örnekleri şunlardır:

- Taş, çamur atan haylaz çocuklara **bağırır, çağırır**. (13/24)
- Oğlana **bağırır**, kıza bulaşır, bana sataşır. (24/27)
- Hafize halamın **bağırmadan** sesi kısıldı. (29/1)
- Hâcer birden **köpürerek** (30/4)
- Meğer **ısırmasını** o da biliyormuş. (30/6)
- **Isıramıyorum** artık koca mı bilem. (33/16)
- Döğüşenlerden birinin kız çocuğu anasına yardım etmek için çenesinin var kuvvetiyle hasmın **ısırdı**.(52/5)
- Arkası **ısırlan** karı bir serviye istinat ile donunu sıyırılmış, yanındakine kaba etini göstererek yaranın büyük olup olmadığını soruyordu. (52/30)
- **Isırlan** karı uzun bir intikam ahı çekerek “Ben de onunkini bir ısırayım da kış nasıl ısırlırmış görsün.” dedi. (53/3)
- Deminden kaba eti **ısırlan** dilenci karısı (el-cezâu mine'l-cinsi'l-ame) olarak bir fırsat düşürerek çocuğun ayn-ı nâhiye-i vücûdiyyesine intikam dişlerini saplamıştı. (65/20)
- Evladımın bir kerecik yüzünü göreyim tazallümüyle **bağırdı**. (90/5)

2.1.2.17.+rA-

Eski Türkçede kullanılan bir ektir. Türkiye Türkçesinde örnekleri uzantı şeklindedir. Ses yansımali sözcüklerde ve hareket gösteren köklerde kullanılır (Banguoğlu, 2011:222).

HS'de hareketi karşılayan fiiller türettiği örnekleri şunlardır:

- İhtiyarcağız döşeginde tiril tiril **titrer**. (23/22)
- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de

sıçrayarak bu ağız dalaşları yangın gibi pırl pırl tevsî-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını saç saça, baş başa getireceği bir sırada bütün gürültülerin fevkine çıkan şöyle bir ses işitildi: (47/24)

- Herifte yaş almış, saç sakal yarı yarıya ağarmış fakat kadın dendi mi biçâre adam yirmi yaşında pür-ateş bir delikanlı kesilir, el ayak *titrer*, gözler süzülür. (73/4)

2.1.3. Füliden İsim Türeten Ekler

2.1.3.1. –A

Fül kök ve gövdelerinden isim türeten, işlek olmayan bir ektir.

“İşlek olmayan, ancak bir iki kelimedede bulunan bu ek de klişeleşerek sonradan füliden isim yapma eki durumuna girmiş görünmektedir. Umumiyetle gerundium eki –a, –e’nin klişeleşmesi ile ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. yar-a, sap-a, oy-a, öt-e kelimelerinde bu ek vardır.” (Ergin, 2009: 193)

Hayattan Sahifeler romanında yön bildiren isimler ve hastalık bildiren isimler türetmiştir.

Hastalık bildiren isimler türetme göreviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Tonosun üçte bir kısmı harekette göçmüş, *yarası* bilâ-ta’mir terk edilmiş; inhidam hattı, gayr-ı muntazam şekl-i inşikâk ile hâli üzere duruyor. (12/ 8)
- Arkası ısırılan karı bir serviye istinat ile donunu sıyrmış, yanındakine kaba etini göstererek *yaranın* büyük olup olmadığını soruyordu. (52/31)
- On paranzı aldımca vücudumda on türlü *yara* çıksın. (67/16)
- Bu siyahlıkları izaleye uğraştıkça yüzünün *yaraları* daha ziyade büyüyordu. (73/19)

Yön bildiren isimler türettiği örnekleri:

- Hâcer’in fettanlığı, cerbezesi *ötekini* daima sönük bir mevkide bırakır, edebi de kıttır. (15/10)
- Destiyi bir eline, değneğini *ötekine* alır. (16/26)
- Birinin keçisi doğuracak, *öteki* para kazanacak...(31/2)

- **Öteki** pencereden, uzamış beyaz kaşları, bıyıkları esmer rengini büsbütün karanlık gösteren bumburuşuk yetmişlik Çingene sırtarak: (33/23)
- Gelip geçen hayvanlar suyu bu yalaktan, insanlar az **öteki** oluktan hemen yan yana içiyorlar. (39/23)
- Zekâ-yı beşere bu sınırdan **ötesini** görmek memnu olduğunu bilmeyen zavallı genç, bir şeyi anlayabilmek ye'siyle bu ahiret kapısından eğilip eğilip baktı. (55/15)

2.1.3.2. –Ak

Bu ek eskiden beri işlek olarak kullanılan bir ektir. Yaptığı isimler fiilin gösterdiği hareketi çokça yapan, o hareketin yapıldığı yeri, o hareketle yapılan şeyi, aleti karşılar (Ergin, 2009:188).

HS'de; araç ve gereç adları türetme, aşağılayıcı anlamda sıfatlar türetme, hareketi çokça yapan anlamında isimler türetme işlevleriyle kullanılmıştır.

HS'de geçen araç ve gereç adları türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Kahve iskemleleri atılmış tarafın mukabilindeki sedde, taştan, yeşil boyalı, tahta **kapaklı**⁴ iki küçük çeşme haznesi vardır. (11/18)
- Bu hazneciklerin suyu semaver gibi **kapakları** açılarak kova ile konur. (11/19)
- Gece yarıları kalkar, mezarlıklardan servi kozalakları toplar, mangal yakar, **kapak** ısıtır da ayaklarına korum. (23/24)
- O zaman güneşin altın **saçaklı** eteklerini yaydığı minâ-i lâciverd uzak ufuklara bakarsınız. (41/19)
- Haydi koş, kaynananın **oturağını** dök. (47/10)
- Tabut **kapığı** üzerinde mezarcı testeresi hırıldariken çocuğa fenalık geldi. (60/17)
- **Durağını** cennet, sual cevabını asan eylesin. (68/6)
- O **konak** hamamının bir tas suyu kim bilir ona kaç gelirdi? (69/11)

⁴ Gülensoy, ka-p“kapamak”+ak < kapga- şeklinde ele almış ve bunun kapa- fiilinden gelmediğine değinmiştir (2017:459); Akman, kapak kelimesinin etimolojisini ka-p+(g)ak şeklinde açıklamıştır (2023:177).

- **Kapak** taşlarından birini kaldırmak için Hidayet kazmasıyla çimenleri, toprakları açıyor, bu kazılan şeyleri Hâcer kürekle çekiyordu. (91/5)

Aşalayıcı anlamda sıfatlar türettiği örnekleri şunlardır:

- **Sarsak** bir ihtiyar herif, kocakarıyı iterek: Zeliha meydan bırak da biz de alalım beş on para. (67/17)
- **Sarsak sarsak** üst kata çıktı. (87/22)

-Ak ekinin, “hareketi çokça yapan” anlamında isimler ve sıfatlar türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Burası inek, koyun, keçi sürülerinin **uğrağıdır**. (39/26)

2.1.3.3.–amak

Fil köklerinde isim türeten bir ektir. HS’de sadece “basamak” kelimesinde tespit edilmiştir.

- Bir takım çığnene çığnene topraklara gömülmüş, bazıları ileride yapılan harçsız duvara hatıl konulmuş serpuşlu, nukuşlu, kitabeli, fatıhalı taşlardan yokuşlara **basamaklar** yapılmış... (38/2)
- Vâsi‘ ölü tarlalarını dolaştıktan sonra mezar taşı **basamaklarından**, kaldırımları aşınmış sathı âdeta mütehaccir dalgalara benzeyen bozuk bir yola indiler. (45/9)
- Eşiklere, **basamaklara** dizilmişler. (46/1)
- İki **basamak** daha yukarı... (83/32)
- Zavallı ihtiyar uyku sersemliği ile sağını solunu bir türlü bulamayarak karanlıkta duvarlara tutuna tutuna el yordamıyla, birkaç **basamaktan** ibaret olan çarpık merdiveni yakaladı. (87/20)

2.1.3.4.– AnAk

Filden isim türeten bir ektir. Banguoğlu, ekin düşmeli bir ek olduğunu çözümlenmesinin zor olduğunu ifade eder. Mekan, araç gereç adları ve çeşitli adlar türetir (Banguoğlu, 2011:235).

HS'de araç gereç adları ve doğa olaylarını karşılayan isimler türetme işleviyle kullanılmıştır.

Araç gereç adları türettiği örnekleri şu şekildedir:

- **Değneklerini**, su testilerini aldılar. (49/6)
- Kiminin elinde testi, kiminde teneke, maşrapa, sopa, **değnek**. (49/20)
- Bunların **değnekçileri**, sakatlığından dolayı çürüğe çıkarılan şirket-i hayriyye çımacısı Ömer Ağa, o müessesede edindiği fikri intizâmıyla, seele-i mağşuşeden topalları, çolakları, körleri, kamburları tasnif etmek terakkiperverliğinde bulunmuştu. (50/18)
- **Değnekçi**, kâhya efendinin hiddetini teskin için eline geçen kırmızı entarili bir kız çocuğunun arkasına sopasıyla vurmaya başladı. (52/16)
- Hâcer, **Değnekçi** Ömer Ağa'ya yardım için meydancı dede gibi ortada gezinerek ona buna söz anlatmaya, gürültüyü kesmeye uğraşıyordu. (53/5)

Doğa olaylarını karşılayan kelimeler türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Ağrı **sağanak sağanak** geliyordu. (87/12)
- Bir müddet sonra duyulan ikinci avaz **sağanağında** bağırmanın kendi evlerinden çıktığını ve feryadın Hürmüz'ün sesi olduğunu anladı. (87/18)

2.1.3.5.–ce

Fil kök ve gövdelerinden isimler türeten bir yapım ekidir. İşlek bir ek değildir.

HS'de hareketin sonucu anlamında soyut isimler türettiği örnekleri şu şekildedir:

- **Eğlencesiz**, âtil bir hayata mahkûm bu halk için bu kavga bir nevi ispor, vücut idmanı, dimağ temrîni idi. (46/8)

- Beynini dolduran pek tatlı **düşüncelere** nargilenin tokurtulu musikisi pek tevafuk ediyordu. (85/30)

2.1.3.6. –ç

Dönüşlü fiil köklerinden isim ya da sıfat türeten bir ektir. Aşırılık ifadesi taşır. Türettiği isimler yapanı, yapılanı veya hareket hâlini gösterir (Ergin, 2009:191).

HS’de fiilde bildirilen hareketi yapan, yapılan hareketle ilgili olan özelliği gösteren isimler ve fiilden doğan durum anlamında isimler türetir.

Fiilden doğan durum anlamında isimler türettiği örnekleri şunlardır:

- Geçmiş taravetinin îâdesi ihtimali **sevinciyle** çıldırır.(16/1)
- İnsanın avucu ortasına öyle nal gibi mecdiyeyi yapıştırdıkları zaman adam yalancı kederle değil **sevincinden** ağlar alimallah. (22/12)
- Sonra bu **kazancımızın** farkına vardılar. (24/18)
- Fakat **kazancından** bize on para göstermedi. (25/7)
- İnsan bu dünyaya nasıl dil bilmez, tecrübesiz, hatırasız, çıplak geliyorsa bir ömürlük cidal ile ekseriya **kazanç** şeklinde diğer insan kardeşlerinden gasp ve sirket eylediği bütün emvâl ve müktesebât-ı fikriyyesini burada bırakarak yine öyle üryan, dilsiz, fikirsiz gidiyordu. (63/5)
- Hâcer, Veli’nin bu **sevincinden** istifadeyi unutmuyarak çilek sepetinden bir avuç miktarını saplarıyla beraber ağzına tıktırdı. (84/28)
- Manevi umku ebediyete kadar varan karanlık **korkunç**, simsiyah bir çukur göründü. (91/7)

Fiilde bildirilen hareketi yapan, yapılan hareketle ilgili olan özelliği gösteren isimler türettiği örneği şu şekildedir:

- Anasının **kıskançlığına** vâris olan o çelimsiz, solgun çocuk da yaşamayacağına benziyordu. (61/4)

2.1.3.7. –gA

Fil kök ve gövdelerine gelerek isim veya sıfat yapan bir ektir. Eski Türkçeden beri kullanılan fakat işlekliliği zamanla azalan bir ektir. (Banguoğlu, 2009:189)

HS’de, fiilin anlamına ilişkin isimler ve alet isimleri türetmiştir.

Fiilin anlamına ilişkin isimler türetme işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- İşte bak aş *damgası* hemen bileğimin üzerine kadar indi. (23/1)
- Servilerin *gölgeleri* altına sokulmuş, her biri müşahhas birer maneviyat gibi duran taşların sade-dilâne resimlerine, yazılarına bakınız. (38/28)
- Vâsi’ ölü tarlalarını dolaştıktan sonra mezar taşı basamaklarından, kaldırımları aşınmış sathı âdetâ mütehaccir *dalgalara* benzeyen bozuk bir yola indiler. (45/10)
- Birbirine karışan bu *gölgeler* arasına ziyâ-yı kamer girmeye uğraşarak mezar taşlarını birer mübhemiyyet-i mahûfe içinde tenvirettikçe dünya ile ahiret, hakikatle hayal arasında kalplere lerze verir manzaralar peyda oluyordu. (90/24)

Alet isimleri türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Kapının yanında bir meydan *süpürgesi* vardır. (13/23)
- Sabire meydan *süpürgesini* koltuğuna dayamış, elinde otuzluk tütünden cigaranın, parmağı yana yana son nefeslerini çekerek bu muhâvereyi dinliyordu. (29/11)

2.1.3.8. – Gan

Fil gövdelerine gelen işlek bir ektir. Eskiden beri kullanılan bu ek, aşırılık ifadesi taşır. Eylemi çok yapma veya olanı bildirir (Karaağaç, 2019:286).

HS’de alışkanlık ismi türetme, bitki isimleri türetme ve kuş isimleri türetme göreviyle kullanılmıştır.

Davranış türü, alışkanlık anlamında isimler türettiği örnekleri şunlardır:

- Felekzede bir eski kibâr mazlûmiyeti tavrıyla gayet ketum, *sıkılğan*, muğfel evza alır. (15/14)

- Çırlıplak esmer bir vücut, *sırtkan* bir çehre ile pencerenin önüne dikilir. (34/18)
Kuş isimleri türetme işleviyle kullanılan örneği şu şekildedir:
- Bu ses etrafa bir *çığırtkan* gibi tesir etti. (52/27)
-Gan ekini, metnimizde bitki adı türettiği örneği şu şekildedir:
- Mayıs ayı, mezarlığın kalın, semiz, yağlı, iri yapraklı *ısırganlarını, yapışkanlarını, baldıranlarını, deve dikenlerini, sınırlı otlarını* ve daha birçok envadan nebatatını öyle beslemişti ki her tarafta açıklı koyulu yeşillikleriyle atlas gibi parlıyorlar, mezar taşları bu yeşillik deryası içine yarı yarıya gömülerek sanki bir rahmet-i had- râya gark olmuşlardı. (60/1)

2.1.3.9. –GI

Fil kök ve gövdelerinden adlar türeten bir yapım ekidir. Araç- gereç adları, somut ve soyut adlar türetme görevleriyle kullanılır.

-GI ekinin, HS’de tespit edilen araç gereç adları türettiği örnekleri şunlardır:

- Bazen öyle efendilere rast gelirim ki, sınıksıkı kürkünü giymiş, boyun *atkısını* sarmış, eldivenlerini geçirmiş... (18/5)
- Haftalarca yüzü gözü *sargılı* gezdi. (73/20)
- Bir gün Hâcer ahına *çatkısını* çattı. (81/11)

Soyut adlar türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Medenî memleketlerde olduğu gibi bu mezarların hiç birinde bir *sevgilinin*, bir validenin, pederin, kardeşin, bir oğlun, kızın çiçek demetlerine temessül etmiş nişâne-i tahassür ve hürmetini görmezsiniz.(38/10)

2.1.3.10. –gİç

Fil kök ve gövdelerinden isimler türetir. işlek olmayan bir ektir (Banguoğlu, 2009:190).

HS’ de içinde bulunulan durum anlamında isim türetme işleviyle bir kelime tespit edilmiştir.

- Dilenci Abdullah, zevcesi Hâcer’in korkusundan her **başlangıçta** en evvel atılıyor fakat sedasının kuvvetsizlik ve mızımlılığı sebebiyle diğer seslere galebe edemeyerek daima yarıda kalıyor, lâkin en son susuyordu. (63/19)

2.1.3.11. -GIn / -GUn

Genellikle tek heceli fiil köklerine gelerek onlardan isim veya sıfat niteliğinde kelimeler türetir. Ek, az da olsa çok heceli fiil gövdelerine de gelir. Genellikle niteleme sıfatları türetir (Zülfikar, 2011:89).

HS’de; yaklaşmış olma, benzerlik, bitmiş olay, ruh hali, davranış biçimi anlamlarıyla isim ya da sıfat türetme ve nesne isimleri türetme göreviyle kullanılmıştır.

Benzerlik, yaklaşmış olma anlamlarında sıfatlar ve isimler türettiği örnekleri şunlardır:

- O aralık kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirli bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, **dolgun**, beyaz baldırlarını göstererek, çıplak kuvvetli topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/3)
- Arabadan indirdikleri on beş, on altı yaşında zayıf, **solgun** bir çocuğu nerede durduracaklarını bilemiyorlardı. (55/10)
- Anasının kıskançlığına vâris olan o çelimsiz, **solgun** çocuk da yaşamayacağına benziyordu. (61/4)
- Kıldan ince kılıçtan **keskin** sırât-ı müstakîm’in üstünde cennet, altında cehennem görünüyordu... (65/13)
- Sinnen altmışını **geçkin** ve saç sakalının boyama olduğunu untabilmesi kabil değildi. (85/22)

-GIn ekinin, bitmiş olay anlamında isimler türettiği örnekleri şunlardır:

- Te'kidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha **baygınlığı** ile gözlerini süze süze çektiğini görseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/6)
- **Yangın** nöbetçisi gibi geliyorsun! (27/13)
- Bu çöl evlatlarının uzun kirpikli çekik gözlerindeki **durgunluğu**, hamûlluğu görünüz. (42/1)
- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de sıçrayarak bu ağız dalaşları **yangın** gibi pırl pırl tevsî-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını saç saça, baş başa getireceği bir sırada bütün gürültülerin fevkine çıkan şöyle bir ses işitildi: (47/24)
- Hâcer, meydana çıkan **şişkince** bir ikinci para çantasına gözlerini diker. (70/15)
- Hâcer hareket eden arabanın arkasından **yangın** köşklüsü gibi koşarak hâlâ: Üç aylarda da okuyacağız. (72/10)

-GIn ekinin kelimeye ruh hali, davranış biçimi anlamında kelimeler türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru üzümcü yahut cesîm bir kuyu bileziği iriliğindeki küfesiyle sakalının kabalığında bilmem nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden ma'fûv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir **çapkın**, bir hovarda eskisi... (16/11)
- Ah ben yaşta ne **azgın** karılar var...(18/18)
- Teke **azgın**, dişi **kızgın**, bulmuşlar birbirini mezarlıkta...(30/33)
- Karı **şaşkınlıkla** düşününe düşününe sağma soluna bakındı. (36/11)
- Bir mütefekkir, bir sahib-i muhakeme, devenin nîm güşâde o hazin, **süzgün** gözlerinde Türk'e karşı şöyle bir hitabı olduğunu okur. (42/16)

- Bu haml meselesinin verdiği **şaşkınlıkla** üçü de mahalle kavgasını unutmuş gibiydiler. (45/6)
- Merhumenin zevci iri yarı bir paşa, mükedder ve **dalgın** görünüyordu. (55/9)
- Bundan dolayı paşa bu mezara karşı vicdanında bir **ezginlik** hissediyordu. (60/25)
- **Düşkünlüğü** de nev-civanlaradır. (73/6)
- Bir hâlsizlik, bir **yorgunluk** gelir. (78/28)
- Ev altına hapsedilmiş mart **kızgını** kediler gibi tahta perdenin öbür tarafından “mırna v mırnav” narası atan hovardalara kız da içeriden “mır mır” diye cevap-ı muvâfakat veriyordu. (81/6)
- Hâcer, güya kederden ne yaptığını bilmez **dalgınlıklar** içinde daima yanındaki kiraz sepetinden avuçlayarak tıkınıyor, manav, kızın hastalığını anlamak merakıyla karının bu sarkıntılığına hiç aldırmiyordu. (83/8)
- Artık Veli Ağa o kadar **dalgınlıktı**, işe güce eli o kadar varmaz oldu ki dükkâna gelen müşterilere: Bu gavun kafamın çok **dalgınlığı** var. (86/12)

-GIn ekinin nesne isimi türettiği örneği şu şekildedir:

- **Düğünlere**, rastıklara, allıklara bulanır. (16/2)

2.1.3.12. -I, -U

Genellikle tek heceli geçişli ve geçişsiz fiillere gelir. Çok işlek bir ektir. İşlev bakımından fiilin gösterdiği işin ürünü veya sonucu gösteren somut veya soyut adlar, sıfatlar türetmiştir (Korkmaz, 2009:82).

HS’de fiilin gösterdiği işin sonucunu bildiren isimler türetme, tamamlanmış bir işin ürününü gösteren isimler türetme işlevleriyle kullanılmıştır:

Fiilin gösterdiği işin sonucunu bildiren kelimeler türettiği örnekleri şunlardır:

- Geçen tabutun altına girmek yahut sadece arkasından birkaç adım yürümek suretiyle **ölüye** dindarane hürmet vazifesini ifâ ederler.(11/15)
- Onu **sıktı sıkıya** örtünür. (16/25)

- Kahvecinin yanında emaneten su **dolu** bir desti ile bir de asa bulundurur. (16/25)
- Kaç gündür buradan sade hammal cammal **ölüsü** geçiyor. (22/3)
- Bu günlerde ekâbir **ölülerinin** azalmasına sebep işte ben bunu buluyorum. (22/7)
- Bu onlukla olacak hayır ne **ölüye** yarar, ne diriye. (22/11)
- Midemde **acı** kahvenden başka çıkaracak bir şey yok. (23/9)
- Gece **yarıları** kalkar, mezarlıklardan servi kozalakları toplar, mangal yakar, kapak ısıtır da ayaklarına korum. (23/23)
- Sen özünü **doğru** tut Hakk'a...(23/30)
- Kör zannetsinler diye **koyu** bir gözlük taktım. (24/13)
- **Doğru** söyledim. (25/6)
- Hafızallah sarınca kızanları götürür **yarı yarıya**. (26/13)
- **Dolumuz** da var boşumuz da. (33/11)
- Ben sana dedim bir laf, **doğru** mu **eğri** mi sonra anlarsın. (35/14)
- Bu mundar çingene karısının dediği **doğru** mu? (35/21)
- Bilirim ağzın **sıkıdır** ama ah analık bu... (36/20)
- Bunların seyahatname ve rehnüma haritalarında memleketimizin camileri, kadim surları, **dikili** taşları, çeşmeleri, sebilleri yanında merak-ı câlib birer mevki'-i tettebbu' u vardır. (37/4)
- Etrafına duvar, sadece bir çit ve hatta en basit bir parmaklık çevirmek gibi iptidâi' hiçbir inşaatta bulunmaksızın kırlara ulu orta **ölülerimizi** gömmüş, üzerine hüviyeti nâtik yazılı taşlar dikmişiz. (37/14)
- Herkes istediği yeri kazdırtıp **ölüsünü** gömdürmüş. (37/18)
- Bu **ölüler** hem-demsiz kalmaz. (39/28)
- Vâsi' **ölü** tarlalarını dolaştıktan sonra mezar taşı basamaklarından, kaldırımları aşmış sathı âdeta mütehaccir dalgalara benzeyen bozuk bir yola indiler. (45/9)

- Dilenci Abdullah, zevcesi Hâcer'in **korkusundan** her başlangıçta en evvel atılıyor fakat sedasının kuvvetsizlik ve mızımlılığı sebebiyle diğer seslere galebe edemeyerek daima yarıda kalıyor, lâkin en son susuyordu. (63/19)
- Sanki enzâr-ı ulûhiyyet kalplere girmiş, melekler yerlere inmiş, mezarlığın bütün **ölüleri** yevm-i haşr gibi dirilmiş her taraf huşu içinde ahirete dönmüştü. (65/2)
- Yorganın altından faciayı hisseden lohusa, başını dışarı çıkarmaya uğraşır iken Hâcer, nevzatın **ölüsünü** kanlı bir beze sardı. (90/1)

Tamamlanmış bir işin ürünü gösteren kelimeler türettiği örnekleri şunlardır:

- Bu mahallin namı **kapı** fakat iri iri **çivilerle** sac kaplı, aşı boyalı, paslanmış, bu iki ağır kanadın açılıp kapandığını hemen gö ren yoktur. (11/8)
- Kirlice **başörtülü**, siyah yeldirmeli, esmer ciltli, kırk beşlik bir kadın bu **kapı** içinin hiç ayrılmaz bir perisi gibidir. (13/10)
- Gezindiği vakit **ölçüce** mutabakatı hiç düşünülmezsizin kim bilir hangi sahib-i hayrın mürüvveten vermiş olduğu bir çift eski fakat dar potinin içinde şişmiş, çarpılmış zannolunan ayaklarıyla rahat yürüyemediği, topalladığı görülür.(13/14)
- Koynunda taşıdığı yeşil bir **başörtüsü** vardır. (16/24)
- **Kapı** aralarında beylere, efendilere kendini okşatmalı, aşk ve sevdaya fıkır fıkır dayanıklı olmalı... Artık benim hâlim kaldı mı?.. (18/15)
- Bugün Hâcer, yeşil **örtüsü** koynunda, su **dolu** testisi bir tarafında, asası diğer yanında, alesta cenaze bekliyordu. (21/1)
- Bu aralık Hâcer'in **başörtüsüne** yukarıdan güvercin tersler. (22/15)
- Bu misk **kokulu** ağzını hangi tarafa yardım için açsan kavgayı o kazanır. (31/8)
- Bunun ağaçsız, yeşilliksiz bir viraneye benzeyen bahçesinin **kapısı** açıldı. (33/4)
- Etrafına duvar, sadece bir çit ve hatta en basit bir parmaklık çevirmek gibi iptidâî hiçbir inşaatta bulunmaksızın kırlara ulu orta ölümlerimizi gömmüş, üzerine hüviyeti nâtik **yazılı** taşlar dikmişiz. (37/15)
- Bunlar ait oldukları emvatın sanki ikinci ölümlerini gösterir birer sefaletle, devrilmiş kavukları, fesleriyle upuzun yerlerde **serpili** yatıyorlar. (38/2)

- Servilerin gölgeleri altına sokulmuş, her biri müşahhas birer maneviyat gibi duran taşların sade-dilâne resimlerine, **yazularına** bakınız. (38/29)
- Ölüler, sanatkârların dehalâlarıyla işlenmiş dağlar gibi **yığılı** mermerler altında yatmıyorlar. (39/7)
- Çeşmenin sağında leb-â-lep **dolu** bir yalak var... (39/23)
- Burası inek, koyun, keçi **sürülerinin** uğrağıdır. (39/26)
- Tavuk sahibi Ayşe, yeldirmesinin eteklerini beline çemremiş, başından **örtüsü** kaymış, çıplak ayaklarında iki şıpılık birkaç adım ortaya çıkararak: (46/14)
- Üçler, yediler, kırklar, büleğa, füseha, ulemâ, eimme-i dîn, müctehidîn...” diye haykırır iken ağzından salyalarını elindeki **yazılı** bakır tasa akıtan, çizmeli, kisvetli, arakıyyeli sulu sebilci... (49/23)
- Bu ayarda mortocu meşahiri hep bu **sürüye** dahildi. (50/16)
- Burada mücadele böyle devam ederken duagû ve dilenci **sürüsü** sel akar gibi mezarlığa doldu. (51/25)
- Dedelerin zikri, buhurdanlardan tüten ödağacı **kokularıyla** beraber semaya tereffü‘ ede ede, kol değıştikçe sağa sola baş döndüre döndüre tabut kırmızı feslerin, beyaz yeşil sarıkların, sikkelerin fevkinde, her dakikada bir, o cemm-i gafirden birinin duş ihtirâmına yükselerek ağır ağır geliyordu. (55/1)

2.1.3.13. -(y)IcI/ -(y)UcU

Fil kök ve gövdelerine gelerek isim ya da sıfat görevli sözcükler türeten bir ektir.

HS’de geçen meslek ve uğraşı adı türettiği örnekleri şunlardır:

- **Dilenci** çoğaldı. (17/22)
- Hâcer diğer **dilencilerin** pek fevkinde sadakalara nail olur. (19/1)
- **Dilencilikte** ihtiyarlık para getirir. (24/9)
- Öyle halâvetli bir **dilenci** oldu ki, hiç zahmetsizce... (24/15)

- “Sebilin önü şerefli yerdir, oraya *dilenci* oturtmam.Ben mütevelliyim.” diye meydana bir herif çıktı. (24/19)
- Sanatına devamlı bir adam olsa kocamın *dilenciliğinden* istihracı, talihi pek pek açıktır. (24/28)
- Bir *dilenci* îrâdcısı vardır. (25/10)
- Bu îrâdcımın sekiz on *dilencisi* vardır. (25/13)
- *Dilenci* evladına hiç benzemez. (25/22)
- Cami avlularında *dilenciler* ile köpekler gibi çekişerek ben kurban eti dileneyim. (27/21)
- Uçurtma uçuran oğlanlar, tablaları sehpalarda üzerinde müşteri bekleyen simitçi, şekerci, helvacı, marulcu... birçok *satıcı*... (40/19)
- El-aceletü mine’ş-şeytân hemen hiçbir nevi usûl-i hesâbiyyeye aşına olmayan bu ayak *satıcısı* saatlerce düşünse bir aydır kullandığı re’sü’l-mâlin şimdiye kadar beher kuruşu ne kazanmış olduğunu bilemez. (42/6)
- Ortalıkta baş *döndürücü* bir terakkî faaliyeti var. (43/5)
- Sulukule sürgünü haram *yiyci* kaltak...(46/18)
- *Dilenci* kocan pöstekisine etmiş. (47/5)
- Hepsi cenazeye gitmek için iktisâsı icap eden *dilenci* formasını giyinmeye koştular. (49/5)
- Eyüp’te kebabçılar köşesinde sakat bir kedi gibi etrafı koklayarak oturan şiş bacak *dilenci*... (50/2)
- *Sürücü* beygirlerinin kuyruklarından oltalık kıl çeken hırpani külahlı veled-i zina... (50/3)
- Burada mücadele böyle devam ederken duagû ve *dilenci* sürüsü sel akar gibi mezarlığa doldu. (51/25)
- Simitçi, peynirli pideci, helvacı... gibi *satıcılar* peyda oldu. (52/1)

- **Dilenci** çocukları cenazeden alacakları paradan tesviye edilmek vadiyle bu esnaftan yiyecek almaya uğraşıyorlar. (52/1)
- Fakat bu elemeler, ıstıraplar, hazlar, tezzübler, saadetler, felâketler hep **geçici**, fânidir. (57/7)
- **Dilenci** Abdullah, zevcesi Hâcer'in korkusundan her başlangıçta en evvel atlıyor fakat sedasının kuvvetsizlik ve mızımlılığı sebebiyle diğer seslere galebe edemeyerek daima yarıda kalıyor, lâkin en son susuyordu. (63/18)
- Deminden kaba eti ısırılan **dilenci** karısı (el-cezâu mine'l-cinsi'l-ame) olarak bir fırsat düşürerek çocuğun ayn-ı nâhiye-i vücûdiyyesine intikam dişlerini saplamıştı. (65/20)
- **Dilenci** eksilmiyor, gittikçe artıyordu. (72/3)

2.1.3.14. -k, -(I)k/ -(U)k

Eskiden beri çok işlek olarak kullanılır. Fiilden isim yapma eklerinden biridir.

HS'de eylemin sonucunu bildiren isim ve sıfatlar türetme, özellik bildiren isim ve sıfatlar türetme, ruhsal ve fiziksel özellikleri gösteren sıfatlar türetme, insandaki huy veya kişiliği belirten sıfatlar türetme, eşya isimleri türetme ve ses yansımaları sözcüklerden isim ve sıfat türetme işlevleriyle kullanılmıştır.

Eylemin sonucunu bildiren, olmuş bitmiş anlamında sıfatlar ve isimler türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Hâcer'in fettanlığı, cerbezesi ötekini daima **sönük** bir mevkide bırakır, edebi de kıttır. (15/10)
- Bu seyyar (hâl)in **yaraşık** noktasını iyi tayin edebildiği sabahlar, cazibe-i ânına en evvel kendi vurulur. (16/4)
- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita **çizikleri** gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru üzümcü yahut cesm bir kuyu bileziği iriliğindeki küfesiyle sakalının kabalığında bilmem nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle

tulumbacılığı riyasetinden ma'fiv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi... (16/10)

- Biri musluğu **kopuk**, İstanbul sokaklarında yüzlercesine tesadüf ettiğiniz kuru çeşmeler gibi metruktur. (11/20)
- Uyanınca **kırık** aynasına koşar. (15/21)
- Kapı aralarında beylere, efendilere kendini okşatmalı, aşk ve sevdaya fıkır fıkır **dayanıklı** olmalı... Artık benim hâlim kaldı mı?.. (18/16)
- Tabutun altına bir defâ girdin mi **soluğu** ta çukurun başında alırsın (21/20)
- Sanatına devamlı bir adam olsa kocamın dilencilikten istihracı, talihi pek pek **açıktır**. (24/29)
- Âlemin gelinlik kızlarını, güveylik oğullarını alacağına, aman Allahım, aşağılı yukarılı durmaz işler iki **delikten** ibaret kalan bu ihtiyarı rahmet-i rahmanına niye gark edivermiyorsun? (28/2)
- O mutfakta **bulaşık** yıkıyordu. (28/14)
- Bu cesîm mezarlık kıtaları, birbirinden iri taşlı kaldırımları **bozuk** yollar ile ayrılırlar. (39/16)
- Bunların değnekçileri, sakatlığından dolayı **çürüğe** çıkarılan şirket-i hayriyye çımacısı Ömer Ağa, o müessesede edindiği fikri intizâmıyla, seele-i mağşuşeden topalları, çolakları, körleri, kamburları tasnif etmek terakkiperverliğinde bulunmuştu. (50/18)

Nitelik, özellik bildiren sıfatlar ve isimler türettiği örnekleri şunlardır:

- Mezarlıkların kurbiiyet-i zelâlinde yaşayan bu taraf ahalsi manevî zevattan hiç birini gücendirmemek için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, kendilerince **büyük** vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine üşenmezler.(12/22)
- Ağlama, dövünme... Bu sabrın ecri **büyüktür**. (17/10)
- Sen **büyük** söyletme Tanrım... (18/19)
- Evde, o **çarptık** odanın köşesindeki yerini istiyor. (24/25)

- Anladın mı **çürük** mantar kafalı herif... (29/8)
- Ama işte oldum şimdilik böyle **çürük** bir adam. (29/11)
- **Çökük** avurdunun zenbereği boşandı. (30/22)
- Kocakarı, alt üst dudakları **büzük** boş bir kese gibi içeri çökmüş ağzını açarak: Dişsiz karı işte ben. (33/ 14)
- Koca Çingene katmerli bir istihza ile **buruşuk** dudaklarını birkaç defa yayıp yayıp büzerek: (35/11)
- **Büyük** kabristanlarımıza bakınız. (37/12)
- Arada bir dört yol ağzlarına, servilerle boy ölçüşen su terazilerine, çeşmelere, yeşil parmaklıklı türbelere, **çarpık** mezarıcı kulübelere tesadüf olunur. (39/17)
- Burada dolaşanlar **eksik** olmaz. (39/29)
- Her temasında yere yapılan o yumuşak ayaklar bazen **bozuk** kaldırımların derin çukurlarına girip çıkıyor. (41/29)
- Vâsi' ölü tarlalarını dolaştıktan sonra mezar taşı basamaklarından, kaldırımları aşmış sathi âdeta mütehaccir dalgalara benzeyen **bozuk** bir yola indiler. (45/10)
- Karı, folluğunun ağzı yedi mahalleye **açık** duruyor. (46/16)
- Ön sırayı kapmak için birbirlerini dirsekleyerek, kakıştırarak **büyük** bir mâide varmış gibi çökerek etrafını çepeçevre sardılar. (51/28)
- Keçekulah hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında dolaşarak iki uşağın iyâdî-i teslimiyetinde bulundurulmuş hurç kadar **büyük** bir çanta kımıldatıldıkça içinden gelen şıkırtılara daima kulak veriyordu. (52/20)
- İçinden çıkan kara toprağını etrafına saçmış mezarın **açık** ağzı, yutacağı vücudu bekliyordu. (55/6)
- Birbirine meydan vermeyerek testi testiye, göğüs göğüse itişiyorlar, **büyük** bir gürültü oluyordu. (63/14)
- **Bozuk** paralar büyük çantadan avuçla hesapsız şakır şakır mendillere boşaltıldı. (65/27)

- Ne kadar sadaka verilse hatta avuçlarla bezl edilse yine **yırtık** yenlerin, kirli ellerin, sefil çehrelerin hücumlarından kurtulmak mümkün olmuyordu. (71/30)
- Bir **çürük** kavuna o ne yumuşak vücutları sıkıştırmış, bir sepet çileğe ne kadar gönüller celbetmiş, gerdanlar koklamış, dudaklar ısırılmış, yarım okka şeftaliye ne turfanda al yanaklar öpmüş, bir bayat turunca ne tabi'î turunçlar emmişti. (74/11)
- Zavallı ihtiyar uyku sersemliği ile sağını solunu bir türlü bulamayarak karanlıkta duvarlara tutuna tutuna el yordamıyla, birkaç basamaktan ibaret olan **çarpık** merdiveni yakaladı. (87/22)
- Karı, **çökük** merdiven basamaklarından hızlı hızlı iner iken avluda yatan büyük baba bir kan, bir cinayet kokusu aldı. (90/7)
- Servi rayihâlarıyla **karışık** ağır bir ölü kokusu, meşâmmı dolduruyordu. (90/20)

İkileme şeklinde sıfatlar ve zarflar türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Ahların, ofların **yanık yanık** göğüs geçirenlerin binini bir paraya... salverir. (16/28)
- Ağaç altlarına, kabir önlerine **kırık dökük** iskemleler serpilmiş. (40/9)
- Nev-zad **yumuk yumuk** kolları bacaklarıyla debeleniyor, büyük anasının zihnindeki müthiş suikast planını hissediyormuş gibi durmayıp haykırıyordu. (89/15)

Ruhsal ve fiziksel özellikleri gösteren sıfatlar ve isimler türettiği örnekleri şunlardır:

- **Çatık** kaşları, **çekik** gözleri, Karagöz oyunu kadınlarının deve derisi eşkâline müşâbih bir tip irâe eder. (13/11)
- Bazı Acem panolarında **çatık** kaşlı, sürmeli gözlü, kıvrım zülüflü melikeler vardır.(16/5)
- Bizim **bunağı** Eyüp Caddesi'nde sebilin önüne köşe başına oturttum. (24/10)
- Aman sen sus **bunak**...(29/7)
- Saçmalama **bunak** karı. (35/3)
- Sâbire'ye dönerek: **Bunak** çingene karısı bir ... yedi. (36/17)

- Bu çöl evlatlarının uzun kirpikli **çekik** gözlerindeki durgunluğu, hamûlluğu görünüz. (42/1)
- Akıtayım **çatık** kaşına. (47/11)
- Hele şu **bunak** herife bakın, hem dileniyor hem de emirlik satıyor, emir isen kime ne? (68/7)
- Bu kurum gibi siyah saç sakal çerçevesinin içinde yüzün **buruşuklukları** daha derinleşti. (73/24)
- Yüzündeki bütün **buruşukluklar** hakkında bir afv-ı umûmî ilan etti. (85/16)
- Gözlerini **sönük** değil **süzük** gördü. (85/17)
- İhtiyar, **kısık**, öksürüklü, hırıltılı, gunneli sesiyle kudreti yetebildiği kadar haykırarak: Niçin koparıyorsunuz? (88/7)

İnsandaki huy ve kişiliği belirten aşağılama sıfatları türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Buna **Sürtük** Hâcer derler. (15/2)
- İşte böylelerine müsadif olunca **Sürtük** Hâcer'in içfalkâr bir şuhlukla boynunu çarpıtıp hafif hafif göğüs geçirerek göz süze süze lisan-ı hâl ile: "Haydi yigdim, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl edelim..." deyişi de vardır. (16/15)
- Kendin **sürtüksün** de onun için. (23/4)
- Neye olayım **sürtük**. (23/5)
- Bu **alık** kız da şaşırıldı, kıpkırmızı bir şeyler oldu. (36/17)
- Âtıllara, miskinlere, **uyuşuklara** ekmek kalmadı. (42/21)
- Seni gidi soysuz **alçak** karı seni... (78/10)
- Fakat bu gibi **sırnaşıklıklarda** karının nefsine itimadı ve hiçbir şeyden yılma mak yüzüzlüğü vardı. (81/3)

Araç gereç veya eşya isimleri türettiği örnekleri şunlardır:

- Baksana üstüne kirli bir **döşek** çarşafı örtmüşler. (21/17)

- İhtiyarcağız **döşeginde** tiril tiril titrer. (23/22)
- **Sarıklı**, kavuklu koskoca bir Hacı Ahmet ayaklar altına uzatılmış yatıyor. (38/5)
- Çeşmenin sağında leb-â-lep dolu bir **yalak** var... (39/23)
- Gelip geçen hayvanlar suyu bu **yalaktan**, insanlar az öteki **oluktan** hemen yan yana içiyorlar. (39/23)
- Hâcer, (tabirime bin af dilerim) kulplu, **emzikli** bir helâ ibriği şekliyle bir eli kalçasında, diğeri dirseği bir zaviye-i münferice ile bükülerek havada, vücudu hemen hemen göbek atacak bir vaz'-ı raksânda ve göz süzmek, göğüs titretmek için çifte (nara) ve zurna sedalarına kulak kabartır gibi bir hâlde bu imtihan meydanında şeref ve galebe ihrazına çıkarak: (46/21)
- Baharlarda **sarığını** koltuğuna sıkıştırarak Silahdarağa mey gedesinde “Ceyhun arayan dide-i giryânımı görsün...” gazeliyle meclis-i ıyşı cezbelendiren hoşneva Zâkir Rıza... (50/8)
- Cenazelerden aldığı sadakalar ile her akşam İriküplü'de cebinde tek mangır kalmayınca kadar kafayı tütsüledikten sonra meyhaneciye: “Bu gece can verip de rahat **döşeginden** yarın Eyüp'e nakledilecek amarke cenazelerin kredisine bana bir tekci sunmaz mısın?” ibrâmiyle birkaç kadeh daha çeken Zom Salih, sakat olduktan sonra azat edilmiş, yarı belinden aşağısı tutmaz zenci Şetaret Kadın... (50/13)
- Dedelerin zikri, buhurdanlardan tüten ödağacı kokularıyla beraber semaya tereffü' ede ede, kol değıştikçe sağa sola baş döndüre döndüre tabut kırmızı feslerin, beyaz yeşil **sarıkların**, sikkelerin fevkinde, her dakikada bir, o cemm-i gafirden birinin duş ihtirâmına yükselerek ağır ağır geliyordu. (55/3)
- Kabre **kürek kürek** toprak atmaya başladılar. (60/13)
- On yedi yaşında civan kızım dağlar gibi ölüm **döşeginde** yatıyor. (68/24)
- Haydi git **döşegine** zıbar. (88/2)
- Elinde kazma **kürek** Hidayet aşağıda bekliyordu. (90/7)

Ses yansımaları kök ve gövdelerden isimler türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Ne kadar matem **hıçkırıkları** işitmiş? (60/3)

- Ya ne istiyorsun **cırlak** karı? (70/26)
- Parmaklarını **tükürükleyerek** bıyıklarının uçlarını burdu. (85/20)
- İhtiyar, kısık, **öksürüklü**, hırıltılı, gunneli sesiyle kudreti yetebildiği kadar haykırarak: Niçin koparıyorsunuz? (88/7)

2.1.3.15. -(I)ntI / -(U)ntU

Filden isim türeten bir yapım ekidir. -n dönüşlü çatı ekinin fiilden isim yapan -tı ekiyle kaynaşmasından oluşmuştur.

Ergin, /n/ sesinin eke dâhil olmadığını, fiilden fiil yapım eki olduğunu söyler. Eki -tI, -tU olarak kabul eder (2009:193). Banguoğlu, -in- ile uzatılmış dönüşlü fiil tabanlarına fiilden isim yapan -ti ekinin gelmesiyle oluşmuş olabileceği görüşünü savunur (2011:258). Korkmaz'a göre -tI/-tU ekiyle, -(I)ntI / -(U)nt(U) eki arasında yapı ve işlev bakımından bir farklılık yoktur. -tI / -tU eki genellikle -n-, -l-, +r- ekleriyle kurulmuş fiil gövdelerine gelmektedir (2009:102).

HS'de parça- bölüm anlamlarında isimler türetme ve fiilin gösterdiği işin sonucunu belirten isimler türetme işlevleriyle kullanılmıştır.

Kelimeye parça bölüm anlamları kattığı örnekleri şu şekildedir:

- Altında **kırpıntı** minder, önünde toprak mangal... (24/25)
- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının **serpintileri** etraftan diğerlerine de sıçrayarak bu ağız dalaşları yangın gibi pırl pırl tevsî-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını saç saça, baş başa getireceği bir sırada bütün gürültülerin fevkine çıkan şöyle bir ses işitildi: (47/23)

Fiilin gösterdiği işin sonucunu belirten isimler türettiği örnekleri şunlardır:

- Hâcer kendi, çirkefin en kuvvetli **akıntısında** kulaç atarak yaşıyordu. (36/5)
- Fakat o, her türlü ahlâk-ı rezâiliyle beraber kızını bu **akıntidan** hariç bir selamet kıyısında tutabileceğine kâni' ydi. (36/6)

- **Sarkıntılık** edenlere şöyle yanından, kenarından bir parça kendimizi okşatır, beş on paralarını alır kaçardık. (78/13)
- **Bulantı** gelir. (78/30)
- İçime bir **bulantı** getirirsem sonra Eyüp Hazretleri beni çarpar. (82/13)
- Hacer, güya kederden ne yaptığını bilmez dalgınlıklar içinde daima yanındaki kiraz sepetinden avuçlayarak tıkınıyor, manav, kızın hastalığını anlamak merakıyla karının bu **sarkıntılığına** hiç aldırılmıyordu. (83/8)

2.1.3.16. –m, –(I)m/ (U)m

Fiil kök ya da gövdelerine gelerek isim görevinde kullanılan sözcükler yapan bir ektir. Başlıca fonksiyonu fiille ilgili bir hal, durum, iş ifade etmek olup o işle ilgili, o işten doğan varlık, eşya, alet, yer v.s. gibi çeşitli isimler yapar (Ergin, 2009:188).

HS’de; eylemden doğan hareketin sonucunu gösteren isim ve sıfatlar türetme, için bir ürün olarak gösterilmesi anlamında isimler türetme ve kalıcı sıfatlar türetme işlevleriyle kullanılmıştır.

Eylemden doğan hareketin sonucunu gösteren isim ve sıfat niteliğinde kelimeler türetme işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Geçen tabutun altına girmek yahut sadece arkasından birkaç **adım** yürümek suretiyle ölüye din darane hürmet vazifesini ifa ederler (11/15)
- Bazı Acem panolarında çatık kaşlı, sürmeli gözlü, **kıvrım** zülüflü melikeler vardır.(16/5)
- Âh âh **ölümlü** dünya... (17/5)
- Taş kızgınlığı bir, yaprak **dökümü** iki, kânunlarla mart üç...(21/9)
- Bunlar ait oldukları emvatin sanki ikinci **ölümlerini** gösterir birer sefaletle, devrilmiş kavukları, fesleriyle upuzun yerlerde serpili yatıyorlar. (38/1)
- Hayvanların rehavetli **adımlarındaki** ağır vezne bakınız. (41/28)

- Pata gelen pehlivanlar gibi yürek tazelemek için bir kaçar **yudum** su içirdikten sonra iki münâzi' kadını karşı karşıya yine salıverdiler. (46/4)
 - Tavuk sahibi Ayşe, yeldirmesinin eteklerini beline çemremiş, başından örtüsü kaymış, çıplak ayaklarında iki şıpıdık birkaç **adım** ortaya çıkararak: (46/14)
 - Çünkü **ölüm** bilinmedikçe hayat öğrenilmez. (55/23)
 - On yedi yaşında civan kızım dağlar gibi **ölüm** döşeginde yatıyor. (68/24)
 - Bir çürük kavuna o ne yumuşak vücutları sıkıştırmış, bir sepet çileğe ne kadar gönüller celbetmiş, gerdanlar koklamış, dudaklar ısırılmış, **yarım** okka şeftaliye ne turfanda al yanaklar öpmüş, bir bayat turunca ne tabî'î turunçlar emmişti. (74/11)
 - Hacer yedi sekiz defa doğurmuş ve doğuranların yanında çok bulunmuş, binaenaleyh hemen **yarım** ebe olmuştu. (77/3)
 - Manavın müstakbel kaynanası, dört beş kirazı birden çekirdekleriyle beraber birkaç **yudumda** midesine indirebildikten sonra: Benim kızın gönül çektiğini anladım. (83/12)
- m, -(I)m/- (U)m ekinin, fiil kök ve gövdelerinden kalıcı sıfatlar yaptığı örnekleri şu şekildedir:
- Evvelden **sağlam** idim. (29/11)
- m, -(I)m / -(U)m eki "işin bir ürün olarak gösterilmesi" anlamında kelime ler türettiği örnekleri şu şekildedir:
- Bu cesîm mezarlık kıtaları, birbirinden iri taşlı **kaldırımları** bozuk yollar ile ayrılırlar. (39/15)
 - Her temasında yere yapılan o yumuşak ayaklar bazen bozuk **kaldırımların** derin çukurlarına girip çıkıyor. (41/30)
 - Vâsi' ölü tarlalarını dolaştıktan sonra mezar taşı basamaklarından, **kaldırımları** aşmış sathı âdeta mütehaccir dalgalara benzeyen bozuk bir yola indiler. (45/9)
 - Birbirinin aşk-ı hilkiyle bağlanarak hepsi sonu gelmez bir **uçuruma** fırlatılmış. (56/20)

2.1.3.17. -man

Filden isim türeten bir yapım ekidir. Metnimizde sadece bir kelime tespit edilmiştir.

- Abani sarıklı, körüklü bir zatla **şişman** karnı üzerinde kalın bir altın kordon sallanan sivil bir efendi arasında bir mücadele vardı. (50/30)

“şişman” kelimesindeki şiş kökü, hem isim hem de fiil kökü oluşu için “şişman” kelimesindeki ek isimden isim yapım eki olarak da kabul edilebilir. (Ergin, 2009:176)

2.1.3.18. -mUr

Türkiye Türkçesinde, sadece yağmur, kömür gibi kelimelerde kullanılan ölü bir ektir. (Korkmaz, 2009:101)

HS’de geçen örnekleri şu şekildedir:

- İnsan hâli, ev hâlâ bu, bazı geceler **kömürümüz** bulunmayıverir. (23/21)
- Şöyle dudağını bile kımlıdatmadan onluklar önüne **yağmur** gibi yağıyor, bu pîr-i fâniyi kim görse mutlak keseye el atıyordu. (24/16)
- Daima şebnemlerden, **yağmurlardan** taravetleniyor. (38/19)
- Hürmüz gözlerinden **yağmur** gibi yaş boşaltarak fevkalade bir masumiyet ve toyluk la: Mutlaka odur demeye Allah’tan korkarım. (77/24)

2.1.3.19. -n, -(I)n / -(U)n

Fiil kök ya da gövdelerinden ad veya sıfat görevli sözcükler türeten bir ektir.

-n, -(I)n / -(U)n ekinin “fiilin anlamına bağlı olarak ortaya çıkan ürün veya sonuc” anlamında kelimeler türettiği örnekleri şu şekildedir:

- **Gelin** arabaları gibi tabutlar buradan bir bir arkasına geçirdi. (21/14)
- Te’kidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk **tütünden** ciğerinin parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir

doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/6)

- Pırl pırl başında **gelinlik** duvağıyla geçen sene bir civân kız da ben de gömdüm. (17/6)
- Bir **gelinim** var içeride. (34/11)
- Çingene **gelini** kırtarak: Ne utanacağım hanım? (34/24)
- Kadın erkek, ihtiyar genç, çoluk çocuk **akın akın** yola döküldüler. (49/21)
- O ahali için, bu cenaze de **düğünümsü** bir şenlikti. (53/5)
- Cemaat **akın akın** kabristana doldu. (55/5)
- Merhumenin cesedi üzerine atılan toprak **yığınu** fânilere bir ömrü hülasa ediyordu. (63/1)

Korkmaz; -n, -(I)n, -(U)n ekinin, bir işin sonucu ve ürünü niteliğinde sıftalar türettiğini belirtmiştir. “Uzun, bütün, yoğun” gibi kelimeleri örmek göstermiştir. (2009:101)

- Akrafa ve ta'allukatına **uzun** sabırlar versin...(18/24)
- Kocakarı bir **uzun** ahla söze karışarak: Bir zamanlar o koca idi. (34/7)
- Çingenenin bu müthiş tefe'ülü yahut keşfi karşısında pek fena şaşırın Hâcer bu defa gözlerinin **bütün** hışmını kızına çevirir. (35/18)
- **Bütün** dünyanın lügat kitaplarından hariç kalmış meâlde sözler ağızdan ağza tekerleniyordu. (36/3)
- Manzaraca bu harap şarkın, mamur garbın (Piyer Loti)'lerini ve hemen **bütün** şair ve ressamlarını letafetine dembeste bırakan sırr-ı hüsnü, efsûn-ı ânı, câzibe-i rûhâniyyeti cidden tetkike şayan birer sanat muammasıdır. (37/7)
- Bunlar ait oldukları emvatın sanki ikinci ölümlerini gösterir birer sefaletle, devrilmiş kavukları, fesleriyle **upuzun** yerlerde serpili yatıyorlar. (38/2)
- **Uzun** siyah serviler, beyaz küçük kabirler, bayırları, tepeleri, münhat yerleri doldurarak kâh karalara, kâh denizlere doğru ufuklara yayılıyor. (39/9)

- Kabristanlar şehrin **bütün** erbâb-ı tenezzühüne ve serserilerine güşâde birer mesiredir. (40/1)
- İşte **bütün** bir aileye uhrevi bir mesken olmuş yaldızlı şebeke önünde sekiz on kişilik bir musahabe mangası...(40/10)
- İri nasiyeli, gür kaşlı, kalın enseli, **uzun** gümüş köstekli Türkler, geniş dizlerini nîm bükerek küçük iskemlelere taşarak oturmuşlar. (40/22)
- İşte o noktalar kambur, sivri semerleri, vücutlarına mukavvesen yapışan **uzun** boyunlarıyla yavaş yavaş develeşerek, taneleri birbirine zincir ile merbut **uzun** tespih gibi aheste revan yaklaşır. (41/25)
- Bu çöl evlatlarının **uzun** kirpikli çekik gözlerindeki durgunluğu, hamûlluğu görünüz. (42/1)
- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de sıçrayarak bu ağız dalaşları yangın gibi pırl pırl tevsî-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını saç saça, baş başa getireceği bir sırada **bütün** gürültülerin fevkine çıkan şöyle bir ses işitildi: (47/22)
- Isırılan karı **uzun** bir intikam ahı çekerek “Ben de onunkini bir ısırayım da kış nasıl ısırılmış görsün.” dedi. (53/3)
- Sanki enzâr-ı ulûhiyyet kalplere girmiş, melekler yerlere inmiş, mezarlığın **bütün** ölüleri yevm-i haşr gibi dirilmiş her taraf huşu içinde ahirete dönmüştü. (65/2)

2.1.3.20. –(İş

Fil kök ve gövdelerinden bir işin sonucunu gösteren kalıcı isimler türetir (Korkmaz, 2009:106).

HS’de bir işin sonucunu gösteren kalıcı isimler türetme işleviyle şu örnek kullanılmıştır:

- **Dikiş** kaldı, kalkacaktı dört nalım birden havaya...(30/31)

2.1.3.21. -(I)t / -(U)t

Geçişli veya geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden isim ya da sıfat niteliğinde kelimeler türeten bir ektir. İşlek bir ek değildir.

HS'de, fiilde belirtilen işin sonucunda ortaya çıkan nesne ve bir işin sona ermesiyle ortaya çıkan sonucu gösteren isimler türetme göreviyle kullanılmıştır.

Filde belirtilen işin sonucunda ortaya çıkan nesne, ürün anlamında isimler türettiği örnekleri şunlardır:

- İstanbul'un Edirnekapı'sı, sur duvarının içine oyulmuş üstü tonos, zemini mustatil bir **geçittir**. (11/2)
- Bu **geçidin** mârî'n ve âbirî'ninden bir kısmını cenazeler teşkil eder. (11/10)

İşin sona ermesiyle ortaya çıkan sonucu gösteren örnekleri şunlardır:

- Senden **öğüt** almaya muhtaç değilim amma kazın ayağı öyle değil. (24/2)

2.1.3.22. – (A)z

Fiil kök ve gövdelerinden isim ya da sıfat türetme göreviyle kullanılan bu ek işlekliliğini kaybetmiştir. Korkmaz'a göre bu ek, Türkiye Türkçesindeki örneklerinde kökle kaynaşmış durumdadır. Fiilin gösterdiği işi yapan ya da fiilin gösterdiği işten etkilenen anlamında isim ve sıfatlar türetir. Örnek olarak *boğaz*, *söz*, *kuduz* gibi kelimeleri gösterir (Korkmaz, 2009:109).

HS'de fiilin gösterdiği işi yapan ya da fiilin gösterdiği işten etkilenen anlamında isimler türetir. Örnekleri şunlardır:

- Bu kör **boğaz** yiyecek istiyor. (17/14)
- Frenkler **kuduz**a, vereme, sıskaya, (selamün kavlen)'e hep çare bulmuşlar. (22/4)
- Hay o pis **boğazına** kor düşsün (27/21)
- Geçen de İsmail'in tekesi Huriye'nin keçisine bedava aştığı kavgasında yüreğim titredi, titredi, canım **boğazıma** geldi. (30/30)
- Kocakarı bir uzun ahla **söze** karışarak: Bir zamanlar o koca idi. (34/7)

- Bütün dünyanın lügat kitaplarından hariç kalmış meâlde *sözler* ağızdan ağıza tekerleniyordu. (36/3)
- *Boğazınıza* kor düşsün. (46/17)
- Hacer, Değnekçi Ömer Ağa'ya yardım için meydancı dede gibi ortada gezinerek ona buna *söz* anlatmaya, gürültüyü kesmeye uğraşıyordu. (53/5)

2.1.4. Fiilden Fiil Türeten Ekler

2.1.4.1. -A-

Banguoğlu -A ekinin Eski Türkçede fiil köklerine sağlamaştırma eki olarak gelen -gA ekindeki -g sesinin düşmesiyle ortaya çıktığını ifade eder (Banguoğlu, 2011:276).

HS'de, fiil kök ya da gövdelerinden fiil türetme işleviyle kullanılmıştır. Örnekleri şunlardır:

- Bu mahallin namı kapı fakat iri iri çivilerle sac kaplı, aşı boyalı, paslanmış, bu iki ağır kanadın açılıp *kapandığını*⁵ hemen gö ren yoktur.(11/9)
- Düzgünlere, rastıklara, allıklara *bulanır*⁶. (16/2)
- Vücudumu *dolaşiyor*⁷. (23/3)
- Oğlana bağırır, kıza *bulaşır*, bana sataşır. (24/27)
- Bu değil mi dilinin altında *dolaşan*? (25/29)

2.1.4.2. -akla-

Fiilden fiil türeten bir ektir. Fiilin tekrarlanması anlamında kelimeler türetir (Zülfikar, 2019:54).

⁵ Gülensoy kapa- fiilini kap+-a- şeklinde (2017:459); Banguağlu, -e- fiilleri başlığı içerisinde (2011:276); Korkmaz hem -a- fiilden fiil hem de +a- isimden fiil yapım eklerinde (2009:111-124); Ergin ise +a- isimden fiil yapım ekleri içerisinde ele almıştır (2009:181).

⁶ Gülensoy bula-: "bulamak" < ET bulga- "karıştırmak, bulandırmak" olarak göstermiştir (2017:179).

⁷ Gülensoy, sözcüğün etimolojisini tol-ga- olarak kabul eder (2017:295)

HS'de fiilin tekrarlanması anlamında fiil türetme işleviyle kullanılmıştır.

- Anası daha ziyade **tartaklamaya** başlayınca Sâbire araya girmeye uğraşarak: (35/23)

2.1.4.3. –ala-

Fiilden fiil türeten bir yapım ekidir. Banguoğlu, -AlA ekinin, -AkIA ekinden gelmiş olabileceğini düşünür (Banguoğlu, 2011:277).

HS'de devamlılık bildiren fiil türetme işleviyle bir kelimedede tespit edilmiştir:

- Fezayı dolduran ecram birbirini çekiyor, itiyor, **kovalıyor**. (56/17)

2.1.4.4. –ar-

Eski Türkçeden beri kullanılan fakat günümüzde işleliğini kaybetmiş bir ektir. Banguoğlu'na göre bu ek –ir ettirgen fiillerinin eski bir deyişidir (Banguoğlu, 2011:278).

HS'de yapma bildiren fiiller türetme işleviyle kullanılmıştır. Örnekleri şunlardır:

- **Kurtarmak** için elimizden ne gelirse yaptık. (17/18)
- Midemde acı kahvenden başka **çıkarcacak** bir şey yok. (23/9)
- Gözleri çıkacasılar geçen sene bir dedikodu **çıkardılar**. (25/27)
- Kolları sıvalı, önü peştemalli, kalpsız fesli genç bir tâbi' elindeki maşanın iki ucundan şıkır şıkır **çıkardığı** tempoya tebean bir nevi terennüme benzeyen: "Ağalar geliyor." nidâsıyla geziniyor. (40/27)
- Arada bir, iki taraftan birini iltizamen bağrışmalara iştirakle çığlıklar **koparıyorlardı**. (46/3)
- Bunların değnekçileri, sakatlığından dolayı çürüğe **çıkartılan** şirket-i hayriyye çimacısı Ömer Ağa, o müessesede edindiği fikri intizâmıyla, seele-i mağşuşeden topalları, çolakları, körleri, kamburları tasnif etmek terakkiperverliğinde bulunmuştu. (50/18)
- O aralık: "Anneciğim ...mı **koparıyor**..." cümle-i galızasıyla bir feryat koptu. (65/17)

- Cenazeden aldığı bir hayli parayı sandığına kilitledikten sonra mendilini **çıkardı**. (77/4)
- Boyanın tazeliğine rağmen sakal ve bıyıktan fişkırmış birkaç muannit akı hemen cımbız ile **kopardı**. (85/18)
- Yorganın altından faciayı hisseden lohusa, başını dışarı **çıkarmaya** uğraşır iken Hâcer, nevzatın ölüsünü kanlı bir beze sardı. (90/1)

2.1.4.5. -DAr-

Eski Türkçeden beri bazı kelimelerde kullanılan bu ek, -DİR- ettirgen çatı ekinin bir değişidir. İşlek olamayan bir ektir (Banguoğlu,2011:275).

HS’de ettirgen çatılı fiiller türetme işleviyle kullanılmıştır. Örnekleri şu şekildedir:

- Bir rivayete göre bunları Hazret-i Süleyman aleyhi’s-selam Kanuni Sultan Süleyman’a (!) hediye eden **göndermiş**, diğer rivayetçe devler ile olan kanlı bir muharebe neticesinde Ceneviz’ler tarafından iğtinam edilmiştir. (12/12)
- İşte şimdi bir kısmet **gönderir**...(21/11)
- Hacer, duvarda kendinin müterâkim, kahve borçlarını **gösteren** tebeşir çiziklerine bakarak: (21/6)
- Fakat kazancından bize on para **göstermedi**. (25/7)
- O aralık kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirlî bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını **göstererek**, çıplak kuvvetli topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/1)
- Hacer iki elinin salavat parmaklarını çengelştirip kocakarıya **göstererek**: (35/7)
- Ben kızı bir ebeye **göstermeden** ehl-i kible (ehl-i hibre) muayene ettirmeden öyle şeye inanır mıyım? (36/18)
- Bunlar ait oldukları emvatın sanki ikinci ölümlerini **gösterir** birer sefaletle, devrilmiş kavukları, fesleriyle upuzun yerlerde serpili yatıyorlar. (38/1)

2.1.4.6. –Dİr- / -DUR- (<-t-Ur-)

İki ayrı ettirgenlik ekinin kaynaşmasından oluşan –Dİr- / -DUR- eki Türkiye Türkçesinin en işlek eklerindedir. Ünsüzle biten geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerine gelerek “oldurma” ve “yaptırma” bildiren geçişli fiiller türetir (Korkmaz, 2009:126).

-Dİr / -DUR- eki HS’de; bir işin başkasına yaptırılması anlamında fiiller türetme, oldurma ve yaptırma görevleriyle fiiller türetme, ettirgenlik işlevini kaybedip yeni anlamda fiiller türetme işlevleriyle kullanılmıştır.

Bir işin başkasına yaptırılması anlamında fiiller türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Topuzun fevkindeki duvar sathına yirmi, otuz aileye âşiyân olacak tahta güvercinlikler *yaptırılmış*. (12/26)
- Biraz fayda memul edince her arsızlığı, yüzüzlüğü göze *aldırır*. (15/11)
- Bazı aksâmını cahil mahalle mektebi hocalarından çoğunu belâgatine gıpta *ettirecek* bir maharetle eda ettiği bu dua ale’lekser matlûb tesiri gösterir.(18/32)
- İşte mortocuların yüzlerini *göldüren* üç mevsim... (21/10)
- Münasip yerlere oturtup *dilendirir*. (25/14)
- İşte bu herif, *çalıştırmak* için kocama tamam on mecdiye aylık teklif etti. (25/16)
- Şimdi bana çemberine *sövdürürsün* keratanın! (29/25)
- Ben kızı bir ebeye göstermeden ehl-i kible (ehl-i hibre) muayene *ettirmeden* öyle şeye inanır mıyım? (36/19)
- Herkes istediği yeri *kazdırtıp* ölüsünü *gömdürmüş*. (37/18)
- Artık bize hiçbir iş *gömdürmeyecekler*. (42/ 30)
- Ben buranın mütevellisiyim, yirmi beş lira almadan cenazeyi *gömdürtmem*. (51/4)
- İşte bu hodperestî aşka inkılâp edince ihtiyarın bu uğurda katlanamayacağı işkence, göze *aldırmayacağı* fedakârlık kalmaz. (61/8)

- Lâkin *susturamadı*. (64/8)
- Onu hemen gebe *bıraktı* mirasa iştirak cihetini temin etmek işten bile değildi. (75/5)

-DİR- / -DUR- ekinin, oldurma ve yaptırma ifade eden fiiller türettiği örnekleri şu şekildedir:
- Ver yesin, ört *bastır* yatsın. (23/19)
- Ekmek içi bulamadığım akşamlar hayvanlara köftün, kepek ıslatır gibi kabukları suda yumuşatıp da öyle *yediriyorum*. (23/21)
- A bırak kız, *öldürecek* misin? (35/24)
- Eğer dediğim çıkmazsa bu iki ellerimi bileklerinden *kestirtirim*. (35/16)
- Uzun siyah serviler, beyaz küçük kabirler, bayırları, tepeleri, münhat yerleri *doldurarak* kâh karalara, kâh denizlere doğru ufuklara yayılıyor. (39/9)
- Bu fikirler zihninizi *doldurur* iken etrafınıza bakınırsınız. (41/14)
- Cenazenin henüz gelmediğini ihtar ile hepsini *susturdular*. (52/29)
- İsmine cazibe dediğimiz görünmez, erilmez, tutulmaz, şekilsiz, hararetsiz, sessiz, kararsız fakat fezada mer'î gayr-ı mer'î bü- tün âlemleri muallakta tutan, topaç gibi *döndüren*, top gibi fırlatan, fikirden daha seri, dehadan daha cevval bu her şeyden yaman kuvvet nedir? (57/19)
- Hacer, kızını aramak için etrafına bir göz *gezdirdi*. (63/22)
- Allah'ın bahşettiği hayatı daha ilk avân-ı teneffüsünde *durduran* bu canı elin altında masumcağız kıvrandı kıvrandı. (89/21)
- Beni niçin *öldürdüler*? (92/17)
- Çıkılır iken sağ cihet seddine bakar iseniz eski hasır parçalarını sermiş, sac mangalını köşeye *yerleştirmiş*, fincanlarını dizmiş, birkaç eski iskemle koymuş bir kahvecinin burayı âdeta bir şüreb u sohbet dükkânçesi hâline getirmiş olduğunu görürsünüz. (11/5)

- Bu kapıaltı kahvehanesinde keyif *yetiştiren* müşteriler sıkça sıkça kahvelerini ellerinden bırakarak, geçen tabutun altına girmek yahut sadece arkasından birkaç adım yürümek suretiyle ölüye dindarane hürmet vazifesini ifâ ederler. (11/13)
- İnsanın avucu ortasına öyle nal gibi mecidiyeyi *yapıştırdıkları* zaman adam yalancı kederle değil sevincinden ağlar alimallah. (22/13)
- Mezarlıkların kurbiyyet-i zelâinde yaşayan bu taraf ahali sine manevî zevattan hiç birini *güçendirmemek* için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, kendilerince büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine üşenmezler.(12/20)
- Bu kadının zevâl-i sinn ile uyuşmuş hisleri efsûnkâr enzârıyla çarpıp *kızıştırarak* gündeliğini yirmiye, otuza getirdiği vakitler de olur. (16/19)
- Kahvecinin yanında emaneten su dolu bir desti ile bir de asa *bulundurur*. (16/26)
- Kimse kol *değiştirmez*. (21/22)
- Hacer iki elinin salavat parmaklarını *çengelleştirip* kocakarıya göstererek: (35/7)
- Onu bekâretiyle yetiştirerek, koca denmeğe sezâ, ev bark *geçindirebilecek*, iş güç sahibi bir adama verebilmek emelinde idi. (36/8)
- Baharlarda sarığını koltuğuna *sıkıştırarak* Silahdarağa mey gedesinde “Ceyhun arayan dide-i giryânımı görsün...” gazeliyle meclis-i ıyşî *cezbelendiren* hoşneva Zâkir Rıza... (50/10)
- Keçekülâh hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında dolaşarak iki uşağın iyâdî-i teslimiyetinde *bulundurulmuş* hurç kadar büyük bir çanta kımıldatıldıkça içinden gelen şıkırtılara daima kulak veriyordu. (52/20)
- Şimdi yüzümüze gözümüze bir şey *buluşturmadan* bunu temizlemek lazım gelir. (78/34)
- Hacer, Veli'nin bu sevincinden istifâdeyi unutmuyarak çilek sepetinden bir avuç miktarını saplarıyla beraber ağzına *tıkıştırdı*. (84/28)

“Eski Türkçeden dilimize ses düşmeleriyle gelmiş –dir- fiilleri vardır: *keltürmek > getirmek, kalıtmak > kaldırmak*” (Banguoğlu, 2011:275)

- Birkaç eski iskemle koymuş bir kahvecinin burayı âdeta bir şüreb u sohbet dükkânçesi hâline **getirmiş** olduğunu görürsünüz. (11 /7)
- Diğerleri **kaldırılarak** numunelik şimdi bir tane bırakılmış. (12/7)
- Bu kadının zevâl-i sinn ile uyuşmuş hisleri efsûnkâr enzârıyla çarpıp kızıştırarak gündeliğini yirmiye, otuza **getirdiği** vakitler de olur. (16/19)
- Estağfurullah yüz bin kere tövbe ya Rabbi bakınız şeytan yine aklıma neler **getiriyor!** (18/20)
- Kadın başını **kaldırarak**: (22/16)
- Dilencilikte ihtiyarlık para **getirir**. (24/10)
- Kapak taşlarından birini **kaldırmak** için Hidayet kazmasıyla çimenleri, toprakları açıyor, bu kazılan şeyleri Hâcer kürekle çekiyordu. (91/5)

-Dir- /-DUr- ekiyle kurulmuş bazı fiillerde ek, ettirgenlik işlevini kaybedip kalıplaşmış yeni anlamda fiiller oluşturmuştur(Korkmaz, 2009:126). HS'de tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

- Geçmiş taravetinin îâdesi ihtimali sevinciyle **çıldırır**.(16/2)
- Etraftan ağaçların ruhani gölgeleri altından, tabîî bir müzeyi **andıran** şebkeler arasından, koca kavuklu pür vakar taşlar, bu kaynaşan, cıvıldaşan hayat menazırını seyrediyorlar ve her bir taş eski Türk kafalarının mekânetini ibraza müekkel bir işaret gibi duruyor. (40/30)
- Kaç zamandır sende öğürtüler başladığını, aş yermeğe **andırır** şeyler olduğunu görüyordum ama yine üstüne fena bir şey yoramıyordum. (77/12)

2.1.4.7. -(I)l- / - (U)l-

Türkiye Türkçesinde en geniş kullanım alanına sahip fiilden fiil türeten bir ektir. Bu ek hem çatı eki olma hem de özel anlamda yeni kelimeler türetmeler işleviyle kullanılır (Korkmaz, 2009:127).

HS'de edilgenlik işleviyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- İstanbul'un Edirnekapı'sı, sur duvarının içine **oyulmuş** üstü tonos, zemini mustatıl bir geçittir. (11/1)
- Bu maberin iki yanı boydan boya sedir gibi **uzatılmış**, arzı arşından az fazla, kârgır iki peykeye benzer.(11/3)
- **Çıkılır** iken sağ cihet seddine bakar iseniz (11/3)
- Bu iki ağır kanadın **açılıp** kapandığını hemen gören yoktur (11/9)
- Kahve iskemleleri **atılmış** tarafın mukabilindeki sedde, taştan, yeşil boyalı, tahta kapaklı iki küçük çeşme haznesi vardır. (11/17)
- Bu hazneciklerin suyu semaver gibi kapakları **açılarak** kova ile konur. (11/20)
- Şimdiki kuvvet temrinlerinde **kullanılan** güller bunun yanında lastik top gibi kalır. (12/5)
- Diğerleri **kaldırılarak** numunelik şimdi bir tane bırakılmış (12/7)
- Diğerleri kaldırılarak numunelik şimdi bir tane **bırakılmış**. (12/7)
- Topuzlara muteallik sair rivayet o kadar mebzul ve karnen, tarihen yekdiğerine o derece mübayindir ki cümlesi **zikredilse** ayrıca bir kitab-ı efsâne teşekkül eder. (12/16)
- Topuzun fevkindeki duvar sathına yirmi, otuz aileye âşiyân olacak tahta güvercinlikler **yaptırılmış**. (12/27)
- Gezindiği vakit ölçüce mutabakatı hiç **düşünülmeksizin** kim bilir hangi sahib-i hayrın mürüvveten vermiş olduğu bir çift eski fakat dar potinin içinde şişmiş, **çarpılmış** zannolunan ayaklarıyla rahat yürüyemediği, topalladığı **görülür**.(13/14), (13/17)
- Felekzede bir eski kibâr mazlûmiyeti tavrıyla gayet ketum, **sıkılğan**, muğfel evza alır. (15/14)
- Bu seyyar (hâl)in yaraşık noktasını iyi tayin edebildiği sabahlar, cazibe-i ânına en evvel kendi **vurulur**. (16/5)
- Kirlice başörtülü, siyah yeldirmeli, esmer ciltli, kırk beşlik bir kadın bu kapı içinin hiç **ayrılmaz** bir perisi gibidir. (13/10)
- Fakat **dayanılıyor** mu? (17/6)

- Nöbetimiz gelip de **çağrıldığımız** zaman hep gideceğiz. (17/32)
- Azrail aleyhi's-selam başımıza çökerek gözlerimiz **süzülüp** tavana **dikildikte...** (18/27)
- Allah'tan ümit **kesilmez**. (21/10)
- Beş sene evvel bir kış İstanbul'a bir paçavra hastalığı **yayıldı**. (21/14)
- "Kendi ırzımdan şüphem var, bu çocuktan yok... Maşaallah **sızılmış** altın gibi buldum." dedi. (25/32)
- Bizim ırzımıza lakırdı söyleyen **çarpılır**, bilmiş ol Ali. (26/4)
- Bütün mahalle ikiye **ayrılmış**. (28/22)
- Hafize halamın bağırmadan sesi **kısıldı**. (29/1)
- Kavga oldu bitti de duası bile **edildi**. (31/14)
- Hâcer veda makamında Kahveci Ali Ağa'ya dönerek: Pinpon... Yalnız kaldım, için **sıkılacak** (müstehcen bir tarafını göstererek) ağzına bir sakız vereyim de biz gelinceye kadar çiğne... (31/19)
- Ahlakımız **bozulacak**. (34/28)
- İki sene evvel takunyacının kızını kaç kıblenümaye gösterdiler de bir şey **anlaşlamadı**. (36/25)
- İhtimama muhtaç olmayan ağaçlardan vaktiyle her nasılsa bir hayli **dikilmiş**. (37/22)
- Bunlar ait oldukları emvatın sanki ikinci ölümlerini gösterir birer sefaletle, **devrilmiş** kavukları, fesleriyle upuzun yerlerde **serpili** yatıyorlar. (38/1-2)
- Bir takımı çiğnene çiğnene topraklara **gömülmüş**, bazıları ileride **yapılan** harçsız duvara hatıl **konulmuş** serpuşlu, nukuşlu, kitabeli, fatihalı taşlardan yokuşlara basamaklar **yapılmış**... (38/2)
- Sarıklı, kavuklu koskoca bir Hacı Ahmet ayaklar altına **uzatılmış** yatıyor. (38/5)
- Bu kozalaklı mahalleye bir kalabalıkla **getirilip** defnolundukları günü, gelip geçenlerin mürüvvet-i fatihâlarına emanet **edilerek** hemen ebediyen terk olunurlar. (38/13-14)
- Tabaklara mahrutî istifler ile **dizilmiş** meyveler... (39/1)

- Ölüler, sanatkârların dehalarıyla işlenmiş dağlar gibi *yığılı* mermerler altında yatmıyorlar. (39/6)
- Ağaç altlarına, kabir önlerine kırık dökük iskemleler *serpilmiş*. (40/9)
- Macun çevrişenler, pehleler üzerine *çizilmiş* murabbalarda beş taş oynayanlar, oraya buraya çayırlara uzanmış, gözleri hayal-i dildârını takibe dalmış sevdazedeler, çarşafı kadınlar, başları çiçekli kızlar, allı morlu elvan kıyafetleriyle mayısın hava ve çimenleri içinde bu tabî levhada (notlar) teşkil ediyorlar. (40/15)
- Zihinlerinin pası bununla *açılıyor*, temaşa ihtiyacı bununla *görülüyordu*. (46/10)
- Hacer, (tabirime bin af dilerim) kulplu, emzikli bir helâ ibriği şekliyle bir eli kalçasında, diğeri dirseği bir zaviye-i münferice ile *bükülerek* havada, vücudu hemen hemen göbek atacak bir vaz'-ı raksânda ve göz süzmek, göğüs titretmek için çifte (nara) ve zurna sedalarına kulak kabartır gibi bir hâlde bu imtihan meydanında şeref ve galebe ihrazına çıkarak: (46/21)
- Nikâhları *kıyılmadan* onlar kale bedenlerinde gelin güveyi olmuşlar. (47/1)
- Ana lağımı gibi *deşilip* ortaya ne çıktın? (47/5)
- Tiyatroda oyun *verilirken* hariçte pek mühim bir vaka zuhuruyla herkesin enzârı nasıl sahneden o tarafâ teveccüh ederse burada da tekmiil başlar sedanın geldiği cihete döndü. (49/1)
- Her kolun başka parçadan *yapılması*, cenazede para *dağıtılırken* bir elini önünden, diğeri de iki kişi aşırı taraftan uzatarak güya her kolu ayrı ayrı kimselere ait imiş gibi tek şahsın tezâ'ufu birkaç defâ fazla para alabilmesi içindi. (49/16)
- Cenazelerden aldığı sadakalar ile her akşam İriküplü'de cebinde tek mangır kalmayınca kadar kafayı tütüledikten sonra meyhaneciye: "Bu gece can verip de rahat döşeginden yarın Eyüp'e *nakledilecek* amarke cenazelerin kredisine bana bir tekci sunmaz mısın?" ibrâmıyla birkaç kadeh daha çeken Zom Salih, sakat olduktan sonra azat *edilmiş*, yarı belinden aşağısı tutmaz zenci Şetaret Kadın... (50/13-15)
- Bunların değnekçileri, sakatlığından dolayı çürüğe *çıkartılan* şirket-i hayriyye çımacısı Ömer Ağa, o müessesede edindiği fikri intizâmıyla, seele-i mağşuşeden topalları, çolakları, körleri, kamburları tasnif etmek terakkiperverliğinde bulunmuştu. (50/18)

- Keçekûlah hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında dolaşarak iki uşağın iyâdî-i teslimiyetinde **bulundurulan** hurç kadar büyük bir çanta **kımlıdatıldıkça** içinden gelen şıkırtılara daima kulak veriyordu. (52/20-21)
 - Beş on yerden, birden tilâvet **duyuldu**. (52/27)
 - Ama şimdi para **dağıtılacak**. (53/17)
 - Çünkü ölüm bilinmedikçe hayat **öğrenilmez**. (55/23)
 - Birbirinin aşk-ı hilka ile bağlanarak hepsi sonu gelmez bir uçuruma **fırlatılmış**. (56/20)
 - Daima zincîr-i tahattur **kesile kesile** bunun böyle devam edegelmediğini katiyen reddedecek elde nasıl hüccetiniz var? (57/5)
 - İsmine cazibe dediğimiz görünmez, **erilmez, tutulmaz**, şekilsiz, hararetsiz, sessiz, kararsız fakat fezada mer'î gayr-ı mer'î bü- tün âlemleri muallakta tutan, topaç gibi döndüren, top gibi fırlatan, fikirden daha seri, dehadan daha cevval bu her şeyden yaman kuvvet nedir? (57/17)
 - Teveccühe **varıldı**. (65/10)
 - Deminden kaba eti **ısırtılan** dilenci karısı (el-cezâu mine'l-cinsi'l-ame1) olarak bir fırsat düşürerek çocuğun ayn-ı nâhiye-i vücûdiyyesine intikam dişlerini saplamıştı. (65/20)
 - Kocam ölürse üzerine türbe **yapılacak**, başucuna kandil **yakılacak**. (69/27)
 - Sen **sıkılıyor** isen dur ben söyleyeyim. (77/22)
 - Hastalık el ile **tutulur** mu ki ince mi kalın mı **anlaşılsın?** (82/28)
 - O mini mini cesedin ölü kemikleri arasına sukûtu sedası **işitildi**. (92/8)
- “(I)l- / -(U)l- eki bir kısım türetmelerde edilgenlik işlevini kaybederek ve eklendiği köke kaynaşarak yeni anlamda fiiller türetmiştir. Bu türetmelerde daha çok ekin kendi kendine oluş ve dönüşlülük işlevi ağır basmıştır.” (Korkmaz, 2009:128). Bu hususta HS’de tespit edilen örnekler şu şekildedir:
- Ma‘lûl, mu‘avvec, sarsak sursak bir yürüyüşle cenaze sahibine **sokulur**. (17/1)

- Sıktım... *Sıkıldım*... Bittim... (17/12)
- Kaloşlarının burnuna basarak bir eda ile önümden seke seke geçerken *yanılıp* da on para istesem para yerine bin nasihat vermeğe başlar... (18/10)
- O, borcunu eda edip *kurtulmuş*... (18/26)
- A için dışına *sürtülsün* herif. (23/5)
- Çırlıçplak esmer bir vücut, sırtkan bir çehre ile pencerenin önüne *dikilir*. (34/19)
- Yüzü gözü *açılır*. (34/29)
- Sen nafile *üzülüyorsun*. (35/2)
- Kızının üstüne *atılır*. (35/20)
- Servilerin gölgeleri altına *sokulmuş*, her biri müşahhas birer maneviyat gibi duran taşların sade-dilâne resimlerine, yazılarına bakınız. (38/28)
- Sağa sola her *kıvrılışında* bir yaprakla bir çiçek veren dallar... (38/30)
- Uzun siyah serviler, beyaz küçük kabirler, bayırları, tepeleri, münhat yerleri doldurarak kâh karalara, kâh denizlere doğru ufuklara *yayıyor*. (39/11)
- Ayakları dar potinlerin içinde *çarpıla çarpıla* Sabire pek güçlükle yürüyor. (45/3)
- Ayşe'nin bağırmandan sesi *kısılmış*, folluk sahibi Hafize'nin koltuğuna iki kadın girmişti. (45/22)
- Kadın erkek, ihtiyar genç, çoluk çocuk akın akın yola *döküldüler*. (49/21)
- Debelleşe debelleşe nihayet kız altta, oğlan üstte ikisi orta yerdeki mezarın üzerine *devrildiler*. (53/14)
- Zekâ-yı beşere bu sınırdan ötesini görmek memnu olduğunu bilmeyen zavallı genç, bir şeyi anlayabilmek ye'siyle bu ahiret kapısından *eğilip eğilip* baktı. (55/15)
- Herifte yaş almış, saç sakal yarı yarıya ağarmış fakat kadın dendi mi bîçâre adam yirmi yaşında pür-ateş bir delikanlı *kesilir*, el ayak titrer, gözler *süzülür*. (73/4)
- *Eğildi*, masumun ağzından düşen mendili, o âlet-i cinâyeti yerden aldı. (91/25)

2.1.4.8. -mA-

Fil kök ve gövdelerine gelerek olumsuz fiiller türeten bir ektir.

HS'de olumsuz anlamda fiiller türetme işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Mezarlıkların kurbiiyet-i zelâlinde yaşayan bu taraf ahali si manevî zevattan hiç birini **güçendirmemek** için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, kendilerince büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine üşenmezler.(12/20)
- Tekidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir **doyamamazlık** ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/7)
- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru üzümce ü yahut cesm bir kuyu bileziği iriliğindeki küfesiyle sakalının kabalığında **bilmem** nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden ma'fiv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi...(16/12)
- Varlığı olanlar, **olmayanlara** bakıverseler, görüp gözetmeler ne olur? (18/2)
- Bu yaşta sen **şaşırtma** Rabbim...(18/16)
- Sen büyük **söyletme** Tanrım... (18/19)
- Şimdiki zamanda ölenlere **acımamalı**...(18/25)
- Yarın yevm-i kıyamette nefsi ke nefsi oldukda cemî'i ümmet-i Muhammed'le beraber sen bu günahkâr bu Âsiye Hâcer kulunu da şefaâtinden mahrum **bırakma**. (18/30)
- **Saçmalama** bunak karı. (35/3)
- İş anlaşılıncaya kadar buna dair bir yerde bir söz **kaçırma** sakın...(36/21)
- Kabir başında aşr okurken **şaşırtma**, vallahi bu gece seni aç bırakırım. (49/12)
- Şimdi mâzî-i ezeliyyetini **bilemediğiniz** bir hayat içindesiniz. (57/4)

- Daima zincîr-i tahattur kesile kesile bunun böyle devam *edegelmediğini* katiyen reddedecek elde nasıl hüccetiniz var? (57/5)
- Anasının kıskançlığına vâris olan o çelimsiz, solgun çocuk da *yaşamayacağı* benziyordu. (61/4)

2.1.4.9. -n- / -(I)n- /-(U)n-

Fil kök ve gövdelerine gelen çok işlek bir çatı ekidir. Başlıca fonksiyonu olma ve yapma bildiren dönüşlü fiiller türetmektir.

HS’de yapılan işin yapana dönüşünü gösteren fiiller türetme, pekiştirme ya da tekrarlama anlamında fiiller türetme, edilgenlik ve meçhullük işlevleriyle fiiller türetme görevleriyle kullanılmıştır.

“-n- eki sonu ünlü ile biten bazı fiillere eklendiğinde, kendisindeki dönüşlük işlevini sürdürmesine karşılık, kökle iyiden iyiye kaynaşarak onun ayrılmaz bir parçası durumuna gelmiştir.” (Korkmaz, 2009:130) HS’de geçen örnekleri şu şekildedir:

- Mezarlıkların kurbîyyet-i zelâinde yaşayan bu taraf ahâlisi manevî zevattan hiç birini *güçendirmemek* için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, kendilerince büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine *üşenmezler*.(12/21)
- Günde beş kuruş da bu herife şerefiye hissesi verdiğimiz hâlde yine *kazanır*, betini bereketini görür, geçinir idik. (24/22)
- *İnan* ki şimdi kavgada hafakanım tutuyor. (30/29)
- Vâsi‘ ölü tarlalarını dolaştıktan sonra mezar taşı basamaklarından, kaldırımları *aşınmış* sathı âdeta mütehâccir dalgalara benzeyen bozuk bir yola indiler. (45/10)
- Alt katında ihtiyar herif iki kat olmuş kambur vücuduyla döşegi içinde güç hâl ile *davrandı*. (89/7)

Yapılan işin yapana dönüşünü, kendi kendine oluşunu gösteren örnekleri şunlardır:

- Bu iki ağır kanadın açılıp *kapandığını* hemen gö ren yoktur (11/9)

- Geçmiş taravetinin i'âdesi ihtimali *sevinciyle* çıldırır.(16/2)
- Onu sıkı sıkıya *örtünür*. (16/25)
- Fakat *dayanılıyor* mu? (17/6)
- Ağlama, *dövünme*... Bu sabrın ecri büyüktür. (17/10)
- Kapı aralarında beylere, efendilere kendini okşatmalı, aşk ve sevdaya fıkır fıkır *dayanıklı* olmalı... Artık benim hâlim kaldı mı?.. (18/15)
- Bir kere *aşılanyormuşsun* artık inme yokmuş. (22/5)
- İnsanın avucu ortasına öyle nal gibi mecidiyeyi yapıştırdıkları zaman adam yalancı kederle değil *sevincinden* ağlar alimallah. (22/13)
- Genç oldum, *ihtiyarlandım* fakat çok şükür gitmedim öyle yerlere. (26/6)
- Cami avlularında dilenciler ile köpekler gibi çekişerek ben kurban eti *dileneyim*. (27/22)
- Çökük avurdunun zenbereği *boşandı*. (30/22)
- Pencereden ak saçlı, kuru kara, buruş buruş ihtiyar bir Çingene karısı *görünerek*: Ne istiyorsunuz hanımefendiler? (33/7)
- Karı şaşkınlıkla düşününe düşününe sağına soluna *bakındı*. (36/11)
- Etrafına duvar, sadece bir çit ve hatta en basit bir parmaklık çevirmek gibi iptidâî hiçbir inşaatta *bulunmaksızın* kırlara ulu orta ölülerimizi gömmüş, üzerine hüviyeti nâtik yazılı taşlar dikmişiz. (37/14)
- Hepsi cenazeye gitmek için iktisâsı icap eden dilenci formasını *giyinmeye* koştular. (49/5)
- Kocakarılar yeşil *örtündüler*. (49/6)
- Bunların değnekçileri, sakatlığından dolayı çürüğe çıkarılan şirket-i hayriyye çımacısı Ömer Ağa, o müessesede edindiği fikri intizâmıyla, seele-i mağşuşeden topalları, çolakları, körleri, kamburları tasnif etmek terakkiperverliğinde *bulunmuştu*. (50/21)
- Bu âyet-i kerîme kalplerde inerken rüzgâr ile iki çıplak dalı birbirine *sürtünen* servi, davudî bir nevha salıverdi. (65/7)

- Hacer, güya kederden ne yaptığını bilmez dalgınlıklar içinde daima yanındaki kiraz sepetinden avuçlayarak **tıkınıyor**, manav, kızın hastalığını anlamak merakıyla karının bu sarkıntılığına hiç aldırılmıyordu. (83/8)
- Üç kadın bir odaya **kapandılar**. (87/9)
- Zavallı ihtiyar uyku sersemliği ile sağını solunu bir türlü bulamayarak karanlıkta duvarlara tutuna **tutuna** el yordamıyla, birkaç basamaktan ibaret olan çarpık merdiveni yakaladı. (87/20)
- Kapının önüne hariçten de kadından erkekten birkaç kişi **toplandı**. (89/1)

Pekiştirme yahut tekrarlama anlamında fiiller türettiği örnekleri şu şekildedir:

- **Gezindiği** vakit ölçüce mutabakatı hiç düşünülmezsizin kim bilir hangi sahib-i hayrın mürüvveten vermiş olduğu bir çift eski fakat dar potinin içinde şişmiş, çarpılmış zannolunan ayaklarıyla rahat yürüyemediği, topalladığı görülür. (13/14)
- Gelen geçen ashâb-ı mürüvvetten ve cenaze sahiplerinden beş on para alarak **geçinir**. (13/24)
- **Geçinme** dünyası... Gaflet dünyası bu. (17/13)
- Tabutun şeklinden meyyitin hüviyeti hakkında olacak istinbata nazaran **söylenecek** Hâcer'in ezberinde birkaç nev' nutuk vardır. (17/3)
- Akıbetimizi bilip de birbirimizle hoş **geçinsek!**.. (18/1)
- Yalnız başıma kalsam gül gibi **geçinirim**. (24/3)
- Günde beş kuruş da bu herife şerefiye hissesi verdiğimiz hâlde yine kazanır, betini bereketini görür, **geçinir** idik. (24/22)
- Onu bekâretiyle yetiştirerek, koca denmeğe sezâ, ev bark **geçindirebilecek**, iş güç sahibi bir adama verebilmek emelinde idi. (36/8)
- Mezardaki Türk'ün **görünmez** ruhunu bu asarıdan keşfetmek medenî bir zâir için hiç güç değil. (39/3)
- Kolları sıvalı, önü peştemalli, kalıpsız fesli genç bir tâbî' elindeki maşanın iki ucundan şıkır şıkır çıkardığı tempoya tebean bir nevi terennüme benzeyen: "Ağalar geliyor." nidâsıyla **geziniyor**. (40/28)

- Bu fikirler zihnini doldurur iken etrafınıza **bakınırsınız**. (41/14)
- Hacer, Değnekçi Ömer Ağa'ya yardım için meydancı dede gibi ortada **gezinerek** ona buna söz anlatmaya, gürültüyü kesmeye uğraşıyordu. (53/6)
- Merhumenin zevci iri yarı bir paşa, mükedder ve dalgın **görünüyordu**. (55/9)
- Kıldan ince kılıçtan keskin sırât-ı müstakîm'in üstünde cennet, altında cehennem **görünüyordu**... (65/13)
- Genç lohusa **sürüne sürüne** sokağa kadar çıktı. (90/4)

Edilgenlik ve meçhullük işlevi ile kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Ya Vedûd, Baba Ca'fer, Emir Buhârî ve Yuûşa Hazerâtı, kesretle yâd **olunan** esmâdandır. (12/19)
- Gezindiği vakit ölçüce mutabakatı hiç düşünülmezsizin kim bilir hangi sahib-i hayrın mürüvveten vermiş olduğu bir çift eski fakat dar potinin içinde şişmiş, çarpılmış **zannolunan** ayaklarıyla rahat yürüyemediği, topalladığı görülür.(13/16)
- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan **fark olunan** bir kuru üzümcü yahut cesîm bir kuyu bileziği iriliğindeki küfesiyle sakalının kabalığında bilmem nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden ma'fûv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi... (16/10-12)
- Ah ne **denir**? (17/6)
- Ölenle **ölünmüyor**. (17/13)
- Benimkinin koca **denecek** nesi var artık? (23/17)
- Müslümanlık Müslümanlıktır, bilmeyen çoksa bilen de yine **bulunur**. (23/29)
- İnsan, herhangi bir emelinde ne kadar bedahetle bir inkisara uğrar ise uğrasın, nevmîdîye karşı teslim-i silah etmemekten bazen büyük faydalar istihsal **olunabileceğini** bilirdi. (36/15)

- Bir takımı *çiğnene çiğnene* topraklara gömülmüş, bazıları ileride yapılan harçsız duvara hatıl konulmuş serpuşlu, nukuşlu, kitabeli, fatihalı taşlardan yokuşlara basamaklar yapılmış... (38/1)
- Bu kozalaklı mahalleye bir kalabalıkla getirilip *defnolundukları* günü, gelip geçenlerin mürüvvet-i fatihâlarına emanet edilerek hemen ebediyyen terk *olunurlar*. (38/13-15)
- Ölüler, sanatkârların dehalarıyla *işlenmiş* dağlar gibi yağlı mermerler altında yatmıyorlar. (39/6)
- Zamân-ı fetihde şehit düşmüş Türkler, taarruzdan muhafaza için melike-i zaferlerinin asitânına baş koymuş bekliyorlar *zannolunuyor*. (41/4)
- Bu aralık çocuğun biri arkadaşının elinden borca *alınmış* simidi kaparak kaçtı. (52/10)
- Keçekülâh hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında dolaşarak iki uşağın iyâdî-i teslimiyyetinde *bulundurulan* hurç kadar büyük bir çanta kımıldatıldıkça içinden gelen şıkırtılara daima kulak veriyordu. (52/20)
- Çünkü ölüm *bilinmedikçe* hayat öğrenilmez. (55/23)
- Şu *hâllolunmaz* mesaili bu merkezsiz, nihayetsizliğin neresine hitap edip ve neresinden cevap bekleyeceğiz? (57/12)
- İsmine cazibe dediğimiz *görünmez*, erilmez, tutulmaz, şekilsiz, hararetsiz, sessiz, kararsız fakat fêzada mer'î gayr-ı mer'î bü- tün âlemleri muallakta tutan, topaç gibi döndüren, top gibi fırlatan, fikirden daha seri, dehadan daha cevval bu her şeyden yaman kuvvet nedir? (57/17)
- Herifte yaş altmış, saç sakal yarı yarıya ağarmış fakat kadın *dendi* mi biçâre adam yirmi yaşında pür-ateş bir delikanlı kesilir, el ayak titrer, gözler süzülür. (73/3)
- Hacer analık rolünün bir kısmını oynamış lakin şimdi *oylanacak* daha mühim diğer kısmı kalmıştı. (81/1)
- Her taraf *sulanmış* gibi sonbaharın rutubet serinliğiyle meşbû'idi. (90/19)

2.1.4.10.–(I)r-, (U)r-

Bu ek ettirgen anlamlı filler türetir. Eskiden beri kullanılan işlek bir ektir.

HS’ de ettirgen anlamlı filler türetme ve ettirgenlik işlevini kaybedip yeni anlamlı filler türetme işlevleriyle kullanılmıştır.

Ettirgen anlamlı filler türetme işleviyle tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

- İşte böylelerine müsadif olunca Sürtük Hacer’in iğfalkâr bir şuhlukla boynunu çarpıtıp hafif hafif göğüs **geçirerek** göz süze süze lisan-ı hâl ile: “Haydi yığdım, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl edelim...” deyişi de vardır. (16/16)
- Ahların, ofların yanık yanık göğüs **geçirenlerin** binini bir paraya... salverir. (16/28)
- Tatlısıylan, ekşisiylen fıstık gibi tımtıkız karnını **doyurmuş**. (18/6)
- Sakın çocuğu **düşürteyim** deme, kızını telef edersin. (35/29)
- **Uçurtma uçuran** oğlanlar, tablaları sehpa üzerinde müşteri bekleyen simitçi, şekerci, helvacı, marulcu... birçok satıcı... (40/19)
- Pata gelen pehlivanlar gibi yürek tazelemek için bir kaçar yudum su **ıçirdikten** sonra iki münâzi’ kadını karşı karşıya yine salverdiler. (46/4)
- Kadınların çoğu her yeni başka kumaştan dikilmiş cenaze üniformalarını hemen arkalarına **geçirdiler**. (49/14)
- Deminden kaba eti ısırılan dilenci karısı (el-cezâu mine’l-cinsi’l-amel) olarak bir fırsat **düşürerek** çocuğun ayn-ı nâhiye-i vücûdiyyesine intikam dişlerini saplamıştı. (65/19)

-(I)r- / -(U)r- ekinin ettirgenlik işlevini yitirip yeni anlamlar oluşturduğu örnekleri şunlardır:

- Bu yaşta sen **şasırtma** Rabbim...(18/17)
- Hangisine gideceğimizi **şasırdık**. (21/15)
- O aralık kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirlî bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr **savurdukça** mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek, çıplak kuvvetli topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/1)

- Birinin keçisi **doğuracak**, öteki para kazanacak...(31/2)
- Ben parmaklarımı adamın ağzına sokunca çürük salaşpur gibi bir yandan öbür yana şöyle **ayırırırım**. (35/9)
- Çingenenin bu müthiş tefe'ülü yahut keşfi karşısında pek fena **şaşıran** Hâcer bu defa gözlerinin bütün hışmını kızına **çevirir**. (35/17)
- Bu alık kız da **şaşırdı**, kıpkırmızı bir şeyler oldu. (36/17)
- İş anlaşılıncaya kadar buna dair bir yerde bir söz **kaçırma** sakın...(36/21)
- Etrafına duvar, sadece bir çit ve hatta en basit bir parmaklık **çevirmek** gibi iptidâi' hiçbir inşaatta bulunmaksızın kırlara ulu orta ölümlerimizi gömmüş, üzerine hüviyeti nâtik yazılı taşlar dikmişiz. (37/12)
- Nerede bulunduğunuzu **şaşıracak** kadar tefekkürâta dalmış iken bu develeri görünce şarkta ve şarklı olduğunuzu derhal hatırlarsınız. (41/31)
- Ellerinden nereye kaçacağımızı **şaşırdık**. (42/27)
- Kabir başında aşr okurken **şaşıрма**, vallahi bu gece seni aç bırakırım. (49/12)
- Hacer yedi sekiz defa **doğurmuş** ve **doğuranların** yanında çok bulunmuş, binaenaleyh hemen yarım ebe olmuştu. (75/2)
- Hacer, bir ebe maharetiyle kızını **doğurtmuş**. (89/11)

2.1.4.11. -(İ)ş- / -(U)ş-

Fiil kök ve gövdelerine gelerek onlardan fiil türeten bir çatı ekidir. Bu ek işteş fiil çatıları oluşturur.

HS'de eylemin karşılıklı ve birlikte yapıldığını belirten fiiller türetme, oluş bildiren fiiller türetme, durum bildiren fiiller türetme, dönüşlü fiiller türetme ve çatı eki olma özelliğini yitirip özel anlamı fiiller türetme işlevleriyle kullanılmıştır.

Eylemin karşılıklı ve birlikte yapıldığını gösteren örnekleri şunlardır:

- Cami avlularında dilenciler ile köpekler gibi **çekişerek** ben kurban eti dileneyim. (27/22)
- İş **anlaşılıncaya** kadar buna dair bir yerde bir söz kaçırma sakın...(36/21)

- Arada bir dört yol ağızlarına, servilerle boy **ölçüşen** su terazilerine, çeşmelere, yeşil parmaklıklı türbelere, çarpık mezarıcı kulübelerine tesadüf olunur. (39/17)
- Çimenler üzerinde çocuklar oynuyor, kuzular otluyor, koçlar **tokuşuyor**, gençler güleşiyor. (40/13)
- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de sıçrayarak bu ağız **dalaşları** yangın gibi pırl pırl tevsî-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını saç saça, baş başa getireceği bir sırada bütün gürültülerin fevkine çıkan şöyle bir ses işitildi: (47/24)
- Ön sırayı kapmak için birbirlerini dirsekleyerek, **kakıştırarak** büyük bir mâide varmış gibi çökerek etrafını çepeçevre sardılar. (51/28)
- Aşağıdakiler bu nâ-hoş serpintilere kızmak şöyle dursun bu televvüsü uğur sayarak **gülüşürler**. (13/8)
- Ne **karıştırırsın** şimdi lafâ ölmüş anamı, ablamı? (30/9)
- Hacer iki elinin salavat parmaklarını **çengelleştirip** kocakarıya göstererek: (35/7)
- Macun **çevrişenler**, pehleler üzerine çizilmiş murabbalarda beş taş oynayanlar, oraya buraya çayırlara uzanmış, gözleri hayal-i dildârını takibe dalmış sevdazedeler, çarşafı kadınlar, başları çiçekli kızlar, allı morlu elvan kıyafetleriyle mayısın hava ve çimenleri içinde bu tabîi levhada (notlar) teşkil ediyorlar. (40/15)
- Etraftan ağaçların ruhani gölgeleri altından, tabîi bir müzeyi andıran şebkeler arasından, koca kavuklu pür vakar taşlar, bu **kaynaşan**, **civildaşan** hayat menazırını seyrediyorlar ve her bir taş eski Türk kafalarının mekânnetini ibraza müekkel bir işaret gibi duruyor. (40/30)
- Arada bir, iki taraftan birini iltizamen **bağrışmalara** iştirakle çığlık koparıyorlardı. (46/3)
- Köpekler korkar sizinle **dalaşmaktan**. (30/3)
- Bu söze uzaktan kahkaha kuşları **gülüştüler**. (92/20)
- Bazen **döğüşür**, **söğüşürüz** amma karı iyi komşudur nemelâzım. (25/3)

- **Bağrısmalar** oldu. (28/15)
- **Döğüşenlerden** birinin kız çocuğu anasına yardım etmek için çenesinin var kuvvetiyle hasmın kışını ısırdı.(52/4)
- Birbirine meydan vermeyerek testi testiye, göğüs göğüse **itişiyorlar**, büyük bir gürültü oluyordu. (63/14)

Oluş bildiren fiiller türettiği örnekleri şunlardır:

- Bu kapıaltı kahvehanesinde keyif **yetiştiren** müşteriler sıkça sıkça kahvelerini ellerinden bırakarak, geçen tabutun altına girmek yahut sadece arkasından birkaç adım yürümek suretiyle ölüye dindarane hürmet vazifesini ifa ederler. (11/13)
- Bu kadının zevâl-i sinn ile **uyuşmuş** hisleri efsûnkâr enzârıyla çarpıp **kızıştırarak** gündeliğini yirmiye, otuza getirdiği vakitler de olur. (16/19)
- Yine Kambur Esmâ'nın paçası mı **tutuşt**? (28/18)
- Onu bekâretiyle **yetiştirerek**, koca denmeğe sezâ, ev bark geçindirebilecek, iş güç sahibi bir adama verebilmek emelinde idi. (36/7)

Dönüşlülük bildiren fiiller türetme göreviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Oğlana bağırır, kıza **bulaşır**, bana sataşır. (24/28)
- Burada **dolaşanlar** eksik olmaz. (39/29)
- Şimdi yüzümüze gözümüze bir şey **bulaştırmadan** bunu temizlemek lazım gelir. (78/34)

Durum bildiren fiiller türetme işlevleriyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Fakat hep yükü benim üstüme yığmak da ne Müslümanlığa **yaraşır** ne Hristiyanlığa ne Yahudiliğe... (24/5)
- İşte o noktalar kambur, sivri semerleri, vücutlarına mukavvesen **yapışan** uzun boyunlarıyla yavaş yavaş develeşerek, taneleri birbirine zincir ile merbut uzun tespîh gibi aheste revan yaklaşır. (41/25)

- Bir çürük kavuna o ne yumuşak vücutları *sıkıştırmış*, bir sepet çileğe ne kadar gönüller celbetmiş, gerdanlar koklamış, dudaklar ısırılmış, yarım okka şeftaliye ne turfanda al yanaklar öpmüş, bir bayat turunca ne tabi'î turunçlar emmişti. (74/11)

2.1.4.12. -t-, -(I)t- / -(U)t-

Fil kök ve gövdelerine gelerek ettirgenlik filleri türeten bir çatı ekidir.

HS' de ettirgen anlamlı filler türetme ve ettirgenlik işlevini kaybedip yeni anlamda filler türetme işlevleriyle kullanılmıştır.

Ettirgen anlamlı filler türetme işlevleriyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Bu maberin iki yanı boydan boya sedir gibi *uzatılmış*, arzı arşından az fazla, kârgir iki peykeye benzer (11/3)
- İşte böylelerine müsadif olunca Sürtük Hacer'in iğfalkâr bir şuhlukla boynunu *çarpıtıp* hafif hafif göğüs geçirerek göz süze süze lisan-ı hâl ile: "Haydi yığdim, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl edelim..." deyişi de vardır. (16/16)
- Kapı aralarında beylere, efendilere kendini *okşatmalı*, aşk ve sevdaya fıkır fıkır dayanıklı olmalı... Artık benim hâlim kaldı mı?.. (18/15)
- Bu yaşta sen *şaşırtma* Rabbim...(18/17)
- Sen büyük *söyletme* Tanrım... (18/19)
- Ekmek içi bulamadığım akşamlar hayvanlara köftün, kepek ıslatır gibi kabukları suda *yumuşatıp* da öyle yediriyorum. (23/21)
- Bizim bunağı Eyüp Caddesinde sebin önüne köşe başına *oturttum*. (24/11)
- Zağlıdır sizin dilleriniz, hiç istemez onları *biletmek*. (30/2)
- Yine verdin piyazı, *kabarttın* koltuklarımı...(31/10)
- Ben *doldurtmak* için boş Çingene karısı aramıyorum. (33/12)
- Bahçe *belletmek* için adam aramıyorum. (34/5)
- *Pisletti*. Yıkadı. (34/15)

- Eğer dediğim çıkmazsa bu iki ellerimi bileklerinden *kestirtirim*. (35/16)
- Sakın çocuğu *düşürteyim* deme, kızımı telef edersin. (35/29)
- Ellerindeki okkalı fincanları ağır ağır keyif çatarak *höpürdetiyorlar*. (40/25)
- Ben buranın mütevellisiyim, yirmi beş lira almadan cenazeyi *gömdürtmem*. (51/4)
- Keekülah hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında dolaşarak iki uşanın iyâdî-i teslimiyetinde bulundurulmuş hurç kadar büyük bir çanta *kımlatıldıkça* içinden gelen şıkırtılara daima kulak veriyordu. (52/21)
- Uşak bilâ-i'tiraz, fakat hiddetle dişlerini *gıcırdatarak* Hacer'e mecediyeyi sunar. (71/6)
- Hacer, kızına vereceği kumandalar ile ihtiyarın ona olan meclubiyet ve zaafını bir maden gibi *işletmek* femine de vâkıftı. (75/7)
- Fakat badehu *doldurtmak* üzere kızın karnını şimdi *boşaltmak* icap ediyordu. (75/8)
- Sarkıntılık edenlere şöyle yanından, kenarından bir parça kendimizi *okşatır*, beş on paralarını alır kaçardık. (78/13)
- *Düşürtecek* misin? (79/6)
- Ağzını aç, kapa, dilini *oynat*... (83/6)
- Hacer, bir ebe maharetiyle kızını *doğurtmuş*. (89/11)
- Mümkün olabildiği kadar toprakları, çimenleri *düzeltiler*. (92/10)

-t- eki eklendiği bazı fiillerde kökle kaynaşmış ve kelimenin yalın biçimleri kullanımdan düşmüştür. HS'de geçen örnekleri şunlardır:

- Baksana üstüne kirlili bir döşek çarşafı *örtmüşler*. (21/17)
- Kabir başında öşürcülere, duağulara mecediye, en aşaağı çeyrek *dağıtırlandı*. (22/10)
- Gece yaraları kalkar, mezarlıklardan servi kozalakları toplar, mangal yakar, kapak *ıstır* da ayaklarına korur. (23/24)

-t- ekinin ettirgenlik işlevini kaybedip yeni anlamda fiiller türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Kameti *azıttı*. (24/20)

- Çingene gelini *kırıtarak*: Ne utanacağım hanım? (34/24)
- *Akıtayım* çatık kaşına. (47/11)
- Bu bedahetle beraber bu sahte gençlik vehleten göz *aldatabiliyordu*. (85/24)

2.1.4.13. –y-

Türkçede canlılığını yitirmiş bir ektir. Ek, kökle kaynaştığı için ekin işlevi tam anlamıyla açıklanamamıştır (Korkmaz, 2009:135).

HS'de pekiştirme işleviyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- Fincanlarını dizmiş, birkaç eski iskemle *koymuş* bir kahvecinin burayı âdeta bir şurb u sohbet dükkânçesi hâline getirmiş olduğunu görürsünüz. (11/6)
- Tatlısıylan, ekşisiylen fıstık gibi tımtıkız karnımı *doyurmuş*. (18/6)
- A, sen de *koyduğum* yerde otluyorsun. (25/12)
- Ölmeyecek kadar karınlarını *doyurur*. (25/15)
- Göz *koyan*, parmak atan yok. (28/28)
- Zamân-ı fetihde şehit düşmüş Türkler, taarruzdan muhafaza için melike-i zaferlerinin asitânına baş *koymuş* bekliyorlar zannolunuyor. (41/4)
- Onu hazım ile başka şekle, varlığa *koyması* için vücudu ebediyetin dışlarına teslim olunan bu kadının mezarlığı önünde karşımıza çıkan muammayı kâinata tatbik edelim. (56/11)

2.2. ÇEKİM EKLERİ

2.2.1. İSİM ÇEKİM EKLERİ

2.2.1.1.Çokluk Eki

Çokluk eki, isimlerin çokluk şekillerini gösterir. İsmi hiçbir ek almadığı hali tek bir nesneyi karşılar, bu duruma teklik şekli denir. İsmi karşıladığı nesnenin sayısının birden çok olduğunu ifade etmek için ismin teklik şekline çokluk eki getirilir. Türkçede çokluk eki eskiden beri –lar, -ler'dir (Ergin, 2009:220).

Türkçedeki çokluk belirsiz bir çokluktur, Türkçede sayı bildiren çokluklar yoktur. Çokluk eki; nezaket, belirsizlik, abartma, aile ve topluluk bildirebilir (Karaağaç, 2019:326).

Çokluk eki HS'de isimlerin çokluğunu belirtme, isimlere abartma anlamı katma, isimlere saygı ve nezaket anlamı katma, millet ve bir dinin mensuplarını gösterme işlevleriyle kullanılmıştır.

İsimlerin çokluğunu belirtme işleviyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- Bu mahallin namı kapı fakat iri iri **çivilerle** sac kaplı, aşı boyalı, paslanmış, bu iki ağır kanadın açılıp kapandığını hemen gören yoktur. (11/8)
- Bu geçidin mârrîn ve âbirîninden bir kısmını **cenazeler** teşkil eder. (11/11)
- Bu kapıaltı kahvehanesinde keyif yetiştiren **müşteriler** sıkça sıkça kahvelerini ellerinden bırakarak, geçen tabutun altına girmek yahut sadece arkasından birkaç adım yürümek suretiyle ölüye dindarane hürmet vazifesini ifa ederler.(11/13)
- Bu **hazneciklerin** suyu semaver gibi kapakları açılarak kova ile konur. (11/19)
- Biri musluğu kopuk, İstanbul sokaklarında yüzlercesine tesadüf ettiğimiz kuru **çeşmeler** gibi metruktur. (11/21)
- Şimdiki kuvvet temrinlerinde kullanılan **gülleler** bunun yanında lastik top gibi kalır. (12/5)
- Zelzeleden evvel bu **topuzlar** üç dört adet imiş.(12/6)
- Topuzun fevkindeki duvar sathına yirmi, otuz aileye âşiyân olacak tahta **güvercinlikler** yaptırılmış. (12/26)
- Fakat açıkta **kalanlar** da var. (13/2)
- Bu **musahabelerin** gülâbdânlığı hizmetini görürler.(13/7)
- **Aşağıdakiler** bu nâ-hoş **serpintilere** kızmak şöyle dursun bu televvüsü uğur sayarak gülüşürler. (13/8)
- Taş, çamur atan haylaz **çocuklara** bağırır, çağırır. (13/24)
- Kâbil-i tamîr birçok **noktalar** bulur. (16/1)

- **Düzgünlere, rastıklara, allıklara** bulanır. (16/2)
- Ağda, badana ve ıstampa ile hüsnünü tecdid ederek sokağa çıktığı **zamanlar**, gelip **geçenlerden** kendine perestışkâr **olabilecekleri** seçer. (16/7)
- **Ahların, ofların** yanık yanık göğüs **geçirenlerin** binini bir paraya... salıverir. (16/28)
- **Dostlar** başından irak, inim inim inledi. (17/16)
- **Vakitler** değişti. (17/21)
- **İmanlar** zayıfladı. (17/22)
- **Yürekler** katılaştı. (17/22)
- Varlığı **olanlar, olmayanlara** bakıverseler, görüp gözetmeler ne olur? (18/2)
- **Haftalar** geçiyor da bir göğsü imanlısına, kalbi merhametlisine tesadüf edemiyoruz. (18/3)
- Estağfurullah yüz bin kere tövbe ya Rabbi bakınız şeytan yine aklıma **neler** getiriyor! (18/20)
- Şimdiki zamanda **ölenlere** acımamalı...(18/24)
- Azrail aleyhi's-selam başımıza çökerek **gözlerimiz** süzülüp tavana dikildikte... (18/27)
- Hâcer diğer **dilencilerin** pek fevkinde **sadakalara** nail olur. (19/1)
- Diğer **müşterilerin** Ali Ağa'dan onluğa içtiği kahveyi o, beşliğe içerdi.(21/3)
- Fakat **havalar** böyle iyi gidip de buradan tabut geçmezse galiba açlıktan birer birer hep öleceğiz... (21/7)
- Taş kırgınlığı bir, yaprak dökümü iki, **kânunlarla** mart üç...(21/9)
- Bu seneyi atlatan **hırtlâmbaların** kabir duaları gelecek seneye kalır. (21/12)
- Gelin arabaları gibi **tabutlar** buradan bir bir arkasına geçerd. (21/14)
- Kaç senedir bu **hayvanlar** başıma ederler. (22/20)
- Evvelden ta **yukarılarda** idi. (23/2)
- Nice olacak böyle bizim **hâllerimiz**? (23/10)

- Evvelden burada bir sıcak kahve *içenler* şimdi şu karşiki taşın üzerinde dinleniyorlar. (23/12)
- Ekmek içi bulamadığım *akşamlar hayvanlara* köftün, kepek ıslatır gibi *kabukları* suda yumuşatıp da öyle yediriyorum. (23/20)
- İnsan hâli, ev hâlâ bu, bazı *geceler* kömürümüz bulunmayiverir. (23/21)
- *Paraları* gömdü mü? (25/7)
- Münasip *yerlere* oturtup dilendirir. (25/14)
- Kaç defa mezarına nur indiğini *görenler* var. (26/3)
- *Gidenlerin* neresine bakar ? (26/8)
- Siz durur iken bizi beyaz *zamparalar* da beğenmez. (33/22)
- *Kızlarım* mahalle içinde fala gittiler. (34/11)
- Böyle *şeyler* öğrendiğini istemem. (34/29)
- Ben *parmaklarımı* adamın ağzına sokunca çürük salaşpur gibi bir yandan öbür yana şöyle ayırırırım. (35/9)
- İnsan, herhangi bir emelinde ne kadar bedahetle bir inkisara uğrar ise uğrasın, nevmîdîye karşı teslim-i silah etmemekten bazen büyük *faydalar* istihsal olunabileceğini bilirdi. (36/13)
- Bu alık kız da şaşırđı, kıpkırmızı bir *şeyler* oldu. (36/17)
- Bu sır, *mezarlıklarımızın* tetkikiyle de ayan olur. (37/11)
- Büyük *kabristanlarımıza* bakınız. (37/12)
- Etrafına duvar, sadece bir çit ve hatta en basit bir parmaklık çevirmek gibi iptidâî hiçbir inşaatta bulunmaksızın *kırlara* ulu orta *ölülerimizi* gömmüş, üzerine hüviyeti nâtik yazılı *taşlar* dikmişiz. (37/14-15)
- Şimdi bu *serviler*, *çitlenbikler*, kara *ağaçlar* büyümüş, her tarafı *çimenler* bürümüş. (37/23)

- Bir takımı çiğnene çiğnene **topraklara** gömülmüş, bazıları ileride yapılan harçsız duvara hatıl konulmuş serpuşlu, nukuşlu, kitabeli, fatihali **taşlardan yokuşlara basamaklar** yapılmış... (38/2)
- Zavallı **ölülerimiz!** (38/13)
- Kayıtsız **insanların** bu ferâmuşunu tabiat nasıl tazmin ediyor. (38/16)
- Beyazlı, sarılı, pembeli **çiçekler** açmış. (38/17)
- Sağa sola her kıvrılışında bir yaprakla bir çiçek veren **dallar...** (38/30)
- **Tabaklara** mahrutî istifler ile dizilmiş **meyveler...** (39/1)
- Burada müterakkî **memleketlerde** olduğu gibi sanat ve nakit servetine delâlet edecek **abideler** yok. (39/5-6)
- Uzun siyah **serviler**, beyaz küçük **kabirler**, **bayırları**, **tepeleri**, münhat **yerleri** doldurarak kâh **karalara**, kâh **denizlere** doğru **ufuklara** yayılıyor. (39/9)
- Gelip geçen **hayvanlar** suyu bu yalaktan, **insanlar** az öteki oluktan hemen yan yana içiyorlar. (39/23)
- **Çimenler** üzerinde **çocuklar** oynuyor, **kuzular** otluyor, **koçlar** tokuşuyor, **gençler** güleşiyor. (40/114)
- Türk, beş altı saatlik **bahçelerden** sırtında getirdiği bir küfe kirazı satmış, şimdi hesabını düşünüyor. (42/5)
- İki tarafta hayli bir müddet, harçsız duvarlı **bahçeler**, **bostanlar**, **mezarlar**, **viraneler** devam ettikten sonra bir ev kümesine, kulübemsi **meskenlerden** müteşekkil bir mahalleye tesadüf ediliyor. (45/13-14-15)
- **Eşiklere**, **basamaklara** dizilmişler. (46/1)
- Arada bir, iki taraftan birini iltizamen **bağrışmalara** iştirakle **çığlıklar** koparıyorlardı. (46/3)
- Pata gelen **pehlivanlar** gibi yürek tazelemek için bir kaçar yudum su içirdikten sonra iki münâzi' kadını karşı karşıya yine salıverdiler. (46/4)
- **Güfteler** hemen tamamıyla o fakat bestesiyle davul zurnası eksik (47/20)

- **Kocakarılar** yeşil örtündüler. (49/6)
- Eyüp'te **kebabçılar** köşesinde sakat bir kedi gibi etrafı koklayarak oturan şiş bacak dilenci... (50/1)
- **Baharlarda** sarığını koltuğuna sıkıştırarak Silahdarağa mey gedesinde “Ceyhun arayan dide-i giryânımı görsün...” gazeliyle meclis-i ıyşî cezbelendiren hoşneva Zâkir Rıza... (50/8)
- Ahrette de birinci sınıf **caddeler, tarlalar** mı var? (51/14)
- Simitçi, peynirli pideci, helvacı... gibi **satıcılar** peyda oldu. (52/1)
- **Döğüşenlerden** birinin kız çocuğu anasına yardım etmek için çenesinin var kuvvetiyle hasmın kışkırmı ısırıldı.(52/5)
- Fakat bu **elemeler, ıstıraplar, hazlar, telezzüzler, saadetler, felâketler** hep geçici, fânidir. (57/7)
- Bu **fezaların**, bu **yıldızların**, bu **âlemlerin** nihayetsizliği sana havf ve dehşet veriyor ise düşün ki sen de ondan bir kısım binâen-‘aleyh, sen de onun kadar müthişsin. (57/9)
- Tevzi mahalline on beşi, yirmisi birden hücum ediyor, **avuçlara** konan **paralar** birer hokkabaz maharetiyle derhâl eriyor, boş **eller**, yine uzatılıyor, ne kadar sadaka dağıtılsa dilencinin adedini eksiltmek kabil olmuyordu. (67/2)

+1Ar çokluk ekinin adlara abartma anlamı kattığı örnekleri şu şekildedir:

- Biri musluğu kopuk, İstanbul sokaklarında **yüzlercesine** tesadüf ettiğiniz kuru çeşmeler gibi metruktur. (11/21)
- Yavrucağızım peya-â pey iki sene **döşeklerde** yattı. (17/15)
- Yüz bin kere **şükürler** olsun Rabbime...(17/26)
- Yâ **şefaâtçiler** şefaâtçisi... (17/27)
- A başıma **neler** geldi? (24/18)
- **Akşamlara** kadar tıklar mı tıklar. (24/27)
- Sarıklı, kavuklu koskoca bir Hacı Ahmet **ayaklar** altına uzatılmış yatıyor. (38/5)

- Bu şehir semasının firuzesindeki fikirleri **göklere** çeken bu cazibe, çimenlerinin zümrütlüğündeki bu efsun, harabelerindeki bu belağat, halkındaki bu safvet nedir? (41/5)
- **Asırlardan** beri biz senin lisanını niçin anlayamadık? (41/9)
- El-aceletü mine’ş-şeytân hemen hiçbir nevi usûl-i hesâbiyyeye aşına olmayan bu ayak satıcısı **saatlerce** düşünse bir aydır kullandığı re’sü’l-mâlin şimdiye kadar beher kuruşu ne kazanmış olduğunu bilemez. (42/6)
- **Haftalarca** yüzü gözü sargılı gezdi. (73/20)

+1Ar ekinin aile, boy,cemaat, millet ve bir dinin mensuplarını göstermek için kullanıldığı örnekleri şu şekildedir:
- Bir rivayete göre bunları Hazret-i Süleyman aleyhi’s-selam Kanuni Sultan Süleyman’a (!) hediye göndermiş, diğer rivayetçe devler ile olan kanlı bir muharebe neticesinde **Ceneviz’ler** tarafından iğtinam edilmiştir. (12/14)
- **Frenkler** kuduza, vereme, sıskaya, (selamün kavlen)’e hep çare bulmuşlar. (22/4)
- Ama **kâfirler** kim bilir kaç liraya aşıyorlar. (22/6)
- İri nasiyeli, gür kaşlı, kalın enseli, uzun gümüş köstekli **Türkler**, geniş dizlerini nîm bükerek küçük iskemlelere taşarak oturmuşlar. (40/22)
- **Şarklılara** mahsus nihayetsiz bir sabır ve atâletle bekleyiniz. (41/23)
- **Üçler, yediler, kırklar**, büleğa, füseha, ulemâ, eimme-i dîn, müctehidîn...” diye haykırır iken ağzından sayılarını elindeki yazılı bakır tasa akıtan, çizmeli, kisvetli, arakıyyeli sulu seblici... (49/22)
- Bu **İstanbullular** divanedir. (82/25)

+1Ar ekinin saygı ve nezaket bildirmek için kullanıldığı örnekleri şu şekildedir:
- Mezarlıkların kurbiyyet-i zelâinde yaşayan bu taraf ahalsi manevî zevattan hiç birini gücendirmemek için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, kendilerince büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer **hazretleri** ilavesine üşenmezler.(12/20)
- Tanrı Te’âlâ **hazretlerinin** emir ve iradesine boyun büktüm. (17/12)

- Benim babam yani Hidayet'in dedesi Sebilci Mustafa Efendi şuracıkta Taşkendî *Hazretleri'nin* yanında yatar. (26/2)

2.2.1.2. İyelik Ekleri

İyelik ekleri ismin karşıladığı nesnenin bir başka şahsa veya bir nesneye ait olduğunu bildiren eklerdir. Bir nesnenin başka bir nesnenin malı olduğu, başka bir nesneye bağlı olduğu veya başka bir nesnenin parçası olduğunu göstermek için o nesneyi karşılayan ismin sonuna iyelik eki getirilir (Ergin, 2009:222).

Tablo 1: İyelik Eklerini Gösteren Tablo

	Teklik	Çokluk
1.şahıs	+ (I)m / + (U)m	+ (I)mIz / + (U)mUz
2.şahıs	+ (I)n / + (U)n	+ (I)nIz / + (U)nUz
3.şahıs	+ I / + U , + sI / + sU	+ IArI

İyelik ekleri “su” ve “ne” kelimelerine geldiklerinde kurallı birleşme düzeninin dışına çıkarak araya birer koruyucu ünsüz alırlar: *su+y+um*, *su+y+u+umuz*, *su+y+un*, *su+y+unuz*, *su+y+u*, *su+lari*, *ne+y+im*, *ne+y+imiz*, *ne+y+in*, *ne+y+iniz*, *ne+y+i*, *ne+leri* (Korkmaz, 2009:260) HS’de bu durum *su* sözcüğünde görülse de *ne* sözcüğünde araya koruyucu ünsüz almadan geldiği görülür. Örnekleri şu şekildedir:

- Bu hazneciklerin *suyu* semaver gibi kapakları açılarak kova ile konur. (11/19)
- Süratte, sanatta, fende, ilimde onlara benzemek için *nen* eksik? (43/4)

HS’de tespit edilen iyelik ekleri şunlardır:

Teklik 1. şahıs iyelik eki: +(I)m / +(U)m

- Âh *Afife'm yavrum* âh... (17/7)
- *Yüreciğimin* başı hâlâ çıra gibi yanyor. (17/8)
- *Yavrucağtım* peya-â pey iki sene döşeklerde yattı. (17/15)

- Bu *yaşımda* işte böyle mezarlık sakası oldum. (17/20)
- *Ağzım* var *dilim* yok... (17/25)
- Kimselere *hâlimi* açamam. (17/25)
- Estağfurullah yüz bin kere tövbe ya Rabbi bakınız şeytan yine *aklıma* neler getiriyor! (18/20)
- *Borcum* çoğalmış. (21/7)
- Bir defa *başıma* geldi. (21/22)
- Merhum *babacığımın* zamanındaki kelli fellî, valide şallı, buhurdanlı, tekbirli, tehîllî kibar cenazeleri şimdi nerede? (22/8)
- Her *tarafım* leke içinde. (22/21)
- İşte bak aşî damgası hemen *bileğimin* üzerine kadar indi. (23/1)
- *Vücudumu* dolaşiyor. (23/3)
- *Midemde* acı kahvenden başka çıkaracak bir şey yok. (23/9)
- Ağaca çıksam *pabucum* yerde kalmaz. (24/3)
- Fakat hep yükü benim *üstüme* yığmak da ne Müslümanlığa yaraşır ne Hristiyanlığa ne Yahudiliğe... (24/5)
- Ah iyi ama *Aliciğim*, herif oturmuyor. (24/24)
- Sanatına devamlı bir adam olsa *kocamın* dilencilikten istihracı, talihi pek pek açıktır. (24/29)
- *Komşum* Hasibe hâlimizi bilir. (25/3)
- Günahı varsa Hasibe'nin boynuna olsun, ben senden *ırzımı* saklamam. (25/5)
- Sanki *ağam* hiç genç olmamış. (26/10)
- Bir tanecik de *çoluğuma,çocuğuma* bırakayım demiyor. (27/25)
- Ay *aklımı* aldın. (28/11)
- Hafize *halamın* bağırmadan sesi kısıldı. (29/1)

- Ağrısı tutmuş çingene karısı gibi koltuğunda destekle ne duruyorsun *karşımda?* (29/18)
- Hâcer gidemem, bugün *hâlim* yok. (29/20)
- Benim *hatırım* yok mu? (29/27)
- Ne karıştırırsın şimdi lafa ölmüş *anamı, ablamı?* (30/9)
- *Abdestim* var. (30/10)
- Evvelki *idmanım* kalmadı. (30/29)
- Geçen de İsmail'in tekesi Huriye'nin keçisine bedava aştığı kavgasında *yüreğim* titredi, titredi, *canım boğazıma* geldi. (30/30)
- Dikiş kaldı, kalkacaktı dört *nalım* birden havaya...(30/32)
- *Nazarım* değmesin, bu sabah ağzın çelikli...(31/6)
- Yine verdin piyazı, kabarttın *koltuklarımı*...(31/10)
- Sağ *tarafım* biraz ağır alır. (33/19)
- Bakma benim *suratıma*. (34/4)
- Ben *elime belime* kuvvetliyim! (34/4)
- *Kızlarım* mahalle içinde fala gittiler. (34/11)
- Bir *gelinim* var içeride. (34/11)
- Ben *parmaklarımı* adamın ağzına sokunca çürük salaşpur gibi bir yandan öbür yana şöyle ayırırırım. (35/9)
- Benim *tavuklarım* Gerze ile Hint aşlamasıdır. (46/19)
- Ver *yumurtacıklarımı*... (46/20)
- Oh aman *haberim* yok iken *kıçımı* yemişler... (47/18)
- On yedi yaşında civan *kızım* dağlar gibi ölüm döşeğinde yatıyor. (68/24)
- *Hakkımı* istiyorum *evladım, hakkımı*... (70/22)
- Ah beyler beyi, paşalar paşası *velinimetim efendim*, merhume valideniz hanımefendi haz- retlerini eskiden beri tanırım. (71/10)

- Söylemeye *dilim* varmıyor. (82/4)
- *Hürmüz'üm, yavrum* ne yapıyorlar sana? (88/5)

Teklik 2. şahıs iyelik eki: + (I)n / +(U)n

- Tekli Bu geçmiş ömrünün revaçlı zamanları yirmi senenin remadıyla örtülmüş ise de hâlâ her şey dünkü gibi *hatırındadır*. (15/18)
- *Dişini* sık, dediler. (17/11)
- *Elin ayağın* tutuyor. (18/13)
- Yarın yevm-i kıyamette nefsike nefsi oldukda cemî'i ümmet-i Muhammed'le beraber sen bu günahkâr bu Âsiye Hâcer *kulunu* da *şefaatten* mahrum bırakma. (18/30)
- *Ayakkabına* acımaz isen arkasından git. (21/19)
- O aşı keyfiyetini *oğlun* ceridede mi okudu? (22/23)
- *Karşında* hayvan mı var? (22/27)
- *Kendin* sürtüksün de onun için. (23/4)
- A *için dışına* sürtülsün herif. (23/5)
- Midemde acı *kahvenden* başka çıkaracak bir şey yok. (23/9)
- *Kocan* var, *kızın* var, *oğlun* var... (23/15)
- Sen *özünü* doğru tut Hakk'a... (23/30)
- Biraz da *oğlun* çalışsın. (25/21)
- Bu değil mi *dilinin* altında dolaşan? (25/29)
- *Elinde* kargın eksik. (27/13)
- *Babana* selamün kavlen mi indi? (27/14)
- Sabahleyin kalkmış senin kuyuya *sakladığın* kurban kavurmasını tek bir tane bırakmayıncaya kadar tek mil tıknmış. (27/17)
- Hay o pis *boğazına* kor düşsün. (27/21)
- *İmdadına* koşmaz isek mat olacak. (28/2)

- Ağrısı tutmuş çingene karısı gibi *koltuğunda* destekle ne duruyorsun karşımda? (29/17)
- Çember sakallı *dostun* gelirse Kaleiçi kumkumalarında fink atmaya *hâlin* var da buna mı yok? (29/22-23)
- Yarn öbür gün bir edepsiz çıkar senin *ırzına* da bir laf söyler. (29/28)
- *Abdestin* mi var? (30/13)
- Kavga isterse *canın* git işte mahalleye dalaş *istediğin* kadar. (30/17)
- Nazarım değmesin, bu sabah *ağzın* çelikli...(31/6)
- Senin hangi *tarafın* çabuk alır ki? (33/20)
- İhtiyar *kaynatandan* utanmıyor musun, karşısında böyle üryanî eriği gibi gezmeğe? (34/22)
- Asırlardan beri biz senin *lisanını* niçin anlayamadık? (41/9)
- Aşkımızın delilini ister isen *sineni* yokla. (41/11)
- Süratte, sanatta, fende, ilimde onlara benzemek için *nen* eksik? (43/4)
- Medeniyet, kendine hâdim görmediklerinin hayat gıdalarını vermeyecek, *ırkın* sönmeye mahkûm kalacak. (43/6)
- Seni de bu *saltan*, bu *iskemlen*, bu *nargilenle* müzeye nakledecekler. (43/7)
- *Baban anana* zina yokuşunda rast gelmiş. (47/1)
- Dilenci *kocan* pöstekisine etmiş. (47/5)
- Haydi koş, *kaynananın* oturağını dök. (47/10)
- Akıtayım çatık *kaşına*. (47/11)
- Ben de edeyim senin boyalı *saçına*... (47/12)
- Haydi git, mezarlıkta *zamparaların* bekliyor. (47/13)
- Haydi git, *gelinin* tonoz altında temkînleşiyor. (47/14)
- Haydi git, kayıkhanede *oğlunun* teknesini delmişler, kiblenümacıya göster. (47/15)
- Hangi *anan baban* ulan? (68/16)

- Daha *hakın* yetmedi mi? (70/23)
- *Şüphelendiğin* başkaları da mı var? (78/1)
- Kızım sen beş ayı dolduruyorsun, çocuk *karnında* gümbür gümbür oynuyor, duymuyor musun? (78/24)
- *Kızın* içeriden, sen dışarıdan avazınız çıktığı kadar bağrınız bakalım yedi mahalleyi başıma toplayabilir misiniz? (88/10)

Teklik 3. şahıs iyelik eki: +I /+U, +sI/ +sU

- İstanbul'un *Edirnekapı'sı*, sur *duvarının içine* oyulmuş üstü tonos, *zemini* mustatıl bir geçittir. (11/1)
- Bu geçidin mârrîn ve âbirîninden bir *kısmını* cenazeler teşkil eder.(11/11)
- Kahve iskemleleri atılmış tarafın *mukabilindeki* sedde, taştan, yeşil boyalı, tahta kapaklı iki küçük çeşme *haznesi* vardır. (11/18)
- Kirlice başörtülü, siyah yeldirmeli, esmer ciltli, kırk beşlik bir kadın bu kapı *içinin* hiç ayrılmaz bir *perisi* gibidir. (13/11)
- Sabire yaşında bal *rengi* yeldirmeli bir kadın daha vardır.(15/1)
- Sabire'nin Sürtük Hacer ile *arası* pek hoş değildir. (15/9)
- Hacer'in *fettanlığı, cerbezesi* ötekini daima sönük bir mevkide bırakır, edebi de kıttır. (15/10)
- Kapının *yanında* bir meydan *süpürgesi* vardır.(13/23)
- Uyanınca kırık *aynasına* koşar.(15/22)
- Sağ dudak *ucunun etrafında* dair bir yapma *beni* vardır. (16/3)
- Bazı Acem *panolarında* çatık kaşlı, sürmeli gözlü, kıvrım zülüflü melikeler vardır.(16/5)
- *Rolünü* hemen daima muvaffakiyetle oynar, parayı kapar. (15/15)
- Ağda, badana ve ıstampa ile *hüsnünü* tecdid ederek sokağa çıktığı zamanlar, gelip geçenlerden kendine perestîşkâr olabilecekleri seçer. (16/7)

- Destiyi bir *eline, değneğini* ötekine alır. (16/26)
- Ma'lûl, mu'avvec, sarsak sursak bir yürüyüşle cenaze *sahibine* sokulur. (17/1)
- Makama *münasibi hangisi* ise işte ondan başlar. (17/4)
- Rabbinin *iradesi*... (17/6)
- Yüreciğimin *başı* hâlâ çıra gibi yanyor. (17/8)
- Tanrı Te'âlâ hazretlerinin emir ve *iradesine* boyun büktüm. (17/12)
- Geçinme *dünyası*... Gaflet *dünyası* bu. (17/13)
- Bu yaşında işte böyle mezarlık *sakası* oldum. (17/20)
- *Çehresinden* kan damlıyor şöyle. (18/7)
- *Yediği* helal mi? (18/8)
- *Orası* yalnız Rabbime malûm... (18/8)
- Kabirde sual ve *cevabını* âsân eylesin... (18/23)
- O, *borcunu* eda edip kurtulmuş... (18/25)
- Bugün Hâcer, yeşil *örtüsü koynunda*, su dolu *testisi* bir *tarafında*, *asası* diğer *yanında*, alesta cenaze bekliyordu. (21/1-2)
- (Dikkatle bakarak) Fukara *cenazesini*... (21/17)
- Ayakkabına acımaz isen *arkasından* git. (21/19)
- Kaç gündür buradan sade hammal cammal *ölüsü* geçiyor. (22/3)
- Bu günlerde ekâbir ölülerinin *azalmasına* sebep işte ben bunu buluyorum. (22/7)
- Kadın *başını* kaldırarak: (22/16)
- Hâlâ bir *uğurunu* deneyemedim. (22/20)
- Ben küçük iken çiçek *aşısına* aşılandığıydım. (22/25)
- O çiçek *aşısı* başka. (22/28)
- İşte bak aşı *damgası* hemen bileğimin üzerine kadar indi. (23/1)
- Varsa da bir onluğu herkes saklıyor onu *kesesinde*. (23/14)

- İhtiyarcağız *döşeğinde* tiril tiril titrer. (23/22)
- Oh Müslümanlığın *yolunu, kâidesini* düşünen kaldı mı şimdi? (23/28)
- Allah'ın *indinde* zâyi' olmaz.(23/31)
- Senden öğüt almaya muhtaç değilim amma kazın *ayağı* öyle değil. (24/2)
- Her sanatın bir *mevsimi* vardır. (24/9)
- *Altına* yumuşak bir pösteki koydum. (24/10)
- Sakatmış gibi sağ *kolunu* bir bez *parçasıyla boynuna* astım.(24/13)
- Öbür *eline* koca bir tespîh verdim. (24/14)
- *İşine gücüne* müdavim değil. (24/24)
- Evde, o çarpık odanın *köşesindeki yerini* istiyor. (24/25)
- Ceplerinde pestil, kuru üzüm, leblebi *unu...* (24/27)
- *Günahı* varsa Hasibe'nin *boynuna* olsun, ben senden ırzımı saklamam. (25/5)
- Bu îrâdcımın sekiz on *dilencisi* vardır. (25/13)
- Ben demedim onun *ırzına* fena bir laf. (25/26)
- Kızın *suratına* baksana. (27/10)
- Sabahleyin Şerife ablamın *evine* gitmiştim. (28/13)
- Yine Kambur Esmâ'nın *paçası* mı tutuştu? (28/18)
- Hemen sütçü *viranesine* kadar koştuk. (28/21)
- Kim kimin *kocasına* göz atmış? (28/25)
- Meğer kaç zamandır Ayşe'nin *tavuşu* Hafize'nin *folluğuna* yumurtlamış. (28/29)
- Yiğidin *eli*, karımın *dili...* (29/8)
- *Ağrısı* tutmuş çingene *karısı* gibi koltuğunda destekle ne duruyorsun karşımda? (29/17)
- Çökük avurdunun *zenbereği* boşandı. (30/22)

- Geçen de İsmail'in *tekesi* Huriye'nin *keçisine* bedava aştığı *kavgasında* yüreğim titredi, titredi, canım boğazıma geldi. (30/30)
- Bu misk kokulu *ağzını* hangi tarafa yardım için açsan kavgayı o kazanır. (31/8)
- Onun *kızlığı* damda kalmış. (35/5)
- Hacer iki *elinin* salavat *parmaklarını* çengelleştirip kocakarıya göstererek: (35/7)
- Ben onun iki *canını* birden çıkarayım da görsün o. (35/27)
- Hemen o menhûs çingene *meskeninden* çıktılar. (36/16)
- Sâbire'ye dönerek: Bunak çingene *karısı* bir ... yedi. (36/17)
- Kayıtsız insanların bu *ferâmuşunu* tabiat nasıl tazmin ediyor. (38/16)
- Bu hazin bahçenin *nebatatı* hiç eksik olmuyor. (38/20)
- Çeşmenin *sağında* leb-â-lep dolu bir yalak var... (39/23)
- Aşkımızın *delilini* ister isen sineni yokla. (41/11)
- Baban anana zina *yokuşunda* rast gelmiş. (47/1)
- Ana *lağımı* gibi deşilip ortaya ne çıktı? (47/5)
- Kocamın *pisliğini* işte sen yenile temizledin ya... (47/9)
- Haydi koş, kaynananın *oturağını* dök. (47/10)
- Yer *kavgasından* dolayı iki kadın sopa sopaya geldiler. (52/4)
- Merhumenin *zevci* iri yarı bir paşa, mükedder ve dalgın görünüyordu. (55/9)
- Bunun bilfiil *manası* içinde yaşadığımız hâlde yine *mealini* bilmiyoruz. (55/22)
- Kadir *gecesi* biz onu evde yatıyor zannediyoruz. (69/32)
- Her şeye *hakkını* vermeli yavrum. (70/11)
- *Hacer'ini* hiçbir kurbanda etsiz, bayramda parasız bırakmazdı. (71/13)
- İken Hâcer, nevzatın *ölüsünü* kanlı bir beze sardı. (90/1)
- Kabristanda başlayıp yine orada biten bu hikâyenin hitâm *işaretini* mezar taşlarından alıyorum. (92/22)

Çokluk 1. şahıs iyelik eki: +(I)mIz / +(U)mUz

- Süve taşlarına ve kornişine bakar iseniz *şehrimizde* kiliseden camiye muhavvel kadim maâbid kapılarının bir müşabihini görürsünüz.(12/1)
- *Elimizdekini, avucumuzdakini* hekime, hocaya, ilaca verdik. (17/17)
- Kurtarmak için *elimizden* ne gelirse yaptık. (17/18)
- Ne *altımızda* kaldı ne *üstümüzde...* (17/19)
- İki gözüm Rabbim sen *encamımızı* hayr eyle...(17/23)
- *Nöbetimiz* gelip de *çağrıldığımız* zaman hep gideceğiz. (17/31)
- *Akıbetimizi* bilip de *birbirimizle* hoş geçinsek!.. (18/1)
- Azrail aleyhi's-selam *başımıza* çökerek *gözlerimiz* süzülüp tavana dikildikte... (18/27)
- Sen *imanımızı* yoldaş eyle...(18/28)
- Bu yoksuzlukla bilmem ne olacak *hâlimiz!* (23/10)
- Nice olacak böyle bizim *hâllerimiz?* (23/10)
- İnsan hâli, ev hâlâ bu, bazı geceler *kömürümüz* bulunmayıverir. (23/21)
- Sonra bu *kazancımızın* farkına vardılar. (24/18)
- Bizim de *yüzümüz* güler. (25/1)
- Komşum Hasibe *hâlimizi* bilir. (25/3)
- Biz şöyleyiz, böyleyiz ama soycak *ırzımıza* kaviyiz. (25/33)
- *Namusumuza* lakırdı söyletmeyiz. (26/1)
- O zaman senin için biz de *dilimizi* bileriz. (29/29)
- Bizim *soyumuzda* köpek yok. (30/7)
- *Dolumuz* da var *boşumuz* da. (33/11)
- *Hepimiz* gebe değiliz. (33/11)
- *Ahlakımız* bozulacak. (34/28)

- Frenklerin “pitoresk” dedikleri kalem ve fırça ile tasvire seza şark *menazırımızdan* mühim bir kısmını ulu ve garibâne *mezarlıklarımız* teşkil eder. (37/1)
- Bunların seyahatname ve rehnüma haritalarında *memleketimizin* camileri, kadim surları, dikili taşları, çeşmeleri, sebilleri yanında merak-ı câlib birer mevkî-i tettebbu’u vardır. (37/3)
- Büyük *kabristanlarımıza* bakınız. (37/12)
- Etrafına duvar, sadece bir çit ve hatta en basit bir parmaklık çevirmek gibi iptidâî’ hiçbir inşaatta bulunmaksızın kırlara ulu orta *ölülerimizi* gömmüş, üzerine hüviyeti nâtik yazılı taşlar dikmişiz. (37/14)
- Her *işimiz* yolsuz, hatta *ukbamız* bile... (37/20)
- *Aşkımızın* delilini ister isen sineni yokla. (41/11)
- Yıldırım gibi yerde koşanların, kuş gibi gökte uçanların arasında senin benim *atâletimizle* yaşanmaz. (42/21)
- Sen bizim *beta’etimizden* memnundun. (42/25)
- Yalnız hayvanat bahçelerinde, *birkaçımız* deve cinsine numune olarak yaşayacağız. (43/1)
- Bugün bizim *başımızda* ateş yanıyor. (51/22)
- Bunun bilfiil manası içinde *yaşadığımız* hâlde yine mealini bilmiyoruz. (55/22)
- Onu hazım ile başka şekle, varlığa koyması için vücudu ebediyetin dışlarına teslim olunan bu kadının mezarlığı önünde *karşımıza* çıkan muammayı kâinata tatbik edelim. (56/11)
- *Etrafımıza* bakıp düşünür isek *başımız* döner. (56/13)
- Her *yanımızı* bî-intihâ sarmış. (56/14)
- Bunu tarif için ona bir namütenahi daha ilavesinden başka *lügatimiz* yok. (56/16)
- Bizim *gördüğümüz* hadise hep ölüp dirilmektir. (57/14)
- Bu ikisinin arasındaki zulmet bizim *tasavvurumuzdan* mı ibaret? (57/15)

- Asgar-ı nâ-mütenâhîden a‘zam-ı nâ-mütenâhîye kadar bütün mevcûdâta öyle hâkim ki küre-i **arzımız** üzerinde bir kum taneciği, **damarlarımızda** bir kan damlacığı yok ki onun tesirinden âzâde kalabilin. (57/22-23)
- Güya **üstümüzde** çeki taşları varmış gibi gerine gerine bir oluyoruz. (70/10)
- Şimdi **yüzümüze gözümüze** bir şey bulaştırmadan bunu temizlemek lazım gelir. (78/34)

Çokluk 2. şahıs iyelik eki: +(I)nIz / + (U)nUz

- Âlemin de senin de **yakanıza** kusayım. (23/7)
- Siz kuyruk sallamazsanız sataşmaz garîk kimse sizin **urunuza**...(30/1)
- Zağlıdır sizin **dilleriniz**, hiç istemez onları biletmek. (30/2)
- Bu fikirler **zihninizi** doldurur iken **etrafınıza** bakınırsınız. (41/14)
- Nerede **bulduğunuzu** şaşırarak kadar tefekkürâta dalmış iken bu develeri görünce şarkta ve şarklı **olduğunuzu** derhal hatırlarsınız. (41/31)
- **Boğazınıza** kor düşsün. (46/17)
- Daima zincîr-i tahattur kesile kesile bunun böyle devam edegelmediğini katiyen reddedecek elde nasıl **hüccetiniz** var? (57/5)
- Hâtıfî bir ihtar: “Şu mezardan ibret alınız. Bu lekeleri **kalbinizden** temizleyiniz.” diyordu. (64/26)
- On **paranızı** aldımsa vücudumda on türlü yara çıksın. (67/16)
- Ah beyler beyi, paşalar paşası velinimetim efendim, merhume **valideniz** hanımefendi haz- retlerini eskiden beri tanırım. (71/10)
- Kızın içeriden, sen dışarıdan **avazınız** çıktığı kadar bağırınız bakalım yedi mahalleyi başıma toplayabilir misiniz? (88/10)
- **Aşkınızın** vereceği mahsule namus ve kanun sayfalarında yer hazırlamadan evvel birbirinizin aguşuna atılmayınız. (92/18)

Çokluk 3. şahıs iyelik eki: +IARİ

- İşte mortocuların **yüzlerini** güldüren üç mevsim... (21/9)

- Ah *şerlerine* lanet... (24/20)
- *Ceplerinde* pestil, kuru üzüm, leblebi unu... (24/26)
- *Gözleri* çıkacasılar geçen sene bir dedikodu çıkardılar. (25/27)
- Kalmadı onların *kemikleri* bile mezarda. (30/10)
- Sonra ne gözcü ne bekçi, hemen bir daha buraların *semtlerine* uğramamışız. (37/16)
- Servilerin *gölgeleri* altına sokulmuş, her biri müşahhas birer maneviyat gibi duran taşların sade-dilâne *resimlerine, yazılarına* bakınız. (38/28)
- Ölüler, sanatkârların *dehalarıyla* işlenmiş dağlar gibi yığılı mermerler altında yatmıyorlar. (39/6)
- Çocuklar *kuzularını* burada otlatırlar. (40/2)
- (Kuşbâz)'lar *kapancalarını, ökselerini* bu ağaçlara kurarlar. (40/3)
- Polisler, jandarmalar *şikârlarını* bu makbereelerde ararlar. (40/7)
- İri nasiyeli, gür kaşlı, kalın enseli, uzun gümüş köstekli Türkler, geniş *dizlerini* nîm bükerek küçük iskemlelere taşarak oturmuşlar. (40/23)
- Hayvanların rehavetli *adımlarındaki* ağır vezne bakınız. (41/28)
- *Nikâhları* kıyılmadan onlar kale *bedenlerinde* gelin güveyi olmuşlar. (47/1)
- Göğün saf maviliğinde, gönüllerin *derinliklerine* inen bir nazar-ı ulûhiyyet azameti vardı. (64/27)

2.2.1.3. Hâl (Durum) Ekleri

İsmi hâl ekleri, ismin diğer kelimelerle ilişkisinde içinde bulunduğu durumdur. İsimler; kelime grupları ve cümleler içerisinde isimlerle, edatlarla ve fiillerle bağlantı içindedirler. Bu bağlantılar kurulurken isimler çeşitli hâllerde bulunurlar. İsimleri çeşitli hâllerde sokan bu ekler hâl ekleri adı verilir. Nominatif hâli (*yahn hâl*), genitif hâli (*ilgi hâl*), akkuzatif hâli (*yapma hâl*), datif hâli (*yaklaşma hâl*), lokatif hâli (*bulunma hâl*), ablatif hâli (*uzaklaşma hâl*), instrumental hâli

(*vasıta hâli*), ekvatif hâli (*eşitlik hâli*), direktif hâli (*yön gösterme hâli*) ismin hâl ekleridir (Ergin, 2009:226-229).

Zeynep Korkmaz'a göre ad durum ekleri, adların birbirleri veya fiillerle olan ilişkisini göstermek için belirli eklerle birleşerek aldıkları durumlardır. Ad durum ekleri şunlardır: *Yalın durum, ilgi durumu, yükleme durumu, yönelme durumu, bulunma durumu, çıkma durumu, vasıta durumu, eşitlik durumu* (Korkmaz, 2009:266)

Gürer Gülsevin ad durum eklerini; *yalın hâli, belirtme hâli, yönelme hâli, bulunma hâli, ayrılma hâli, vasıta hâli, eşitlik hâli* olarak ele alır. İlgi ekini, bağlantı kurucu ekler olarak değerlendirir. (Gülsevin, 2004:1267)

2.2.1.3.1. Yalın Hâli

Yalın Hâl, ismin cümlede anlam ilişkisi yönünden başka bir sözcüğe bağlı olmayan hâlidir. Yalın hâldeki bir sözcük çokluk ve iyelik eklerini alabilir (Korkmaz, 2009:267).

HS'de örnekleri şu şekildedir:

- *Taş, çamur* atan *haylaz* çocuklara bağırır, çağırır. (13/24)
- Kâbil-i tamîr birçok *noktalar* bulur. (16/1)
- *Dostlar* başından irak, inim inim inledi. (17/16)
- *Vakitler* değişti. (17/21)
- *İmanlar* zayıfladı. (17/22)
- *Yürekler* katılaştı. (17/22)
- *Abdestim* var. (30/10)
- Evvelki *idmanım* kalmadı. (30/29)
- Geçen de İsmail'in *tekesi* Huriye'nin keçisine bedava aştığı kavgasında *yüreğim* titredi, titredi, *canım* boğazıma geldi. (30/30)
- *Dikiş* kaldı, kalkacaktı *dört nalım* birden havaya...(30/32)
- *Nazarım* değmesin, *bu sabah* ağzın *çelikli*...(31/6)
- *Sağ tarafım* biraz ağır alır. (33/19)

2.2.1.3.2. İlgi Hâli Eki

Eklendiği adla başka bir ad arasında ilgi bağı kuran ad durumudur. Ünsüzle biten ad kök ya da gövdelerinden sonra **+In / +Un**, ünlüyle biten ad kök ya da gövdelerinden sonra **+nIn/ +nUn** eklerinin getirilmesiyle karşılanır.

İlgi durumunun hâl eki kabul edilmesiyle ilgili farklı görüşler vardır. Bu hususta bir fikir birliği yoktur. Banguoğlu, Lübimov, Ergin, Korkmaz, Hengirmen, Topaloğlu gibi dilciler ilgi ekini tereddütsüz hâl eklerinden sayarken Gencan, Bilgegil, Ediskun, Demiray, Buran, Gülsevin gibi dilciler ise, bu eki hâl eki olarak kabul etmezler (Bulak, 2017:93).

HS’ de kullanılan ilgi durum ekinin seçili örnekleri şu şekildedir:

- *İstanbul’un* Edirnekapı’sı, sur *duvarının* içine oyulmuş üstü tonos, zemini mustatil bir geçittir.(11/1)
- Bu *maberin* iki yanı boydan boya sedir gibi uzatılmış, arzı arşından az fazla, kârgır iki peykeye benzer.(11/2)
- Birkaç eski iskeme koymuş bir *kahvecinin* burayı âdeta bir şürb u sohbet dükkânçesi hâline getirmiş olduğunu görürsünüz.
- Geçen *tabutun* altına girmek yahut sadece arkasından birkaç adım yürümek suretiyle ölüye dindarane hürmet vazifesini ifâ ederler.(11/14)
- Bu *musahabelerin* gülâbdânlığı hizmetini görürler.(13/7)
- Çatık kaşları, çekik gözleri, Karagöz oyunu *kadınlarının* deve derisi eşkâline müşâbih bir tip irâe eder. (13/12)
- Sanki bu güzergâh bir tekke, köşede oturan aksakallı muhacir kahveci şeyh, Sabire de bu *dergâhın* yegâne mürîdesidir. (13/19)
- *Kapının* yanında bir meydan süpürgesi vardır. (13/23)
- Hacer, bu geçit *kahvehanesinin* en müdavim bir müşterisidir. (15/2)
- Tekidiyle ısmarladığı *kahvenin* fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden *cigaranın* parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir

doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görseniz *tiryakiliğinin* derecesini anlarsınız. (15/5)

- *Sabire'nin* Sürtük Hacer ile arası pek hoş değildir. (15/9)
- *Hâcer'in* fettanlığı, cerbezesi ötekini daima sönük bir mevkide bırakır, edebi de kıttır. (15/9)
- Geçmiş *taravetinin* î'âdesi ihtimali sevinciyle çıldırır.(16/1)
- *Ahların, ofların* yanık yanık göğüs *geçirenlerin* binini bir paraya salverir. (16/28)
- *Tabutun* şeklinden *meyyitin* hüviyeti hakkında olacak istinbata nazaran söylenecek *Hâcer'in* ezberinde birkaç nev' nutuk vardır. (17/2)
- *Yüreciğimin* başı hâlâ çıra gibi yanyor. (17/8)
- Hep o *yolun* yolcusuyuz...(17/31)
- *Kaloşlarının* burnuna basarak bir eda ile önümden seke seke geçerken yanılıp da on para istesem para yerine bin nasihat vermeğe başlar... (18/9)
- Şu tabutta giden genç *kadının* Allah taksiratını affetsin. (18/22)
- Diğer *müşterilerin* Ali Ağa'dan onluğa içtiği kahveyi o, beşliğe içti. (21/3)
- Bu seneyi atlatan *hırtlâmbaların* kabir duaları gelecek seneye kalır. (21/12)
- Besbelli *merhumun* arkadaşları... (21/19)
- *Tabutun* altına bir defâ girdin mi soluğu ta *çukurun* başında alırsın (21/20)
- Merhum *babacığımın* zamanındaki kelli felli, valide şallı, buhurdanlı, tekbirli, tehliilli kibar cenazeleri şimdi nerede? (22/8)
- *İnsanın* avucu ortasına öyle nal gibi mecidiyeyi yapıştırdıkları zaman adam yalancı kederle değil sevincinden ağlar alimallah. (22/12)
- İşte bak aşî damgası hemen *bileğimin* üzerine kadar indi. (23/1)
- Evvelden burada bir sıcak kahve içenler şimdi şu karşığı *taşın* üzerinde dinleniyorlar. (23/13)
- *Allah'ın* indinde zâyi' olmaz.(23/30)

- Ben *Müslümanlığın* yolunu senden a'la bilirim. (24/1)
- Senden öğüt almaya muhtaç değilim amma *kazın* ayağı öyle değil. (24/2)
- Her *sanatın* bir mevsimi vardır. (24/9)
- *Arakiyesinin* üzerine yeşil bir imame sardım. (24/11)
- Evde, o çarpık *odanın* köşesindeki yerini istiyor. (24/25)
- Sanatına devamlı bir adam olsa *kocamın* dilencilikten istihracı, talih pek pek açıktır. (24/28)
- Günahı varsa *Hasibe'nin* boynuna olsun, ben senden ırzımı saklamam. (25/5)
- *Gidenlerin* neresine bakar ? (26/8)
- Sabahleyin kalkmış *senin* kuyuya sakladığın kurban kavurmasını tek bir tane bırakmayıncaya kadar tek mil tıkmış. (27/17)
- Sabahleyin Şerife *ablaman* evine gitmiştim. (28/13)
- Yine Kambur *Esmâ'nın* paçası mı tutuştu? (28/18)
- Bir yanı Çömlekçi *Hacı'nın* karısı Ayşe tarafından bir tarafı da *Matrabazın* Hafize'den yana olmuş. (28/23)
- *Kavganın* sebebi? (28/25)
- Meğer kaç zamandır *Ayşe'nin* tavuğu *Hafize'nin* folluğuna yumurtlamış. (28/29)
- Hafize *halamın* bağırmadan sesi kısıldı. (29/1)
- *Yiğidin* eli, karının *dili*... (29/8)
- Şimdi bana çemberine sövdürürsün *keratanın!* (29/25)
- Yarın öbür gün bir edepsiz çıkar *senin* ırzına da bir laf söyler. (29/28)
- Siz kuyruk sallamazsanız sataşmaz garik kimse *sizin* ırzınıza...(30/1)
- Çökük *avurdunun* zenbereği boşandı. (30/22)
- Geçen de *İsmail'in* tekesi *Huriye'nin* keçisine bedava aştığı kavgasında yüreğim titredi, titredi, canım boğazıma geldi. (30/30)
- Gelsin *pencerenin* önüne görelim. (34/17)

- Çıplak *Mustafa'nın* dişisi... (34/21)
- Ben parmaklarımı *adamın* ağzına sokunca çürük salaşpur gibi bir yandan öbür yana şöyle ayırırırım. (35/9)
- Hacer kendi, *çirkefin* en kuvvetli akıntısında kulaç atarak yaşıyordu. (36/5)
- Fakat çingene *karısının* bu müthiş keşfi ve *Hürmüz'ün* mu'terifane evza'ı önünde, kendince pek muhteşem olan bu binâ-yı emeli bir anda göçüverdi. (36/9)
- İki sene evvel *takunyacının* kızını kaç kıblenümaya gösterdiler de bir şey anlaşılamadı. (36/25)
- *Frenklerin* "pitoresk" dedikleri kalem ve fırça ile tasvire seza şark menazırımızdan mühim bir kısmını ulu ve garîbâne mezarlıklarımız teşkil eder. (37/1)
- Medenî memleketlerde olduğu gibi bu *mezarların* hiç birinde bir *sevgilinin*, bir *validenin*, *pederin*, *kardeşin*, bir *oğlun*, *kızın* çiçek demetlerine temessül etmiş nişâne-i tahassür ve hürmetini görmezsiniz.(38/10-11)
- İşte *pehlerin* aralıklarından yeşillikler fişkırmış. (38/17)
- Mezarları çiçeklemek için hangi *akrabanın* dest-i ihtimâmı bu anâsır-ı tabi'iyeye kadar sebatkâr olabilir? (38/21)
- *Servilerin* gölgeleri altına sokulmuş, her biri müşahhas birer maneviyat gibi duran *taşların* sade-dilâne resimlerine, yazılarına bakınız. (38/28)
- Mezardaki *Türk'ün* görünmez ruhunu bu asarımdan keşfetmek medenî bir zâir için hiç güç değil. (39/3)
- Bu şehir *semasının* firuzesindeki fikirleri göntüllere çeken bu cazibe, *çimenlerinin* zümrütlüğündeki bu efsun, harabelerindeki bu belağat, halkındaki bu safvet nedir? (41/5)
- *Hayvanların* rehavetli adımlarındaki ağır vezne bakınız. (41/27)
- Bir mütefekkir, bir sahib-i muhakeme, *devenin* nîm güşâde o hazin, süzgün gözlerinde Türk'e karşı şöyle bir hitabı olduğunu okur. (42/15)
- *Zihinlerinin* pası *bununla* açılıyor, temaşa ihtiyacı *bununla* görülüyordu. (46/10)

- Sekiz *köyün* tavuğu içine yumurtluyor. (46/16)
- Kendisi tek bacaklarıyla iki müttekâ arasında hevenk gibi sallana sallana yürüyen *topalların* önüne düştü. (50/23)
- Ben *buranın* mütevellisiyim, yirmi beş lira almadan cenazeyi gömdürtmem. (51/4)
- *Dedelerin* zikri, buhurdanlardan tüten ödağacı kokularıyla beraber semaya tereffü' ede ede, kol değıştikçe sağa sola baş döndüre döndüre tabut kırmızı *feslerin*, beyaz yeşil *sarıkların*, *sikkelerin* fevkinde, her dakikada bir, o cemm-i gafir den *birinin* duş ihtirâmına yükselerek ağır ağır geliyordu. (55/1-3-4)
- Hastalığında kuş tüyü şilteler üzerinde incinen *validesinin* nazik vücudunu şimdi bu karanlık, katı yere mi tıkacaklardı? (55/13)
- İçinde bulunduğumuz hayatı anlayamaz isek henüz dâhil olmadığımız *ölümün* mahiyetini nasıl keşfedebiliriz? (56/1)
- *Veremin* bir adı da ince hastalıktır. (82/27)
- *Yorganın* altından faciayı hisseden lohusa, başını dışarı çıkarmaya uğraşır iken Hâcer, *nevzatın* ölüsünü kanlı bir beze sardı. (90/1)
- Vücudu *gecenin* serinliğini mass ettikçe Hâcer *koltuğunun* altındaki masum *cesedin* daha muhafaza eylediği rahm-i mâder hararetini duyuyor ve bu torun sühûneti ona *cinayetinin* büyüklüğünü şimdi biraz ihsas ediyordu. (90/27)
- Kabristanda başlayıp yine orada biten bu *hikâyenin* hitâm işaretini mezar taşlarından alıyorum. (92/22)

İlgi durumu eki, ben ve biz zamirlerinde +im olarak kullanılır. Eski Türkçede +iñ olarak kullanılan bu ek, zaman içindeki değışme ve gelişmelerle +im şeklini almıştır (Korkmaz, 2009:270). HS'de kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- *Benim* aşım ne hikmet bilmem. (23/2)
- *Bizim* bunağı Eyüp Caddesi'nde sebilin önüne köşe başına oturttum. (24/10)
- *Bizim* ırzımıza lakırdı söyleyen çarpılır, bilmiş ol Ali. (26/4)
- *Benim* hatırım yok mu? (29/27)

- Bakma *benim* suratıma. (34/4)
- *Benim* nur gibi kız oğlan kız evladına ifira mı atıyorsun? (35/3)
- *Benim* tavuklarım Gerze ile Hint aşlamasıdır. (46/19)
- *Bizim* gördüğümüz hadise hep ölüp dirilmektir. (57/15)

2.2.1.3.3. Yükleme Hâli

Yükleme durumu, geçişli fil taşıyan bir cümlede, filin etkisi altında kalan adın içinde bulunduğu durumdur. Bu durumdaki ad, yüklem bildirdiği ve öznenin yaptığı işten etkilendiği için cümlede nesne görevindedir, dolayısıyla bir belirtme işlemi yüklenmiştir. Yükleme durmu; yalın, çokluk veya iyelik ekleriyle genişletilmiş adlara +(y)I / +(y)U ekleri getirilerek kurulur. (Korkmaz, 2009:277).

HS’de Yükleme durumunu gösteren seçili örnekler şu şekildedir:

- Çıkılırken sağ cihet seddine bakar iseniz eski hasır parçalarını sermiş, saç mangalını köşeye yerleştirmiş, fincanlarını dizmiş, birkaç eski iskemle koymuş bir kahvecinin *burayı* âdeta bir şurb u sohbet dükkânçesi hâline getirmiş olduğunu görürsünüz. (11/6)
- *Destiyi* bir eline, *değneğini* ötekine alır. (16/26)
- *Dişini* sık, dediler. (17/11)
- Kimselere *hâlimi* açamam. (17/25)
- *Akıbetimizi* bilip de birbirimizle hoş geçinsek!.. (18/1)
- *Fukarayı* arayıp soran yok. (18/3)
- Hiç *kimseyi* bulamasalar saka ile bekçi ile türlü rezâlet... (18/18)
- Sen *imanımızı* yoldaş eyle...(18/28)
- Diğer müşterilerin Ali Ağa’dan onluğa içtiği *kahveyi* o, beşliğe içerdi. (21/4)
- Bu *seneyi* atlatan hırtlâmbaların kabir duaları gelecek seneye kalır. (21/12)
- *Vücudumu* dolaşiyor. (23/3)

- Fakat hep **yükü** benim üstüme yığmak da ne Müslümanlığa yaraşır ne Hristiyanlığa ne Yahudiliğe... (24/4)
- Komşum Hasibe **hâlimizi** bilir. (25/3)
- Günahı varsa Hasibe'nin boynuna olsun, ben senden **ırzımı** saklamam. (25/5)
- Nerden buluyor o **parayı**? (25/23)
- Ben ne **kaykhaneyi** duydum ne sakallı **efendiyi** ne de kibleümâcından var haberim. (26/5)
- Biz gidinceye kadar belki **mahalleyi** yerinde bulamayız. (28/7)
- Ay **aklımı** aldın. (28/11)
- **Hafize'yi** sevmez misin? (29/27)
- Ne karıştırırsın şimdi lafa ölmüş **anamı, ablamı**? (30/9)
- Yine verdin **piyazı**, kabarttın **koltuklarımı**...(31/10)
- Hanımefendiler, **kariyi** ne yapacaksınız? (34/1)
- Ama o her **şeyi** öğrenmiş gitmiş. (35/1)
- Ben **kızı** bir ebeye göstermeden ehl-i kible (ehl-i hibre) muayene ettirmeden öyle şeye inanır mıyım? (36/18)
- Eyüp'te kebabçılar köşesinde sakat bir kedi gibi **etrafi** koklayarak oturan şiş bacak dilenci... (50/1)
- Ben buranın mütevellisiyim, yirmi beş lira almadan **cenazeyi** gömdürtmem. (51/4)
- **Hakkımı** istiyorum evladım, **hakkımı**... (70/22)
- istihzasıyla **Veli'yi** Veysi'nin üzerine iterlerdi. (75/2)

Yükleme durum eki, üçüncü şahıs iyelik eki ile aitlik eki almış adlara araya bir zamir n'si olarak eklenir (Korkmaz, 2009:279) HS'de kullanılan örnekleri şunlardır:

- Her sene artan bu ailelerin fazla efradı kârgâr kemerin bütün **deliklerini, kovuklarını** da istila etmişler.(13/1)

- Daima bir *kaçını*, topuzun sapı yahut güllesi üzerinde tarihî birer remz gibi kabarmış, düşünür veya uyur görürsünüz. (13/3)
- Tekidiyle ısmarladığı kahvenin *fincanını* sallaya sallaya son *tortularını* içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş *ucunu* nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile *gözlerini* süze süze *çektğini* görseniz tiryakiliğinin *derecesini* anlarsınız. (15/5)
- Hacer'in fethanlığı, cerbezesi *ötekini* daima sönük bir mevkide bırakır, edebi de kıttır. (15/10)
- O eski badanalı Kalekapısı yosması şimdi tamamıyla cennetlik muhterem bir bânû *hâlini* alır. (16/28)
- *Elimizdekini*, *avucumuzdakini* hekime, hocaya, ilaca verdik. (17/17)
- Bazen öyle efendilere rast gelirim ki, sımsıkı *kürkünü* giymiş, boyun *atkısını* sarmış, *eldivenlerini* geçirmiş... (18/5-6)
- Tatlısıylan, ekşisiylen fıstık gibi tımtıkız *karnını* doyurmuş. (18/6)
- Kapı aralarında beylere, efendilere *kendini* okşatmalı, aşk ve sevdaya fıkır fıkır dayanıklı olmalı... Artık benim hâlim kaldı mı?.. (18/15)
- Şu tabutta giden genç kadının Allah *taksiratını* affetsin. (18/22)
- Kabirde sual ve *cevabını* âsân eylesin... (18/23)
- O, *borcunu* eda edip kurtulmuş... (18/25)
- Hâlâ bir *uğurunu* deneyemedim. (22/20)
- O aşı *keyfiyetini* oğlun ceridede mi okudu? (22/23)
- Hemen *yeldirmesini* sıyrarak cildi esmer porsuk davul derisine dönmüş *kolunu* ta pazılarına kadar açıp: (22/29)
- Oh Müslümanlığın *yolunu*, *kâidesini* düşünen kaldı mı şimdi? (23/28)
- Sen *özünü* doğru tut Hakk'a...(23/30)
- Sakatmış gibi sağ *kolunu* bir bez parçasıyla boynuna astım.(24/13)
- Evde, o çarpık odanın köşesindeki *yerini* istiyor. (24/25)

- Uçkurluğuna kadar her *tarafını* aradım. (25/8)
- Ölmeyecek kadar *karınlarını* doyurur. (25/15)
- Çalıştırmak için *kocalarını* beygir gibi kiraya veriyorlar. (25/19)
- Soydu, her *tarafını* muayene etti. (25/31)
- İnan ki duymadım *onu* bile... (26/9)
- Kim kimin *ırzını* parmaklamış? (28/26)
- Sabire meydan *süpürgesini* koltuğuna dayamış, elinde otuzluk tütünden cigaranın, parmağı yana yana son *nefeslerini* çekerek bu *muhâvereyi* dinliyordu. (29/11-12-13)
- Öteki pencereden, uzamış beyaz kaşları, bıyıkları esmer *rengini* büsbütün karanlık gösteren bumburuşuk yetmişlik Çingene sırtarak: (33/24)
- Hacer iki elinin salavat *parmaklarını* çengelleştirip kocakarıya göstererek: (35/7)
- Ben onun iki *canını* birden çıkarayım da görsün o. (35/27)
- İki sene evvel takunyacının *kızını* kaç kiblenümaye gösterdiler de bir şey anlamadım. (36/25)
- Frenklerin “pitoresk” dedikleri kalem ve fırça ile tasvire seza şark menazırımızdan mühim bir *kısmını* ulu ve garibâne mezarlıklarımız teşkil eder. (37/1)
- Kayıtsız insanların bu *ferâmuşunu* tabiat nasıl tazmin ediyor. (38/16)
- Çocuklar *kuzularını* burada otlatırlar. (40/2)
- Polisler, jandarmalar *şikârlarını* bu makbereelerde ararlar. (40/7)
- Aşkımızın *delilini* ister isen *sineni* yokla. (41/11)
- Tavuk sahibi Ayşe, yeldirmesinin *eteklerini* beline çemremiş, başından örtüsü kaymış, çıplak ayaklarında iki şıpidik birkaç adım ortaya çıkararak: (46/13)
- *Yumurtalarını* renklerinden tanıırım. (46/19)
- Kocamın *pisliğini* işte sen yenile temizledin ya... (47/9)
- Haydi git, kayıkhanede oğlunun *teknesini* delmişler, kiblenümacıya göster. (47/15)

- Kadınların çoğu her yeni başka kumaştan dikilmiş cenaze *üniformalarını* hemen arkalarına geçirdiler. (49/14)
- Değnekçi, kâhya efendinin *hiddetini* teskin için eline geçen kırmızı entarili bir kız çocuğunun arkasına sopasıyla vurmaya başladı. (52/16)
- Hastalığında kuş tüyü şilteler üzerinde incinen validesinin nazık *vücutunu* şimdi bu karanlık, katı yere mi tıkacaklardı? (55/13)
- Şimdi mâzî-i *ezeliyyetini* bilemediğiniz bir hayat içindesiniz. (57/4)
- Hacer, *kızını* aramak için etrafına bir göz gezdirdi. (63/22)
- Her şeye *hakkını* vermeli yavrum. (70/11)
- Veli Ağa yirmi kuruşluk boya ile *çehresini* büyükbaba hitabına maruz kalmak felaketinden kurtardıktan sonra dükkâna gelip giden körpe kızlara sırnaşmakta artık beis görmüyordu. (74/8)
- iken Hâcer, nevzatın *ölüsünü* kanlı bir beze sardı. (90/1)

2.2.1.3.4. Yönelme Hâli

Yönelme hâli, adı yönelme yaklaşma işlevi ile fiile bağlayan durumdur. Dolayısıyla fiildeki hareket yönelme durumundaki ada doğrudur. Bu durum +(y)A ekiyle karşılanır (Korkmaz, 2009:280).

HS'de yönelme hâli; yer tümleci oluşturma ilişkisiyle, fiyat, oran, miktar bildirme ilişkisiyle, amaç ve maksat bildirme ilişkisiyle, zaman ve süre bildirme ilişkisiyle adı fiile bağlar. Çıkma durumuyla birlikte ikilemeler oluşturur ve aynı adın art arda tekrarından oluşan ikilemeler kurar. Zarf görevinde edat grupları oluşturur.

Yönelme hâli, yer veya yön gösteren adlar ile diğer bir kısım adlarda yönelme görevinde yer tümleci oluşturur. HS'de bu göreviyle kullanılan seçili örnekleri şunlardır:

- Çıkılırken sağ cihet *seddine* bakar iseniz eski hasır parçalarını sermiş, saç mangalını *köşeye* yerleştirmiş, fincanlarını dizmiş, birkaç eski iskemle koymuş bir kahvecinin burayı âdeta bir şurb u sohbet dükkânçesi *hâline* getirmiş olduğunu görürsünüz. (11/4), (11/5), (11/7)

- Binaenaleyh *buraya* (tünellik) demek daha muvafık olur. (11/10)
- Bunlar tıpkı yan yana bir çift *sandiğa* benzerler. (11/18)
- Süve *taşlarına* ve *kornişine* bakar iseniz şehrimizde kiliseden *camiye* muhavvel kadim maâbid kapılarının bir müşabihini görürsünüz.(12/1)
- *Topuzlara* muteallik sair rivayet o kadar mebzul ve karnen, tarihen *yekdiğerine* o derece mübayindir ki cümlesi zikredilse ayrıca bir kitab-ı efsâne teşekkül eder. (12/14)
- Sabire *buraya* her gün sabah karanlığında gelir. (13/20)
- Taş, çamur atan haylaz *çocuklara* bağırır, çağırır. (13/24)
- Uyanınca kırık *aynasına* koşar.(15/22)
- *Düzgünlere, rastıklara, allıklara* bulanır. (16/2)
- İşte onların en *kartına* döner. (16/6)
- İşte *böylelerine* müsadif olunca Sürtük Hacer'in iğfalkâr bir şuhlukla boynunu çarpıtıp hafif hafif göğüs geçirerek göz süze süze lisan-ı hâl ile: "Haydi yigdim, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl edelim..." deyişi de vardır. (16/15)
- Destiyi bir *eline*, değneğini *ötekine* alır. (16/26)
- Cenaze *cemaatine* karşıır. (16/28)
- Ma'lûl, mu'avvec, sarsak sursak bir yürüyüşle cenaze *sahibine* sokulur. (17/1)
- Tanrı Te'âlâ hazretlerinin emir ve *iradesine* boyun büktüm. (17/12)
- Elimizdekini, avucumuzdakini *hekime, hocaya, ilaca* verdik. (17/17)
- *Kimselere* hâlimi açamam. (17/25)
- Yüz bin kere şükürler olsun *Rabbime*...(17/26)
- *Ecele* çare olur mu? (17/31)
- Bugün *ona* ise yarın *sana bana*...(17/32)
- Varlığı olanlar, *olmayanlara* bakıverseler, görüp gözetmeler ne olur? (18/2)
- Haftalar geçiyor da bir göğsü *imanlısına*, kalbi *merhametlisine* tesaduf edemiyoruz. (18/4)

- Bazen öyle *efendilere* rast gelirim ki, sımsıkı kürkünü giymiş, boyun atkısını sarmış, eldivenlerini geçirmiş... (18/5)
- Günahı *boynuna*... (18/8)
- Kapı aralarında *beylere, efendilere* kendini okşatmalı, aşk ve *sevdaya* fıkır fıkır dayanıklı olmalı... Artık benim hâlim kaldı mı?.. (18/15)
- Estağfurullah yüz bin kere tövbe ya Rabbi bakınız şeytan yine *aklıma* neler getiriyor! (18/20)
- Beş sene evvel bir kış *İstanbul'a* bir paçavra hastalığı yayıldı. (21/13)
- Gelin arabaları gibi tabutlar buradan bir bir *arkasına* geçerdiler. (21/15)
- Frenkler *kuduza, vereme, sıskaya, (selamün kavlen)'e* hep çare bulmuşlar. (22/4-5)
- Kabir başında *öşürcülere, duagulara* mecidiye, en aşağı çeyrek dağıtırlardı.(22/10)
- Bu onlukla olacak hayır ne *ölüye* yarar, ne *diriye*. (22/11)
- İnsanın avucu *ortasına* öyle nal gibi mecidiyeyi yapıştırdıkları zaman adam yalancı kederle değil sevincinden ağlar alimallah. (22/12)
- Bu aralık Hacer'in *başörtüsüne* yukarıdan güvercin tersler. (22/15)
- Hemen yeldirmesini sıyrarak cildi esmer porsuk davul *derisine* dönmüş kolunu ta pazılarına kadar açıp: (22/29)
- Kimin *kime* baktığını Allah bilir. (23/17)
- Kimde varsa *öbürüne* bakacak. (23/26)
- *Ağaca* çıksam pabucum yerde kalmaz. (24/3)
- *Altına* yumuşak bir pösteki koydum. (24/10)
- *Oğlana* bağırır, *kıza* bulaşır, *bana* sataşır. (24/28)
- İşte bu herif, çalıştırmak için *kocama* tamam on mecidiye aylık teklif etti. (25/16)
- Güya sakallı efendinin biri bizim oğlanın *eline* bir mecidiye vermiş, Defterdar'da tenha bir *kayıkhaneye* götürmüş. (25/28)
- Kaç defa *mezarına* nur indiğini görenler var. (26/3)

- Karı şaşkınlıkla düşününe düşününe *sağına soluna* bakındı. (36/12)
- Sabahleyin kalkmış senin *kuyuya* sakladığın kurban kavurmasını tek bir tane bırakmayıncaya kadar teknil tıknmış. (27/17)
- Hay o pis *boğazına* kor düşün (27/21)
- Uyur iken *kulağına* kaşık sapı sokmalı imiş, çabuk nalları dikermiş. (28/6)
- Kim kimin *kocasına* göz atmış? (28/25)
- Gideceğim şimdi *camiye*. (30/10)
- Kavga isterse canın git işte *mahalleye* dalaş istediğin kadar. (30/17)
- Biz *tahtaya, çamaşıra* gitmeyiz. (33/22)
- Bakma benim *suratıma*. (34/4)
- Benim nur gibi kız oğlan kız *evladıma* iftira mı atyorsun? (35/3)
- Ben *sana* dedim bir laf, doğru mu eğri mi sonra anlarsın. (35/13)
- Onu bekâretiyle yetiştirerek, koca *denmeğe* sezâ, ev bark geçindirebilecek, iş güç sahibi bir *adama* verebilmek emelinde idi. (36/8)
- Sonra ne gözcü ne bekçi, hemen bir daha buraların *semtlerine* uğramamışız. (37/16)
- Macun çevrişenler, pehleler *üzerine* çizilmiş murabbalarda beş taş oynayanlar, *oraya buraya çayırlara* uzanmış, gözleri hayal-i dildârını *takibe* dalmış sevdazedeler, çarşafli kadınlar, başları çiçekli kızlar, allı morlu elvan kıyafetleriyle mayısın hava ve çimenleri içinde bu tabîî levhada (notlar) teşkil ediyorlar. (40/15-16-17)
- *Âtıllara, miskinlere, uyusuklara* ekmek kalmadı. (42/21)
- *Eşiklere, basamaklara* dizilmişler. (46/1)
- Karı, folluğunun ağzı yedi *mahalleye* açık duruyor. (46/16)
- Birkaçı yana yana *merhumeye* dua ettiler. (52/23)
- *Etrafımıza* bakınıp düşünür isek başımız döner. (56/13)

Yönelme hâl ekinin; adı, file fiyat-oran-miktar bildirme işleviyle bağladığı örnekleri şu şekildedir:

- Bu kadının zevâl-i sinn ile uyuşmuş hisleri efsûnkâr enzârıyla çarpıp kızıştırarak gündeliğini *yirmiye*, *otuz* getirdiği vakitler de olur. (16/20)
- Diğer müşterilerin Ali Ağa'dan *onluğa* içtiği kahveyi o, *beşliğe* içerdi. (21/3-4)
- Günde on beş, yirmi *kuruşa* para demiyorduk. (24/17)
- Hafızallah sarınca kızanları götürür yarı *yarıya*. (26/13)
- Bütün mahalle *ikiye* ayrılmış. (28/22)
- Bu aralık çocuğun biri arkadaşının elinden *borca* alınmış simidi kaparak kaçtı. (52/9)
- O konak hamamının bir tas suyu kim bilir ona *kaç*a gelirdi? (69/11)

Yönelme hâl ekinin çıkma durumuyla birlikte ikileme kurduğu örnekleri şöyledir:

- Bu maberin iki yanı *boydan boya* sedir gibi uzatılmış, arz ı arşındanaz fazla, kârgir iki peykeye benzer. (11/2)
- *Çemberlitaş'tan* ta *Topkapı'ya* kadar... (21/22)
- Ben parmaklarımı adamın ağzına sokunca çürük salaşpur gibi bir *yandan* öbür *yana* şöyle ayırırveririm. (35/10)
- Kendi *açıktan açığa* söylemedi. (84/13)
- Kızım *günden güne* sararıp solmaya başladığından bir derdi olduğunu anladım. (84/15)

Yönelme hâl ekinin, aynı adm art arda tekrarından oluşan ikilemeler kurduğu örnekleri şu şekildedir:

- Bunlar tıpkı *yan yana* bir çift sandığa benzerler.(11/18)
- Onu *sıkı sıkıya* örtünür. (16/25)
- Üç kadın *kol kola* buraya daldılar. (33/5)
- Pata gelen pehlivanlar gibi yürek tazelemek için bir kaçar yudum su içirdikten sonra iki münâzi' kadını *karşı karşıya* yine salıverdiler. (46/4)
- Kızını Keçesuyu yolunda Mustafa ile *kucak kucağa* görmüşler. (47/19)

- İki taraf *karşı karşıya, teke tek* icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de sıçrayarak bu ağız dalaşları yangın gibi pırl pırl tevsî-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını *saç saça, baş başa* getireceği bir sırada bütün gürültülerin fevkine çıkan şöyle bir ses işitildi: (47/21-25)
- İki kadın *karşı karşıya* elleri kalçalarında, ağızları havada, öyle de kaldılar. (49/4)
- Yer kavgasından dolayı iki kadın *sopa sopaya* geldiler. (52/4)
- Birbirine meydan vermeyerek *testi testiye, göğüs göğüse* itişiyorlar, büyük bir gürültü oluyordu. (63/14)
- Herifte yaş altmış, saç sakal *yarı yarıya* ağarmış fakat kadın dendi mi biçâre adam yirmi yaşında pür-ateş bir delikanlı kesilir, el ayak titrer, gözler süzülür. (73/3)

Yönelme hâl ekinin, adı file zaman ve süre işleviyle bağladığı örnekleri şunlardır:

- Bu seyyar (hâl)in yaraşık noktasını iyi tayin edebildiği sabahlar, cazibe-i *ânına* en evvel kendi vurulur. (16/5)
- Bu seneyi atlatan hırlâmbaların kabir duaları gelecek *seneye* kalır. (21/13)

Yönelme hâl ekinin, amaç ve maksat bildirme göreviyle kullanıldığı örnekleri şunlardır:

- Kaloşlarının burnuna basarak bir eda ile önümden seke seke geçerken yanılıp da on para istesem para yerine bin nasihat *vermeğe* başlar... (18-10)
- Hem ölen için yan, hem de diri kalanları *beslemeğe* uğraş. (17/21)
- *Ağlamaya* başlar. (18/31)
- Bu günlerde ekâbir ölülerinin *azalmasına* sebep işte ben bunu buluyorum. (22/7)
- Senden öğüt *almaya* muhtaç değilim amma kazın ayağı öyle değil. (24/2)
- Nihayet *dilenmeye* razı oldu. (25/7)
- Kavga yatıştırmak için değil, gidersiniz büsbütün *kızıştırmaya*... (29/4)
- Haydi *kavgaya* gidelim. (29/18)

- Damızlık *bulmaya* çıkmadım. (33/13)
- Hepsi cenazeye gitmek için iktisâsı icap eden dilenci formasını *giyinmeye* koştular. (49/6)
- Değnekçi maiyeti efradından her birini bi'l-istihkâk iştiğal etmeleri lâzım gelen yerlere geçirmek istiyor, fakat herkes istihkakının fevkine *çılmaya* uğraştığından pek gürültü oluyordu. (51/30)
- Dilenci çocukları cenazeden alacakları paradan tesviye edilmek vadiyle bu esnaftan yiyecek *almaya* uğraşıyorlar. (52/3)

Yönelme hâl ekinin zarf görevinde edat grupları oluşturduğu örnekleri şunlardır:

- *Akşamlara* kadar tıkmır mı tıkmır. (24/27)
- Hemen yeldirmesini sıyrarak cildi esmer porsuk davul derisine dönmüş kolunu ta *pazılarına* kadar açıp: (22/29)
- İşte bak aşî damgası hemen bileğimin *üzerine* kadar indi. (23/1)
- *Uçkurluğuna* kadar her tarafını aradım. (25/8)
- Sabahleyin kalkmış senin kuyuya sakladığın kurban kavurmasını tek bir tane *bırakmayıncaya* kadar tek mil tıkmış. (27/17)
- Biz *gidinceye kadar* belki mahalleyi yerinde bulamayız. (28/7)
- Hemen sütçü *viranesine* kadar koştuk. (28/21)
- Hâcer veda makamında Kahveci Ali Ağa'ya dönerek: Pinpon... Yalnız kaldın, için sıkılacak (müstehten bir tarafını göstererek) ağzına bir sakız vereyim de biz *gelinceye* kadar çiğne... (31/21)
- *Kuruyuncaya* kadar çıplak gezecek. (34/15)
- İş *anlaşıncaya* kadar buna dair bir yerde bir söz kaçırma sakın...(36/21)
- Bir mütefekkir, bir sahib-i muhakeme, devenin nîm güşâde o hazin, süzgün gözlerinde *Türk'e* karşı şöyle bir hitabı olduğunu okur. (42/16)

- *Şimdiye* kadar oraya gönderdiğimiz bî-hesap varlıklarla daha bu adem hufresini dolduramadık mı? (56/5)
- Çingene karısı senin gebeliğini yüzüne *vuruncaya* kadar bana hiçbir şüphe gelmemişti. (77/8)

“Yönelme durumundaki bir ad bir fiile birleşerek anlamca kaynaşmış veya deyimleşmiş birleşik fiiller oluşturur”. (Korkmaz, 2009:288) Metnimizde geçen örnekleri şunlardır:

- Biraz fayda memul edince her arsızlığı, yüzüzlüğü *göze aldırır*. (15/11)

2.2.1.3.5. Bulunma Hâli

Bulunma hâli +DA eki ile karşılanır. Genellikle fiildeki oluş ve kılışın yerini bildirir. Bu yer , yalnızca somut bir yer değildir. Fiildeki harekete sahne olan her türlü somut ve soyut kavramları karşılayan adlar bulunma durumuna girebilir. Bulunma durumu; bulunma, yer gösterme, zaman, iş, süreklilik içinde olma, tarz bildirme, karşılaştırma, gösterme, vasıta, amaç, sebep vb. görevleriyle kullanılır (Korkmaz, 2009:289).

Bulunma hâli HS’de; yer bildirme, oluş ve kılışın zamanını bildirme, içinde olma, derece, eşitlik, sonuç bildirme ifadeleriyle adı fiile bağlar. Başka bir adla birlikte kelime grubu oluşturma, aitlik ekiyle birlikte sıfat görevinde sözcükler oluşturma işlevleriyle kullanılmıştır.

HS’de yer bildirme göreviyle kullanılan örneklerin bir kısmı şu şekildedir:

- Bu kapıaltı *kahvehanesinde* keyif yetiştiren müşteriler sıkça sıkça kahvelerini ellerinden bırakarak (11/13)
- Biri musluğu kopuk, İstanbul *sokaklarında* yüzlercesine tesadüf ettiğiniz kuru çeşmeler gibi metruktur. (11/20)
- Süve taşlarına ve kornişine bakar iseniz *şehrimizde* kiliseden camiye muhavvel kadim maâbid kapılarının bir müşabihini görürsünüz.(12/1)

- Bu topuzlar hakkındaki tarihî hurafâtı dinlemek isteyenler bu *geçitte* birkaç gün bir sıraya kahve içmelidirler. (12/10)
- Fakat *açıkta* kalanlar da var. (13/2)
- *Aşağıda* söylenen efsaneleri sanki tekziben, bu hayvancağızlar dem çekerek netice-i hazırlarını râvî ve sâmilelerin üzerlerine salıverirler.(13/5)
- Sanki bu güzergâh bir tekke, *köşede* oturan ak sakallı muhacir kahveci şeyh, Sabire de bu dergâhın yegâne mürîdesidir. (13/18)
- Hacer'in fettanlığı, cerbezesi ötekini daima sönük bir *mevkide* bırakır, edebi de kıttır. (15/10)
- Hüsnünü bir meta gibi sattığı senelerin henüz tadı *damağındadır*. (15/18)
- Sağ dudak ucunun *etrafında* dair bir yapma beni vardır. (16/3)
- Bazı Acem *panolarında* çatık kaşlı, sürmeli gözlü, kıvrım zülüflü melike ler vardır.(16/5)
- *Koynunda* taşıdığı yeşil bir başörtüsü vardır. (16/24)
- Pırl pırl *başında* gelinlik duvağıyla geçen sene bir civân kız da ben de gömdüm. (17/6)
- Yavrucağızım peya-â pey iki sene *döşeklerde* yattı. (17/16)
- Ne *altımızda* kaldı ne *üstümüzde*... (17/19)
- Hacer, *duvarda* kendinin müterâkim, kahve borçlarını gösteren tebeşir çiziklerine bakarak: (21/5)
- Benim oğlan (Hidayet) *gazetede* okumuş.(22/4)
- *Ağzında* bir tane diş kalmadı. (23/19)
- Ekmek içi bulamadığım akşamlar hayvanlara köftün, kepek ıslatır gibi kabukları *suda* yumuşatıp da öyle yediriyorum. (23/21)
- Bizim bunağı Eyüp *Caddesinde* sebilin önüne köşe başına oturttum. (24/11)
- *Evde*, o çarpık odanın köşesindeki yerini istiyor. (24/25)

- **Belde** kordon. (25/21)
- **Elde** baston. (25/22)
- Benim babam yani Hidayet'in dedesi Sebilci Mustafa Efendi **şuracıkta** Taşkendî Hazretleri'nin **yanında** yatar. (26/1)
- **Rumeli'de** bilmeyiz öyle yeşillik hastalığı... (26/12)
- Cami **avtularında** dilenciler ile köpekler gibi çekişerek ben kurban eti dileneyim. (27/21)
- Biz gidinceye kadar belki mahalleyi **yerinde** bulamayız. (28/7)
- O **mutfakta** bulaşık yıkıyordu. (28/14)
- Bizim **mahallede** de böyledir bu avratlar. (29/5)
- Ağrısı tutmuş çingene karısı gibi **koltuğunda** destekle ne duruyorsun **karşımda?** (29/17-18)
- **Şurada kışlakta** dört beş Çingene karısı var. (31/10)
- Biraz yürüdükten sonra, **Surdibi'nde** duvar **içinde** bir katlı, boyasız, ahşap bir ebniye görürsünüz. (33/2)
- Onun kızlığı **damda** kalmış. (35/5)
- **Burada** müterakkî **memleketlerde** olduğu gibi sanat ve nakit servetine delâlet edecek abideler yok. (39/5)
- Türk, beş altı saatlik bahçelerden **sirtında** getirdiği bir küfe kirazı satmış, şimdi hesabını düşünüyor. (42/5)
- Tavuk sahibi Ayşe, yeldirmesinin eteklerini beline çemremiş, başından örtüsü kaymış, çıplak **ayaklarında** iki şıpıdık birkaç adım ortaya çıkarak: (46/13)
- Baban anana zina **yokuşunda** rast gelmiş. (47/1)
- İki kadın karşı karşıya elleri **kalçalarında**, ağızları **havada**, öyle de kaldılar. (49/4)
- Her kolun başka parçadan yapılması, **cenazede** para dağıtılırken bir elini önünden, diğerini de iki kişi aşırı taraftan uzatarak güya her kolu ayrı ayrı kimselere ait imiş gibi tek şahsın tezâ'ufu birkaç defâ fazla para alabilmesi içindi. (49/16)

+DA eki; derece, eşitlik bildirme göreviyle adı file bağlar. Örnekleri şu şekildedir:

- *Süratte, sanatta, fende, ilimde* onlara benzemek için nen eksik? (43/4)
- Sen *boyda*, sen *simada*, sakal bıyık hepsi sen...(84/3)

Yönelme hâl ekinin, sonuç bildirme ifadesiyle adı file bağladığı örneği şu şekildedir:

- Bir rivayete göre bunları Hazret-i Süleyman aleyhi's-selam Kanuni Sultan Süleyman'a (!) hediye göndermiş, diğer rivayetçe devler ile olan kanlı bir muharebe *neticesinde* Ceneviz'ler tarafından iğtinam edilmiştir. (12/14)

+DA bulunma ekinin, oluş ve kılışın zamanını bildirme göreviyle kullanıldığı örnekleri şunlardır:

- Sabire buraya her gün sabah *karanlığında* gelir. (13/20)
- Şimdiki *zamanda* ölenlere acımamalı...(18/24)
- Şimdi *mayıstayız*. (21/12)
- Bu *günlerde* ekâbir ölümlerinin azalmasına sebep işte ben bunu buluyorum. (22/7)
- Öyle imamesiyle, gözlüğüyle, tespihiyle, pöstekisinin üzerinde sade otursun, hiç ağzlarını açmadan *aybaşlarında* aylık alan bazı meclis azaları gibi durduğu yerde bunun da cepleri para dolar. (24/30)
- Sağa sola her *kıvrılışında* bir yaprakla bir çiçek veren dallar... (38/30)
- Zamân-ı *fetihte* şehit düşmüş Türkler, taarruzdan muhafaza için melike-i zaferlerinin asitânına baş koymuş bekliyorlar zannolunuyor. (41/3)
- Her *temasında* yere yapılan o yumuşak ayaklar bazen bozuk kaldırımların derin çukurlarına girip çıkıyor. (41/29)
- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de sıçrayarak bu ağız dalaşları yangın gibi pırl pırl tevsî-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını saç saça, baş başa getireceği bir *sırada* bütün gürültülerin fevkine çıkan şöyle bir ses işitildi: (47/26)

- “Dolap niçin inlersin?” ilahisiyle Unkapanı köprüsünden tamam üç *saatte* geçen ağır aksak Ruhî Dede... (50/5)
- Dedelerin zikri, buhurdanlardan tüten ödağacı kokularıyla beraber semaya tereffü‘ ede ede, kol değıştikçe sağa sola baş döndüre döndüre tabut kırmızı feslerin, beyaz yeşil sarıkların, sikkelerin fevkinde, her *dakikada* bir, o cemm-i gafirden birinin duş ihtirâmına yükselerek ağır ağır geliyordu. (56/4)
- Hacer’ini hiçbir *kurbanda* etsiz, *bayramda* parasız bırakmazdı. (71/13)
- Hacer hareket eden arabanın arkasından yangın köşklüsü gibi koşarak hâlâ: Üç *aylarda* da okuyacağız. (72/10)

+DA bulunma durumunun; adı, içinde olma veya içinde bulunma anlamlarıyla eyleme bağladığı örnekleri şu şekildedir:

- Bu geçmiş ömrünün revaçlı zamanları yirmi senenin remadıyla örtülmüş ise de hâlâ her şey dünkü gibi *hatırındadır*. (15/18)
- Bazen *rüyada* kendini gencemiş ve kadim ateşli dildâdelerinin *aguşlarında* pür hazz ve safa görür. (15/20)
- “Çıkmadık *canda* ümit vardır.” derler. (17/18)
- Bu *yaşımda* işte böyle mezarlık sakası oldum. (17/20)
- Bu *yaşta* sen şaşırtma Rabbim..(18/16)
- İşte *Müslümanlıkta* kâide böyledir. (23/26)
- *Kavgada* mat olursa Hafize soyumdur demem. (29/7)
- Bilmem bu kabristan ağaçlarının koyu yeşillikleriyle göğün ilahî *maviliğinde* nasıl lâhûfî bir imtizaç yahut sanatkârâne bir ahenk var? (39/12)
- Herkes kendi *nefsinde* “kalp” denilen ummanın derinliklerine inmeye uğraşiyor, her şey esassız, yalan; yalnız ölüm gerçek ve haktı. (65/12)
- On yedi *yaşında* civan kızım dağlar gibi ölüm döşeginde yatıyor. (68/24)

Bulunma eki almış bir ad başka bir adla yan yana gelerek, kelime grubu oluşturabilir. HS’de tespit ettiğimiz örnekleri şu şekildedir:

- Tonosun *üçte* bir kısmı harekette göçmüş, yarası bilâ-ta'mir terk edilmiş; inhidam hattı, gayr-ı muntazam şekl-i inşikâk ile hâli üzere duruyor. (12/7)
- *Arada* bir, iki taraftan birini iltizamen bağışmalara iştirakle çığlık koparıyorlardı. (46/2)

+DA bulunma eki, +ki aitlik ekiyle birlikte sıfat görevli sözcükler oluşturmuştur. Örneklerinden bazıları şu şekildedir:

- Kahve iskemleleri atılmış tarafın *mukabilindeki sedde*, taştan, yeşil boyalı, tahta kapaklı iki küçük çeşme haznesi vardır. (11/17)
- Bu topuzlar *hakkındaki* tarihî hurafâtı dinlemek isteyenler bu geçitte birkaç gün bir sıraya kahve içmelidirler. (12/10)
- Garbın medenî *tezehhürâtındaki* sâni'â, dest-i tezyîn, gâliben sanat, şarkta ise tabiattır. (37/9)

2.2.1.3.6. Çıkma (Ayrılma) Hâli

Çıkma hâl eki +DAn şeklindedir. Kelime gruplarında ve cümlede, fiilin gösterdiği oluş ve kılışın kendisinden uzaklaştığını göstermek için kullanılır. Adı fiile yer, mekan, zaman, hareket biçimi, sebep, ölçü, miktar, fiat, bir bütünü veya bütünün parçasını gösterme gibi değişik birçok şekillerle bağlar(Korkmaz, 2009:301).

HS 'de ayrılma hâli eki; hareketin nerden başladığını gösterme, oluş ve kılışın yer yönünü gösterme, bir nesnenin hangi madden yapıldığını veya olduğunu gösterme, eklendiği adı fiile zaman anlamıyla bağlama, eklendiği adı fiile -den dolayı -dığı için anlamlarıyla bağlama, eklendiği adı takiben veya izleyerek anlamlarıyla fiile bağlama, eklendiği adı zarf ilişkisiyle fiile bağlama, karşılaştırma ilişkisiyle adı fiile bağlama , bir şey hakkında anlamıyla adı fiile bağlama, edat grubu oluşturma işlevleriyle kullanılmıştır.

Hareketin nerden başladığını, oluş ve kılışın yer yönünü gösteren örnekleri şu şekildedir:

- Makama münasibi hangisi ise işte *ondan* başlar. (17/4)

- Dostlar *başından* irak, inim inim inledi. (17/16)
- *Çehresinden* kan damlıyor şöyle. (18/7)
- Kaloşlarının burnuna basarak bir eda ile *önümden* seke seke geçerken yanılıp da on para istesem para yerine bin nasihat vermeğe başlar... (18/9)
- Diğer müşterilerin Ali Ağa'dan onluğa içtiği kahveyi o, beşliğe içti. (21/3)
- Gelin arabaları gibi tabutlar *buradan* bir bir arkasına geçirdi. (21/14)
- Ayakkabına acımaz isen *arkasından* git. (21/19)
- Bu aralık Hacer'in başörtüsüne *yukarıdan* güvercin tersler. (22/15)
- Gece yarınları kalkar, *mezarlıklardan* servi kozalakları toplar, mangal yakar, kapak ısıtır da ayaklarına korur. (23/23)
- Sakat çocukları, malûl karıları, ihtiyarları *oradan buradan* toplar. (25/14)
- Akşamları paraları *ellerinden* alır. (25/15)
- *Hamamdan* çıkmışa benziyor. (27/11)
- *Edirnekapısı'ndan* çıkımız. (33/ 1)
- *Pencereden* ak saçlı, kuru kara, buruş buruş ihtiyar bir Çingene karısı görünerek: Ne istiyorsunuz hanımefendiler? (33/7)
- Hemen o menhûs çingene *meskeninden* çıktılar. (36/16)
- Kolları sıvalı, önü peştemalli, kalıpsız fesli genç bir tâbi' elindeki maşanın iki *ucundan* şıkır şıkır çıkardığı tempoya tebean bir nevi terennüme benzeyen: "Ağalar geliyor." nidâsıyla geziniyor. (40/26)
- Türk, beş altı saatlik *bahçelerden* sırtında getirdiği bir küfe kirazı satmış, şimdi hesabını düşünüyor. (42/5)
- Tavuk sahibi Ayşe, yeldirmesinin eteklerini beline çemremiş, *başından* örtüsü kaymış, çıplak ayaklarında iki şıpıdık birkaç adım ortaya çıkararak: (46/13)
- *Gümrükten* mal mı geçiriyoruz, cenaze mi gömüyoruz anlayamıyorum? (51/18)

- Dilenci çocukları *cenazeden* alacakları paradan tesviye edilmek vadiyle bu *esnaftan* yiyecek almaya uğraşıyorlar. (52/2)
- Dedelerin zikri, *buhurdanlardan* tüten ödağacı kokularıyla beraber semaya tereffü‘ ede ede, kol değıştikçe sağa sola baş döndüre döndüre tabut kırmızı feslerin, beyaz yeşil sarıkların, sikkelerin fevkinde, her dakikada bir, o cemm-i gafirten birinin duş ihtirâmına yükselerek ağır ağır geliyordu. (56/1)
- Zekâ-yı beşere bu *sınurdan* ötesini görmek memnu olduğunu bilmeyen zavallı genç, bir şeyi anlayabilmek ye’siyle bu ahiret *kapısından* eğilip eğilip baktı. (55/14-16)
- Şurada *eczanedan* kırk paralık karbonat al. (82/22)
- Yorganın *altından* faciayı hissedenden lohusa, başını dışarı çıkarmaya uğraşır iken Hâcer, nevzatın ölüsünü kanlı bir beze sardı. (90/1)
- Eğildi, masumun ağzından düşen mendili, o âlet-i cinâyeti *yerden* aldı. (91/25)

Adı fiile zaman anlamıyla bağladığı örnekleri şunlardır:

- *Küçüklüğümde* beri beni de kaç defâ aşıladılar. (22/28)
- *Evvelden* ta yukarılarda idi. (23/2)
- *Evvelden* burada bir sıcak kahve içenler şimdi şu karşiki taşın üzerinde dinleniyorlar. (23/12)
- *Evvelden* sağlam idim. (29/11)
- Ah beyler beyi, paşalar paşası velinimetim efendim, merhume valideniz hanımefendi haz- retlerini *eskiden* beri tanırım. (71/10)
- Kızım *günden* güne sararıp solmaya başladığından bir derdi olduğunu anladım. (84/15)
- Ben o kızı nikâhuma almayı *çoktandır* düşünüp dururdum. (84/25)

Ayrılma hâli ekinin, bir nesnenin hangi maddeden yapıldığını veya oluştuğunu gösterme ilişkisiyle kullanılan örnekleri şunlardır:

- Kahve iskemleleri atılmış tarafın mukabilindeki sedde, *taştan*, yeşil boyalı, tahta kapaklı iki küçük çeşme haznesi vardır. (11/17)

- Kuş *tersinden* insana uğur gelseydi Beyazid'deki Darıca Baba ihya olurdu. (22/19)
- Böyle *boktan* uğur eksik olsun. (22/21)
- Sabire meydan süpürgesini koltuğuna dayamış, elinde otuzluk *tütünden* cigaranın, parmağı yana yana son nefeslerini çekerek bu muhâvereyi dinliyordu. (29/12)
- Kadınların çoğu her yeni başka *kumaştan* dikilmiş cenaze üniformalarını hemen arkalarına geçirdiler. (49/14)
- Hacer kızını ihtiyar herifle izdivaca razı ettikten sonra manavın kağşamış, iştiâle müheyyâ, *çerden çöpten* gönlünü bir iki söz kibritiyle tutuşturmaya muvaffak olmuştu. (87/1)

Ayrılma hâli ekinin, eklendiği adı fiile zarf ilişkisiyle bağladığı örnekleri şu şekildedir:

- Hacer *birden* köpürerek (30/4)
- Dikiş kaldı, kalkacaktı dört nalım *birden* havaya...(30/32)
- O, *çoktan* karı olmuş. (35/5)
- Ben onun iki canını *birden* çıkarayım da görsün o. (35/27)
- Hâcer gözükünce kavga yine *birden* parladı. (46/4)
- Hafize taraftarları Hâcer'in bu ağız karambolüne hep *birden* el çırpıtlar. (46/29)
- Beş on yerden, *birden* tilâvet duyuldu. (52/27)
- Tevzi' mahalline on beşi, yirmisi *birden* hücum ediyor, avuçlara konan paralar birer hokkabaz maharetiyle derhâl eriyor, boş eller, yine uzatılıyor, ne kadar sadaka dağıtılsa dilencinin adedini eksiltmek kabil olmuyordu. (67/1)
- Kendi *açıktan* açığa söylemedi. (84/13)

Ayrılma hâli eklendiği adı, fiile "takiben, izleyerek" anlamında bağladığı örnekleri şunlardır:

- Bu hikâyat arasında Hazreti *Ali'den* iptida ile birçok hazretin isimleri geçer. (12/17)

Ayrılma hâl ekinin, bir bütünün parçasını gösterme veya o bütünden gelme ilişkisiyle kullanıldığı örnekleri şu şekildedir:

- Ya Vedûd, Baba Ca'fer, Emir Buhârî ve Yuûşa Hazerâtı, kesretle yâd olunan *esmâdandır*. (12/19)

- Mezarlıkların kurbiyyet-i zelâlinde yaşayan bu taraf ahalisi manevî *zevattan* hiç birini gücendirmemek için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, kendilerince büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine üşenmezler. (12/20)
- Bazı aksâmını cahil mahalle mektebi *hocalarından* çoğunu belâgatine gıpta ettirecek bir maharetle eda ettiği bu dua ale'lekser matlûb tesiri gösterir.(18/31)
- Hâcer'in en büyük *sanatkârlıklarından* biri de cenaze takibinde gösterdiği iğfal ve riyakârlık maharetidir.(16/21)
- Fukarâ-yı *sâbirindenim*. (17/24)
- Hasret oduyla cayır cayır yüreği yanan şu cenaze sahibi efendi kulunun kalbine hazine-i *kereminden* sen sabır ve metanet ihsan eyle... (17/29)
- Bütün dünyanın lügat *kitaplarından* hariç kalmış meâlde sözler ağızdan ağza tekerleniyordu. (36/3)
- Her kolun başka *parçadan* yapılması, cenazede para dağıtılırken bir elini önünden, diğerini de iki kişi aşırı taraftan uzatarak güya her kolu ayrı ayrı kimselere ait imiş gibi tek şahsın tezâ'ufu birkaç defâ fazla para alabilmesi içindi. (49/16)
- Değnekçi maiyeti *efradından* her birini bi'l-istihkâk iştiğal etmeleri lâzım gelen yerlere geçirmek istiyor, fakat herkes istihkakının fevkine çıkmaya uğraştığından pek gürültü oluyordu. (51/30)
- Dilenci çocukları cenazeden alacakları *paradan* tesviye edilmek vadiyle bu esnaftan yiyecek almaya uğraşıyorlar. (52/2)
- *Etinden* et koparırlar gibi bizim kız niye bağıyor acı acı öyle? (87/22)
- Kapının önüne hariçten de *kadından erkekten* birkaç kişi toplandı. (89/1)

Ayrılma hâli ekinin, eklendiği ada karşılaştırma ilişkisi kurduğu örnekleri şu şekildedir:

- Sen *beterinden* sakla... (17/26)
- Ben Müslümanlığın yolunu *senden* a'lâ bilirim. (24/1)

- Arada bir, iki *taraf*tan birini iltizamen bağışmalara iştirakle çılgınlık koparıyorlardı. (46/2)
- Bu fezaların, bu yıldızların, bu âlemlerin nihayetsizliği sana havf ve dehşet veriyor ise düşün ki sen de *ondan* bir kısım binâen-‘aleyh, sen de onun kadar müthişsin. (57/9)
- İsmine cazibe dediğimiz görünmez, erilmez, tutulmaz, şekilsiz, hararetsiz, sessiz, kararsız fakat fezada mer’î gayr-ı mer’î bü- tün âlemleri muallakta tutan, topaç gibi döndüren, top gibi fırlatan, *fikirden* daha seri, *dehadan* daha cevval bu her *şeyden* yaman kuvvet nedir? (57/19-20)
- *Kıldan* ince *kılıçtan* keskin sırât-ı müstakîm’in üstünde cennet, altında cehennem görünüyordu... (65/13)

Ayrılma hâli eki, eklendiği adı file “-den dolayı, -dığı için” anlamlarıyla bağlar. Örnekleri şu şekildedir:

- Tekidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk *tütünden* cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görerseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/6)
- Sabire, Hacer’in bu *hâllerinden* pek dilgirdir çünkü onunla rekabete çıkışamaz.(15/12)
- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru üzümücü yahut cesîm bir kuyu bileziği iriliğindeki küfesiyle sakalının kabalığında bilmem nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle tulumbacılığı *riyasetinden* ma‘fûv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi... (16/14)
- Fakat havalar böyle iyi gidip de buradan tabut geçmezse galiba *açlıktan* birer birer hep öleceğiz... (21/8)
- İnsanın avucu ortasına öyle nal gibi mecidiyeyi yapıştırdıkları zaman adam yalancı kederle değil *sevincinden* ağlar alimallah. (22/13)
- Köpekler korkar sizinle *dalaşmaktan*. (30/3)

- Hacer *öfkenden* soluya soluya: (35/26)
- Erkek koca Çingene kendi lisanından karısına, besbelli ettiği *zevzeklikten* dolayı olacak, darılmaya başladı. (36/1)
- İnsan, herhangi bir emelinde ne kadar bedahetle bir inkisara uğrar ise uğrasın, nevmîdîye karşı teslim-i silah *etmemekten* bazen büyük faydalar istihsal olunabileceğini bilirdi. (36/14)
- Yosunlu *olduğundan* akan suyun billuru içinde, fevkindeki ağaç yapraklarının ihtizazları görünüyor. (39/20)
- Ayşe'nin *bağırmeden* sesi kısılmış, föllük sahibi Hafize'nin koltuğuna iki kadın girmişti. (45/22)
- Bunların değnekçileri, *sakatlığından* dolayı çürüğe çıkarılan şirket-i hayriyye çımacısı Ömer Ağa, o müessesede edindiği fikri intizâmıyla, seele-i mağşuşeden topalları, çolakları, körleri, kamburları tasnif etmek terakkiperverliğinde bulunmuştu. (50/18)
- Değnekçi maiyeti efradından her birini bi'l-istihkâk iştiğal etmeleri lâzım gelen yerlere geçirmek istiyor, fakat herkes istihkakının fevkine çıkmaya *uğraştığından* pek gürültü oluyordu. (51/30)
- Karı bu *muameleden* çok içerledi. (74/25)
- Hacer, güya *kederden* ne yaptığını bilmez dalgınlıklar içinde daima yanındaki kiraz sepetinden avuçlayarak tıkınıyor, manav, kızın hastalığını anlamak merakıyla karının bu sarkıntılığına hiç aldırılmıyordu. (83/8)
- Hacer, Veli'nin bu *sevincinden* istifadeyi unutmayarak çilek sepetinden bir avuç miktarını saplarıyla beraber ağzına tıktırdı. (84/28)
- *Teessürden* göz pınarlarına biriken birkaç damlayı sile sile: Elin kırılın Hacer, bu masumcağıza nasıl kıydın? (91/26)

Ayrılma hâli ekinin “bir şey hakkında” anlamında kullanıldığı örnekleri şu şekildedir:

- Tabutun *şeklinden* meyyitin hüviyeti hakkında olacak istinbata nazaran söylenecek Hâcer'in ezberinde birkaç nev' nutuk vardır. (17/2)

- Ben ne kayıkhaneyi duydum ne sakallı efendiyi ne de *kıblenümâcîdan* var haberim. (26/5)

Ayrılma hâli ekinin, edat grupları oluşturduğu örnekleri şu şekildedir:

- Midemde *acı kahvenden başka* çıkaracak bir şey yok. (23/9)
- Vâsi' ölü *tarlalarını dolaştıktan sonra* mezar taşı basamaklarından, kaldırımları aşmış sathı âdeta mütehâccir dalgalara benzeyen bozuk bir yola indiler. (45/9)
- İki tarafta hayli bir müddet, harçsız duvarlı bahçeler, bostanlar, mezarlar, viraneler *devam ettikten sonra* bir ev kümesine, kulübemsi meskenlerden müteşekkil bir mahalleye tesadüf ediliyor. (45/14)
- Pata gelen pehlivanlar gibi yürek tazelemek için bir kaçar yudum *su içirdikten sonra* iki münâzi' kadını karşı karşıya yine salıverdiler. (46/4)
- *İstifhamından sonra* kerihçe bir seda ve bülend âvâz ile aşır okumaya başladı. (52/26)

Art arda kullanılan aynı kelimenin çıkma ve yönelme durumlarına girmiş biçimleriyle ikilemeler kurduğu örnekleri şunlardır:

- Bu maberin iki yanı *boydan boya* sedir gibi uzatılmış, arz ı arşındanaz fazla, kârgir iki peykeye benzer. (11/2)
- Bütün dünyanın lügat kitaplarından hariç kalmış meâlde sözler *ağızdan ağıza* tekerleniyordu. (36/3)

2.2.1.3.7. Vasıta Hâli

“Adın belirttiği varlık veya nesnenin fiildeki oluş ve kılışta “vasıta” olarak kullanıldığını veya “birliktelik” ifade ettiğini gösterme durumudur. Eki +(y)lA (<(y)lE<ile)’dir.” (Korkmaz, 2009:317)

HS’de vasıta hâli eki; vasıta bildirme, birliktelik bildirme, zaman bildirme ve tarz zarfları oluşturma işlevleriyle kullanılmıştır.

Vasıta hâli ekinin, fiildeki oluş ve kılışın hangi vasıta ile gerçekleştiğini gösterdiği örnekleri şunlardır:

- Bu mahallin namı kapı fakat iri iri *çivilerle* saç kaplı, aşı boyalı, paslanmış, bu iki ağır kanadın açılıp kapandığını hemen gören yoktur. (11/8)

- Gezindiği vakit ölçüce mutabakatı hiç düşünülmezsizin kim bilir hangi sahib-i hayrın mürüvveten vermiş olduğu bir çift eski fakat dar potinin içinde şişmiş, çarpılmış zannolunan **ayaklarıyla** rahat yürüyemediği, topalladığı görülür.(13/16)
- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru üzümcü yahut cesm bir kuyu bileziği iriliğindeki **küfesiyle** sakalın kabalığında bilmem nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden ma'fuv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi... (16/11)
- Kendisi tek **bacaklarıyla** iki müttekâ arasında hevenk gibi sallana sallana yürüyen topalların önüne düştü. (50/22)
- Değnekçi, kâhya efendinin hiddetini teskin için eline geçen kırmızı entarili bir kız çocuğunun arkasına **sopasıyla** vurmaya başladı. (52/17)
- Bozuk paralar büyük çantadan **avuçla** hesapsız şakır şakır mendillere boşaltıldı. (65/27)
- Kapak taşlarından birini kaldırmak için Hidayet kazmasıyla çimenleri, toprakları açıyor, bu kazılan şeyleri Hâcer **kürekle** çekiyordu. (91/5)

Vasita durumunun birliktelik ifade ettiğini gösteren örnekleri şunlardır:

- Sabire, Hacer'in bu hâllerinden pek dilgirdir çünkü **onunla** rekabete çıkışamaz.(15/12)
- **Ölenle** ölmüyor. (17/13)
- Akıbetimizi bilip de **birbirimizle** hoş geçinsek!.. (18/1)
- Yarın yevm-i kıyamette nefsike nefsi oldukda cemî'i ümmet-i **Muhammed'le** beraber sen bu günahkâr bu Âsiye Hâcer kulunu da şefaâtinden mahrum bırakma. (18/29)
- **Kahveciyle** pek teklifsiz idiler. (21/4)
- Bu **onlukla** olacak hayır ne ölüye yarar, ne diriye. (22/11)
- Bu **yoksuzlukla** bilmem ne olacak hâlimiz! (23/10)

- Öyle *imamesiyle*, *gözlüğüyle*, *tespihiyle*, pöstekisinin üzerinde sade otursun, hiç ağızlarını açmadan ay başlarında aylık alan bazı meclis azaları gibi durduğu yerde bunun da cepleri para dolar. (24/29)
- Ağrısı tutmuş çingene karısı gibi koltuğunda *destekle* ne duruyorsun karşımda? (29/17)
- Köpekler korkar *sizinle* dalaşmaktan. (30/3)
- Fakat o, her türlü ahlâk-ı *rezâiliyle* beraber kızını bu akıntıdan hariç bir selamet kıyısında tutabileceğine kâni' ydi. (36/6)
- Onu *bekâretiyle* yetiştirerek, koca denmeğe sezâ, ev bark geçindirebilecek, iş güc sahibi bir adama verebilmek emelinde idi. (36/7)
- Bunlar ait oldukları emvatın sanki ikinci ölümlerini gösterir birer sefaletle, devrilmiş kavukları, *fesleriyle* upuzun yerlerde serpili yatıyorlar. (38/2)
- Sağa sola her kıvrılışında bir *yaprakla* bir çiçek veren dallar... (38/30)
- Ölüler, sanatkârların *dehalarıyla* işlenmiş dağlar gibi yığılı mermerler altında yatmıyorlar. (39/6)
- *Hayatla* beraber her sıkletten kurtulmuşlar. (39/7)
- Arada bir dört yol ağızlarına, *servilerle* boy ölçüşen su terazilerine, çeşmelere, yeşil parmaklıklı türbelere, çarpık mezarıcı kulübelere tesadüf olunur. (39/16)
- İşte o noktalar kambur, sivri semerleri, vücutlarına mukavvesen yapışan uzun *boyunlarıyla* yavaş yavaş develeşerek, taneleri birbirine zincir ile merbut uzun tespih gibi aheste revan yaklaşır. (41/25)
- Seni de bu saltan, bu iskemlen, bu *nargilenle* müzeye nakledecekler. (43/7)
- Zihinlerinin pası *bununla* açılıyor, temaşa ihtiyacı *bununla* görülüyordu. (46/10)
- Abani sarıklı, körüklü bir *zatla* şişman karnı üzerinde kalın bir altın kordon sallanan sivil bir efendi arasında bir mücadele vardı. (50/30)
- Dilenci çocukları cenazeden alacakları paradan tesviye edilmek *vadiyle* bu esnaftan yiyecek almaya uğraşıyorlar. (52/2)

- Dedelerin zikri, buhurdanlardan tüten ödağacı **kokularıyla** beraber semaya tereffü' ede ede, kol değıştikçe sağa sola baş döndüre döndüre tabut kırmızı feslerin, beyaz yeşil sarıkların, sikkelerin fevkinde, her dakikada bir, o cemm-i gafirden birinin duş ihtirâmına yükselerek ağır ağır geliyordu. (55/1)
- Hacer, Veli'nin bu sevincinden istifadeyi unutmayarak çilek sepetinden bir avuç miktarını **saplarıyla** beraber ağzına tıktırdı. (84/28)
- Hacer kızını ihtiyar **herifle** izdivaca razı ettikten sonra manavın kağşamış, iştiiale müheyyâ, çerden çöpten gönlünü bir iki söz **kibritiyle** tutuşturmaya muvaffak olmuştu. (87/1)

Vasita hâli ekinin tarz zarfları oluşturduğu örnekleri şunlardır:

- Bu yuvacıklar **tamamıyla** dolmuş. (12/27)
- Rolünü hemen daima **muvaffakiyetle** oynar, parayı kapar. (15/15)
- Geçmiş taravetinin îâdesi ihtimali **sevinciyle** çıldırır.(16/1)
- İşte böylelerine müsadif olunca Sürtük Hacer'in işfalkâr bir **şuhlukla** boynunu çarpıtıp hafif hafif göğüs geçirerek göz süze süze lisan-ı hâl ile: "Haydi yigidim, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl edelim..." deyiş de vardır. (16/16)
- Bu kadının zevâl-i sinn ile uyuşmuş hisleri efsûnkâr **enzâriyla** çarpıp kızıştırarak gündeliğini yirmiye, otuza getirdiği vakitler de olur. (16/19)
- Ma'lûl, mu'avvec, sarsak sursak bir **yürüyüşle** cenaze sahibine sokulur. (17/1)
- Bazı aksâmını cahil mahalle mektebi hocalarından çoğunu belâgatine gıpta ettirecek bir **maharetle** eda ettiği bu dua ale'lekser matlûb tesiri gösterir.(18/32)
- (**Dikkatle** bakarak) Fukara cenazesini... (21/17)
- İnsanın avucu ortasına öyle nal gibi mecdiyeyi yapıştırdıkları zaman adam yalancı **kederle** değil sevincinden ağlar alimallah. (22/13)
- O aralık kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirlî bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek, çıplak kuvvetli topuklarının altında "şıpıdık"larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir **telaşla** geliyordu. (27/1)

- **Ekseriyetle** burada kıptî aileleri oturur. (33/3)
- Var **kuvvetiyle** sarsarak: Söyle bakayım! (35/20)
- Karı **şaşkınlıkla** düşününe düşününe sağma soluna bakındı. (36/11)
- Şarklılara mahsus nihayetsiz bir sabır ve **atâletle** bekleyiniz. (41/23)
- Ayakları dar potinlerin içinde çarpıla çarpıla Sabire pek **güçlülükle** yürüyor. (45/3)
- Bu bir gözlü, sekiz körü yokuş yukarı dişli tren gibi **süratle** çekiyordu. (50/26)
- Uşak bilâ-i'tiraz, fakat **hiddetle** dişlerini gıcırdatarak Hacer'e mecidiyeyi sunar. (71/6)
- **istihzasıyla** Veli'yi Veysi'nin üzerine iterlerdi. (75/2)
- Hürmüz gözlerinden yağmur gibi yaş boşaltarak fevkalade bir masumiyet ve **toylukla**: Mutlaka odur demeye Allah'tan korkarım. (77/24)
- Kötü bir **niyetle** öpmezsin ya? (82/12)
- Evladımın bir kerecik yüzünü göreyim **tazallümüyle** bağrdı. (90/5)

Vasita hâli ekinin zaman zarfları oluşturduğu örnekleri şunlardır:

- Biz de **vaktiyle** gün gördük. (17/23)
- **Vaktiyle** hizmetçiliğe de gittim. (18/14)
- Kocan **vaktiyle** baktı sana, şimdiki sen de ona... (23/25)
- Biz de **vaktiyle** kız oğlan kız idik. (78/12)
- Biz de **vaktiyle** genç olduk. (77/12)

Banguoğlu, vasita ekinin konuşma dilinde yeni şekli (+IA) ve eski şeklinin (+n) uzatılmış bir birleşigi olan +lAn şeklinde kullanıldığını belirtir (Banguoğlu, 2011:330). Karahan ise eklendiği kelime veya ekte genellikle belirgin bir işlev farkı ortaya çıkarmayan -n'nin pekiştirici bir morfem olduğu görüşündedir. Türkçede kelime ve eklerin -n, -l, -z, -t, -k, -m, -A, -I gibi çeşitli morfemler yardımıyla genişletildiğini, bu morfemlerin Türkçenin her dönem ve lehçesinde görüldüğünü, pekiştirilmiş kelime ve eklerle bunların önceki şekilleri arasında genellikle anlam ve işlev farkının görülmediğini dile getirir (Karahan, 2012:219-236). HS'de örneği şu şekildedir:

Tatlısıylan, ekşisiylen fıstık gibi tımtıkız karnını doyumuş. (18/6)

2.2.1.3.8. Eşitlik Hâli Eki

Eşitlik ekinin +CA ile karşılanır. Temel görevi eşitlik, gibilik, kadarlık ve benzerlik birdirmektir (Buran, 1996:266).

Eklendiği ad ile fiil veya başka bir ad arasında nicelik, yani büyüklük ve miktar yönünden karşılaştırmaya dayanan bir eşitlik ilişkisi kurar (Korkmaz, 2009:326)

HS' de görelilik anlamı kattığı örnekleri şu şikildedir:

- Bir rivayete göre bunları Hazret-i Süleyman aleyhi's-selam Kanuni Sultan Süleyman'a (!) hediye göndermiş, diğer *rivayetçe* devler ile olan kanlı bir muharebe neticesinde Ceneviz'ler tarafından iğtinam edilmiştir. (12/12)
- Mezarlıkların kurbiyyet-i zelâlinde yaşayan bu taraf ahalisi manevî zevattan hiç birini gücendirmemek için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, *kendilerince* büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine üşenmezler.(12/21)
- Gezindiği vakit *ölçüce* mutabakatı hiç düşünülmezsizin kim bilir hangi sahib-i hayrın mürüvveten vermiş olduğu bir çift eski fakat dar potinin içinde şişmiş, çarpılmış zannolunan ayaklarıyla rahat yürüyemediği, topalladığı görülür.(13/14)
- Fakat kendi *tabirince* henüz bir (zuhûrât) olmadı. (21/2)
- Fakat çingene karısının bu müthiş keşfi ve Hürmüz'ün mu'terifane evza'ı önünde, *kendince* pek muhteşem olan bu binâ-yı emeli bir anda göçüverdi. (36/10)
- *Manzaraca* bu harap şarkın, mamur garbın (Piyer Loti)'lerini ve hemen bütün şair ve ressamlarını letafetine dembeste bırakan sırr-ı hüsnü, efsûn-ı ânı, câzibe-i rûhâniyyeti cidden tetkike şayan birer sanat muammasıdır. (37/6)
- Sanat ve *süratçe* kendilerine uymayan her şeyi tepeliyorlar. (42/23)

2.2.1.4. Aitlik Eki

+ki aitlik ekinin başlıca fonksiyonu, içinde bulunma, bağlılık ve aitlik ifade etmektir (Ergin,2009:161).

“+ki aitlik ekinin, hem yalın durumundaki ad kök ve gövdelerine gelerek eklendiği sözü sıfat ve zamire çeviren bir yapım eki özelliği taşıması, hem de ilgi durumu ve bulunma durumu gibi ad çekim eklerinden sonra gelmesi, onu edatlarla ortaklaştırmakta ve aslında bir edattan ekleşmiş olabileceğini düşündürmektedir.” (Korkmaz, 2009:264)

Aitlik ekinin içinde bulunma anlamında sıfat görevli sözcüklerde kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Kahve iskemleleri atılmış tarafın **mukabilindeki** sedde, taştan, yeşil boyalı, tahta kapaklı iki küçük çeşme haznesi vardır. (11/17)
- Bu topuzlar **hakkındaki** tarihî hurafâtı dinlemek isteyenler bu geçitte birkaç gün bir sıraya kahve içmelidirler. (12/10)
- Topuzun **fevkindeki** duvar sathına yirmi, otuz aileye aşyan olacak tahta güvercinlikler yaptırılmış.(12/26)
- Tekidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken **elindeki** otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/5)
- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru üzümcü yahut cesîm bir kuyu bileziği **iriliğindeki** küfesiyle sakalının kabalığında bilmem nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden ma‘fûv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi... (16/11)
- Kuş tersinden insana uğur gelseydi **Beyazid'deki** Darıca Baba ihya olurdu. (22/19)
- Evvelden burada bir sıcak kahve içenler şimdi şu **karşıkı** taşın üzerinde dinleniyorlar. (23/13)
- Evde, o çarpık odanın **köşesindeki** yerini istiyor. (24/25)
- Garbın medenî **tezehhürâtındaki** sâni‘a, dest-i tezyîn, gâliben sanat, şarkta ise tabiattır. (37/9)

- *Mezardaki* Türk'ün görünmez ruhunu bu asarımdan keşfetmek medenî bir zâir için hiç güç değil. (39/3)
- Kolları sıvalı, önü peştemalli, kalıpsız fesli genç bir tâbî *elindeki* maşanın iki ucundan şıkır şıkır çıkardığı tempoya tebean bir nevi terennüme benzeyen: “Ağalar geliyor.” nidâsıyla geziniyor. (40/26)
- Bu şehir semasının *firuzesindeki* fikirleri gönüllere çeken bu cazibe, çimenlerinin *zümriütlüğündeki* bu efsun, *harabelerindeki* bu belağat, *halkındaki* bu safvet nedir? (41/5-6-7)
- Debelleşe debelleşe nihayet kız altta, oğlan üstte ikisi orta *yerdeki* mezarın üzerine devrildiler. (53/20)
- Bu ikisinin *arasındaki* zulmet bizim tasavvurumuzdan mı ibaret? (57/15)
- Vücudu gecenin serinliğini mass ettikçe Hâcer koltuğunun *altındaki* masum cesedin daha muhafaza eylediği rahm-i mâder hararetini duyuyor ve bu torun sühûneti ona cinayetinin büyüklüğünü şimdi biraz ihsas ediyordu. (90/27)

Aitlik bildirdiği örnekleri şu şedildedir:

- Hacer'in fettanlığı, cerbezesi *ötekini* daima sönlük bir mevkide bırakır, edebi de kıttır. (15/10)
- *Elimizdekini, avucumuzdakini* hekime, hocaya, ilaca verdik. (17/17)
- *Benimkinin* koca denecek nesi var artık? (23/17)
- Birinin keçisi doğuracak, *öteki* para kazanacak...(31/2)
- Ayıracaksan *kızıninkini* ayr. (35/13)
- Arkası ısırılan karı bir serviye istinat ile donunu sıyırmış, *yanındakine* kaba etini göstererek yaranın büyük olup olmadığını soruyordu. (52/30)

Zarf görevli sözcüklerde kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Bu geçmiş ömrünün revaçlı zamanları yirmi senenin remadıyla örtülmüş ise de hâlâ her şey *düinkü* gibi hatırladadır. (15/18)
- *Şimdiki* zamanda ölenlere acımamalı...(18/24)

- Merhum babacığımın *zamanındaki* kelli felli, valide şallı, buhurdanlı, tekbirli, tehlilli kibar cenazeleri şimdi nerede? (22/8)
- *Evvelki* idmanım kalmadı. (30/29)

2.2.1.5. SORU EKİ

Adlarda soru eki mİ /mU ile karşılanır. HS'de geçen soru eklerinin bir kısmı şunlardır:

- Yediği helal *mi*? (18/8)
- Haram *mi*? (18/8)
- Karşında hayvan *mu* var?
- Doktor *mudur* o? (26/8)
- Ebe *midir*? (26/8)
- Yoksa müneccim *mi*? (26/8)
- Biz de ev altında kardeşi Mustafa ile tek *mi* çift *mi* oynuyorduk. (28/14)
- Benim hatırım yok *mu*? (29/27)
- Abdestin *mi* var? (30/13)
- Boş bir kadın var *mu* burada? (33/10)
- İşsiz bir karı var *mu*? (33/13)
- Sağır *mısın* karı? (33/18)
- Burada başka kimse yok *mu*? (34/10)
- Bu mundar çingene karısının dediği doğru *mu*? (35/21)
- Bu ikisinin arasındaki zulmet bizim tasavvurumuzdan *mu* ibaret? (57/15)
- Şüphelendiğin başkaları da *mu* var? (78/1)
- Hastalık el ile tutulur mu ki ince *mi* kalın *mu* anlaşılınsın? (82/28)

2.2.2. FİİL ÇEKİM EKLERİ

2.2.2.1. ŞAHIS EKLERİ

Çekimli fiillerde fiilin gösterdiği hareketin kim tarafından yapıldığını veya yapılacağını gösteren eklerdir.

2.2.2.1.1. Zamir kökenli Şahıs ekleri

Şahıs zamirlerinin zamanla ekleşmesiyle oluşmuş olan şahıs ekleridir. (Korkmaz, 2009:571). Şahıslara göre türleri şöyledir:

Tablo 2: Zamir Kökenli Şahıs Eklerini Gösteren Tablo

	Teklik	Çokluk
şahıs	-(I)m/ -(U)m	-Iz /- Uz
şahıs	-sIn/ -sUn	-sInIz/ -sUnUz
şahıs	-	-IAr

Duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman, gereklilik ve istek kiplerinde zamir kökenli şahıs ekleri bulunur.

Metnimizde geçen zamir kökenli şahıs ekleri şunlardır:

1.tekil şahıs: -(I)m / -(U)m

- Helali hoş olsun yüksündüğüm için *söylemiyorum*. (17/15)
- Ne oldum dememeli, ne *olacağım* demeli... (17/24)
- Âh... Âh... hâlden *bilirim*. (17/30)
- Bazen öyle efendilere rast *gelirim* ki, sımsıkı kürkünü giymiş, boyun atkısını sarmış, eldivenlerini geçirmiş... (18/5)
- Bu günlerde ekâbir ölülerinin azalmasına sebep işte ben bunu *buluyorum*. (22/8)
- Ekmek içi bulamadığım akşamlar hayvanlara köftün, kepek ıslatır gibi kabukları suda yumuşatıp da öyle *yediriyorum*. (23/21)
- Yalnız başıma kalsam gül gibi *geçinirim*. (24/3)

- Ben ancak onları beslemek için *dileniyorum*. (24/4)
- Doğru *söylerim*. (25/6)
- Ben adamın ağzını *yırtarım*. (25/24)
- *Gideceğim* şimdi camiye. (30/10)
- Ay *bayılırım* şimdi. (30/27)
- Ben doldurtmak için boş Çingene karısı *aramıyorum*. (33/12)
- Çingene gelini kırtarak: Ne *utanacağım* hanım? (34/25)
- Ben parmaklarımı adamın ağzına sokunca çürük salaşpur gibi bir yandan öbür yana şöyle *ayırırırım*. (35/10)
- *Bilirim* ağzın sıkıdır ama ah analık bu... (36/20)
- Sana pek çok rica ile tembih *ediyorum*. (36/21)
- Ben Hürmüz'ü *severim*. (36/24)
- Kabir başında aşr okurken şaşırma, vallahi bu gece seni aç *bırakırım*. (49/12)
- Bir para vermeden cenazeyi buraya *gömeceğim*. (51/8)
- Gümrükten mal mı geçiriyoruz, cenaze mi gömüyoruz *anlayamıyorum*? (51/19)
- Vakit daraldıkça aşırıların arasında sen okuyacaksın, ben *okuyacağım* gürültüsü arttı. (64/5)
- Hakkımı *istiyorum* evladım, hakkımı... (70/22)
- Ah beyler beyi, paşalar paşası velinimetim efendim, merhume valideniz hanımefendi haz- retlerini eskiden beri *tanırım*. (71/10)
- Ben *ihtiyarlıyorum*. (77/6)
- Artık sizi *besleyemeyeceğim*. (77/6)
- Etrafa seni hasta diye ilan *edeceğim*. (79/11)
- Merak etme, kötülük yoh... *Öperim... Kohlarım...*(82/12)
- Şimdi yanlışlıkla kızın bir tarafını *sakatlayacağım*. (88/17)

2.tekil şahıs: -sIn / -sUn

- Yarın ahirette ulu makamlara nâil **olursun**. (17/11)
- Tabutun altına bir defa girdin mi soluğu ta çukurun başında **alırsın** (21/20)
- Dikkat **ediyor musun** Ali? (22/2)
- Bir kere **aşılanyormuşsun** artık inme yokmuş. (22/5)
- Kimi **haylarsın** öyle? (22/27)
- Sahi **söylersin** be Hâcer Abla. (23/11)
- A, sen de koyduğum yerde **otluyorsun**. (25/12)
- Yangın nöbetçisi gibi **geliyorsun!** (27/13)
- Âlemin gelinlik kızlarını, güveylik oğullarını alacağına, aman Allahım, aşağılı yukarılı durmaz işler iki delikten ibaret kalan bu ihtiyarı rahmet-i rahmanına niye gark **edivermiyorsun?** (28/3)
- Her gün **ediyorsun** tutmuyor işte. (28/5)
- Doğru **söylersin** a be Hâcer abla...(29/10)
- Ağrısı tutmuş çingene karısı gibi koltuğunda destekle ne **duruyorsun** karşımda? (29/17)
- Şimdi bana çemberine **sövdürürsün** keratanın! (29/25)
- Ne **karıştırırsın** şimdi lafa ölmüş anamı, ablamı? (30/9)
- Sen nafiye **üzülüyorsun**. (35/2)
- Benim nur gibi kız oğlan kız evladıma iftira mı **atıyorsun?** (35/4)
- Ben sana dedim bir laf, doğru mu eğri mi sonra **anlarsın**. (35/14)
- Sakın çocuğu düşürteyim deme, kızını telef **edersin**. (35/29)
- Vakit daraldıkça aşırıların arasında sen **okuyacaksın**, ben okuyacağım gürültüsü arttı. (64/5)
- Peki aşır okumadan nasıl para **istiyorsun?** (69/23)
- Çantayı hep içindeki paralar ile sana versek yine **isteyeceksin**. (70/20)

- Doğuruncaya kadar sokağa **çıkmayacaksın**. (79/12)

3. tekil şahıs eki: -

- Sabire buraya her gün sabah karanlığında **gelir**. (13/20)
- Akşam karanlığında **gider**.(13/21)
- Burayı **temizler, gözetir**. (13/22)
- Gelip geçen binek, yük ve araba hayvanları zemini kirlettikçe derhal **süpürür**. (13/23)
- Ağda, badana ve ıstampa ile hüsnünü tecdid ederek sokağa çıktığı zamanlar, gelip geçenlerden kendine perestîşkâr olabilecekleri **seçer**. (16/8)
- Onu sıkı sıkıya **örtünür**. (16/25)
- Destiyi bir eline, değneğini ötekine **alır**. (16/26)
- Fakat **dayanılıyor** mu? (17/6)
- Ah ne **denir**? (17/6)
- Yüreciğimin başı hâlâ çıra gibi **yanıyor**. (17/8)
- Üst **istiyor**, baş **istiyor**. (17/14)
- Tatlısıyla, ekşisiylen fıstık gibi tımtıkız karnımı **doyurmuş**. (18/6)
- Çehresinden kan **damlıyor** şöyle. (18/7)
- Kaloşlarının burnuna basarak bir eda ile önümden seke seke geçerken yanılıp da on para istesem para yerine bin nasihat vermeğe **başlar**... (18/11)
- Elin ayağın **tutuyor**. (18/13)
- Bazı aksâmını cahil mahalle mektebi hocalarından çoğunu belâgatine gıpta ettirecek bir maharetle eda ettiği bu dua ale'lekser matlûb tesiri **gösterir**.(19/1)
- Hâcer diğer dilencilerin pek fevkinde sadakalara nail **olur**. (19/2)
- Kaç gündür buradan sade hammal cammal ölüsü **geçiyor**. (22/3)
- Benim oğlan (Hidayet) gazetede **okumuş**.(22/4)
- Pek pahalı **olmalı**. (22/7)

- Evde, o çarpık odanın köşesindeki yerini *istiyor*. (24/25)
 - Komşum Hasibe hâlimizi *bilir*. (25/3)
 - Sakat çocukları, malûl karıları, ihtiyarları oradan buradan *toplar*. (25/13)
 - Akşamları paraları ellerinden *alır*. (25/15)
 - Ölmeyecek kadar karınlarını *doyurur*. (25/15)
 - Kendisine kimse yeşillenmemiş gibi *söylüyor!* (26/11)
 - Hamamdan çıkmışa *benziyor*. (27/11)
 - Acı patlıcanı kırağı *çalar* mı? (27/16)
 - Ne kadar yiyecek bulursa o kadar *yiiyor*. (27/23)
 - Fil gibi *yutuyor*. (27/24)
 - Ne *olacak*. (28/13)
 - Meğer mahalle kavgası *başlamış*. (28/20)
 - Bütün mahalle ikiye *ayrılmış*. (28/22)
 - Bir yanı Çömlekçi Hacı'nın karısı Ayşe tarafından bir tarafı da Matraba'nın
 - Kim kimin ırzını *parmaklamış?* (28/26)
 - Meğer kaç zamandır Ayşe'nin tavuğu Hafize'nin follağuna *yumurtlamış*. (28/29)
 - Onun kızlığı damda *kalmış*. (35/5)
 - Her hatvede o tavil boyun üzerindeki baş, iki tarafı vakar ile *selamlıyor*. (41/29)
 - Sekiz köyün tavuğu içine *yumurtluyor*. (46/17)
 - Haydi git, gelinin tonoz altında *temkînleşiyor*. (47/14)
 - Her yanımızı bî-intihâ *sarmış*. (56/14)
 - Fezayı dolduran ecram birbirini *çekiyor, itiyor, kovalıyor*. (56/17)
- 1.çoğul şahıs: -Iz/ -Uz**
- Nöbetimiz gelip de çağrıldığıımız zaman hep *gideceğiz*. (17/32)

- Haftalar geçiyor da bir göğsü imanlısına, kalbi merhametlisine tesadüf *edemiyoruz*. (18/4)
- Biz yaşayıp da sanki ne *görüyoruz*? (18/25)
- A zavallı biz ne *yapacağız*? (18/26)
- Fakat havalar böyle iyi gidip de buradan tabut geçmezse galiba açlıktan birer birer hep *öleceğiz*... (21/8)
- Bir türlü başa *çıkamıyoruz*. (25/10)
- Namusumuza lakırdı *söyletmeyiz*. (26/1)
- Rumeli'de *bilmeyiz* öyle yeşillik hastalığı... (26/12)
- Burada boş bir karı varsa işe *götüreceğiz*. (33/21)
- Biz tahtaya, çamaşıra *gitmeyiz*. (33/22)
- Burada biraz daha dursak edepsiz *olacağız*. (34/27)
- Etrafına duvar, sadece bir çit ve hatta en basit bir parmaklık çevirmek gibi iptidâî hiçbir inşaatta bulunmaksızın kırlara ulu orta ölümlerimizi gömmüş, üzerine hüviyeti nâtik yazılı taşlar *dikmişiz*. (37/15)
- Sonra ne gözcü ne bekçi, hemen bir daha buraların semtlerine *uğramamışız*. (37/16)
- Seni ağyardan *kıskanırız*. (41/10)
- Yalnız hayvanat bahçelerinde, birkaçımız deve cinsine numune olarak *yaşayacağız*. (43/2)
- (51/18)
- Bunun bilfiil manası içinde yaşadığımız hâlde yine mealini *bilmiyoruz*. (55/22)
- İçinde bulunduğumuz hayatı anlayamaz isek henüz dâhil olmadığımız ölümün mahiyetini nasıl *keşfedebiliriz*? (56/1)
- Şu hâllolunmaz mesaili bu merkezsiz, nihayetsizliğin neresine hitap edip ve neresinden cevap *bekleyeceğiz*? (57/13)
- Kadir gecesi biz onu evde yatıyor *zannediyoruz*. (69/32)

- Birer okka yesek yine *doymuyoruz.* (70/4)
- Güya üstümüzde çeki taşları varmış gibi gerine gerine bir *oluyoruz.* (70/10)
- Üç gece bir sıraya *okuyacağız.* (72/8)
- O yemiş yiyeceğini, bir kere midesini bozmuş bir türlü *düzeltemiyoruz.* (82/2)

2.çoğul şahıs: -sInIz / -sUnUz

- Birkaç eski iskemle koymuş bir kahvecinin burayı âdeta bir şurb u sohbet dükkânçesi hâline getirmiş olduğunu *görürsünüz* (11/7)
- Tekidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görseniz tiryakiliğinin derecesini *anlarsınız.* (15/8)
- Kavga yatıştırmak için değil, *gidersiniz* büsbütün kızdırmaya... (29/4)
- Pencereden ak saçlı, kuru kara, buruş buruş ihtiyar bir Çingene karısı görünerek: Ne *istiyorsunuz* hanımefendiler? (33/9)
- Hanımefendiler, karyı ne *yapacaksınız?* (34/1)
- Medenî memleketlerde olduğu gibi bu mezarların hiç birinde bir sevgilinin, bir validenin, pederin, kardeşin, bir oğlun, kızın çiçek demetlerine temessül etmiş nişâne-i tahassür ve hürmetini *görmezsiniz.*(38/12)
- Bu fikirler zihninizi doldurur iken etrafınıza *bakınırsınız.* (41/14)
- Nerede bulunduğunuzu şaşırarak kadar tefekkürâta dalmış iken bu develeri görünce şarkta ve şarklı olduğunuzu derhal *hatırlarsınız.* (41/32)
- Bir zeytin taneciğiyle bir hafta durduktan sonra parayı ne *yapacaksınız?* (70/1)
- Kadını şimdi burada yapayalnız bırakıp *gideceksiniz.* (70/30)
- Fakat siz iki kardeş de birer türlü hava *çalıyorsunuz.* (77/7)

3.çoğul şahıs eki: -lAr

- Mezarlıkların kurbiyyet-i zelâlinde yaşayan bu taraf ahalişi manevî zevattan hiç birini gücendirmemek için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun,

kendilerince büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine **üşenmezler**.(12/23)

- Her sene artan bu ailelerin fazla efradı kârgîr kemerin bütün deliklerini, kovuklarını da **istila etmişler**. (13/2)
- Aşağıda söylenilen efsaneleri sanki tekziben, bu hayvancağızlar dem çekerek netice-i hazmlarını râvî ve sâmilere **salıverirler**. (13/6)
- Bu musahabelerin gülâbdânlığı hizmetini **görürler**.(13/7)
- Aşağıdakiler bu nâ-hoş serpintilere kızmak şöyle dursun bu televvüsü uğur sayarak **gülüşürler**. (13/8)
- “Çıkmadık canda ümit vardır.” **derler**. (17/18)
- Baksana üstüne kirli bir döşek çarşafi **örtmüşler**. (21/18)
- Ama kâfirler kim bilir kaç liraya **aşıyorlar**. (22/7)
- Hayrat çeşmeden bir avuç su içip **gidiyorlar**. (23/13)
- Çalıştırmak için kocalarını beygir gibi kiraya **veriyorlar**. (25/19)
- Teke azgın, dişi kızgın, **bulmuşlar** birbirini mezarlıkta...(30/32)
- Bunlar pazarlıkla **çiftleşecekler** değil a...! (31/1)
- Hacer ile Hürmüz, Sabire’yi pohpohlamak için ikisi de birer yanından koltuklarına **girerler**. (31/17)
- İşte iki canlı **diyorlar**. (35/24)
- Ölüler, sanatkârların dehalarıyla işlenmiş dağlar gibi yığılı mermerler altında **yatmıyorlar**. (39/7)
- Hayatla beraber her sıkletten **kurtulmuşlar**. (39/8)
- Çocuklar kuzularını burada **otlatırlar**. (40/2)
- (Kuşbâz)’lar kapancalarını, ökselerini bu ağaçlara **kurarlar**. (40/3)
- Elleriindeki okkalı fincanları ağır ağır keyif çatarak **höpürdetiyorlar**. (40/25)

- Etraftan ağaçların ruhani gölgeleri altından, tabii bir müzeyi andıran şebkeler arasından, koca kavuklu pür vakar taşlar, bu kaynaşan, cıvıldaşan hayat menazırını *seyrediyorlar* ve her bir taş eski Türk kafalarının mekânetini ibraza müekkel bir işaret gibi duruyor. (41/1)
- Artık bize hiçbir iş *gözdürmeyecekler*. (42/ 30)
- Seni de bu saltan, bu iskemlen, bu nargilenle müzeye *nakledecekler*. (43/7)
- Eşiklere, basamaklara *dizilmişler*. (46/1)
- Haydi git, kayıkhanede oğlunun teknesini *delmişler*, kibleümacıya göster. (47/15)
- Bir tarafa taş, öbür yana harç *yığmışlar*. (50/29)
- Dilenci çocukları cenazeden alacakları paradan tesviye edilmek vadiyle bu esnaftan yiyecek almaya *uğraşıyorlar*. (52/2)
- İzin verseler okuyacağız ama *bırakmıyorlar*. (69/21)
- Hürmüz'üm, yavrum ne *yapıyorlar* sana? (88/5)

2.2.2.1.2. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

Aslında birer iyelik eki olan bu ekler, zamanla fiil çekimlerinde şahıs gösteren ekler olarak da kullanılmışlardır. Görülen geçmiş zaman ve şart kipleri çekiminde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır (Korkmaz,2009:571).

Tablo 3: İyelik Kökenli Şahıs Eklerini Gösteren Tablo

	Teklik	Çokluk
Şahıs	-m	-k
Şahıs	-n	-nİz / -nUz
Şahıs	-	-lAr

1.tekil şahıs: -m

- Pırl pırl başında gelinlik duvağıyla geçen sene bir civân kız da ben de **gömdüm**. (17/6)
- **Sıktım... Sıkıldım... Bittim...** (17/12)
- Tanrı Te'âlâ hazretlerinin emir ve iradesine boyun **büktüm**. (17/13)
- Kaloşlarının burnuna basarak bir eda ile önümden seke seke geçerken yanılıp da on para **istesem** para yerine bin nasihat vermeğe başlar... (18/10)
- Vaktiyle hizmetçiliğe de **gittim**. (18/14)
- Hâlâ bir uğurunu **deneyemedim**. (22/21)
- Kirli kuş kafesine **döndüm**. (22/22)
- Ben küçük iken çiçek aşısına **aşılandıydım**. (22/25)
- Yalnız başıma **kalsam** gül gibi geçinirim. (24/3)
- Ağaca **çıksam** pabucum yerde kalmaz. (24/3)
- Altına yumuşak bir pösteki **koydum**. (24/10)
- Bizim bunağı Eyüp Caddesinde sebilin önüne köşe başına **oturttum**. (24/11)
- Arakiyesinin üzerine yeşil bir imame **sardım**. (24/11)
- Kör zannetsinler diye koyu bir gözlük **taktım**. (24/14)
- Sakatmış gibi sağ kolunu bir bez parçasıyla boynuna **astım**. (24/13)
- Öbür eline koca bir tespih **verdim**. (24/14)
- Tamam, üç gün aç **bıraktım**. (25/6)
- Uçkurluğuna kadar her tarafını **aradım**. (25/8)
- Genç **oldum, ihtiyarlandım** fakat çok şükür **gitmedim** öyle yerlere. (26/6)
- İnan ki **duymadım** onu bile... (26/9)
- Ben sana **demedim** kancık ama sen beni yaptın ihtiyar çomar. (30/18)
- Damızlık bulmaya **çıkmadım**. (33/13)
- Kabre su **döktüm**. (69/1)

- Kızım günden güne sararıp solmaya başladığından bir derdi olduğunu **anladım**. (84/16)
- Dünyaya gelişimle anneme bir piç doğurtmuş **oldum**. (92/14)
- Kendim maktûl **düştüm**. (92/15)

2.tekil şahıs: -n

- Tabutun altına bir defa **girdin** mi soluğu ta çukurun başında alırsın (21/20)
- Ya ne **zannettin** düdüğüm? (25/20)
- Ay aklımı **aldın**. (28/11)
- **Anladın** mı çürük mantar kafalı herif... (29/8)
- Bizi kime kuyruk sallarken **gördün?** (30/6)
- Geçen günü cenazede okunan ‘aşrı fâsid **ettin**. (30/15)
- Ben sana demedim kancık ama sen beni **yaptın** ihtiyar çomar. (30/18)
- Siniri sen de mi **öğrendin?** (30/27)
- Yine **verdin** piyazı, **kabarttın** koltuklarımı...(31/10)
- Hâcer veda makamında Kahveci Ali Ağa’ya dönerek: Pinpon... Yalnız **kaldın**, İçin sıkılacak (müstehcen bir tarafını göstererek) ağzına bir sakız vereyim de biz gelince ye kadar çiğne... (31/120)
- A! **Anlamadın**. (33/12)
- Aşkımızın delilini **ister isen** sineni yokla. (41/11)
- Ana lağımı gibi deşilip ortaya ne **çıktın?** (47/5)
- Kocamın pisliğini işte sen yenile **temizledin** ya... (47/9)
- Beş aydır kaç delikanlı ile **cilveleştin?** (78/2)
- Bana, anana zerre kadar **çekmedin**, edepsiz...(78/15)
- Teessürden göz pınarlarına biriken birkaç damlayı sile sile: Elin kırılınsın Hacer, bu masumcağıza nasıl **kıydın?** (91/28)

3.tekil şahıs: -

- O *ölmedi*. (17/10)
- Cennet bahçelerine *uçtu*. (17/10)
- Yavrucağızım peya-â pey iki sene döşeklerde *yattı*. (17/16)
- Dostlar başından ırak, inim inim *inledi*. (17/16)
- Ne altımızda *kaldı* ne üstümüzde... (17/19)
- Vakitler *değişti*. (17/21)
- Kibar *azaldı*. (17/22)
- Dilenci *çoğaldı*. (17/22)
- İmanlar *zayıfladı*. (17/22)
- Yürekler *katılaştı*. (17/22)
- Kocan vaktiyle *baktı* sana, şimdilik sen de ona... (23/25)
- Öyle halâvetli bir dilenci *oldu* ki, hiç zahmetsizce... (24/15)
- “Sebin önü şerefli yerdir, oraya dilenci oturtmam.Ben mütevelliyim.” diye meydana bir herif *çktı*. (24/20)
- Kameti *azıttı*. (24/20)
- *Pisletti. Yıkadı*. (34/15)
- Evin içinde bir çingene kavgasıdır *koptu*. (36/2)
- Sâbire’ye dönerek: Bunak çingene karısı bir ... *yedi*. (36/17)
- İki sene evvel takunyacının kızını kaç kibleümaya gösterdiler de bir şey *anlaşlamadı*. (36/25)
- Hacer gözükünce kavga yine birden *parladı*. (46/4)
- Tiyatroda oyun verilirken hariçte pek mühim bir vaka zuhuruyla herkesin enzârı nasıl sahneden o tarafa teveccüh ederse burada da tekml başlar sedanın geldiği cihete *döndü*. (49/3)
- Simitçi, peynirli pideci, helvacı... gibi satıcılar peyda *oldu*. (52/1)

- Döğüşenlerden birinin kız çocuğu anasına yardım etmek için çenesinin var kuvvetiyle hasmın kıcını **ısrırdı**.(52/6)
- Bu aralık çocuğun biri arkadaşının elinden borca alınmış simidi kaparak **kaçtı**. (52/10)
- Beş on yerden, birden tilâvet **duyuldu**. (52/27)
- “ İki diş yeri görünüyor. Akşam ekmek çiğne de üzerine vur.”tavsiyesinde **bulundu**. (53/2)
- Isırılan karı uzun bir intikam ahı çekerek “Ben de onunkini bir ısırayım da kıc nasıl ısırlırmış görsün.” **dedi**. (53/4)
- Bu huzû içinde başlar önüne **eğildi**. (65/10)
- Teveccühe **varıldı**. (65/10)

1.çoğul şahıs: -k

- Elimizdekini, avucumuzdakini hekime, hocaya, ilaca **verdik**. (17/17)
- Kurtarmak için elimizden ne gelirse **yaptık**. (17/19)
- Fûls-i ahmere muhtaç **olduk**. (17/19)
- Biz de vaktiyle gün **gördük**. (17/23)
- Akıbetimizi bilip de birbirimizle hoş **geçinsek!**.. (18/1)
- Hangisine gideceğimizi **şaşırdık**. (21/15)
- Biz de iptida öyle **sandık**. (28/20)
- Hemen sütçü viranesine kadar **koştuk**. (28/21)
- Biz onu dişsiz **zannedyorduk**. (30/5)
- Burada biraz daha **dursak** edepsiz olacağız. (34/27)
- Asırlardan beri biz senin lisanını niçin **anlayamadık?** (41/10)
- Ellerinden nereye kaçacağımızı **şaşırdık**. (42/27)
- Etrafımıza bakıp **düşünür isek** başımız döner. (56/13)
- Paralı elini yumup diğerini uzatınca uşak kızarak: **Verdik** a işte şimdi... (68/31)

- Kocam evliya olduysa biz daha **olamadık** ki. (70/3)
- Birer okka **yeseek** yine doymuyoruz. (70/4)
- Çantayı hep içindeki paralar ile sana **verseek** yine isteyeceksin. (70/20)

2.çoğul şahıs: -nlz

- Tekidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini **görseniz** tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/8)
- **Oldunuz** zerre artık birer kocakarı. (30/2)
- Bunu **duydunuz**, paşa zevcesi olduğunu da **işittiniz**. (51/21)
- İhtiyar, kısık, öksürüklü, hırıltılı, gunneli sesiyle kudreti yetebildiği kadar haykırarak: Niçin **koparıyorsunuz?** (88/7)

3.çoğul şahıs: -lAr

- Bana derin hocalar, kürsi şeyhleri **söylediler**. (17/9)
- Hiç kimseyi **bulamasalar** saka ile bekçi ile türlü rezâlet... (18/18)
- Küçüklüğümden beri beni de kaç defa **aşladılar**. (22/28)
- Üç kadın kol kola buraya **daldılar**. (33/5)
- Kızlarım mahalle içinde fâla **gittiler**. (34/11)
- Hemen o menhûs çingene meskeninden **çıktılar**. (36/16)
- Bu üç kadın semtlerine gitmek için kestirme yola **vurdular**... (36/28)
- Vâsi' ölü tarlalarını dolaştıktan sonra mezar taşı basamaklarından, kaldırımları aşınmış sathı âdetâ mütehâccir dalgalara benzeyen bozuk bir yola **indiler**. (45/11)
- Pata gelen pehlivanlar gibi yürek tazelemek için bir kaçar yudum su içirdikten sonra iki münâzi' kadını karşı karşıya yine **salıverdiler**. (46/4)
- Hafize taraftarları Hâcer'in bu ağız karambolüne hep birden el **çırtıdılar**. (46/29)
- Bu sefer Ayşe'nin gayretkeşleri el fûrisine **başladılar**. (47/7)

- İki kadın karşı karşıya elleri kalçalarında, ağızları havada, öyle de *kaldılar*. (49/4)
- Kocakarılar yeşil *örtündüler*. (49/6)
- Kadınların çoğu her yeni başka kumaştan dikilmiş cenaze üniformalarını hemen arkalarına *geçirdiler*. (49/14)
- Kadın erkek, ihtiyar genç, çoluk çocuk akın akın yola *döküldüler*. (49/21)
- Ön sırayı kapmak için birbirlerini dirsekleyerek, kakıştırmak büyük bir mâide varmış gibi çökerek etrafını çepeçevre *sardılar*. (51/28)
- Cenazenin henüz gelmediğini ihtar ile hepsini *susturdular*. (52/29)
- Debelleşe debelleşe nihayet kız altta, oğlan üstte ikisi orta yerdeki mezarın üzerine *devrildiler*. (53/20)
- Üç kadın bir odaya *kapandılar*. (87/9)
- Dünya yüzündeki bu ahiret nahiyesine cinayetlerini gömmek için ana oğul, arkadan kamerin yer yer serptiği hafif nurlar üzerinde şeytani iki reh-nümâ gibi kendilerinden evvel yürüyen, uzun gölgelerini takip ede ede *ilerlediler*. (90/15)
- Beni niçin *öldürdüler*? (92/17)
- Bu söze uzaktan kahkaha kuşları *gülüştüler*. (92/20)

2.2.2.2. KİP EKLERİ

2.2.2.2.1. BİLDİRME KİPLERİ

Geçişli ya da geçişsiz, olumlu ya da olumsuz kök ve gövde halindeki bütün fiilleri kapsarlar. Yapılmış, yapılmakta olan ya da yapılacak olan işleri haber verme niteliği taşırlar. Bu kipleri kurmak için getirilen ekler, hem kipin ifadesi olan şekil ve kalıbı hem de zamanı içlerine alırlar. Bu kiplerde başlıca beş ayrı zaman yer almıştır. Bunlar: Görülen geçmiş zaman, duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zamandır (Korkmaz, 2009:584).

a) Geniş Zaman Kipi

Geniş zaman ekleri, fiilin her zamanda ortaya çıktığını gösterirler. -r, -(I)r/-(U)r ve -Ar ekleriyle karşılanır.

Hayattan Sahifeler romanında, oluş ve kılışta süreklilik ve genellik işleviyle kullanıldığı örnekleri şunlar:

- Şehrin yevmi vefeyatından mühim adette tabut buradan **geçer**. (11/12)
- Keyif yetiştiren müşteriler sıkça sıkça kahvelerini ellerinden bırakarak, geçen tabutun altına girmek yahut sadece arkasından birkaç adım yürümek suretiyle ölüye dindarane hürmet vazifesini **ifa ederler** (11/16)
- Bu hazneciklerin suyu semaver gibi kapakları açılarak kova ile **konur**. (11/20)
- İsteyen su **içer**. (11/22)
- Süve taşlarına ve kornişine bakar iseniz şehrimizde kiliseden camiye muhavvel kadim maâbid kapılarının bir müşabihini **görürsünüz**.(12/1)
- Şimdiki kuvvet temrinlerinde kullanılan güller bunun yanında lastik top gibi **kalır**. (12/6)
- Aşağıdakiler bu nâ-hoş serpintilere kızmak şöyle dursun bu televvüsü uğur sayarak **gülüşürler**. (13/8)
- Sabire buraya her gün sabah karanlığında **gelir**. (13/20)
- Akşam karanlığında **gider**.(13/21)
- Burayı **temizler, gözetir**. (13/22)
- Gelip geçen binek, yük ve araba hayvanları zemini kirlettikçe derhal **süpürür**. (13/23)
- Taş, çamur atan haylaz çocuklara **bağırır, çağırır**. (13/24)
- Gelen geçen ashâb-ı mürüvvetten ve cenaze sahiplerinden beş on para alarak **geçinir**.(13/24)
- Buna Sürtük Hacer **derler**. (15/2)
- Rolünü hemen daima muvaffakiyetle **oynar**, parayı **kapar**. (15/15)
- Uyanınca kırık aynasına **koşar**. (15/22)

- Kâbil-i tamîr birçok noktalar **bulur**. (16/1)
- Geçmiş taravetinin îâdesi ihtimali sevinciyle **çıldırır**.(16/2)
- Onu sıkı sıkıya **örtünür**. (16/25)
- Kahvecinin yanında emaneten su dolu bir desti ile bir de asa **bulundurur**. (16/26)
- Ma'lûl, mu'avvec, sarsak sursak bir yürüyüşle cenaze sahibine **sokulur**. (17/1)
- Ne iştir onu da **bilirim**. (18/14)
- Tabutun altına bir defa girdin mi soluğu ta çukurun başında **alırsın** (21/20)
- İnsanın avucu ortasına öyle nal gibi mecidiyeyi yapıştırdıkları zaman adam yalancı kederle değil sevincinden **ağlar** alimallah. (22/13)
- Gece yarıları **kalkar**, mezarlıklardan servi kozalakları **toplar**, mangal yakar, kapak **ısıtır** da ayaklarına **korum**. (23/23)
- Yalnız başıma kalsam gül gibi **geçinirim**. (24/3)
- Dilencilikte ihtiyarlık para **getirir**. (24/9)
- Akşamlara kadar **tıkınır** mı **tıkınır**. (24/27)
- Oğlana **bağırır**, kıza **bulaşır**, bana **sataşır**. (24/28)
- Öyle imamesiyle, gözlüğüyle, tespisiyle, pöstekisinin üzerinde sade otursun, hiç ağızlarını açmadan ay başlarında aylık alan bazı meclis azaları gibi durduğu yerde bunun da cepleri para **dolar**. (25/1)
- Bizim de yüzümüz **güler**. (25/1)
- Komşum Hasibe hâlimizi **bilir**. (25/3)
- Bazen **döğüşür**, **sөгüşürüz** amma karı iyi komşudur nemelâzım. (25/3)
- Akşamları paraları ellerinden **alır**. (25/15)
- Ölmeyecek kadar karınlarını **dozurur**. (25/15)
- Kılık kıyafet apiko **gezer**. (25/22)
- Hep öyle **koşar** onlar... (27/9)
- Köpekler **korkar** sizinle dalaşmaktan. (30/3)

- Ekseriyetle burada kıptî aileleri *oturur*. (33/3)
- nöbet nöbet *çarparlar çekilirler*, kuşlar *iner*. (39/23)
- Bu fikirler zihnini doldurur iken etrafınıza *bakınırsınız*. (41/14)
- Yumurtalarını renklerinden *tanırım*. (46/19)
- Yalnız senliğin *değişir*. (56/28)
- Ah beyler beyi, paşalar paşası velinimetim efendim, merhume valideniz hanımefendi haz- retlerini eskiden beri *tanırım*. (71/10)
- Üç dört meyve almak için sana birkaç öpücük *verir*. (82/10)
- İhtiyarı bin bela ile oda kapısının önünden *savarlar*. (88/27)

Geniş zaman ekinin, şimdiki zaman işleviyle kullanıldığı örnekleri şu şekildedir:

- Şimdi bana çemberine *sövdürürsün* keratanın! (29/25)
- Doğru *söylersin* a be Hâcer abla...(29/10)
- Kocakarı Çingenece bir şey *söyler*. (34/18)
- Çırlıçplak esmer bir vücut, sırtkan bir çehre ile pencerenin önüne *dikilir*. (34/17)
- Benden ne *istersin*? (35/13)
- Ay *baylıırım* şimdi. (30/27)

Geniş zaman ekinin, belirsiz gelecek zaman anlamında kullanıldığı örnekleri şu şekildedir:

- Ben sana dedim bir laf, doğru mu eğri mi sonra *anlarsın*. (35/14)
- O beş para *kazanabilir* mi artık? (24/8)
- Kabir başında aşr okurken şaşırma, vallahi bu gece seni aç *bırakırım*. (49/12)

Geniş zamanın olumsuz şeklinin karşılandığı örnekler şu şekildedir:

- Mezarlıkların kurbiyyet-i zelâlinde yaşayan bu taraf ahali si manevî zevattan hiç birini gücendirmemek için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun,

kendilerince büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine *üşenmezler*.(12/23)

- Sabire, Hacer'in bu hâllerinden pek dilgirdir çünkü onunla rekabete *çıkışamaz*.(15/12)
- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru üzümcü yahut cesîm bir kuyu bileziği iriliğindeki küfesiyle sakalının kabalığında *bilmem* nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden ma'fûv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç sallamış bir çapkın, bir hovarda eskisi... (16/12)
- Kimselere hâlimi *açamam*. (17/25)
- Can *dayanmaz*... (17/30)
- Allah'tan ümit *kesilmez*. (21/10)
- Kimse kol *değiştirmez*. (21/22)
- El *tutmaz*, ayak *tutmaz*. (23/18)
- Allah'ın indinde zâyi' *olmaz*.(23/31)
- Ağaca çıksam pabucum yerde *kalmaz*. (24/3)
- “Sebilin önü şerefli yerdir, oraya dilenci *oturtmam*.Ben mütevelliyim.” diye meydana bir herif çıktı. (24/19)
- Günahı varsa Hasibe'nin boynuna olsun, ben senden ırzımı *saklamam*. (25/5)
- Dilenci evladına hiç *benzemez*. (25/22)
- Oğlumun ırzına lakırdı *söyletmem*. (25/25)
- Kavgada mat olursa Hafize soyumdur *demem*. (29/7)
- Hâcer *gidemem*, bugün hâlim yok. (29/20)
- Hafize'yi *sevmez* misin? (29/27)
- Zağlıdır sizin dilleriniz, hiç *istemez* onları biletmek. (30/2)
- Sen beş dakika abdestli *duramazsın*. (30/13)

- Biz tahtaya, çamaşıra *gitmeyiz*. (33/22)
- Siz durur iken bizi beyaz zamparalar da *beğenmez*. (33/22)
- Erkek *istemez* misiniz? (34/1)
- *Bilmem* ne kadar zaman sonra kız gümbür gümbür Hazret-i Meryem gibi babasız bir çocuk doğurdu. (36/26)
- Bu taş, üzerinden her geçene uhrevî, manevî, sâmit lisaniyla “Üstüme basmayınız. Mezar çiğnenmek için *yapılmaz*. Çünkü Allah ile hayat arasında bir fâsl-ı mukaddestir.” itirazıyla bağırıyor. (38/7)
- Medenî memleketlerde olduğu gibi bu mezarların hiç birinde bir sevgilinin, bir validenin, pederin, kardeşin, bir oğlun, kızın çiçek demetlerine temessül etmiş nişâne-i tahassür ve hürmetini *görmezsiniz*.(38/10)
- Çünkü ölüm bilinmedikçe hayat *öğrenilmez*. (55/23)

b) Duyulan Geçmiş Zaman Kipi

Duyulan geçmiş zaman eki, kökeni bakımından –miş/muş sıfat- fiilinden gelir. Fiilin karşıladığı oluş ve kılışın içinde bulunan zamandan daha önce gerçekleştiğini ama konuşanın bunu görmediğini, bilmediğini ya da sonradan fark ettiğini bildiren bir şekil ve zaman kalıbıdır (Korkmaz, 2009:600).

HS’de kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Diğerleri kaldırılarak numunelik şimdi bir tane *bırakılmış*. (12/7)
- Tonosun üçte bir kısmı harekette *göçmüştü*, yarası bilâ-ta’mir *terk edilmiş*; inhidam hattı, gayr-ı muntazam şekl-i inşikâk ile hâli üzere duruyor. (12/ 8)
- Topuzun fevkindeki duvar sathına yirmi, otuz aileye âşiyân olacak tahta güvercinlikler *yaptırılmış*. (12/27)
- Bu yuvacıklar tamamıyla *dolmuş*. (12/27)
- Her sene artan bu ailelerin fazla efradı kârgîr kemerin bütün deliklerini, kovuklarını da *istila etmişler*.(13/1)

- O, borcunu eda edip *kurtulmuş*... (18/26)
- Borcum *çoğalmış*. (21/7)
- Baksana üstüne kirli bir döşek çarşafı *örtmüşler*. (21/18)
- Benim oğlan (Hidayet) gazetede *okumuş*.(22/4)
- Kendisine kimse *yeşillenmemiş* gibi söylüyor! (26/11)
- İki taraf da kavga bayraklarını *açmış*. (28/21)
- Bütün mahalle ikiye *ayrılmış*. (28/22)
- Bir yanı Çömlekçi Hacı'nın karısı Ayşe tarafından bir tarafı da Matrabazın Sabire meydan süpürgesini koltuğuna *dayamış*, elinde otuzluk tütünden cigaranın, parmağı yana yana son nefeslerini çekerek bu muhâvereyi dinliyordu. (29/11)
- Teke azgın, dişi kızgın, *bulmuşlar* birbirini mezarlıkta...(30/32)
- Ama o her şeyi *öğrenmiş gitmiş*. (35/1)
- Onun kızlığı damda *kalmış*. (35/5)
- O, çoktan karı *olmuş*. (35/6)
- Hayatla beraber her sıkletten *kurtulmuşlar*. (39/8)
- İri nasiyeli, gür kaşlı, kalın enseli, uzun gümüş köstekli Türkler, geniş dizlerini nîm bükerek küçük iskemlelere taşarak *oturmuşlar*. (40/24)
- Nargileleri *kurmuşlar*. (40/24)
- Eşiklere, basamaklara *dizilmişler*. (46/1)
- Nikâhları kıyılmadan onlar kale bedenlerinde gelin güveyi *olmuşlar*. (47/2)
- Haydi git, kayıkhanede oğlunun teknesini *delmişler*, kibleümacıya göster. (47/15)
- Bir tarafa taş, öbür yana harç *yığmışlar*. (50/29)
- Her yanımızı bî-intihâ *sarmış*. (56/14)
- Sen *kötülemişsin*. (81/19)
- O *yemiş* yiyeceğini, bir kere midasını *bozmuş* bir türlü düzeltemiyoruz. (82/1)

Duyulan geçmiş zaman kipinin olumsuz şekilleri:

- Sonra ne gözcü ne bekçi, hemen bir daha buraların semtlerine **uğramamışız.** (37/16)
- Tanzim için bir mühendisin fen eli buralara **girmemiş.** (37/17)
- Bunda da bir usul, nizam takip **edememişiz.** (37/20)

c) Görülen Geçmiş Zaman Kipi

Görülen geçmiş zaman kipi, fiildeki oluş ve kılışın söylendiği zamandan daha önceki bir zamanda tamamlanmış olduğunu gösteren kiptir. Oluş ve kılışın yapıldığı zamana konuşan ya tanık olmuştur ya da tanık olmasa da görmüş kadar kesin bilgiye sahiptir. Görülen geçmiş zaman kipi -DI / -DU ile karşılanır.

HS'de geçen örnekleri şu şekildedir:

- Pırıl pırıl başında gelinlik duvağıyla geçen sene bir civân kız da ben de **gömdüm.** (17/6)
- Bana derin hocalar, kürsi şeyhleri **söylediler.** (17/9)
- Dişini sık, **dediler.** (17/11)
- **Sıktım... Sıkıldım... Bittim...** (17/12)
- Fûls-i ahmere muhtaç **olduk.** (17/19)
- Bu yaşında işte böyle mezarlık sakası **oldum.** (17/20)
- Vakitler **değişti.** (17/21)
- Kıbar **azaldı.** (17/22)
- Dilenci **çoğaldı.** (17/22)
- İmanlar **zayıfladı.** (17/22)
- Yürekler **katılaştı.** (17/22)
- Beş sene evvel bir kış İstanbul'a bir paçavra hastalığı **yayıldı.** (21/14)
- Arakiyesinin üzerine yeşil bir imame **sardım.** (24/11)
- Kör zannetsinler diye koyu bir gözlük **taktım.** (24/13)
- Sakatmış gibi sağ kolunu bir bez parçasıyla boynuna **astım.**(24/13)

- Öbür eline koca bir tespih **verdim**. (24/14)
- Öyle halâvetli bir dilenci **oldu** ki, hiç zahmetsizce... (24/15)
- Oğlanı götürüp kıblenümâya **gösterdim**. (25/31)
- **Soydu**, her tarafını muayene **etti**. (25/31)
- “Kendi ırzımdan şüphem var, bu çocuktan yok... Maşaallah sızılmış altın gibi **buldum**.” **dedi**. (25/32)
- Ben ne kaykhaneyi **duydum** ne sakallı efendiyi ne de kıblenümâcından var haberim. (26/5)
- Hemen sütçü viranesine kadar **koştuk**. (28/21)
- Hafize halamın bağırmandan sesi **kısıldı**. (29/1)
- **Anladın** mı çürük mantar kafalı herif... (29/8)
- Geçen de İsmail’in tekesi Huriye’nin keçisine bedava aştığı kavgasında yüreğim **titredi, titredi**, canım boğazıma **geldi**. (30/31)
- Dikiş **kaldı**, kalkacaktı dört nalım birden havaya...(30/31)
- Yine **verdin** piyazı, **kabarttın** koltuklarımı...(31/10)
- Kavga **oldu bitti** de duası bile **edildi**. (31/14)
- Üç kadın kol kola buraya **daldılar**. (33/5)
- Fakat şimdilik **olduk** sanki birer öz kardaş... (34/8)
- Sâbire’ye dönerek: Bunak çingene karısı bir ... **yedi**. (36/17)
- Bu alık kız da **şaşırdı**, kıpkırmızı bir şeyler **oldu**. (36/17)
- İki sene evvel takunyacının kızını kaç kıblenümâya **gösterdiler** de bir şey **anlaşlamadı**. (36/25)
- Bu üç kadın semtlerine gitmek için kestirme yola **vurdular**... (36/28)
- Ellerinden nereye kaçacağımızı **şaşırdık**. (42/27)
- Vâsî’ ölü tarlalarını dolaştıktan sonra mezar taşı basamaklarından, kaldırımları aşınmış sathı âdeta mütehâccir dalgalara benzeyen bozuk bir yola **indiler**. (45/11)

- Hacer gözüktünce kavga yine birden *parladı*. (46/4)
- Pata gelen pehlivanlar gibi yürek tazelemek için bir kaçar yudum su içirdikten sonra iki münâzi' kadını karşı karşıya yine *salıverdiler*. (46/4)
- Hafize taraftarları Hâcer'in bu ağız karambolüne hep birden el *cırptılar*. (46/29)
- Kocakarılar yeşil *örtündüler*. (49/6)
- Kadın erkek, ihtiyar genç, çoluk çocuk akın akın yola *döküldüler*. (49/21)
- Hepsi cenazeye gitmek için iktisâsı icap eden dilenci formasını giyinmeye *koştular*. (49/6)
- Ön sırayı kapmak için birbirlerini dirsekleyerek, kakıştıarak büyük bir mâide varmış gibi çökerek etrafını çepeçevre *sardılar*. (51/28)
- Yer kavgasından dolayı iki kadın sopa sopaya *geldiler*. (52/4)
- Bu aralık çocuğun biri arkadaşının elinden borca alınmış simidi kaparak *kaçtı*. (52/10)
- Deflerine sebep olacak sûrette gürültü edenlere inkisâren kocakarılar ellerini havaya *kaldırdılar*. (52/14)
- Beş on yerden, birden tilâvet *duyuldu*. (52/27)
- “ İki diş yeri görünüyor. Akşam ekmek çiğne de üzerine vur.”tavsiyesinde *bulundu*. (53/2)
- Debelleşe debelleşe nihayet kız altta, oğlan üstte ikisi orta yerdeki mezarın üzerine *devrildiler*. (53/20)
- Bu huzû içinde başlar önüne *eğildi*. (65/10)
- Kızım gündün güne sararıp solmaya başladığından bir derdi olduğunu *anladım*. (84/15)
- Evladımın bir kerecik yüzünü göreyim tazallümüyle *bağırdı*. (90/5)
- Dünya yüzündeki bu ahiret nahiyesine cinayetlerini gömmek için ana oğul, arkadan kamerin yer yer serptiği hafif nurlar üzerinde şeytani iki reh-nümâ gibi kendilerinden evvel yürüyen, uzun gölgelerini takip ede ede *ilerlediler*. (90/18)

- Teessürden göz pınarlarına biriken birkaç damlayı sile sile: Elin kırılısın Hacer, bu masumcağıza nasıl **kıydın?** (91/28)
- Bu söze uzaktan kahkaha kuşları **gülüştüler.** (92/20)

HS'de kullanılan görülen geçmiş zamanın olumsuz şekilleri şu şekildedir:

- O **ölmedi.** (17/10)
- Fakat kendi tabirince henüz bir (zuhûrât) **olmadı.** (21/2)
- Hâlâ bir uğurunu **deneyemedim.** (22/21)
- Ağzında bir tane diş **kalmadı.** (23/19)
- Fakat kazancından bize on para **göstermedi.** (25/7)
- Ben **demedim** onun ırzına fena bir laf. (25/26)
- İnan ki **duymadım** onu bile... (26/9)
- **Kalmadı** onların kemikleri bile mezarda. (30/10)
- A! **Anlamadın.** (33/12)
- Damızlık bulmaya **çıkmadım.** (33/13)
- Asırlardan beri biz senin lisanını niçin **anlayamadık?** (41/10)
- Şimdiye kadar oraya gönderdiğimiz bî-hesap varlıklarla daha bu adem hufresini **dolduramadık** mı? (56/5)
- Bana, anana zerre kadar **çekmedin**, edepsiz...(78/15)

ç) Gelecek Zaman Kipi

Fil'in gösterdiği oluş ve kılışın henüz gerçekleşmemiş olduğunu, gelecekteki bir zaman diliminde gerçekleşeceğini bildiren kiptir. Gelecek zaman kipi –AcAk ekiyle karşılanır.

HS'de kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Nöbetimiz gelip de çağrıldığımız zaman hep **gideceğiz.** (17/32)
- A zavallı biz ne **yapacağız?** (18/26)

- Fakat havalar böyle iyi gidip de buradan tabut geçmezse galiba açlıktan birer birer hep **öleceğiz...** (21/8)
- Kimde varsa öbürüne **bakacak.** (23/26)
- Babama ne **olacak?** (27/16)
- **Gideceğim** şimdi camiye. (30/10)
- Bunlar pazarlıkla **çiftleşecekler** değil a...! (31/1)
- Birinin keçisi **doğuracak**, öteki para **kazanacak...**(31/2)
- Hâcer veda makamında Kahveci Ali Ağa'ya dönerek: Pinpon... Yalnız kaldın, İçin **sıkılacak** (müstehcen bir tarafını göstererek) ağzına bir sakız vereyim de biz gelince ye kadar çiğne... (31/20)
- Burada boş bir karı varsa işe **götüreceğiz.** (33/21)
- Hanımefendiler, karyı ne **yapacaksınız?** (34/1)
- Kuruyuncaya kadar çıplak **gezecek.** (34/15)
- Çingene gelini kırtarak: Ne **utanacağım** hanım? (34/24)
- Ahlakımız **bozulacak.** (34/28)
- Yalnız hayvanat bahçelerinde, birkaçımız deve cinsine numune olarak **yaşayacağız.** (43/1)
- Seni de bu saltan, bu iskemlen, bu nargilenle müzeye **nakledecekler.** (43/7)
- Bir para vermeden cenazeyi buraya **gömeceğim.** (51/8)
- Ama şimdi para **dağıtılacak.** (53/17)
- Vakit daraldıkça aşırıların arasında sen **okuyacaksın**, ben **okuyacağım** gürültüsü arttı. (64/5)
- Kocam ölürse üzerine türbe **yapılacak**, başucuna kandil **yakılacak.** (69/27)
- Çantayı hep içindeki paralar ile sana versek yine **isteyeceksin.** (70/20)
- Herkes çekildikten sonra bu akşam kabir başında yine **okuyacak.** (70/29)
- Kadını şimdi burada yapayalnız bırakıp **gideceksiniz.** (70/30)

- Biz gelip *bekleyeceğiz*. (72/7)
- Şimdi yanlışlıkla kızın bir tarafını *sakatlayacağım*. (88/17)
- Onun erişemeyeceği hakların ihkâkı nereye *kalacak*? (89/30)

HS'de gelecek zaman kipinin olumsuz şekilleri şu şekildedir:

- Artık bize hiçbir iş *gözdürmeyecekler*. (42/ 30)
- Artık sizi *besleyemeyeceğim*. (77/6)
- Doğuruncaya kadar sokağa *çıkamayacaksın*. (79/12)

d) Şimdiki Zaman Kipi

Şimdiki zaman kipi fiilin gösterdiği oluş ve kılışın içinde bulunulan zamanda başladığını ve sürmekte olduğunu gösteren kiptir. Türkiye Türkçesinde şimdiki zaman kipini karşılayan üç ek vardır. Bunlar 1. -(I)yor, 2. -mAktA, 3. -mAdA ekleridir. (Korkmaz, 2009: 611)

Hayattan Sahifeler romanında -(I)yor eki kullanılır. Örnekleri şu şekildedir:

- Tonosun üçte bir kısmı harekette göçmüş, yarası bilâ-ta'mir terk edilmiş; inhidam hattı, gayr-ı muntazam şekl-i inşikâk ile hâli üzere *duruyor*. (12/ 8)
- Bu kara toprak neler *yutuyor*. (17/5)
- Fakat *dayanılıyor* mu? (17/6)
- Haftalar *geçiyor* da bir göğsü imanlısına, kalbi merhametlisine tesadüf edemiyoruz. (18/4)
- Çehresinden kan *damlıyor* şöyle. (18/7)
- Elin ayağın *tutuyor*. (18/13)
- Bak işte bir tane *geliyor*. (21/16)
- Şimdi birer onluk *veriyorlar*. (22/11)
- Vücudumu *dolaşiyor*. (23/3)

- Evvelden burada bir sıcak kahve içenler şimdi şu karşiki taşın üzerinde **dinleniyorlar**. (23/13)
- Ekmek içi bulamadığım akşamlar hayvanlara köftün, kepek ıslatır gibi kabukları suda yumuşatıp da öyle **yediriyorum**. (23/21)
- Ben ancak onları beslemek için **dileniyorum**. (24/4)
- Şöyle dudağımı bile kımlatmadan onluklar önüne yağmur gibi **yağıyor**, bu pîr-i fâniyi kim görse mutlak keseye el atıyordu. (24/16)
- A, sen de koyduğum yerde **otluyorsun**. (25/12)
- **Biliyorum... Biliyorum...** (25/27)
- Hamamdan çıkmışa **benziyor**. (27/11)
- Fil gibi **yutuyor**. (27/24)
- Bir tanecik de çoluğuma,çocuğuma bırakayım **demiyor**. (27/25)
- Ağrısı tutmuş çingene karısı gibi koltuğunda destekle ne **duruyorsun** karşımda? (29/17)
- Pencereden ak saçlı, kuru kara, buruş buruş ihtiyar bir Çingene karısı görünerek: Ne **istiyorsunuz** hanımefendiler? (33/9)
- Ayağında şalvarı yok da **utaniyor**. (34/13)
- Sen nafile **üzülüyorsun**. (35/2)
- Benim nur gibi kız oğlan kız evladıma iftira mı **atıyorsun**? (35/4)
- Çimenler üzerinde çocuklar **oynuyor**, kuzular **otluyor**, koçlar **tokuşuyor**, gençler **güleşiyor**. (40/13-14)
- Etraftan ağaçların ruhani gölgeleri altından, tabiî bir müzeyi andıran şebkeler arasından, koca kavuklu pür vakar taşlar, bu kaynaşan, cıvıldaşan hayat menazırını **seyrediyorlar** ve her bir taş eski Türk kafalarının mekânetini ibraza müekkel bir işaret gibi **duruyor**. (41/1-2)
- Her hatvede o tavîl boyun üzerindeki baş, iki tarafi vakar ile **selamlıyor**. (41/29)
- Sekiz köyün tavuğu içine **yumurtluyor**. (46/17)

- Haydi git, gelinin tonoz altında *temkînleşiyor*. (47/14)
 - Gümrükten mal mı *geçiriyoruz*, cenaze mi *gömüyoruz anlayamıyorum?* (51/18)
 - Dilenci çocukları cenazeden alacakları paradan tesviye edilmek vadiyle bu esnaftan yiyecek almaya *uğraşıyorlar*. (52/3)
 - “ İki diş yeri *görünüyor*. Akşam ekmek çiğne de üzerine vur.”tavsiyesinde bulundu. (53/1)
 - Oraya nereden *geliyoruz?* (55/19)
 - Buradan nereye *gidiyoruz?* (55/19)
 - Fezayı dolduran ecram birbirini *çekiyor, itiyor, kovalıyor*. (56/17)
 - Herkes kendi nefsinde “kalp” denilen ummanın derinliklerine inmeye *uğraşiyor*, her şey esassız, yalan; yalnız ölüm gerçek ve haktı. (65/12)
 - Tevzi’ mahalline on beşi, yirmisi birden hücum *ediyor*, avuçlara konan paralar birer hokkabaz maharetiyle derhâl *eriyor*, boş eller, yine *uzatılıyor*, ne kadar sadaka dağıtılsa dilencinin adedini eksiltmek kabil olmuyordu. (67/2)
 - Hakkımı *istiyorum* evladım, hakkımı... (70/22)
 - Ben *ihtiyarlıyorum*. (77/6)
 - Fakat siz iki kardeş de birer türlü hava *çalıyorsunuz*. (77/7)
 - Kızım sen beş ayı *dolduruyorsun*, çocuk karnında gümbür gümbür *oynuyor*, *duymuyor* musun? (78/24)
 - Hürmüz’üm, yavrum ne *yapıyorlar* sana? (88/5)
 - İhtiyar, kısık, öksürüklü, hırıltılı, gunneli sesiyle kudreti yetebildiği kadar haykırarak: Niçin *koparıyorsunuz?* (88/9)
- Şimdiki zamanın olumsuz şekilleri:
- Ölenle *ölünmüyor*. (17/14)
 - Helali hoş olsun yüksündüğüm için *söylemiyorum*. (17/15)

- Haftalar geçiyor da bir göğsü imanlısına, kalbi merhametlisine tesadüf *edemiyoruz*. (18/4)
- Ecir ile karm *doymuyor*. (22/1)
- Bir yerde *durmuyor*. (23/2)
- Ben *demiyorum*, bu lafi âlem söylüyor. (23/6)
- *İstemiyor* versin kimseye. (23/15)
- *Oturmuyor, oturmuyor, oturmuyor...* (25/2)
- Bir türlü başa *çıkamıyoruz*. (25/10)
- Bir şey *bilmiyorsun*. (25/12)
- Âlemin gelinlik kızlarını, güveylik oğullarını alacağına, aman Allahım, aşağılı yukarılı durmaz işler iki delikten ibaret kalan bu ihtiyarı rahmet-i rahmanına niye gark *edivermiyorsun?* (28/3)
- Eyyy dünya bu, insan *kalmıyor* bir karara... (29/12)
- Ben doldurtmak için boş Çingene karısı *aramıyorum*. (33/12)
- *İsramıyorum* artık koca mı bilem. (33/16)
- Ölüler, sanatkârların dehalarıyla işlenmiş dağlar gibi yığılı mermerler altında *yatmıyorlar*. (39/7)
- Bunun bilfiil manası içinde yaşadığımız hâlde yine mealini *bilmiyoruz*. (55/22)
- Birer okka yesek yine *doymuyoruz*. (70/4)

2.2.2.2.2. TASARLAMA KİPLERİ

Tasarlama kipleri açık ve belirli bir zaman kavramı taşımazlar. Bildirme kiplerinde olan haber verme biçiminde bir oluş ve kılış yoktur. Bu kiplerin gerçekleşmesi istek, emir, şart ve gereklilik şekillerinde tasarlanır.

a) Şart Kipi

Şart kipi –sA ile karşılanır. Sadece şekil bildirir. Şart çekimi, temel cümle kurmaz. Yargının gerçekleşmesini şarta bağlar bu yüzden yardımcı cümledir (Karaağaç, 2019:372).

HS’de kullanılan şart kipleri şunlardır:

- Topuzlara muteallik sair rivayet o kadar mebzul ve karnen, tarihen yekdiğerine o derece mübayindir ki cümlesi **zikredilse** ayrıca bir kitab-ı efsâne teşekkül eder. (12/16)
- Tekidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini **görmeniz** tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/8)
- Varlığı olanlar, olmayanlara **bakıverseler**, görüp **gözetmeler** ne olur? (18/3)
- Kaloşlarının burnuna basarak bir eda ile önümden seke seke geçerken yanılıp da on para **istesem** para yerine bin nasihat vermeğe başlar... (18/10)
- Hiç kimseyi **bulamasalar** saka ile bekçi ile türlü rezalet... (18/18)
- Yalnız başıma **kalsam** gül gibi geçinirim. (24/3)
- Ağaca **çiksam** pabucum yerde kalmaz. (24/3)
- Burada biraz daha **dursak** edepsiz olacağız. (34/27)
- El-aceletü mine’ş-şeytân hemen hiçbir nevi usûl-i hesâbiyyeye aşına olmayan bu ayak satıcısı saatlerce **düşünse** bir aydır kullandığı re’sü’l-mâlin şimdiye kadar beher kuruşu ne kazanmış olduğunu bilemez. (42/8)
- Şimdi seni ırza için talep ettiğın parayı **versem** sen çekildikten sonra kabristanın havasına, tahtü’l-kabir kısmına tevelliyet iddiasıyla birkaç kişi daha zuhur edecek. (51/23)
- Cenaze değil a, Hazret-i Eyüp türbesinden kalkıp **gelse** yine bırakmam. (53/15)
- Tevzi’ mahalline on beşi, yirmisi birden hücum ediyor, avuçlara konan paralar birer hokkabaz maharetiyle derhâl eriyor, boş eller, yine uzatılıyor, ne kadar sadaka **dağıtılrsa** dilencinin adedini eksiltmek kabil olmuyordu. (67/3)
- On paranızı **aldımsa** vücudumda on türlü yara çıksın. (67/16)

- İzin *verseler* okuyacağız ama bırakmıyorlar. (69/21)
- Çantayı hep içindeki paralar ile sana *versek* yine isteyeceksin. (70/20)
- Biraz *düşünsen* kimin ateşi olduğunu anlarsın. (83/21)

Şart çekimi, temel cümlenin yüklemi olduğunda dilek bildirir. (Karaağaç, 2019:372)HS'de örneği şu şekildedir:

- Akıbetimizi bilip de birbirimizle hoş *geçinsek!*.. (18/1)

b) Gereklilik Kipi

Bir oluşun, bir kılışın veya tasarlanan bir eylemin yapılması gerektiğini bildiren bir kiptir. (Korkmaz, 2009:693)

Gereklilik eki Türkçede sonradan ortaya çıkmış yeni bir ektir. Bu ek *-malı, -meli* şeklindedir. (Ergin, 2009:313)

HS'de kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Ne oldum *dememeli*, ne olacağım *demeli*... (17/24)
- Genç *bulunmalı*. (18/14)
- Kapı aralarında beylere, efendilere kendini *okşatmalı*, aşk ve sevdaya fıkır fıkır dayanıklı *olmalı*... Artık benim hâlim kaldı mı?.. (18/15-16)
- Şimdiki zamanda ölenlere *acımamalı*...(18/25)
- Haset *etmeli* haset... (18/26)
- Her şeye hakkını *vermeli* yavrum. (70/11)

Üçüncü şahıslarda –Dir bildirme çekimiyle genişletilen gereklilik kipi, anlamı pekiştirilmiş kesin bir gerekliliği gösterir (Korkmaz, 2009: 697). Hayattan Sahifeler romanında tespit edilen örneği şu şekildedir:

- Bu topuzlar hakkındaki tarihî hurafâtı dinlemek isteyenler bu geçitte birkaç gün bir sıraya kahve *içmelidirler*. (12/11)

c) İstek Kipi

İstek kipi –A ile karşılanır. Sadece şekil bildirir. Tasarlanan ve gerçekleşmesi istenen olayı gösterir. (Karaağaç, 2019:374).

İstek kipinin 1. şahıs teklik ve çokluk çekimlerinde –Ayım, -Allım ekleri kullanılır. Bu ekler Eski Türkçede hem emir hem de istek bildirme görevleriyle kullanılmışlardır (Korkmaz, 2009:648)

HS’de istek kipiyle kullanılan cümleler şunlardır:

- İşte böylelerine müsadif olunca Sürtük Hacer’in iğfalkâr bir şuhlukla boynunu çarpıtıp hafif hafif göğüs geçirerek göz süze süze lisan-ı hâl ile: “Haydi yığidim, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl **edelim...**” deyişi de vardır. (16/18)
- Neye **olayım** sürtük. (23/5)
- Âlemin de senin de yakınıza **kusayım**. (23/7)
- Fakat ne **yapayım?** (25/2)
- Çocuk değil ki **döveyim**. (25/2)
- Ben **çalışayım** o yesin öyle mi? (25/20)
- Cami avlularında dilenciler ile köpekler gibi çekişerek ben kurban eti **dileneyim**. (27/22)
- Bir tanecik de çoluğuma,çocuğuma **bırakayım** demiyor. (27/25)
- Haydi anne **koşalım**. (29/1)
- Haydi kavgaya **gidelim**. (29/18)
- Hâcer veda makamında Kahveci Ali Ağa’ya dönerek: Pinpon... Yalnız kaldın, İçin sıkılacak (müstehcen bir tarafını göstererek) ağzına bir sakız **vereyim** de biz gelince ye kadar çiğne... (31/21)
- Erkek istesem de seni ne **yapayım?** (34/3)
- Gelsin pencerenin önüne **görelim**. (34/17)
- Niye iftira **edeyim** hanım. (35/5)
- Ben onun iki canını birden **çtkarayım** da görsün o. (35/27)

- **Dökeyim** onu ben senin başına. (47/11)
- **Akıtayım** çatık kaşına. (47/11)
- Isırılan karı uzun bir intikam ahı çekerek “Ben de onunkini bir **ısrırayım** da kış nasıl ısırılırmış görsün.” dedi. (53/3)
- Sarsak bir ihtiyar herif, kocakarıyı iterek: Zeliha meydan bırak da biz de **alalım** beş on para. (67/18)
- Durağını cennet, sual cevabını asan **eylesin**. (68/6)
- Söyle **bakayım** âdetten kesileli kaç ay oldu? (77/13)
- Sen sıkılıyor isen dur ben **söyleyeyim**. (77/22)
- Ben ona bir sepet çilek **yedireyim**. (81/24)
- Ne **yapalım**? (88/26)
- Evladımın bir kerecik yüzünü **göreyim** tazallümüyle bağardı. (90/5)

HS’de geçen istek kipinin olumsuz şekli şu şekildedir:

- Ah ben nasıl **ağlamayım** o hanımefendiye? (71/21)

HS’de bir kullanımda istek kipinin 1. şahıs teklik ve çokluk çekimlerinde –AyIm, -Allm kullanılmamıştır.

- Senin kızını hangi yiğidin ateşi yadığını ben nereden **bilem**? (83/18)

d) Emir Kipi

Emir kipi, yapılması gereken işin kesinliğe bağlandığı durumlarda kullanılan bir gramer kalıbıdır. Bu kalıpta kip ekleri ile şahıs ekleri iç içe geçmiştir. Her şahıs için ayrı bir emir eki kullanılır(Korkmaz, 2009: 671).

Emir kipinin birinci şahıslarda kullanımı konusunda gramerciler arasında görüş birliği yoktur. Muharrem Ergin ve Zeynep Korkmaz –AyIm, -Allm eklerini emir kipleriyle birlikte alırlar. Tahsin Banguoğlu, Tahir Nejat Gencan, Haydar Ediksun, Kaya Bilgegil, Oya Adalı, Ahmet Topaloğlu gibi gramerciler emir kipinin birinci şahıslarını kabul etmezler (Ercilasun, 2011:61).

Tablo 4: Emir Kipinin Çekimlerini Gösteren Tablo

	Teklik	Çokluk
Şahıs	-AyIm	- Allm
Şahıs		-In/ -Un
	-	-InIz / -UnUz
Şahıs	-sIn / -sUn	-sInIAr / -sUnIAr

HS’de emir kipinin kullanımı şu şekildedir:

- Aşağıdakiler bu nâ-hoş serpintilere kızmak şöyle **dursun** bu televvüsü uğur sayarak gülüşürler. (13/8)
- Dişini **sık**, dediler. (17/11)
- Hem ölen için **yan**, hem de diri kalanları beslemeğe **uğraş**. (17/21)
- Bin **yan**, bin **tutuş** faydası var mı? (17/31)
- **Bak** izbandut gibisin. (18/12)
- Estağfurullah yüz bin kere tövbe ya Rabbi **bakınız** şeytan yine aklıma neler getiriyor! (18/20)
- Ayakkabına acımaz isen arkasından **git**. (21/19)
- Böyle boktan uğur eksik **olsun**. (22/21)
- **Ver yesin, ört bastır yatsın**. (23/19)
- Sen özünü doğru **tut** Hakk’a...(23/30)
- İhtiyar kocamı **gör, gözet**. (23/30)
- Ey ne **yapsın** o ihtiyar adamcağız? (24/7)
- Kör **zannetsinler** diye koyu bir gözlük taktım. (24/13)
- Aç **bırak** dedi. (25/4)
- Biraz da oğlun **çalışsın**. (25/21)

- Günahı üstünde *kalsın*. (25/26)
- *İnan* ki duymadım onu bile... (26/9)
- Hay o pis boğazına kor *düşsün*. (28/21)
- O *yesin*. (27/22)
- Aman sen *sus* bunak...(29/7)
- *Bakınız* şu Rumeli çomarına! (30/5)
- Kavga isterse canın *git* işte mahalleye *dalaş* istediğin kadar. (30/17)
- Hâcer veda makamında Kahveci Ali Ağa'ya dönerek: Pinpon... Yalnız kaldın, İçin sıkılacak (müstehcen bir tarafını göstererek) ağzına bir sakız vereyim de biz gelinceye kadar *çiğne*... (31/31)
- Edirnekapısı'ndan *çıkınız*. (33/ 1)
- Köşe başındaki kahvenin önünden sağa *sapınız*. (33/1)
- İnsan, herhangi bir emelinde ne kadar bedahetle bir inkisara uğrar ise *uğrasın*, nevmîdîye karşı teslim-i silah etmemekten bazen büyük faydalar istihsal olunabileceğini bilirdi. (36/14)
- Hayvanların rehavetli adımlarındaki ağır vezne *bakınız*. (41/28)
- Şarklılara mahsus nihayetsiz bir sabır ve atâletle *bekleyiniz*. (41/23)
- Boğazımıza kor *düşsün*. (46/17)
- *Ver* yumurtacıklarımı... (46/20)
- “ İki diş yeri görünüyor. Akşam ekmek *çiğne* de üzerine *vur*.”tavsiyesinde bulundu. (53/1)
- Isırılan karı uzun bir intikam ahı çekerek “Ben de onunkini bir ısırayım da kış nasıl ısırlırmış *görsün*.” dedi. (53/4)
- Bu fezaların, bu yıldızların, bu âlemlerin nihayetsizliği sana havf ve dehşet veriyor ise *düşün* ki sen de ondan bir kısım binâen-‘aleyh, sen de onun kadar müthişsin. (57/10)

- Hâtıfî bir ihtar: “Şu mezardan ibret **alınız**. Bu lekeleri kalbinizden **temizleyiniz**.” diyordu. (64/26)
- On paranızı aldımsa vücudumda on türlü yara **çüksün**. (67/16)
- Sarsak bir ihtiyar herif, kocakarıyı iterek: Zeliha meydan **bırak** da biz de alalım beş on para. (67/17)
- A ağa hazretleri fukaraya beş kuruşa okuyoruz, tahkik **buyurunuz**. (70/7)
- Çık dışarı bir yalan **uydur**. (88/16)
- Bunağı kapının önünden **defet**. (88/16)
- Teesürden göz pınarlarına biriken birkaç damlayı sile sile: Elin **kırılsın** Hacer, bu masumcağıza nasıl kıydın? (91/26)
- Haydi **git** döşeğine **zıbar**. (88/2)

Emir kipinin olumsuz şekilleri:

- **Sokma** beni günaha. (30/11)
- Nazarım **değmesin**, bu sabah ağzın çelikli... (31/6)
- Bu güzel lafları besbedeva sokağın ortasına **saçma** böyle. (31/7)
- **Bakma** benim suratıma. (34/4)
- Hiç merak **etme**. (36/24)
- Bu taş, üzerinden her geçene uhrevî, manevî, sâmit lisanıyla “Üstüme **basmayınız**. Mezar çiğnenmek için yapılmaz. Çünkü Allah ile hayat arasında bir fâsıl-ı mukaddestir.” itirazıyla bağıyor. (38/7)
- Cenaze değil a, Hazret-i Eyüp türbesinden kalkıp gelse yine **bırakmam**. (53/15)
- Günaha **sokma** beni. (83/7)
- Aşkınızın vereceği mahsule namus ve kanun sayfalarında yer hazırlamadan evvel birbirinizin aguşuna **atılmayınız**. (92/18)

Emir kipinin istek anlamında kullanıldığı örnekleri şu şekildedir:

- Kabirde sual ve cevabı âsân **eylesin**... (18/23)

- Akriba ve ta'allukatına uzun sabırlar *versin*...(18/24)
- Sen imanımızı yoldaş *eyle*...(18/28)
- Allah senin canını *alsın*. (67/20)
- A nurlar içinde *yatsın*. (69/6)
- Allah da razı *olsun*, kul da... (70/11)
- Gördün mü soyzâde'liği, gördün mü kişizâde'liği, gördün mü terbiyeyi, veren ellerin dert *görmesin*, *ver* velinimetzadem *ver*... (71/22-23)

2.2.2.3. SORU EKİ

Fillerde soru çekimi ml / mU ile karşılanır. İmlâ bakımından ayrı yazılır ve kendinden sonra gelen ekle birleşir. Soru eki; görülen geçmiş zaman, şart, emir ve istek kiplerinde şahıs eklerinden sonra kullanılır. Duyulan geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman, geniş zaman ve gereklilik kiplerinde ise şahıs eklerinden sonra kullanılır (Korkmaz, 2009:575).

- Fakat *dayanılıyor mu?* (17/6)
- Ecele çare *olur mu?* (17/31)
- Kapı aralarında beylere, efendilere kendini okşatmalı, aşk ve sevdaya fıkır fıkır dayanıklı olmalı... Artık benim hâlim kaldı *mi?*.. (18/16)
- Dikkat *ediyor musun* Ali? (22/2)
- Ölmeyecek *miyim* şimdi? (22/25)
- Oh Müslümanlığın yolunu, kâidesini düşünen kaldı *mu* şimdi? (23/28)
- Anlıyor *musun* kahveci baba? (24/6)
- Paraları gömdü *mü?* (25/7)
- Acı patlıcanı krağı çalar *mi?* (27/16)
- Bilmiyor *mu* Ayşe bu kaideyi? (28/31)
- Anladın *mi* çürük mantar kafalı herif... (29/8)

- Hafize'yi sevmez *misin*? (29/27)
- Bilmez *miyim* malımı? (30/14)
- Erkek istemez *misiniz*? (34/1)
- İhtiyar kaynatandan utanmıyor *musun*, karşısında böyle üryanî eriği gibi gezmeğe? (34/22)
- A bırak kızı, öldürecek *misin*? (35/24)
- Ben kızı bir ebeye göstermeden ehl-i kible (ehl-i hibre) muayene ettirmeden öyle şeye inanır *myım*? (36/19)
- Şimdiye kadar oraya gönderdiğimiz bî-hesap varlıklarla daha bu adem hufresini dolduramadık *mi*? (56/5)
- Koskoca hanımefendi hiç iki kuruşluk su ile gömülür *mi*? (69/6)
- Daha hakkın yetmedi *mi*? (70/23)
- Gördün *mi* soyzâde'liği, gördün *mi* kişizâde'liği, gördün *mi* terbiyeyi, veren ellerin dert görmesin, ver velinimetzadem ver... (71/21-22)
- Kızım sen beş ayı dolduruyorsun, çocuk karnında gümbür gümbür oynuyor, *duymuyor musun*? (78/25)
- Düşürtecek *misin*? (79/6)
- Kızım içeriden, sen dışarıdan avazınız çıktığı kadar bağrınız bakalım yedi mahalleyi başıma toplayabilir *misiniz*? (88/10)

mI ekinin zarf- fiil işleviyle kullanıldığı örneği şu şekildedir:

- Tabutun altına bir defa *girdin* mi soluğu ta çukurun başında alırsın (21/20)

2.2.2.4. EK FİİL

Ek fiil, Eski Türkçedeki er- “olmak” yardımcı fiilinin er->-ir->-i değişimi ile ekleşmiş olan biçimidir. Bugün bu fiile her ne kadar i-(imek) diye adlandırılırsa da fiilin tek başına bir anlamı yoktur. Asıl fiillerde olduğu gibi yalnız başına i- biçimiyle

kullanılmaz ve yapım ekleri ile genişletilmez. Varlığını **i-di, -imiş, i-se** gibi zaman ekleriyle ortaya koyar (Korkmaz, 2009:702).

Ek fiili basit zamanlı kipleri birleşik zamanlı kipler yapar ve isim soylu kelimeleri fiil durumuna getirir.

a) Ek Fiilin Geniş Zamanı (Bildirme Kipleri)

Eski Türkçede kullanılan er-ür men, er-ür sen vb. yapılarındaki er- yardımcı fiili ile geniş zaman gösteren -ür ekinin birleşmesiyle oluşmuştur. -men -sen zamirleri de birer ek kalıntısı hâindedir. Birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır. Üçüncü şahıs çekimlerinde ise -Dİr / -DUr (-dur-ur< -tur-ur) eki kullanılır. (Korkmaz, 2009:703)

Tablo 5: Ek fiilin geniş zaman çekimi

	Teklik	Çokluk
şahıs	-Im /-Um	-Iz / -Uz
şahıs	-sIn / -sUn	-sInIz / -sUnUz
şahıs	-Dİr /- DUr	- DİrIAr / -DUrIAr

HS'de 1. şahısların kullanımı:

- Fukarâ-yı *sâbirîndenim*. (17/24)
- Senden öğüt almaya *muhtaç değilim* amma kazın ayağı öyle değil. (24/2)
- “Sebilin önü şerefli yerdir, oraya dilenci oturtmam Ben *mütevelliyim*.” diye meydana bir herif çıktı. (24/19)
- Hem *ebeyim*. (35/15)
- Hem *hekimim*. (35/15)
- Hem *eczacıyım*. (35/15)
- Hem *falcıyım*. (35/15)

- Biz *şöyleyiz, böyleyiz* ama soycak ırzımıza *kaviyiz*. (25/33)
- Ben altmış senelik Çingene *karıstıyım*. (35/14)
- Şimdi *mayıstayız*. (21/12)
- Hepiniz gebe *değiliz*. (33/11)
- Ben elime belime *kuvvetliyim!* (34/4)
- Hep o yolun *yolcusuyuz...*(17/31)
- Ben de paşanın *kethüdasıyım*. (51/7)

HS'de 2. şahısların kullanımı:

- Bak izbandut *gibisin*. (18/12)
- Kendin *sürtüksün* de onun için. (23/4)
- Sâbire sen bir namuslu *karısın*. (36/20)
- Şimdi mâzî-i ezeliyyetini bilemediğiniz bir hayat *içindesiniz*. (57/4)
- Bu fezaların, bu yıldızların, bu âlemlerin nihayetsizliği sana havf ve dehşet veriyor ise düşün ki sen de ondan bir kısım binâen-‘aleyh, sen de onun kadar *müthişsin*. (57/11)

HS'de 3. şahısların kullanımı:

- İstanbul'un Edirnekapı'sı, sur duvarının içine oyulmuş üstü tonos, zemini mustatil bir *geçittir* (11/2)
- Kahve iskemleleri atılmış tarafın mukabilindeki sedde, taştan, yeşil boyalı, tahta kapaklı iki küçük çeşme haznesi *vardır*. (11/18)
- Biri musluğu kopuk, İstanbul sokaklarında yüzlercesine tesadüf ettiğimiz kuru çeşmeler gibi *metruktur*. (11/21)
- Diğerinde zincire merbut bir bakır tas *vardır*. (11/22)
- Topuzlara muteallik sair rivayet o kadar mebzul ve karnen, tarihen yekdiğerine o derece *mübayindir* ki cümlesi zikredilse ayrıca bir kitab-ı efsâne teşekkül eder.(12/16)
- Ya Vedûd, Baba Ca'fer, Emir Buhârî ve Yuûşa Hazerâtı, *kesretle* yâd olunan *esmâdandır*. (12/19)

- Büyük bir kahraman tarihinin namına nispetle hikâye ettikleri bir vakanın bu ta'zimkâr ta 'biratla mevsukiyetini daha ziyade temin edebilmiş olduklarına **kanidirler**. (12/25)
- Adı **Sabire'dir**. (13/14)
- Sanki bu güzergâh bir tekke, köşede oturan aksakallı muhacir kahveci şeyh, Sabire de bu dergâhın yegâne **mürîdesidir**. (13/19)
- Bu kapı içi, onun evi, barkı ve **ticaretgâhıdır**. (13/21)
- Hacer, bu geçit kahvehanesinin en müdavim bir **müşterisidir**. (15/2)
- Sabire'nin Sürtük Hacer ile arası pek **hoş değildir**. (15/9)
- Hacer'in fetanlığı, cerbezesi ötekini daima sönük bir mevkide bırakır, edebi de **kıttır**. (15/10)
- Sabire, Hacer'in bu hâllerinden pek **dilgirdir** çünkü onunla rekabete çıkışamaz.(15/12)
- Hacer pek **yamandır** pek. (15/13)
- O, bir eski kibar değil fakat yosma **eskisidir**. (15/17)
- Hüsününü bir meta gibi sattığı senelerin henüz tadı **damağındadır**.(15/18)
- Bazı Acem panolarında çatık kaşlı, sürmeli gözlü, kıvrım zülüflü melikeler **vardır**.(16/5)
- İşte böylelerine müsadif olunca Sürtük Hacer'in iğfalkâr bir şuhlukla boynunu çarpıtıp hafif hafif göğüs geçirerek göz süze süze lisan-ı hâl ile: "Haydi yigdim, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl edelim..." deyişi de **vardır**. (16/18)
- Hâcer'in en büyük sanatkârlıklarından biri de cenaze takibinde gösterdiği iğfal ve riyakârlık **maharetidir**.(16/22)
- Koynunda taşıdığı yeşil bir başörtüsü **vardır**. (16/24)
- Tabutun şeklinden meyyitin hüviyeti hakkında olacak istinbata nazaran söylenecek Hâcer'in ezberinde birkaç nev' nutuk **vardır**. (17/3)
- Ağlama, dövünme... Bu sabrın ecri **büyüktür**. (17/10)
- Ne **ateştir** o! (17/30)

- Ne *iştir* onu da bilirim. (18/14)
- Helal süt emmek yine *başkadır*... (18/17)
- Rabbim *Gafûru’r-rahîmdir*...(18/22)
- Bir lokma ekmek için *nedir* bu dırdr? (18/2)
- *Uğurdur* Hâcer Ablâ... uğur. (22/18)
- İşte Müslümanlıkta kâide *böyledir*. (23/27)
- Müslümanlık *Müslümanlıktır*, bilmeyen çoksa bilen de yine bulunur. (23/29)
- Her sanatın bir mevsimi *vardır*. (24/9)
- “Sebilin önü şerefli *yerdir*, oraya dilenci oturtmam.Ben mütevelliyim.” diye meydana bir herif çıktı. (24/19)
- Sanatına devamlı bir adam olsa kocamın dilencilikten istihracı, talihi pek pek *açıktır*. (24/29)
- Bazen dövüşür, sövüşürüz amma karı iyi *komsudur* nemelâzım. (25/3)
- O ne inatçı *pinpondur*. (25/9)
- Bir dilenci îrâdcısı *vardır*. (25/10)
- Bu îrâdcının sekiz on dilencisi *vardır*. (25/13)
- Bir kızıl illeti *vardır*. (26/12)
- *Gençtir* o... (27/9)
- Bunların seyahatname ve rehnüma haritalarında memleketimizin camileri, kadim surları, dikili taşları, çeşmeleri, sebilleri yanında merak-ı câlib birer mevkî-i tettebbu’u *vardır*. (37/5)
- Manzaraca bu harap şarkın, mamur garbın (Piyer Loti)’lerini ve hemen bütün şair ve ressamlarını letafetine dembeste bırakan sırr-ı hüsnü, efsûn-ı âni, câzibe-i rûhâniyyeti cidden tetkike şayan birer sanat *muammasıdır*. (37/9)
- Kabristanlar şehrin bütün erbâb-ı tenezzühüne ve serserilerine güşâde birer *mesiredir*. (40/2)

- Bu dünya işi gibi değil, **veballidir**. (51/10)
 - Burası türbe-i şerîfeye kurbiyyeti hasebiyle şerefli **yerdir**. (51/11)
 - Veremin bir adı da ince **hastalıktır**. (82/27)
 - Bu mahallin namı kapı fakat iri iri çivilerle saç kaplı, aşı boyalı, paslanmış, bu iki ağır kanadın açılıp kapandığını hemen gören **yoktur**. (11/9)
 - Kirlice başörtülü, siyah yeldirmeli, esmer ciltli, kırk beşlik bir kadın bu kapı için hiç ayrılmaz bir perisi **gibidir**. (13/11)
 - Hem de bilmem ki ne **demektir** kıblenümâcî? (25/7)
 - Doktor **mudur** o? (26/8)
 - Ebe **midir**? (26/8)
 - Fakat ecri **çoktur** derler. (21/23)
 - **Sevaptır**...(23/25)
 - A, **hayırdır** İnşallah, Hürmüz'üm, telaşla rüzgâr gibi geliyor. (27/6)
 - Ne **terdir** o? (27/11)
 - Kız, âşğının kuvvetli pazuları arasından kurtulmaya çabalayarak: Bırak... Bırak **günahtır**... Cenaze geliyor... dedi. (53/13)
 - Bizim mahallede de **böyledir** bu avratlar. (29/5)
 - Kavgada mat olursa Hafize **soyumdur** demem. (29/7)
 - **Zağlıdır** sizin dilleriniz, hiç istemez onları biletmek. (30/2)
 - Evin içinde bir çingene **kavgasıdır** koptu. (36/2)
 - Bilirim ağzın **sıkıdır** ama ah analık bu... (36/20)
 - Hürmüz gözlerinden yağmur gibi yaş boşaltarak fevkalade bir masumiyet ve toyluk la: Mutlaka **odur** demeye Allah'tan korkarım. (77/24)
 - Burada durması bizim için çok **tehlikelidir**. (92/4)
- Bildirme kipinin zarf işleviyle kullanıldığı örnekleri şu şekildedir:
- Kaç **gündür** buradan sade hammal cammal ölüsü geçiyor. (22/3)

- Kaç *senedir* bu hayvanlar başıma ederler. (22/20)
- Meğer kaç *zamandır* Ayşe'nin tavuğu Hafize'nin folluğuna yumurtlamış. (28/29)

HS'de ek fiilin geniş zamanında üçüncü şahıs çekimlerinde –DIr / -DUr ekinin kullanılmadığı görülür. Bu örnekler kesinlik ve ihtimal bildirme işleviyle kullanılmıştır.

Kesinlik bildirme işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Ağzım *var* dilim *yok*... (17/25)
- Hâşâ *şikayet değil*... (17/25)
- Bin yan, bin tutuş faydası *var* mı? (17/31)
- Fukarayı arayıp soran *yok*. (18/3)
- Midemde acı kahvenden başka çıkaracak bir şey *yok*. (23/9)
- Kocan *var*, kızın *var*, oğlun *var*... (23/15)
- “Kendi ırzımdan şüphem *var*, bu çocuktan *yok*... Maşaallah sızılmış altın gibi buldum.” dedi. (25/32)
- Elinde kargın *eksik*. (27/13)
- Göz koyan, parmak atan *yok*. (28/28)
- Bir gelinim *var* içeride. (34/11)
- Dolumuz da *var* boşumuz da. (33/11)

İhtimal bildirme işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Ah ben yaşta ne azgın karılar *var*...(18/18)
- Karşında hayvan mı *var*? (22/27)
- Hayvan *var* zahir. (22/28)

b) Ek Fiilin Görülen Geçmiş Zamanı

i-fiilinin üstüne görülen geçmiş zaman kipi –DI / -DU ekinin getirilmesiyle yapılır. İyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır (Korkmaz, 2009:706).

HS' tespit edilen örnekleri şunlardır:

- Kahveciyle pek *teklifsiz idiler*. (21/5)
- Evvelden ta *yukarılarda idi*. (23/2)
- Evvelden *sağlam idim*. (29/11)
- Kocakarı bir uzun ahla söze karışarak: Bir zamanlar o *koca idi*. (34/8)
- Ben de *karı idim*. (34/8)
- Onu bekâretiyle yetiştirerek, koca denmeğe sezâ, ev bark geçindirebilecek, iş güç sahibi bir adama verebilmek *emeline idi*. (36/9)
- Biz, senin atâletinden *bahtiyar idik*. (42/26)
- Eğlencesiz, âtil bir hayata mahkûm bu halk için bu kavga bir nevi işpor, vücut idmanı, dimağ *temrîni idi*. (46/10)
- O, *ne idi?* (21/13)
- O da gidip Manav Veli'yi kandırmak *keyfiyeti idi*. (81/2)

HS'de i- yardımcı fiili –idi şeklinde çoğu zaman varlığını korusuda eriyip kaybolduğu örneklerine de rastlanır.

- Sen bizim beta'etimizden *memnundun*. (42/25)
- Bu ayarda mortocu meşahiri hep bu sürüye *dahildi*. (50/16)
- ahali için, bu cenaze de düğünümsü bir *şenlikti*. (53/5)
- Herkes kendi nefsinde “kalp” denilen ummanın derinliklerine inmeye uğraşıyor, her şey esassız, yalan; yalnız ölüm gerçek ve *haktı*. (65/12)
- Onu hemen gebe bıraktırarak mirasa iştirak cihetini temin etmek işten bile *değildi*. (75/5)

c) Ek Fiilin Duyulan Geçmiş Zamam

i-fiilin üzerine öğrenilen geçmiş zaman –miş /-muş ekinin getirilmesiyle oluşturulur.

HS'de tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

- Zelzeleden evvel bu topuzlar üç dört **adet imiş**.(12/6)
- Bir kere aşlanıyormuşsun artık inme **yokmuş**. (22/5)

2.2.2.5. FİLLERİN BİRLEŞİK ÇEKİMİ

2.2.2.5.1. Birleşik Kipli Fiillerin Hikâyesi

Kip eki almış fiilin üstüne –i fiilinin görülen geçmiş zamanının veya ekleşmiş şeklinin getirilmesiyle oluşturulur (Özkan-Aşçı- Toker, 2019:111).

a) Geniş Zamanın Hikâyesi: -r idi / -r-di

- Diğer müşterilerin Ali Ağa'dan onluğa içtiği kahveyi o, beşliğe **içerdi**. (21/4)
- Hangisine gideceğimizi **şaşırdık**. (21/15)
- Gelin arabaları gibi tabutlar buradan bir bir arkasına **geçerdi**. (21/15)
- Kabir başında öşürçülere, duagulara mecdiye, en aşağı çeyrek **dağıtırlardı**.(22/11)
- Kuş tersinden insana uğur gelseydi Beyazid'deki Darıca Baba ihya **olurdu**. (22/19-20)
- Günde beş kuruş da bu herife şerefiye hissesi verdiğimiz hâlde yine kazanır, betini bereketini görür, **geçinir idik**. (24/22)
- Sabire meydan süpürgesini koltuğuna dayamış, elinde otuzluk tütünden cigaranın, parmağı yana yana son nefeslerini çekerek bu muhâvereyi **dinliyordu**. (29/15)
- İnsan, herhangi bir emelinde ne kadar bedahetle bir inkisara uğrar ise uğrasın, nevmîdîye karşı teslim-i silah etmemekten bazen büyük faydalar istihsal olunabileceğini **bilirdi**. (36/15)
- O konak hamamının bir tas suyu kim bilir ona kaç **gelirdi**? (69/11)
- Hacer'ini hiçbir kurbanda etsiz, bayramda parasız **bırakmazdı**. (71/13)
- istihzasıyla Veli'yi Veysi'nin üzerine **iterlerdi**. (75/2)
- Çünkü analık muhabbetiyle senin üzerine böyle bir şey yormak **istememedim**. (77/9)

b) Şimdiki Zamanın Hikâyesi: -yor idi / -yor -du

- Bugün Hâcer, yeşil örtüsü koynunda, su dolu testisi bir tarafında, asası diğer yanında, alesta cenaze **bekliyordu**. (21/1)
- Şöyle dudağını bile kımlatmadan onluklar önüne yağmur gibi yağıyor, bu pîr-i fâniyi kim görse mutlak keseye el **atıyordu**. (24/17)
- Günde on beş, yirmi kuruşa para **demiyorduk**. (24/18)
- O aralık kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirlî bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek, çıplak kuvvetli topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla **geliyordu**. (27/1)
- O mutfakta bulaşık **yıkıyordu**. (28/14)
- Biz de ev altında kardeşi Mustafa ile tek mi çift mi **oynuyorduk**. (28/15)
- Biz onu dişsiz **zannedyorduk**. (30/5)
- Geçen günü kavga **ediyorlardı**. (31/11)
- Bütün dünyanın lûgat kitaplarından hariç kalmış meâlde sözler ağızdan ağıza **tekerleniyordu**. (36/4)
- Hacer kendi, çirkefin en kuvvetli akıntısında kulaç atarak **yaşıyordu**. (36/5)
- Üç kadın servilerin loşluklarına dalıp dalıp çıkarak mezarların beyaz sütunları aralarından döne dolaşa bayır aşağı **iniyorlardı**. (45/2)
- Arada bir, iki taraftan birini iltizamen bağrışmalara iştirakle çığlıklar **koparıyorlardı**. (46/2)
- Zihinlerinin pası bununla açılıyor, temaşa ihtiyacı bununla **görülüyordu**. (46/11)
- Bu bir gözlü, sekiz körü yokuş yukarı dişli tren gibi süratle **çekiyordu**. (50/25)
- Değnekçi maiyeti efradından her birini bi'l-istihkâk iştiğal etmeleri lâzım gelen yerlere geçirmek istiyor, fakat herkes istihkakının fevkine çıkmaya uğraştığından pek gürültü **oluyordu**. (51/32)

- Keçekülah hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında dolaşarak iki uşağın iyâdî-i teslimiyetinde bulundurulmuş hurç kadar büyük bir çanta kımıldatıldıkça içinden gelen şıkırtılara daima kulak **veriyordu**. (52/22)
- Dedelerin zikri, buhurdanlardan tüten ödağacı kokularıyla beraber semaya tereffü‘ ede ede, kol değıştikçe sağa sola baş döndüre döndüre tabut kırmızı feslerin, beyaz yeşil sarıkların, sikkelerin fevkinde, her dakikada bir, o cemm-i gafirden birinin düş ihtirâmına yükselerek ağır ağır **geliyordu**. (55/5)
- İçinden çıkan kara toprağın etrafına saçmış mezarın açık ağzı, yutacağı vücudu **bekliyordu**. (55/6)
- Merhumenin zevci iri yarı bir paşa, mükedder ve dalgın **görünüyordu**. (55/9)
- Nev-zad yumuk yumuk kolları bacaklarıyla debeleniyor, büyük anasının zihnindeki müthiş suikast planını hissediyormuş gibi durmayıp **haykırıyordu**. (89/15)
- Birbirine karışan bu gölgeler arasına ziyâ-yı kamer girmeye uğraşarak mezar taşlarını birer mübhemiyet-i mahûfe içinde tenvirettikçe dünya ile ahiret, hakikatle hayal arasında kalplere lerze verir manzaralar peyda **oluyordu**. (90/26)
- Ne kadar sadaka verilse hatta avuçlarla bezl edilse yine yırtık yenlerin, kirli ellerin, sefil çehrelerin hücumlarından kurtulmak mümkün **olmuyordu**. (71/30)
- Veli Ağa yirmi kuruşluk boya ile çehresini büyükbaba hitabına maruz kalmak felaketinden kurtardıktan sonra dükkâna gelip giden körpe kızlara sırnaşmakta artık beis **görmüyordu**. (74/10)

c) Şart Kipinin Hikâyesi: -sA-dİ

- Kuş tersinden insana uğur **gelseydi** Beyazid’deki Darıca Baba ihya olurdu. (22/19)
- Eğer genç **olsaydım** bana da sallayacaktın ya kuyruğunu! (30/19)
- Bu oğlan **yaşasaydı** bana hamîne, sana dayı diyecekti. (92/1)

ç) Gelecek Zaman Kipinin Hikâyesi: -AcAk-tİ

- Eğer genç olsaydım bana da **sallayacaktın** ya kuyruğunu! (30/19)
- Dikiş kaldı, **kalkacaktı** dört nalım birden havaya...(30/31)

- Hastalığında kuş tüyü şilteler üzerinde incinen validesinin nazik vücudunu şimdi bu karanlık, katı yere mi **tıkacaklardı?** (55/14)
- Hürmüz'ün vefatı o aile için müthiş bir felaket **olacaktı.** (75/13)
- Bu oğlan yaşasaydı bana hamîne, sana dayı **diyecekti.** (92/1)

d) Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi: -dı-dı

- Ben küçük iken çiçek aşısına **aşılandıydım.** (22/25)

e) Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi: -miş-ti

- Sabahleyin Şerife ablamın evine **gitmiştim.** (28/13)
- Ayşe'nin bağırardan sesi kısılmış, folluk sahibi Hafize'nin koltuğuna iki kadın **girmişti.** (45/23)
- Bunların değnekçileri, sakatlığından dolayı çürüğe çıkarılan şirket-i hayriyye çımacısı Ömer Ağa, o müessesede edindiği fikri intizâmıyla, seele-i mağşuşeden topalları, çolakları, körleri, kamburları tasnif etmek terakkiperverliğinde **bulunmuştu.** (50/21)
- Sanki enzâr-ı ulûhiyyet kalplere girmiş, melekler yerlere inmiş, mezarlığın bütün ölüleri yevm-i haşr gibi dirilmiş her taraf huşu içinde ahirete **dönmüştü.** (65/2)
- Deminden kaba eti ısırılan dilenci karısı (el-cezâu mine'l-cinsi'l-ame1) olarak bir fırsat düşürerek çocuğun ayn-ı nâhiye-i vücûdiyyesine intikam dişlerini **saplamıştı.** (65/20)
- Bir çürük kavuna o ne yumuşak vücutları sıkıştırmış, bir sepet çileğe ne kadar gönüller celbetmiş, gerdanlar koklamış, dudaklar ısırılmış, yarım okka şeftaliye ne turfanda al yanaklar öpmüş, bir bayat turunca ne tabî'î turunçlar **emmişti.** (74/11)
- Çingene karısı senin gebeliğini yüzüne vuruncaya kadar bana hiçbir şüphe **gelmemişti.** (77/9)
- Hacer kızını ihtiyar herifle izdivaca razı ettikten sonra manavın kağşamış, iştiiale müheyyâ, çerden çöpten gönlünü bir iki söz kibritiyle tutuşturmaya muvaffak **olmuştu.** (87/1)

- Sanki bir dest-i manevî nevzatın ağzından mendili, yüzünden kanlı bezi çekerek çehresini tamamıyla ziyâ-yı kamere **açmıştı**. (91/14)

f) İstek Kipinin Hikâyesi: -e-di

- Keşke onun yoluna ben **öleydim**. (71/14)

2.2.2.5.2. Birleşik Kipli Fiillerin Rivayeti

Kip eki almış fiilin üstüne –i fiilinin duyulan geçmiş zamanın veya ekleşmiş şeklinin getirilmesiyle oluşur (Özkan- Aşçı- Toker, 2019:111).

a) Şimdiki Zamanın Rivayeti: -yor-muş

- Bir kere **aşılanyormuşsun** artık inme yokmuş. (22/5)
- Meğer ısırmasını o da **biliyormuş**. (30/6)
- Nev-zad yumuk yumuk kolları bacaklarıyla debeleniyor, büyük anasının zihnindeki müthiş suikast planını **hissediormuş** gibi durmayıp haykırıyordu. (89/15)

b) Geniş Zamanın Rivayeti: -r-miş

- Uyur iken kulağına kaşık sapı sokmalı imiş, çabuk nalları **dikermiş**. (28/6)

c) Gereklilik Kipinin Rivayeti: -malı -imiş

- Uyur iken kulağına kaşık sapı **sokmalı imiş**, çabuk nalları dikermiş. (28/6)

2.2.2.5.3. Birleşik Kipli Fiillerin Şartı

Kip eki almış fiillerin üstüne –i fiilinin şartının veya ekleşmiş şeklinin getirilmesiyle oluşur (Özkan- Aşçı-Toker, 2019:111)

a) Geniş Zamanın Şartı: -r ise / -r-sA

- Kurtarmak için elimizden ne **gelirse** yaptık. (17/19)
- Çıkılır iken sağ cihet seddine **bakar iseniz** eski hasır parçalarını sermiş (11/4)
- Süve taşlarına ve kornişine **bakar iseniz** şehrimizde kiliseden camiye muhavvel kadim maâbid kapılarının bir müşabihini görürsünüz.(12/1)

- Fakat havalar böyle iyi gidip de buradan tabut *geçmezse* galiba açlıktan birer birer hep öleceğiz... (21/8)
 - Ayakkabına *acımaz isen* arkasından git. (21/19)
 - Ne kadar yiyecek *bulursa* o kadar yiyor. (27/23)
 - Hangi horoz pek *basarsa* tavuk o tarafâ kaçır. (28/31)
 - İmdatına *koşmaz isek* mat olacak. (28/2)
 - Kavgada mat *olursa* Hafize soyumdur demem. (29/7)
 - Ne belâ *çikarsa* işte o edepsiz dillerden çıkar ya! (29/10)
 - Çember sakallı dostun *gelirse* Kaleiçi kumkumalarında fink atmaya hâlin var da buna mı yok? (29/22)
 - Siz kuyruk *sallamazsanız* sataşmaz garık kimse sizin ırzınıza...(30/1)
 - Kavga *isterse* canın git işte mahalleye dalaş istediğin kadar. (30/17)
 - Sen *öğretmez isen* yarın eloğlu ona öğretir. (34/31)
 - Eğer dediğim *çikmazsa* bu iki ellerimi bileklerinden kestirtirim. (35/16)
 - Tiyatroda oyun verilirken hariçte pek mühim bir vaka zuhuruyla herkesin enzârı nasıl sahneden o tarafâ teveccüh *ederse* burada da teknil başlar sedanın geldiği cihete döndü. (49/2)
 - Etrafımıza bakınıp *düşünür isek* başımız döner. (56/13)
 - Kocam *ölürse* üzerine türbe yapılacak, başucuna kandil yakılacak. (69/27)
- b) Duyulan Geçmiş Zamanın Şartı: -müş ise / -miş -sa**
- Bu geçmiş ömrünün revaçlı zamanları yirmi senenin remadiyla *örtülmüş ise* de hâlâ her şey dünkü gibi hatırladadır. (15/18)
 - Benim tavuğum Hafize'nin folluğuna *yumurtlamışsa* sana ne oluyor? (47/4)
- c) Görülen Geçmiş Zamanın Şartı: -du-sa**
- Kocam evliya *olduysa* biz daha olamadık ki. (70/3)
- d) Gelecek Zaman Kipinin Şartı: -acak-sa**
- *Ayıracsan* kızıninkini ayır. (35/13)
 - Ne ecre nail *olacaksa* sadaka ile olacak. (69/14)

2.2.2.6. FİİLİMSİLER

Hatiboğlu'na göre fiilimsiler, olumsuz yapılabilen, tümleç alabilen ama eylem çekimine girmeyen kelimelerdir (1972: 39).

Üstüner, fiilimsilerin fiillerin isim şekilleri olduğunu, hareket kavramı taşıyabildiklerini ama çekimli fiiller gibi şahıs ekleri alarak yüklem olamadıklarını, i-yardımcı fiiliyle yüklem olabildiklerini söyler. Zarf-fiiller dışındaki fiilimsilerin iyelik eki alabildiğini, sıfat-fiillerin zaman kavramı taşıması yönüyle mastarlardan ayrıldığını dile getirir(2000: 9).

Korkmaz'a göre fiilimsiler; fiil kök ve gövdelerinden belirli eklerle türetilen ancak şahıs ekleri alamayıp çekime girmeyen ve yargı bildirmeyen, bitmemiş fiillerdir. Bu fiilleri, çekimsiz fiiller olarak adlandırır. Çekimsiz fiilleri ad- fiil, sıfat- fiil ve zarf-fiil olmak üzere üç grupta inceler (2009:863).

2.2.2.6.1. İSİM – FİİL

Eylemdeki oluş, kılış ve durumların adlarını bildirirler (Korkmaz, 2009:864).

a) –mA

Eylem adı yapan bir ektir. Bütün eylem kök ve gövdelerine getirilen ve Türkçenin bütün zamanlarında işlek olan bir ektir (Karaağaç, 2019:279). Fiilin gösterdiği işin adlarıdır bundan dolayı kılış adları da denir (Korkmaz, 2009:882).

HS'de kılış isimleri yapma, eşya adı yapma işlevleriyle kullanılmıştır.

HS'de kılış adları yapma işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- *Geçinme* dünyası... Gaflet dünyası bu. (17/13)
- *Ağlamaya* başlar. (18/31)
- Bu günlerde ekâbir ölülerinin *azalmasına* sebep işte ben bunu buluyorum. (22/7)
- Senden öğüt *almaya* muhtaç değilim amma kazın ayağı öyle değil. (24/2)
- Nihayet *dilenmeye* razı oldu. (25/7)
- *Bağrısmalar* oldu. (28/15)
- Kavga yatıştırmak için değil, gidersiniz büsbütün *kızıştırmaya*... (29/4)

- Meğer *ısırmasını* o da biliyormuş. (30/6)
- Hâcer bir *püskürme* kahkaha salıvererek: (30/26)
- Damızlık *bulmaya* çıkmadım. (33/13)
- Anadan *doğma*... (34/21)
- İhtiyar kaynatandan utanmıyor musun, karşısında böyle üryanî eriği gibi *gezmeğe*? (34/22)
- Anası daha ziyade *tartaklamaya* başlayınca Sâbire araya *girmeye* uğraşarak: (35/23)
- Erkek koca Çingene kendi lisanından karısına, besbelli ettiği zevzeklikten dolayı olacak, *darılmaya* başladı. (36/2)
- Medeniyet, kendine hâdim görmediklerinin hayat gıdalarını vermeyecek, ırkın *sönmeye* mahkûm kalacak. (43/6)
- Ayşe'nin *bağırmadan* sesi kısılmış, folluk sahibi Hafize'nin koltuğuna iki kadın girmişti. (45/22)
- Arada bir, iki taraftan birini iltizamen *bağrışmalara* iştirakle çığlıklar koparıyorlardı. (46/2)
- Hepsi cenazeye gitmek için iktisâsı icap eden dilenci formasını *giyinmeye* koştular. (49/6)
- Her kolun başka parçadan *yapılması*, cenazede para dağıtılırken bir elini önünden, diğerini de iki kişi aşırı taraftan uzatarak güya her kolu ayrı ayrı kimselere ait imiş gibi tek şahsın tezâ'ufu birkaç defa fazla para *alabilmesi* içindi. (49/16-18)
- Değnekçi maiyeti efradından her birini bi'l-istihkâk iştiğal *etmeleri* lâzım gelen yerlere geçirmek istiyor, fakat herkes istihkakının fevkine *çıkma*ya uğraştığından pek gürültü oluyordu. (51/30-32)
- Dilenci çocukları cenazeden alacakları paradan tesviye edilmek vadiyle bu esnaftan yiyecek *almaya* uğraşıyorlar. (52/3)

- Değnekçi, kâhya efendinin hiddetini teskin için eline geçen kırmızı entarili bir kız çocuğunun arkasına sopasıyla *vurmaya* başladı. (52/18)
- Hacer, Değnekçi Ömer Ağa'ya yardım için meydancı dede gibi ortada gezinerek ona buna söz anlatmaya, gürültüyü *kesmeye* uğraşıyordu. (53/7)
- Onu hazım ile başka şekle, varlığa *koyması* için vücudu ebediyetin dışlarına teslim olunan bu kadının mezarlığı önünde karşımıza çıkan muammayı kâinata tatbik edelim. (56/10)
- Herkes kendi nefsinde “kalp” denilen ummanın derinliklerine *inmeye* uğraşiyor, her şey esassız, yalan; yalnız ölüm gerçek ve haktı. (65/12)
- Ah yaldızlı odaları terk ile böyle karanlık kabre kapanıp *yatması* kolay mı? (70/31)
- Hürmüz gözlerinden yağmur gibi yaş boşaltarak fevkalade bir masumiyet ve toylukla: Mutlaka odur *demeye* Allah'tan korkarım. (77/24)
- *Söylemeye* dilim varmıyor. (82/4)
- Kızım günden güne sararıp *solmaya* başladığından bir derdi olduğunu anladım. (84/15)
- Yorganım altından faciayı hisseden lohusa, başını dışarı *çıkarmaya* uğraşır iken Hâcer, nevzatın ölüsünü kanlı bir beze sardı. (90/1)
- Birbirine karşı bu gölgeler arasına ziyâ-yı kamer *girmeye* uğraşarak mezar taşlarını birer mübhemiyet-i mahûfe içinde tenvirettikçe dünya ile ahiret, hakikatle hayal arasında kalplere lerze verir manzaralar peyda oluyordu. (90/23)

Sıfat göreviyle kullanılan örneği şu şekildedir:

- Sağ dudak ucunun etrafında dair bir *yapma* beni vardır. (16/3)
- Bu üç kadın semtlerine gitmek için *kestirme* yola vurdular... (36/28)

-mA eki fiil kök veya gövdelerine gelerek onlardan eşya, araç, gereç gibi kalıcı isimleri türetir. HS'de örnekleri şunlardır:

- Bazı Acem panolarında çatık kaşlı, *sürmeli* gözlü, kıvrım zülüflü melikeler vardır.(16/5)

- Bir de sarı *ısıtma*... (26/14)
- Sabahleyin kalkmış senin kuyuya sakladığın kurban *kavurmasını* tek bir tane bırakmayıncaya kadar tekmi tıkmış. (27/17)
- *Uçurtma* uçuran oğlanlar, tablaları sehpa üzerinde müşteri bekleyen simitçi, şekerci, helvacı, marulcu... birçok satıcı... (40/19)
- Elinde *kazma* kürek Hidayet aşağıda bekliyordu. (90/7)
- Ana oğul evin tahta perde *bölmesinden* mezarlığa çıktılar. (90/11)
- Kapak taşlarından birini kaldırmak için Hidayet *kazmasıyla* çimenleri, toprakları açıyor, bu kazılan şeyleri Hâcer kürekle çekiyordu. (91/5)

b) -mAk

Fil'in mastar (infinitive) biçimi diye de adlandırılan -mAk eki, fiildeki hareketleri adlandıran, onları ad biçimine sokan bir ektir(Korkmaz, 2009: 95).

HS'de hareket adı yapma işleviyle tespit edilen örnekleri şu şekildedir:

- Binaenaleyh buraya (tünelcik) *demek* daha muvafık olur.(11/10)
- Geçen tabutun altına *girmek* yahut sadece arkasından birkaç adım *yürümek* suretiyle ölüye dindarane hürmet vazifesini ifâ ederler.(11/14), (11/15)
- Bu topuzlar hakkındaki tarihî hurafâtı *dinlemek* isteyenler bu geçitte birkaç gün bir sıraya kahve içmelidirler. (12/10)
- Mezarlıkların kurbiyyet-i zelâinde yaşayan bu taraf ahalisi manevî zevattan hiç birini *güçendirmemek* için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, kendilerince büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine üşenmezler.(12/20)
- Aşağıdakiler bu nâ-hoş serpintilere *kızmak* şöyle dursun bu televvüsü uğur sayarak gülüşürler. (13/8)
- *Kurtarmak* için elimizden ne gelirse yaptık. (17/18)
- Türlü hakaretler ile akıl *öğretmeğe* girişir... (18/13)
- Helal süt *emmek* yine başkadır... (18/17)
- Ben ancak onları *beslemek* için dileniyorum. (24/4)

- Fakat hep yükü benim üstüme **yığmak** da ne Müslümanlığa yaraşır ne Hristiyanlığa ne Yahudiliğe... (24/5)
- İşte bu herif, **çalıştırmak** için kocama tamam on mecdiye aylık teklif etti. (25/16)
- Kavga **yatıştırmak** için değil, gidersiniz büsbütün kızıştırmaya... (29/4)
- Zağlıdır sizin dilleriniz, hiç istemez onları **biletmek**. (30/3)
- Köpekler korkar sizinle **dalaşmaktan**. (30/3)
- Hacer ile Hürmüz, Sabire'yi **pohpohlamak** için ikisi de birer yanından koltuklarına girerler. (31/17)
- Ben **doldurtmak** için boş Çingene karısı aramıyorum. (33/12)
- Bahçe **belletmek** için adam aramıyorum. (34/5)
- İnsan, herhangi bir emelinde ne kadar bedahetle bir inkisara uğrar ise uğrasın, nevmîdiye karşı teslim-i silah **etmemekten** bazen büyük faydalar istihsal olunabileceğini bilirdi. (36/14)
- Kız oğlan kız aleyhinde böyle lakırdı **çıkarmak** günahtır. (36/23)
- Bu üç kadın semtlerine **gitmek** için kestirme yola vurdular... (36/28)
- Etrafına duvar, sadece bir çit ve hatta en basit bir parmaklık **çevirmek** gibi iptidâî hiçbir inşaatta bulunmaksızın kırlara ulu orta ölümlerimizi gömmüş, üzerine hüviyeti nâtik yazılı taşlar dikmişiz. (37/13)
- Şimdi bir kabri ziyaret **etmek**, seksenini çiğnemeksizin kâbil olmaz. (37/19)
- Bu taş, üzerinden her geçene uhrevî, manevî, sâmit lisanıyla “Üstüme basmayınız. Mezar **çiğnenmek** için yapılmaz. Çünkü Allah ile hayat arasında bir fâsıl-ı mukaddestir.” itirazıyla bağırıyor. (38/7)
- Mezarları **çiçeklemek** için hangi akrabanın dest-i ihtimâmı bu anâsır-ı tabî'yye kadar sebatkâr olabilir? (38/21)
- Mezardaki Türk'ün görünmez ruhunu bu asarımdan **keşfetmek** medenî bir zâir için hiç güç değil. (39/3)
- Süratte, sanatta, fende, ilimde onlara **benzemek** için nen eksik? (43/4)
- Pata gelen pehlivanlar gibi yürek **tazelemek** için bir kaçır yudum su içirdikten sonra iki münâzi' kadını karşı karşıya yine salıverdiler. (46/4)
- Hacer, (tabirime bin af dilerim) kulplu, emzikli bir helâ ibriği şekliyle bir eli kalçasında, diğeri dirseği bir zaviye-i münferice ile bükülerek havada, vücudu

hemen hemen göbek atacak bir vaz'-ı raksânda ve göz *süzme*k, göğüs *titretme*k için çifte (nara) ve zurna sedalarına kulak kabartır gibi bir hâlde bu imtihan meydanında şeref ve galebe ihrazına çıkarak: (46/21)

- Ön sırayı *kapmak* için birbirlerini dirsekleyerek, kakıştıarak büyük bir mâide varmış gibi çökerek etrafını çepeçevre sardılar. (51/27)
- Değnekçi maiyeti efradından her birini bi'l-istihkâk iştiğal etmeleri lâzım gelen yerlere *geçirmek* istiyor, fakat herkes istihkakının fevkine çıkmaya uğraştığından pek gürültü oluyordu. (51/31)
- Dilenci çocukları cenazeden alacakları paradan tesviye *edilmek* vadiyle bu esnaftan yiyecek almaya uğraşıyorlar. (52/2)
- Uzaktan bir uğultu gibi Mevlvî dedegânının tehfilâtı *işitilmeğe* başladı. (53/11)
- Zekâ-yı beşere bu sınırdan ötesini *görmek* memnu olduğunu bilmeyen zavallı genç, bir şeyi *anlayabilmek* ye'siyle bu ahiret kapısından eğilip eğilip baktı. (55/15)
- Bizim gördüğümüz hadise hep ölüp *dirilmektir*. (57/15)
- Hacer, kızını *aramak* için etrafına bir göz gezdirdi. (63/22)
- Tevzi' mahalline on beşi, yirmisi birden hücum ediyor, avuçlara konan paralar birer hokkabaz maharetiyle derhâl eriyor, boş eller, yine uzatılıyor, ne kadar sadaka dağıtılsa dilencinin adedini *eksiltmek* kabil olmuyordu. (67/3)
- Ne kadar sadaka verilse hatta avuçlarla bezl edilse yine yırtık yenlerin, kirli ellerin, sefil çehrelerin hücumlarından *kurtulmak* mümkün olmuyordu. (71/30)
- Veli Ağa yirmi kuruşluk boya ile çehresini büyükbaba hitabına maruz *kalmak* felaketinden kurtardıktan sonra dükkâna gelip giden körpe kızlara sırnaşmakta artık beis görmüyordu. (74/9)
- Onu hemen gebe bıraktıracak mirasa iştirak cihetini temin *etmek* işten bile değildi. (75/5)
- Hacer, kızına vereceği kumandalar ile ihtiyarın ona olan meclubiyet ve zaafını bir maden gibi *işletmek* femine de vâkıfı. (75/6)
- Çünkü analık muhabbetiyle senin üzerine böyle bir şey *yormak* istemezdim. (77/9)
- Kaç zamandır sende öğürtüler başladığını, aş *yermeğe* andırır şeyler olduğunu görüyordum ama yine üstüne fena bir şey yoramıyordum. (77/12)

- Şimdi yüzümüze gözümüze bir şey bulaştırmadan bunu **temizlemek** lazım gelir. (78/34)
- da gidip Manav Veli'yi **kandırmak** keyfiyeti idi. (81/2)
- Üç dört meyve **almak** için sana birkaç öpücük verir. (82/10)
- Hacer, güya kederden ne yaptığını bilmez dalgınlıklar içinde daima yanındaki kiraz sepetinden avuçlayarak tıkmıyor, manav, kızın hastalığını **anlamak** merakıyla karının bu sarkıntılığına hiç aldırılmıyordu. (83/10)
- Manavın Hürmüz ile izdivaca teşneliğinin derecesini anlayınca Hacer, şimdi kendini biraz ağır **satmak** için sustu. (84/31)
- Dünya yüzündeki bu ahiret nahiyesine cinayetlerini **gömmek** için ana oğul, arkadan kamerin yer yer serptiği hafif nurlar üzerinde şeytani iki reh-nümâ gibi kendilerinden evvel yürüyen, uzun gölgelerini takip ede ede ilerlediler. (90/15)
- Kapak taşlarından birini **kaldırmak** için Hidayet kazmasıyla çimenleri, toprakları açıyor, bu kazılan şeyleri Hâcer kürekle çekiyordu. (91/5)
- hufre bu vedî'ayı sinesine **gizlemek** için kabul etti. (92/8)

Kalıcı isimler türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Bir lokma **ekmek** için nedir bu dırdır? (18/1)
- **Ekmek** içi bulamadığım akşamlar hayvanlara köftün, kepek ıslatır gibi kabukları suda yumuşatıp da öyle yediriyorum. (23/19)
- Âtıllara, miskinlere, uyuşuklara **ekmek** kalmadı. (42/21)
- “ İki diş yeri görünüyor. Akşam **ekmek** çiğne de üzerine vur.”tavsiyesinde bulundu. (53/1)

c) -İş / -Uş

Fil kök ve gövdelerine gelir. Fiilin anlamını değiştirmeden yapılan işin tarzını gösteren geçici kılış adları yapar. (Korkmaz, 2009:106)

HS'de geçici kılış işimleri yapma işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- İşte böylelerine müsadif olunca Sürtük Hacer'in iğfalkâr bir şuhlukla boynunu çarpıtıp hafif hafif göğüs geçirerek göz süze süze lisan-ı hâl ile: "Haydi yiğidim, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl edelim..." *deyişi* de vardır. (16/16)
- Sağa sola her *kıvrılışında* bir yaprakla bir çiçek veren dallar... (38/30)
- Nev'inden *görünüşte* hafif fakat nefesine pek ağır gelen tekdirlere uğramıştı. (73/11)
- Dünyaya *gelişimle* anneme bir piç doğurmuş oldum. (92/14)

2.2.2.6.2. SIFAT – FİİL

Yapılarında hareket ve zaman kavramı bulunan, geçici hareket adı kuran, sıfat ve ad gibi kullanılan, ad çekim ekleriyle çekime girebilen yapılardır. Kendilerinde var olan hareket ve zaman kavramlarını ad oldukları sığata aktararak geçici sıfat ve isimler yaparlar (Korkmaz, 2009: 909-911).

a) – An

Fil kök ve gövdelerine gelerek sıfat türeten bir sıfat fil ekidir. Geniş zaman bildiren sıfat –fiile eklerindedir.

HS'de -An sıfat –fil ekinin, geniş zaman sıfat- fil işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Bu kapalı kahvehanesinde keyif *yetiştiren* müşteriler sıkça sıkça kahvelerini ellerinden bırakarak, geçen tabutun altına girmek yahut sadece arkasından birkaç adım yürümek suretiyle ölüye dindarane hürmet vazifesini ifâ ederler(11/13)
- Ya Vedûd, Baba Ca'fer, Emir Buhârî ve Yuûşa Hazerâtı, kesretle yâd *olunan* esmâdandır. (12/19)
- Her sene *artan* bu ailelerin fazla efradı kârgîr kemerin bütün deliklerini, kovuklarını da istila etmişler.(13/1)
- Taş, çamur *atan* haylaz çocuklara bağırır, çağırır. (13/24)
- İşte mortocuların yüzlerini *güldüren* üç mevsim... (21/10)
- Bunun ağaçsız, yeşilliksiz bir viraneye *benzeyen* bahçesinin kapısı açıktı. (33/4)

- Fakat çingene karısının bu müthiş keşfi ve Hürmüz'ün mu'terifâne evza'ı önünde, kendince pek muhteşem **olan** bu binâ-yı emeli bir anda göçüverdi. (36/10)
- Manzaraca bu harap şarkın, mamur garbın (Piyer Loti)'lerini ve hemen bütün şair ve ressamlarını letafetine dembeste **birakan** sırr-ı hüsnü, efsûn-ı âni, câzibe-i rûhâniyyeti cidden tetkike şayan birer sanat muammasıdır. (37/7)
- İhtimama muhtaç **olmayan** ağaçlardan vaktiyle her nasılsa bir hayli dikilmiş. (37/22)
- Sağa sola her kıvrılışında bir yaprakla bir çiçek **veren** dallar... (38/30)
- Arada bir dört yol ağzlarına, servilerle boy **ölçüşen** su terazilerine, çeşmelere, yeşil parmaklıklı türbelere, çarpık mezarıcı kulübelerine tesadüf olunur. (39/17)
- Yosunlu olduğundan **akan** suyun billuru içinde, fevkindeki ağaç yapraklarının ihtizazları görünüyor. (39/20)
- Gelip **geçen** hayvanlar suyu bu yalaktan, insanlar az öteki oluktan hemen yan yana içiyorlar. (39/23)
- Uçurtma **uçuran** oğlanlar, tablaları sehpa üzerinde müşteri **bekleyen** simitçi, şekerci, helvacı, marulcu... birçok satıcı... (40/19-20)
- Bu şehir semasının firuzesindeki fikirleri gönüllere **çeken** bu cazibe, çimenlerinin zümrütlüğündeki bu efsun, harabelerindeki bu belağat, halkındaki bu safvet nedir? (41/5)
- İşte o noktalar kambur, sivri semerleri, vücutlarına mukavvesen **yapışan** uzun boyunlarıyla yavaş yavaş develeşerek, taneleri birbirine zincir ile merbut uzun tespih gibi aheste revan yaklaşır. (41/25)
- İşte giderek **büyüyen** löngür... löngür... çan sedaları... (41/27)
- Her temasında yere **yapılan** o yumuşak ayaklar bazen bozuk kaldırımların derin çukurlarına girip çıkıyor. (41/29)
- El-aceletü mine'ş-şeytân hemen hiçbir nevi usûl-i hesâbiyyeye aşına **olmayan** bu ayak satıcısı saatlerce düşünse bir aydır kullandığı re'sü'l-mâlin şimdiye kadar beher kuruşu ne kazanmış olduğunu bilemez. (42/6)
- Vâsi' ölü tarlalarını dolaştıktan sonra mezar taşı basamaklarından, kaldırımları aşmış sathı âdeta mütehâccir dalgalara **benzeyen** bozuk bir yola indiler. (45/10)

- Değnekçi maiyeti efradından her birini bi'l-istihkâk iştiğal etmeleri lâzım **gelen** yerlere geçirmek istiyor, fakat herkes istihkakının fevkine çıkmaya uğraştığından pek gürültü oluyordu. (51/31)
- Yavrucak galiba şimdiye kadar, insan **yutan** bu çukuru böyle açık ağzıyla hiç görmemiş. (55/11)
- Zekâ-yı beşere bu sınırdan ötesini görmek memnu olduğunu **bilmeyen** zavallı genç, bir şeyi anlayabilmek ye'siyle bu ahiret kapısından eğilip eğilip baktı. (55/15)
- İsmine cazibe dediğimiz görünmez, erilmez, tutulmaz, şekilsiz, hararetsiz, sessiz, kararsız fakat fezada mer'î gayr-ı mer'î bü- tün âlemleri muallakta **tutan**, topaç gibi **döndüren**, top gibi **fırlatan**, fikirden daha seri, dehadan daha cevval bu her şeyden yaman kuvvet nedir? (57/19)
- Herkes kendi nefsinde “kalp” **denilen** ummanın derinliklerine inmeye uğraşiyor, her şey esassız, yalan; yalnız ölüm gerçek ve haktı. (65/12)
- Veli Ağa yirmi kuruşluk boya ile çehresini büyükbaba hitabına maruz kalmak felaketinden kurtardıktan sonra dükkâna gelip **giden** körpe kızlara sırnaşmakta artık beis görmüyordu. (74/9)

-An sıfat –fiil ekinin, geçmiş zaman sıfat-fiil işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Şimdiki kuvvet temrinlerinde **kullanılan** güller bunun yanında lastik top gibi kalır. (12/5)
- Bir rivayete göre bunları Hazret-i Süleyman aleyhi's-selam Kanuni Sultan Süleyman'a (!) hediye göndermiş, diğer rivayetçe devler ile **olan** kanlı bir muharebe neticesinde Ceneviz'ler tarafından iğtinam edilmiştir. (12/12)
- Pırl pırl başında gelinlik duvağıyla **geçen** sene bir civân kız da ben de gömdüm. (17/7)
- Bu seneyi **atlatan** hırtlâmbaların kabir duaları gelecek seneye kalır. (21/12)
- Gözleri çıkacasılar **geçen** sene bir dedikodu çıkardılar. (25/27)
- **Geçen** günü cenazede **okunan** ‘aşrı fâsid ettin. (30/15)
- **Geçen** günü kavga ediyorlardı. (31/11)

- Bir takımı çignene çignene topraklara gömülmüş, bazıları ileride **yapılan** harçsız duvara hatıl konulmuş serpuşlu, nukuşlu, kitabeli, fatihali taşlardan yokuşlara basamaklar yapılmış... (38/3)
- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de sıçrayarak bu ağız dalaşları yangın gibi pırl pırl tevsî'-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını saç saça, baş başa getireceği bir sırada bütün gürültülerin fevkine **çıkan** şöyle bir ses işitildi: (47/26)
- Bunların değnekçileri, sakatlığından dolayı çürüğe **çıkarılan** şirket-i hayriyye çımacısı Ömer Ağa, o müessesede edindiği fikri intizâmıyla, seele-i mağşuşeden topalları, çolakları, körleri, kamburları tasnif etmek terakkiperverliğinde bulunmuştu. (50/18)
- Değnekçi, kâhya efendinin hiddetini teskin için eline **geçen** kırmızı entarili bir kız çocuğunun arkasına sopasıyla vurmaya başladı. (52/17)
- **Isırılan** karı uzun bir intikam ahı çekerek “Ben de onunkini bir ısırayım da kış nasıl ısırılmış görsün.” dedi. (53/3)
- Hastalığında kuş tüyü şilteler üzerinde **incinen** validesinin nazık vücudunu şimdi bu karanlık, katı yere mi tıkacaklardı? (55/13)
- Deminden kaba eti **ısırılan** dilenci karısı (el-cezâu mine'l-cinsi'l-amel) olarak bir fırsat düşürerek çocuğun ayn-ı nâhiye-i vücûdiyyesine intikam dişlerini saplamıştı. (65/20)
- Hacer, meydana **çıkan** şişkince bir ikinci para çantasına gözlerini diker. (70/15)
- Ev altına hapsedilmiş mart kızgını kediler gibi tahta perdenin öbür tarafından “mırnav mırnav” narası **atan** hovardalara kız da içeriden “mır mır” diye cevab-ı muvâfakat veriyordu. (81/6)
- Hacer bir ah çektikten sonra manalı manalı manavın yüzüne bakarak: Kızımı **yakan** ateş, delikanlı ateşi değil... (83/19)
- Dünya yüzündeki bu ahiret nahiyesine cinayetlerini gömmek için ana oğul, arkadan kamerin yer yer serptiği hafif nurlar üzerinde şeytani iki reh-nümâ gibi kendilerinden evvel **yürüyen**, uzun gölgelerini takip ede ede ilerlediler. (90/17)

- Kabristanda başlayıp yine orada **biten** bu hikâyenin hitâm işaretini mezar taşlarından alıyorum. (92/22)

-An sıfat –fil ekinin, şimdiki zaman sıfat-fiil işleviyle kullanıldığı örnekleri şu şekildedir:

- Sanki bu güzergâh bir tekke, köşede **oturan** ak sakallı muhacir kahveci şeyh, Sabire de bu dergâhın yegâne mürîdesidir. (13/18)
- Şu tabutta **giden** genç kadının Allah taksiratını affetsin. (18/22)
- Hacer, duvarda kendinin müterâkim, kahve borçlarını **gösteren** tebeşir çiziklerine bakarak: (21/5)
- Âlemin gelinlik kızlarını, güveylik oğullarını alacağına, aman Allahım, aşağılı yukarılı durmaz işler iki delikten ibaret **kalan** bu ihtiyarı rahmet-i rahmanına niye gark edivermiyorsun? (28/1)
- Servilerin gölgeleri altına sokulmuş, her biri müşahhas birer maneviyat gibi **duran** taşların sade-dilâne resimlerine, yazılarına bakınız. (38/29)
- Etraftan ağaçların ruhani gölgeleri altından, tabîi bir müzeyi **andıran** şebkeler arasından, koca kavuklu pür vakar taşlar, bu **kaynaşan, civıldaşan** hayat menazırını seyrediyorlar ve her bir taş eski Türk kafalarının mekânnetini ibraza müekkel bir işaret gibi duruyor. (40/30)
- Eyüp'te kebabçılar köşesinde sakat bir kedi gibi etrafi koklayarak **oturan** şiş bacak dilenci... (50/2)
- Sürücü beygirlerinin kuyruklarından oltalık kıl **çeken** hırpani külahlı veled-i zina... (50/3)
- Kadir geceleri cami pabuçluğunda “Kaçan ki Hazret-i Yunus aleyhi's-selâm balığın karnında ikamet buyururken...” cümle-i iftîahiyesiyle etrafına **bakınan** cemaatsiz vâiz, Molla Üryani... (50/7)
- Baharlarda sarıgını koltuğuna sıkıştırarak Silahdarağa mey gedesinde “Ceyhun arayan dide-i giryânımı görsün...” gazeliyle meclis-i ıyş **cezbelendiren** hoşneva Zâkir Rıza... (50/9-10)
- Cenazelerden aldığı sadakalar ile her akşam İriküplü'de cebinde tek mangır kalmayıncaya kadar kafayı tüstüledikten sonra meyhaneciye: “Bu gece can verip de rahat döşeğinden yarın Eyüp'e nakledilecek amarke cenazelerin kredisine bana

bir tekçik sunmaz mısın?” ibrâmiyla birkaç kadeh daha *çeken* Zom Salih, sakat olduktan sonra azat edilmiş, yarı belinden aşağısı tutmaz zenci Şetaret Kadın... (50/15)

- Kendisi tek bacaklarıyla iki müttekâ arasında hevenk gibi sallana sallana *yürüyen* topalların önüne düştü. (50/23)
- Keçekülâh hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında dolaşarak iki uşağın iyâdî-i teslimiyetinde *bulundurulan* hurç kadar büyük bir çanta kımlıdatıldıkça içinden *gelen* şıkırtılara daima kulak veriyordu. (52/20-21)
- Dedelerin zikri, buhurdanlardan *tüten* ödağacı kokularıyla beraber semaya tereffü‘ede ede, kol değıştikçe sağa sola baş döndüre döndüre tabut kırmızı feslerin, beyaz yeşil sarıkların, sikkelerin fevkinde, her dakikada bir, o cemm-i gafirden birinin duş ihtirâmına yükselerek ağır ağır geliyordu. (55/1)
- Fezayı *dolduran* ecrâm birbirini çekiyor, itiyor, kovalıyor. (56/17)
- Bu âyet-i kerîme kalplerde inlerken rüzgâr ile iki çıplak dalı birbirine *sürtünen* servi, davudî bir nevha salıverdi. (65/7)
- Hacer’in kart sedasıyla bir türlü akort *tutmayan* küçük beyin nazik sesi birbirine karşı karşıya beraber ağlarlar. (71/15)
- Allah’ın bahşettiği hayatı daha ilk avân-ı teneffüsünde *durduran* bu canı elin altında masumcağız kıvrandı kıvrandı. (89/21)
- Yorganın altından faciayı *hisseden* lohusa, başını dışarı çıkarmaya uğraşır iken Hâcer, nevzatın ölüsünü kanlı bir beze sardı. (90/1)

-An ekinin “iş yapan kimse” anlamında isimler türettiği örneği örnekleri şu şekildedir:

- Bu iki ağır kanadın açılıp kapandığını hemen *gören* yoktur (11/9)
- *İsteyen* su içer. (11/22)
- Bu topuzlar hakkındaki tarihî hurafâtı dinlemek *isteyenler* bu geçitte birkaç gün bir sıraya kahve içmelidirler. (12/10)
- Mezarlıkların kurbiyyet-i zelâlinde *yaşayan* bu taraf ahalisi manevî zevattan hiç birini gücendirmemek için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, kendilerince büyük vakayie karıştırdıkları isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine üşenmezler. (12/19)

- Fakat açıkta **kalanlar** da var. (13/2)
- Gezindiği vakit ölçüce mutabakatı hiç düşünülmezsizin kim bilir hangi sahib-i hayrın mürüvveten vermiş olduğu bir çift eski fakat dar potinin içinde şişmiş, çarpılmış **zannolunan** ayaklarıyla rahat yürüyemediği, topalladığı görülür.(13/14)
- **Gelen geçen** ashâb-ı mürüvvetten ve cenaze sahiplerinden beş on para alarak geçinir.(13/24)
- Ağda, badana ve ıstampa ile hüsnünü tecdid ederek sokağa çıktığı zamanlar, gelip **geçenlerden** kendine perestîşkâr olabilecekleri seçer. (16/8)
- Ahların, ofların yanık yanık göğüs **geçirenlerin** binini bir paraya... saliverir. (16/29)
- Hem **ölen** için yan, hem de diri **kalanları** beslemeğe uğraş. (17/21)
- Hasret oduyla cayır cayır yüreği **yanan** şu cenaze sahibi efendi kulunun kalbine hazine-i kereminden sen sabır ve metanet ihsan eyle... (17/28)
- Varlığı **olanlar, olmayanlara** bakıverseler, görüp gözetmeler ne olur? (18/2)
- Fukarayı arayıp **soran** yok. (18/3)
- Evvelden burada bir sıcak kahve **içenler** şimdi şu karşığı taşın üzerinde dinleniyorlar. (23/12)
- Oh Müslümanlığın yolunu, kâidesini **düşünen** kaldı mı şimdi? (23/28)
- Müslümanlık Müslümanlıktır, **bilmeyen** çoksa **bilen** de yine bulunur. (23/29)
- Öyle imamesiyle, gözlüğüyle, tespiliyle, pöstekisinin üzerinde sade otursun, hiç ağzlarını açmadan ay başlarında aylık **alan** bazı meclis azaları gibi durduğu yerde bunun da cepleri para dolar. (24/31)
- Bu değil mi dilinin altında **dolaşan**? (25/30)
- Kaç defa mezarına nur indiğini **görenler** var. (26/3)
- Bizim ırzımıza lakırdı **söyleyen** çarpılır, bilmiş ol Ali. (26/4)
- **Gidenlerin** neresine bakar ? (26/8)
- Göz **koyan**, parmak **atan** yok. (28/28)
- Bu taş, üzerinden her **geçene** uhrevî, manevî, sâmit lisanıyla “Üstüme basmayınız. Mezar çiğnenmek için yapılmaz. Çünkü Allah ile hayat arasında bir fâsıl-ı mukaddestir.” itirazıyla bağırıyor. (38/6)
- Burada **dolaşanlar** eksik olmaz. (39/29)

- Macun *çevrişenler*, pehleler üzerine çizilmiş murabbalarda beş taş *oynayanlar*, oraya buraya çayrlara uzanmış, gözleri hayal-i dildârını takibe dalmış sevdazedeler, çarşafli kadımlar, başları çiçekli kızlar, allı morlu elvan kıyafetleriyle mayısın hava ve çimenleri içinde bu tabîi levhada (notlar) teşkil ediyorlar. (40/15-16)
- Yıldırım gibi yerde *koşanların*, kuş gibi gökte *uçanların* arasında senin benim atâletimizle yaşanmaz. (42/21)
- *Döğüşenlerden* birinin kız çocuğu anasına yardım etmek için çenesinin var kuvvetiyle hasmın kıçını ısırdı.(52/4)
- Deflerine sebep olacak sûrette gürültü *edenlere* inkisâren kocakanlar ellerini havaya kaldırdılar. (52/14)
- Hacer yedi sekiz defa doğurmuş ve *doğuranların* yanında çok bulunmuş, binaenaleyh hemen yarım ebe olmuştu. (77/2)
- Kapak taşlarından birini kaldırmak için Hidayet kazmasıyla çimenleri, toprakları açıyor, bu *kazılan* şeyleri Hâcer kürekle çekiyordu. (91/5)

HS'de -An ekinin kalıcı isimler türettiği örnekleri şunlardır:

- (Kuşbâz)'lar *kapancalarını*, ökselerini bu ağaçlara kururlar. (40/3)
- Mayıs ayı, mezarlığın kalın, semiz, yağlı, iri yapraklı ısırganlarını, yapışkanlarını, *baldıranlarını*, deve *dikenlerini*, sinirli otlarını ve daha birçok envadan nebatatını öyle beslemişti ki her tarafta açıklı koyulu yeşillikleriyle atlas gibi parlıyorlar, mezar taşları bu yeşillik deryası içine yarı yarıya gömülerek sanki bir rahmet-i had-râya gark olmuşlardı. (60/2)

b) –AcAk

Gelecek zaman sıfat-fiil eklerindedir. Fiil kök ve gövdelerine gelerek onlardan isim veya sıfat görevinde kelimeler türetir.

–AcAk ekinin HS'de geçici sıfat olarak kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Topuzun fevkindeki duvar sathına yirmi, otuz aileye âşiyân *olacak* tahta güvercinlikler yaptırılmış. (12/26)
- Tabutun şeklinden meyyitin hüviyeti hakkında *olacak* istinbata nazaran *söylenecek* Hâcer'in ezberinde birkaç nev' nutuk vardır. (17/3)

- Bazı aksâmını cahil mahalle mektebi hocalarından çoğunu belâgatine gıpta **ettirecek** bir maharetle eda ettiği bu dua ale'lekser matlûb tesiri gösterir.(18/32)
- Bu seneyi atlatan hırtlâmbaların kabir duaları **gelecek** seneye kalır. (21/13)
- Bu onlukla **olacak** hayır ne ölüye yarar, ne diriye. (22/11)
- Midemde acı kahvenden başka **çıkarcacak** bir şey yok. (23/9)
- Benimkinin koca **denecek** nesi var artık? (23/17)
- Karının **göreceği** başka iş daha ne olur? (33/23)
- Onu bekâretiyle yetiştirerek, koca denmeğe sezâ, ev bark **geçindirebilecek**, iş güç sahibi bir adama verebilmek emeline idi. (36/8)
- Burada müterakkî memleketlerde olduğu gibi sanat ve nakit servetine delâlet **edecek** abideler yok. (39/5)
- Nerede bulunduğunuzu **şaşıracak** kadar tefekkürâta dalmış iken bu develeri görünce şarkta ve şarklı olduğunuzu derhal hatırlarsınız. (41/31)
- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de sıçrayarak bu ağız dalaşları yangın gibi pırl pırl tevsî'-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını saç saça, baş başa **getireceği** bir sırada bütün gürültülerin fevkine çıkan şöyle bir ses işitildi: (47/25)
- Cenazelerden aldığı sadakalar ile her akşam İriküplü'de cebinde tek mangır kalmayınca kadar kafayı tütsüledikten sonra meyhaneciye: "Bu gece can verip de rahat döşeğinden yarın Eyüp'e **nakledilecek** amarke cenazelerin kredisine bana bir tekçik sunmaz mısın?" ibrâmıyla birkaç kadeh daha çeken Zom Salih, sakat olduktan sonra azat edilmiş, yarı belinden aşağısı tutmaz zenci Şetaret Kadın... (50/13)
- Dilenci çocukları cenazeden **alacakları** paradan tesviye edilmek vadiyle bu esnaftan yiyecek almaya uğraşıyorlar. (52/2)
- Deflerine sebep **olacak** sûrette gürültü edenlere inkisâren kocakanlar ellerini havaya kaldırdılar. (52/13)
- İçinden çıkan kara toprağını etrafına saçmış mezarın açık ağzı, **yutacağı** vücudu bekliyordu. (55/6)

- Daima zincîr-i tahattur kesile kesile bunun böyle devam edegelmediğini katiyen **reddedecek** elde nasıl hüccetiniz var? (57/5)
- İşte bu hodperestî aşka inkılâp edince ihtiyarın bu uğurda **katlanamayacağı** işkence, göze **aldırmayacağı** fedakârlık kalmaz. (61/8)
- Hacer, kızına **vereceği** kumandalar ile ihtiyarın ona olan meclubiyet ve zaafını bir maden gibi işletmek fennine de vâkıfı. (75/6)
- Hacer analık rolünün bir kısmını oynamış lakin şimdi **oylanacak** daha mühim diğer kısmı kalmıştı. (81/1)
- Aşkınızın **vereceği** mahsule namus ve kanun sayfalarında yer hazırlamadan evvel birbirinizin ağuşuna atılmayınız. (92/18)

–AcAk ekinin HS’de geçici isim olarak kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Ağda, badana ve istampa ile hüsnünü tecdid ederek sokağa çıktığı zamanlar, gelip geçenlerden kendine perestîşkâr **olabilecekleri** seçer. (16/8)
- Böyle sokak ortalarına oturup da zill-i su’âl irtikâb **edeceğine** hizmetçiliğe git... (18/12)
- Hangisine **gideceğimizi** şaşırırdık. (21/15)
- Âlemin gelinlik kızlarını, güveylik oğullarını **alacağına**, aman Allahım, aşağılı yukarılı durmaz işler iki delikten ibaret kalan bu ihtiyarı rahmet-i rahmanına niye gark edivermiyorsun? (28/1)
- Fakat o, her türlü ahlâk-ı rezâiliyle beraber kızını bu akıntıdan hariç bir selamet kıyısında **tutabileceğine** kâni’ydi. (36/7)
- İnsan, herhangi bir emelinde ne kadar bedahetle bir inkisara uğrar ise uğrasın, nevmîdîye karşı teslim-i silah etmemekten bazen büyük faydalar istihsal **olunabileceğini** bilirdi. (36/15)
- Ellerinden nereye **kaçacağımızı** şaşırırdık. (42/27)
- Arabadan indirdikleri on beş, on altı yaşında zayıf, solgun bir çocuğu nerede **durduracaklarını** bilemiyorlardı. (55/11)
- yemiş **yiyeceğini**, bir kere midisini bozmuş bir türlü düzeltiyoruz. (82/1)

Kalıcı isimler türettiği örnekleri:

- Bu kör boğaz **yiyecek** istiyor. (17/14)

- Ne kadar *yiyecek* bulursa o kadar yiyor. (27/23)
- Dilenci çocukları cenazeden alacakları paradan tesviye edilmek vadiyle bu esnaftan *yiyecek* almaya uğraşıyorlar. (52/3)
- *Yiyecek* yok... *İçecek* yok... (68/25)

c) -DİK / -DUK

Fil kök ya da gövdelerine gelerek geçmiş zaman işleviyle sıfat ya da isim türeten bir sıfat fiil ekidir.

Bu ek, iyelik ekleriyle birleşip sıfat görevinde sözcükler yapar. HS'de karşılaştığımız örnekleri şu şekildedir:

- Biri musluğu kopuk, İstanbul sokaklarında yüzlercesine *tesadüf ettiğimiz* kuru çeşmeler gibi metruktur. (11/21)
- Mezarlıkların kurbiyyet-i zelâinde yaşayan bu taraf ahalisi manevî zevattan hiç birini gücendirmemek için gayr-i Muhammedî olsun, putperest yahut esâtirî bulunsun, kendilerince büyük vakayie *kariştirdikleri* isimlerin ekserine birer hazretleri ilavesine üşenmezler.(12/22)
- Büyük bir kahraman tarihinin namına nispetle hikâye *ettikleri* bir vakanın bu ta'zimkâr ta 'biratla mevsukiyetini daha ziyade temin edebilmiş olduklarına kanidirler. (12/24)
- *Gezindiği* vakit ölçüce mutabakatı hiç düşünülmezsizin kim bilir hangi sahib-i hayrın mürüvveten vermiş *olduğu* bir çift eski fakat dar potinin içinde şişmiş, çarpılmış zannolunan ayaklarıyla rahat yürüyemediği, topalladığı görülür.(13/14),(13/17)
- Tekidiyle *ismarladığı* kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/5)
- Hüsünü bir meta gibi *sattığı* senelerin henüz tadı damağındadır. (15/18)
- Bu seyyar (hâl)in yaraşık noktasını iyi tayin *edebildiği* sabahlar, cazibe-i ânna en evvel kendi vurulur. (16/5)

- Bu kadının zevâl-i sinn ile uyuşmuş hisleri efsûnkâr enzârıyla çarpıp kızıştırarak gündeliğini yirmiye, otuza **getirdiği** vakitler de olur. (16/19)
- Hâcer'in en büyük sanatkârlıklarından biri de cenaze takibinde **gösterdiği** iğfal ve riyakârlık maharetidir.(16/22)
- Koynunda **taşıdığı** yeşil bir başörtüsü vardır. (16/24)
- “**Çıkmadık** canda ümit vardır.” derler. (17/18)
- Ağda, badana ve ıstampa ile hüsnünü tecdid ederek sokağa **çıktığı** zamanlar, gelip geçenlerden kendine perestîşkâr olabilecekleri seçer. (16/7)
- Nöbetimiz gelip de **çağrıldığımız** zaman hep gideceğiz. (17/32)
- Bazı aksâmını cahil mahalle mektebi hocalarından çoğunu belâgatine gıpta ettirecek bir maharetle eda **ettiği** bu dua ale'lekser matlûb tesiri gösterir.(18/32)
- Diğer müşterilerin Ali Ağa'dan onluğa **içtiği** kahveyi o, beşliğe içerdi. (21/3)
- İnsanın avucu ortasına öyle nal gibi mecidiyeyi **yapıştırdıkları** zaman adam yalancı kederle değil sevincinden ağlar alimallah. (22/12)
- **Beklediğim** kısmet işte başıma kondu. (22/17)
- Ekmek içi **bulamadığım** akşamlar hayvanlara köftün, kepek ıslatır gibi kabukları suda yumuşatıp da öyle yediriyorum. (23/20)
- Günde beş kuruş da bu herife şerefiye hissesi **verdiğimiz** hâlde yine kazanır, betini bereketini görür, geçinir idik. (24/21)
- Geçen de İsmail'in tekesi Huriye'nin keçisine bedava **aştığı** kavgasında yüreğim titredi, titredi, canım boğazıma geldi. (30/30)
- Erkek koca Çingene kendi lisanından karısına, besbelli **ettiği** zevzeklikten dolayı olacak, darılmaya başladı. (36/1)
- Frenklerin “pitoresk” **dedikleri** kalem ve fırça ile tasvire seza şark menazırımızdan mühim bir kısmını ulu ve garîbâne mezarlıklarımız teşkil eder. (37/1)
- Herkes **istediği** yeri kazdırtıp ölüsünü gömdürmüş. (37/18)
- Bunlar ait **oldukları** emvatın sanki ikinci ölümlerini gösterir birer sefaletle, devrilmiş kavukları, fesleriyle upuzun yerlerde serpili yatıyorlar. (37/24)

- Kolları sıvalı, önü peştemallı, kalıpsız fesli genç bir tâbî' elindeki maşanın iki ucundan şıkır şıkır **çıkardığı** tempoya tebean bir nevi terennüme benzeyen: “Ağalar geliyor.” nidâsıyla geziniyor. (40/27)
- zaman güneşin altın saçaklı eteklerini **yaydığı** minâ-i lâciverd uzak ufuklara bakarsınız. (41/19)
- Türk, beş altı saatlik bahçelerden sırtında **getirdiği** bir küfe kirazı satmış, şimdi hesabını düşünüyor. (42/5)
- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir **olabildikleri** müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de sıçrayarak bu ağaz521 dalaşları yangın gibi pırıl pırıl tevsî'-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını saç saça, baş başa getireceği bir sırada bütün gürültülerin fevkine çıkan şöyle bir ses işitildi: (47/22)
- Tiyatroda oyun verilirken hariçte pek mühim bir vaka zuhuruyla herkesin enzârı nasıl sahneden o tarafâ teveccüh ederse burada da tekmil başlar sedanın **geldiği** cihete döndü. (49/3)
- Cenazelerden **aldığı** sadakalar ile her akşam İriküplü'de cebinde tek mangır kalmayınca kadar kafayı tütsüledikten sonra meyhaneciye: “Bu gece can verip de rahat döşeginden yarın Eyüp'e nakledilecek amarke cenazelerin kredisine bana bir tekçik sunmaz mısın?” ibrâmıyla birkaç kadeh daha çeken Zom Salih, sakat olduktan sonra azat edilmiş, yarı belinden aşağısı tutmaz zenci Şetaret Kadın... (50/11)
- Şimdi seni ırza için talep **ettiğin** parayı versem sen çekildikten sonra kabristanın havasına, tahtü'l-kabir kısmına tevveliyet iddiasıyla birkaç kişi daha zuhur edecek. (51/22)
- Arabadan **indirdikleri** on beş, on altı yaşında zayıf, solgun bir çocuğu nerede durduracaklarını bilemiyorlardı. (55/10)
- Zekâ-yı beşere bu sınırdan ötesini görmek memnu **olduğunu** bilmeyen zavallı genç, bir şeyi anlayabilmek ye'siyle bu ahiret kapısından eğilip eğilip baktı. (55/15-16)
- Bunun bilfiil manası içinde **yaşadığımız** hâlde yine mealini bilmiyoruz. (55/22)

- İçinde **bulduğumuz** hayatı anlayamaz isek henüz dâhil **olmadığımız** ölümün mahiyetini nasıl keşfedebiliriz? (56/1)
- Şimdi mâzî-i ezeliyyetini **bilemediğiniz** bir hayat içindesiniz. (57/4)
- Bizim **gördüğümüz** hadise hep ölüp dirilmektir. (57/14)
- manav kafası, boyacının sûret-i istimâl hakkında **verdiği** izahatı pek iyi anlayamadı. (73/15)
- Allah'ın **bahsettiği** hayatı daha ilk avân-ı teneffüsünde durduran bu canı elin altında masumcağız kıvrandı kıvrandı. (89/21)
- Dünya yüzündeki bu ahiret nahiyesine cinayetlerini gömmek için ana oğul, arkadan kamerin yer yer **serptiği** hafif nurlar üzerinde şeytani iki reh-nümâ gibi kendilerinden evvel yürüyen, uzun gölgelerini takip ede ede ilerlediler. (90/16)
- Vücudu gecenin serinliğini mass ettikçe Hâcer koltuğunun altındaki masum cesedin daha muhafaza **eylediği** rahm-i mâder hararetini duyuyor ve bu torun sühûneti ona cinayetinin büyüklüğünü şimdi biraz ihsas ediyordu. (90/28)
- **Açtıkları** karanlık çukurdan içeri attı. (92/6)

-Dik/ -DUK eki; iyelik ekleri almış haliyle geçici bir isim oluşturabilir. (Korkmaz, 2009:915)HS'de geçen örnekleri şu şekildedir:

- Burayı âdeta bir şüreb u sohbet dükkânçesi hâline getirmiş **olduğunu** görürsünüz. (11/7)
- Aşı boyalı, paslanmış, bu iki ağır kanadın açılıp **kapandığını** hemen gören yoktur.(11/9)
- Gezindiği vakit ölçüce mutabakatı hiç düşünülmezsizin kim bilir hangi sahib-i hayrın mürüvveten vermiş olduğu bir çift eski fakat dar potinin içinde şişmiş, çarpılmış zannolunan ayaklarıyla rahat **yürüyemediği, topalladığı** görülür.(13/14)
- Büyük bir kahraman tarihinin namına nispetle hikâye ettikleri bir vakanın bu ta'zimkâr ta 'biratla mevsukiyetini daha ziyade temin edebilmiş **olduklarına** kanidirler. (12/25)
- Tekidiyle ismarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl

bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze **çektüğünü** görseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/5)

- Helali hoş olsun **yüksündüğüm** için söylemiyorum. (17/15)
- **Yediği** helal mi? (18/8)
- Kimin kime **baktığını** Allah bilir. (23/17)
- Böyle şeyler **öğrendiğini** istemem. (34/29)
- Eğer **dediğim** çıkmazsa bu iki ellerimi bileklerinden kestirtirim. (35/16)
- Bu mundar çingene karısının **dediği** doğru mu? (35/21)
- Medenî memleketlerde **olduğu** gibi bu mezarların hiç birinde bir sevgilinin, bir validenin, pederin, kardeşin, bir oğlun, kızın çiçek demetlerine temessül etmiş nişâne-i tahassür ve hürmetini görmezsiniz.(38/10)
- Burada müterakkî memleketlerde **olduğu** gibi sanat ve nakit servetine delâlet edecek abideler yok. (39/5)
- Nerede **bulduğunuzu** şaşırarak kadar tefekkürâta dalmış iken bu develeri görünce şarkta ve şarklı **olduğunuzu** derhal hatırlarsınız. (41/31)
- El-aceletü mine'ş-şeytân hemen hiçbir nevi usûl-i hesâbiyyeye aşına olmayan bu ayak satıcısı saatlerce düşünse bir aydır kullandığı re'sü'l-mâlin şimdiye kadar beher kuruşu ne kazanmış **olduğunu** bilemez. (42/6)
- Bir mütefekkir, bir sahib-i muhakeme, devenin nîm güşâde o hazin, süzgün gözlerinde Türk'e karşı şöyle bir hitabı **olduğunu** okur. (42/16)
- Medeniyet, kendine hâdim **görmediklerinin** hayat gıdalarını vermeyecek, ırkın sönmeye mahkûm kalacak. (43/6)
- Değnekçi maiyeti efradından her birini bi'l-istihkâk iştiğal etmeleri lâzım gelen yerlere geçirmek istiyor, fakat herkes istihkakının fevkine çıkmaya **uğraştığından** pek gürültü oluyordu. (51/30)
- Daima zincîr-i tahattur kesile kesile bunun böyle devam **edegelmediğini** katiyen reddedecek elde nasıl hüccetiniz var? (57/5)

- **Şüphelendiğin** başkaları da mı var? (78/1)
- Hacer, güya kederden ne **yaptığını** bilmez dalgınlıklar içinde daima yanındaki kiraz sepetinden avuçlayarak tıkmıyor, manav, kızın hastalığını anlamak merakıyla karının bu sarkıntılığına hiç aldırılmıyordu. (83/8)
- Kızım günden güne sararıp solmaya başladığından bir derdi **olduğunu** anladım. (84/15)

d) -mAz

Geniş zaman sıfat-fiil ekinin olumsuz şeklidir. Eylemlerden nitelik veya bu niteliği taşıyan varlığı bildiren adlar yapar (Karaağaç, 2019:304).

HS'dehareket bildiren geçici sıfatlar türettiği örnekleri şu şekildedir:

- Kirlice başörtülü, siyah yeldirmeli, esmer ciltli, kırk beşlik bir kadın bu kapı içinin hiç **ayrılmaz** bir perisi gibidir. (13/11)
- Mezardaki Türk'ün **görünmez** ruhunu bu asarından keşfetmek medenî bir zâir için hiç güç değil. (39/3)
- Cenazelerden aldığı sadakalar ile her akşam İriküplü'de cebinde tek mangır kalmayınca kadar kafayı tütsüledikten sonra meyhaneciye: "Bu gece can verip de rahat döşeginden yarın Eyüp'e nakledilecek amarke cenazelerin kredisine bana bir tekcik sunmaz mısın?" ibrâmıyla birkaç kadeh daha çeken Zom Salih, sakat olduktan sonra azat edilmiş, yarı belinden aşağısı **tutmaz** zenci Şetaret Kadın... (50/11)
- Birbirinin aşk-ı hilkatiyle bağlanarak hepsi sonu **gelmez** bir uçuruma fırlatılmış. (56/20)
- Şu **hâllolunmaz** mesaili bu merkezsiz, nihayetsizliğin neresine hitap edip ve neresinden cevap bekleyeceğiz? (57/12)
- İsmine cazibe dediğimiz **görünmez, erilmaz, tutulmaz**, şekilsiz, hararetsiz, sessiz, kararsız fakat fezada mer'î gayr-ı mer'î bü-tün âlemleri muallakta tutan, topaç gibi döndüren, top gibi fırlatan, fikirden daha seri, dehadan daha cevval bu her şeyden yaman kuvvet nedir? (57/17)

- Hacer, güya kederden ne yaptığını *bilmez* dalgınlıklar içinde daima yanındaki kiraz sepetinden avuçlayarak tıkmıyor, manav, kızın hastalığını anlamak merakıyla karının bu sarkıntılığına hiç aldırılmıyordu. (83/8)

e) –mlş / -mUş

Bir sıfat fiil eki olan –mlş / -mUş eki, yapılmış bitmiş işleri gösteren sıfatlar türetir. Bu sıfatlarda duyulan geçmiş zaman kiplerindeki duyuma dayanan belirsizlik yoktur. Aksine geçmişte “bitmiş ve tamamlanmış” işleri gösteren bir kesinlik vardır (Korkmaz, 2009:100).

HS’de sıfat göreviyle kullanılan örnekleri:

- İstanbul’un Edirnekapı’sı, sur duvarının içine *oyulmuş* üstü tonos, zemini mustatıl bir geçittir. (11/1)
- Bu maberin iki yanı boydan boya sedir gibi *uzatılmış*, arzı arşından az fazla, kârgir iki peykeye benzer (11/3)
- İri iri çivilerle sac kaplı, aşu boyalı, *paslanmış*, bu iki ağır kanadın açılıp kapandığını hemen gören yoktur (11/9)
- Kahve iskemleleri *atılmış* tarafın mukabilindeki sedde, taştan, yeşil boyalı, tahta kapaklı iki küçük çeşme haznesi vardır. (11/17)
- Gezindiği vakit ölçüce mutabakatı hiç düşünülmezsizin kim bilir hangi sahib-i hayrın mürüvveten vermiş olduğu bir çift eski fakat dar potinin içinde *şişmiş*, *çarpılmış* zannolunan ayaklarıyla rahat yürüyemediği, topalladığı görülür.(13/16)
- Bu *geçmiş* ömrünün revaçlı zamanları yirmi senenin remadiyle örtülmüş ise de hâlâ her şey dünkü gibi hatırladadır. (15/18)
- Bazen rüyada kendini *gencelmış* ve kadim ateşli dildâdelerinin ağuşlarında pür hazz ve safa görür. (15/20)
- *Geçmiş* taravetinin i’âdesi ihtimali sevinciyle çıldırır.(16/1)
- Mesela yetmişlik fakat kelle kulak yerinde, katmerli ensesinin derin hutût-ı cildiyesi, sâmit harita çizikleri gibi ta karşıdan fark olunan bir kuru üzümcü yahut cesm bir kuyu bileziği iriliğindeki küfesiyle sakalının kabalığında bilmem nasıl bir ahenk heybeti bulunan bir kuru kuzu kestaneci veyahut ki terakki-i sinni

hasebiyle mahalle tulumbacılığı riyasetinden ma'fiv, sanat kavgasında vaktiyle hayli kırbaç **sallamış** bir çapkın, bir hovarda eskisi...

- Bu kadının zevâl-i sinn ile **uyuşmuş** hisleri efsûnkâr enzârıyla çarpıp kızıştırarak gündeliğini yirmiye, otuza getirdiği vakitler de olur. (16/19)
- Hemen yeldirmesini sıyrarak cildi esmer porsuk davul derisine **dönmüş** kolunu ta pazılarına kadar açıp: (22/29)
- “Kendi ırzımdan şüphem var, bu çocuktan yok... Maşaallah **sızılmış** altın gibi buldum.” dedi. (25/32)
- aralık kaşlı gözli, akça fakat pakça değil, genç irisi kirlî bir kız, **tarazlanmış**, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek, çıplak kuvvetli topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/2)
- Ağrısı **tutmuş** çingene karısı gibi koltuğunda destekle ne duruyorsun karşımda? (29/17)
- Ne karıştırırsın şimdi lafa **ölmüş** anamı, ablamı? (30/9)
- Kocakarı, alt üst dudakları büzüük boş bir kese gibi içeri **çökmüş** ağzını açarak: Dişsiz karı işte ben. (33/ 14)
- Öteki pencereden, **uzamış** beyaz kaşları, bıyıkları esmer rengini büsbütün karanlık gösteren bumburuşuk yetmişlik Çingene sırtarak: (33/24)
- Bütün dünyanın lügat kitaplarından hariç **kalmış** meâlde sözler ağzdan ağza tekerleniyordu. (36/3)
- Bu **yıllanmış** fahişe, hayatın birçok nazarlarına tecrübeten vâkıftı. (36/12)
- Bunlar ait oldukları emvatın sanki ikinci ölümlerini gösterir birer sefaetle, **devrilmiş** kavukları, fesleriyle upuzun yerlerde serpili yatıyorlar. (38/1)
- Tabaklara mahrutî istifler ile **dizilmiş** meyveler... (39/1)
- Vâsi' ölü tarlalarını dolaştıktan sonra mezar taşı basamaklarından, kaldırımları **aşınmış** sathı âdeta mütehâccir dalgalara benzeyen bozuk bir yola indiler. (45/10)
- Kadınların çoğu her yeni başka kumaştan **dikilmiş** cenaze üniformalarını hemen arkalarına geçirdiler. (49/14)
- Bu aralık çocuğun biri arkadaşının elinden borca **alınmış** simidi kaparak kaçtı. (52/10)

- Ev altına *hapsedilmiş* mart kızgını kediler gibi tahta perdenin öbür tarafından “mırnav mırnav” narası atan hovardalara kız da içeriden “mır mır” diye cevap-ı muvâfakat veriyordu. (81/6)
- Her taraf *sulanmış* gibi sonbaharın rutubet serinliğiyle meşbû’idi. (90/19)

Kalıcı isimler türettiği örnekleri:

- Bir mescit, bazen bir karakol, camları isli gayet sefil bir kahvehane, attarlığı, *kuruyemişçiliği*, şekerciliği, oyuncakçılığı, kâğıtçılığı, daha birçok esnafılığı bir dükkânda cem etmiş bir bakkal, buranın tekmil ihtiyacât-ı beşeriyesine kifayet ediyor. (45/16)
- Kızın nevâhî-i vücûdiyyesiyle *yemişlerin* envâna göre pazarlık takarrür etmiş gibiydi. (74/19)
- Bir avuç *yemişe* az öpücük mü verdin sen o herife? (79/25)

f) -r, -Ar, -(I)r/ - (U)r

Geniş zaman sıfat fiil eklerindedir.

HS’de sıfat, zarf ve kalıcı adlar yapma görevleriyle kullanılmıştır.

HS’de sıfat göreviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Âlemin gelinlik kızlarını, güveylik oğullarını alacağına, aman Allahım, aşağılı yukarılı durmaz *işler* iki delikten ibaret kalan bu ihtiyarı rahmet-i rahmanına niye gark edivermiyorsun? (28/2)
- Onun ateş gülü gibi *kokar* al yanakları vardı. (81/22)
- Birbirine karışan bu gölgeler arasına ziyâ-yı kamer girmeye uğraşarak mezar taşlarını birer mübhemiyyet-i mahûfe içinde tenvirettikçe dünya ile ahiret, hakikatle hayal arasında kalplere lerze *verir* manzaralar peyda oluyordu. (90/25)

HS’de zarf göreviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Daima birkaçını, topuzun sapı yahut güllesi üzerinde tarihî birer remz gibi kabarmış, *düşünür* veya *uyur* görürsünüz. (13/3)

- Burada mücadele böyle devam ederken duagû ve dilenci sürüsü sel *akar* gibi mezarlığa doldu. (51/25)

Kalıcı isimler türettiği önkeleri şu şekildedir:

- Birkaç kişi *çukurun* içinde ve etrafında çalışıyorlardı. (50/29)

2.2.2.6.3. ZARF – FİİL

Haraket ve zaman kavramı karşılımları yönüyle fiil, oluş ve kılışın durum ve tarzını bildirime yönüyle zarf niteliğine sahiptirler. Cümlede şahsa ve zamana bağlı bir yargı bildirmezler. Yargı bildiren fiillerin durum ve tarzını gösterirler (Korkmaz, 2009:983)

a) –A

Eskiden beri kullanılan bir ektir. Eskiden tek başına kullanılan bu ek günümüzde tekrarlı şekilde kullanılır. Zarf göreviyle sözcükler yapar (Ergin, 209:339).

-A ekinin, HS’de tarz zarfları oluşturduğu örnekleri şu şekildedir:

- İşte böylelerine müsadif olunca Sürtük Hacer’in iğfalkâr bir şuhlukla boynunu çarpıtıp hafif hafif göğüs geçirerek göz *süze süze* lisan-ı hâl ile: “Haydi yığidim, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl edelim..” deyişi de vardır. (16/17)
- Tekidiyle ismarladığı kahvenin fincanını *sallaya sallaya* son tortularını içer iken elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini *süze süze* çektiğini görseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/5), (15/8)
- Kaloşlarının burnuna basarak bir eda ile önümden *seke seke* geçerken yanılıp da on para istesem para yerine bin nasihat vermeğe başlar... (18/9)
- Sabire meydan süpürgesini koltuğuna dayamış, elinde otuzluk tütünden cigaranın, parmağı *yana yana* son nefeslerini çekerek bu muhâvereyi dinliyordu. (29/12)
- Hacer öfkesinden *soluya soluya*: (35/26)
- Karı şaşkınlıkla *düşüne düşüne* sağna soluna bakındı. (36/11)

- Bir takımı *çiğnene çiğnene* topraklara gömülmüş, bazıları ileride yapılan harçsız duvara hatıl konulmuş serpuşlu, nukuşlu, kitabeli, fatihali taşlardan yokuşlara basamaklar ya- pılmış... (38/2)
- Üç kadın servilerin loşluklarına dalıp dalıp çıkarak mezarların beyaz sütunları aralarından *döne dolaşa* bayır aşağı iniyorlardı. (45/2)
- Ayakları dar potinlerin içinde *çarpıla çarpıla* Sabire pek güçlükle yürüyor. (45/3)
- Kendisi tek bacaklarıyla iki müttekâ arasında hevenk gibi *sallana sallana* yürüyen topalların önüne düştü. (50/23)
- Birkaçı *yana yana* merhumeye dua ettiler. (52/23)
- *Debelleşe debelleşe* nihayet kız altta, oğlan üstte ikisi orta yerdeki mezarın üzerine devrildiler. (53/20)
- Dedelerin zikri, buhurdanlardan tüten ödağacı kokularıyla beraber semaya tereffü‘ *ede ede*, kol değıştikçe sağa sola baş *döndüre döndüre* tabut kırmızı feslerin, beyaz yeşil sarıkların, sikkelerin fevkinde, her dakikada bir, o cemm-i gafirden birinin duş ihtirâmına yükselerek ağır ağır geliyordu. (55/2)
- Daima zincîr-i tahattur *kesile kesile* bunun böyle devam edegelmediğini katiyen reddedecek elde nasıl hüccetiniz var? (57/5)
- Güya üstümüzde çeki taşları varmış gibi *gerine gerine* bir oluyoruz. (70/10)
- Hacer’in kart sedasıyla bir türlü akort tutmayan küçük beyin nazik sesi birbirine *karışa karışa* beraber ağlarlar. (71/16)
- Genç lohusa *sürüne sürüne* sokağa kadar çıktı. (90/4)
- Dünya yüzündeki bu ahiret nahiyesine cinayetlerini gömmek için ana oğul, arkadan kamerin yer yer serptiği hafif nurlar üzerinde şeytani iki reh-nümâ gibi kendilerinden evvel yürüyen, uzun gölgelerini takip *ede ede* ilerlediler. (90/18)
- Teessürden göz pınarlarına biriken birkaç damlayı *sile sile*: Elin kırılısın Hacer, bu masumcağıza nasıl kıydın? (91/26)

b) –All

Eski Türkçeden beri kullanılan bir ektir. Zamanda süreklilik gösteren zarf-fiiller türetir (Korkmaz, 2009:1009).

HS’de bir zamandan beri anlamıyla kullanılmıştır:

- Söyle bakayım âdetten *kesileli* kaç ay oldu? (77/13)

c) –ArAk

Fil kök ya da gövdelerine eklenen birleşik bir zarf fil ekidir. –e zarf fil eki üzerine –rek karşılaştırma sıfatları ekinin gelmesiyle oluşmuştur (Banguoğlu, 2011:236).

HS’de fiillerin yapılış tarzını gösteren ve asıl fiilden hemen önce yapılan hareketi gösteren zarf türetmiştir.

Fil’in yapılış tarzını gösteren örnekleri şunlardır:

- Bu hazneciklerin suyu semaver gibi kapakları *açılarak* kova ile konur. (11/19)
- Diğerleri *kaldırılarak* numunelik şimdi bir tane bırakılmış (12/7)
- Aşağıda söylenen efsaneleri sanki tekziben, bu hayvancağızlar dem *çekerek* netice-i hazmlarını râvî ve sâmilelerin üzerlerine salverirler. (13/6)
- Aşağıdakiler bu nâ-hoş serpintilere kızmak şöyle dursun bu televvüsü uğur *sayarak* gülüşürler. (13/8)
- Gelen geçen ashâb-ı mürüvvetten ve cenaze sahiplerinden beş on para *alarak* geçinir.(13/25)
- Ağda, badana ve ıstampa ile hüsnünü tecdid *ederek* sokağa çıktığı zamanlar, gelip geçenlerden kendine perestîşkâr olabilecekleri seçer. (16/7)
- Kaloşlarının burnuna *basarak* bir eda ile önümden seke seke geçerken yanılıp da on para istesem para yerine bin nasihat vermeğe başlar... (18/9)
- Azrail aleyhi’s-selam başımıza *çökerek* gözlerimiz süzülüp tavana dikildikte... (18/27)
- Hacer, duvarda kendinin müterâkim, kahve borçlarını gösteren tebeşir çiziklerine *bakarak*: (21/6)
- (Dikkatle *bakarak*) Fukara cenazesini... (21/17)
- Kadın başını *kaldırarak*: (22/16)
- Hemen yeldirmesini *stıyrarak* cildi esmer porsuk davul derisine dönmüş kolunu ta pazılarına kadar açıp: (22/29)

- aralık kaşlı gözli, akça fakat pakça değil, genç irisi kirli bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr savurdukça mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını **göstererek**, çıplak kuvvetli topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini **ezerek** alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/1-4)
- Cami avlularında dilenciler ile köpekler gibi **çekişerek** ben kurban eti dileneyim. (27/22)
- Sabire meydan süpürgesini koltuğuna dayamış, elinde otuzluk tütünden cigaranın, parmağı yana yana son nefeslerini **çekerek** bu muhâvereyi dinliyordu. (29/12)
- Öteki pencereden, uzamış beyaz kaşları, bıyıkları esmer rengini büsbütün karanlık gösteren bumburuşuk yetmişlik Çingene **sırtarak**: (33/24)
- Hacer şakır şakır **gülerek**: Destur tü tü...(34/2)
- Kocakarı bir uzun ahla söze **karışarak**: Bir zamanlar o koca idi. (34/7)
- Çingene gelini **kırtarak**: Ne utanacağım hanım? (34/24)
- Kocakarı, dikkatli dikkatli **bakararak**: (34/33)
- Hacer iki elinin salavat parmaklarını çengelleştirip kocakarıya **göstererek**: (35/7)
- Koca Çingene katmerli bir istihza ile buruşuk dudaklarını birkaç defa yayıp yayıp **büzerek**: (35/12)
- Var kuvvetiyle **sarsarak**: Söyle bakayım! (35/20)
- Anası daha ziyade tartaklamaya başlayınca Sâbire araya girmeye **uğraşarak**: (35/23)
- Hâcer kendi, çirkefin en kuvvetli akıntısında kulaç **atarak** yaşıyordu. (36/5)
- Onu bekâretiyle **yetiştirerek**, koca denmeğe sezâ, ev bark geçindirebilecek, iş güç sahibi bir adama verebilmek emelinde idi. (36/7)
- Sâbire’ye **dönerek**: Bunak çingene karısı bir ... yedi. (36/16)
- Bu kozalaklı mahalleye bir kalabalıkla getirilip defnolundukları günü, gelip geçenlerin mürüvvet-i fatihâlarına emanet **edilerek** hemen ebediyyen terk olunurlar. (38/13)
- Uzun siyah serviler, beyaz küçük kabirler, bayırları, tepeleri, münhat yerleri **doldurarak** kâh karalara, kâh denizlere doğru ufuklara yayılıyor. (39/10)
- İri nasiyeli, gür kaşlı, kalın enseli, uzun gümüş köstekli Türkler, geniş dizlerini nîm **bükerek** küçük iskemlelere **taşarak** oturmuşlar. (40/22)

- Ellerindeki okkâlı fincanları ağır ağır keyif **çatarak** höpürdetiyorlar. (40/25)
- İŖte o noktalar kambur, sivri semerleri, vücutlarına mukavvesen yapışan uzun boyunlarıyla yavaş yavaş **develeşerek**, taneleri birbirine zincir ile merbut uzun tespih gibi aheste revan yaklaşır. (41/25)
- İŖte **giderek** büyüyen löngür... löngür... an sedaları... (41/27)
- Yalnız hayvanat bahçelerinde, birkaçımız deve cinsine numune **olarak** yaşıyacağız. (43/2)
-   kadın servilerin loşluklarına dalıp dalıp **ıkararak** mezarların beyaz sütunları aralarından d ne dolaşı bayır aşığı iniyorlardı. (45/1)
- Tavuk sahibi Ayşe, yeldirmesinin eteklerini beline çemremiş, başımdan örtüsü kaymış, çıplak ayaklarında iki şıpidik birkaç adım ortaya **ıkararak**: (46/15)
- Hacer, (tabirime bin af dilerim) kulplu, emzikli bir helâ ibriği Ŗekliyle bir eli kalçasında, diğereri dirseği bir zaviye-i münferice ile **bükülerek** havada, vücudu hemen hemen göbek atacak bir vaz‘-ı raksânda ve göz süzmek, göğüs titretmek için ifte (nara) ve zurna sedalarına kulak kabartır gibi bir hâlde bu imtihan meydanında Ŗeref ve galebe ihrazına **ıkararak**: Yumurta anlamakta bu kadar ustalığın varsa akşam Hafize’nin kocasıyla lardeşı gelecek (46/22-25)
- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç sıvarken, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de **sıçrayarak** bu ağız dalaşları yangın gibi pırl pırl tevsî-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını sa saa, başıbaşı getireceği bir sırada bütün gürültülerin fevkine çıkan Ŗ yle bir ses iŖitildi (47/22)
- Her kolun başıka parçadan yapılması, cenazede para dağıtılırken bir elini önünden, diğerini de iki kişi aşırı taraftan **uzatarak** güya her kolu ayrı ayrı kimselere ait imiş gibi tek Ŗahsın tezâ‘ufla birkaç defa fazla para alabilmesi içindi. (49/16)
- Baharlarda sarığını koltuğuna **sıkıştırarak** Silahdarağa mey gedesinde ‘‘Ceyhun arayan dide-i giryânımı görsün...’’ gazeliyle meclis-i ıyşı cezbelendiren hoşneva Zâkir Rıza... (50/8)
-  n sırayı kapmak için birbirlerini **dirsekleyerek**, **kakıştırarak** büyük bir mâide varmış gibi ** kerek** etrafını çepeçevre sardılar. (51/28)

- Bu aralık çocuğun biri arkadaşının elinden borca alınmış simidi **kaparak** kaçtı. (52/10)
- Keçekülâh hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında **dolaşarak** iki uşağın iyâdî-i teslimiyyetinde bulundurulan hurç kadar büyük bir çanta kımlıdatıldıkça içinden gelen şıkırtlara daima kulak veriyordu. (52/19)
- Arkası ısırılan karı bir serviye istinat ile donunu sıyrırmış, yanındakine kaba etini **göstererek** yarannın büyük olup olmadığını soruyordu. (52/30)
- Hacer, Değnekçi Ömer Ağa'ya yardım için meydancı dede gibi ortada **gezinerek** ona buna söz anlatmaya, gürültüyü kesmeye uğraşıyordu. (53/6)
- Dedelerin zikri, buhurdanlardan tüten ödağacı kokularıyla beraber semaya tereffü'ede ede, kol değıştikçe sağa sola baş döndüre döndüre tabut kırmızı feslerin, beyaz yeşil sarıkların, sikkelerin fevkinde, her dakikada bir, o cemm-i gafirden birinin duş ihtirâmına **yükselerek** ağır ağır geliyordu. (55/4)
- Birbirinin aşk-ı hilka tiyle **bağlanarak** hepsi sonu gelmez bir uçuruma fırlatılmış. (56/20)
- Mayıs ayı, mezarlığın kalın, semiz, yağlı, iri yapraklı ısırganlarını, yapışkanlarını, baldıranlarını, deve dikenlerini, sinirli otlarını ve daha birçok envadan nebatatını öyle beslemişti ki her tarafta açıklı koyulu yeşillikleriyle atlas gibi parlıyorlar, mezar taşları bu yeşillik deryası içine yarı yarıya **gömülerek** sanki bir rahmet-i had-râya gark olmuşlardı. (60/1)
- Deminden kaba eti ısırılan dilenci karısı (el-cezâu mine'l-cinsi'l-amel) **olarak** bir fırsat **düşürerek** çocuğun ayn-ı nâhiye-i vücûdiyyesine intikam dışlerini saplamıştı. (65/19)
- Paralı elini yumup diğerini uzatınca uşak **kızarak**: Verdik a işte şimdi... (68/29)
- Onu hemen gebe **biraktirarak** mirasa iştirak cihetini temin etmek işten bile değildi. (75/5)
- Hürmüz gözlerinden yağmur gibi yaş **boşaltarak** fevkalade bir masumiyet ve toylukla: Mutlaka odur demeye Allah'tan korkarım. (77/24)
- Birbirine karışan bu gölgeler arasına ziyâ-yı kamer girmeye **uğraşarak** mezar taşlarını birer mübhemiyet-i mahûfe içinde tenvirettikçe dünya ile ahiret, hakikatle hayal arasında kalplere lerze verir manzaralar peyda oluyordu. (90/24)

- Sanki bir dest-i manevî nevzatın ağzından mendili, yüzünden kanlı bezi **çekerek** çehresini tamamıyla ziyâ-yı kamere açmıştı. (91/14)

Asıl fiilden hemen önce yapılan hareketi gösteren örnekleri şu şekildedir:

- Kahvelerini ellerinden **bırakarak**, geçen tabutun altına girmek yahut sadece arkasından birkaç adım yürümek suretiyle ölüye dindarane hürmet vazifesini ifa ederler. (11/14)
- İşte böylelerine müsadif olunca Sürtük Hacer'in iğfalkâr bir şuhlukla boynunu çarpıtıp hafif hafif göğüs **geçirerek** göz süze süze lisan-ı hâl ile: “Haydi yiğidim, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl edelim...” deyişi de vardır. (16/17)
- Hâcer birden **köpürerek**: Aa.. Bakınız şu Rumeli çomarına ! (30/4)
- Hâcer bir püskürme kahkaha **salıvererek**:A bayılırım şimdi. (30/26)
- Hâcer veda makamında Kahveci Ali Ağa'ya **dönerek**: Pinpon... Yalnız kaldın, İçin sıkılacak (müstehcen bir tarafını **göstererek**) ağzına bir sakız vereyim de biz gelinceye kadar çiğne... (31/19)
- Pencerelerin önüne **yaklaşarak** Hacer: Hu... Ziba... Pembe... Naile neredesiniz? (33/5)
- Pencereden ak saçlı, kuru kara, buruş buruş ihtiyar bir Çingene karısı **görünerek**: Ne istiyorsunuz hanımefendiler? (33/7)
- Kocakarı, alt üst dudakları büzük boş bir kese gibi içeri çökmüş ağzını **açarak**: Dişsiz karı işte ben. (33/ 14)
- Eyüp'te kebabçılar köşesinde sakat bir kedi gibi etrafı **koklayarak** oturan şiş bacak dilenci... (50/1)
- Isırılan karı uzun bir intikam ahı **çekerek** “Ben de onunkini bir ısırayım da kış nasıl ısırlırmış görsün.” dedi. (53/3)
- Hacer, güya kederden ne yaptığını bilmez dalgınlıklar içinde daima yanındaki kiraz sepetinden **avuçlayarak** tıkmıyor, manav, kızın hastalığını anlamak merakıyla karının bu sarkıntılığına hiç aldırılmıyordu. (83/8)
- Hacer bir ah çektikten sonra manalı manalı manavın yüzüne **bakararak**: Kızımı yakan ateş, delikanlı ateşi değil... (83/19)

d) –**DİkDA/ -DUkDA**

Eski Anadolu ve Osmanlı Türkçesinde kullanılan bir zarf-fiil ekidir. Türkiye Türkçesinde kullanımdan düşmüştür (Korkmaz, 2009:1032).

HS’de kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Azrail aleyhi’s-selam başımıza çökerek gözlerimiz süzülüp tavana **dikildikte**... (18/27)
- Yarm yevm-i kıyamette nefsike nefsi **oldukda** cemî’i ümmet-i Muhammed’le beraber sen bu günahkâr bu Âsiye Hâcer kulunu da şefaatten mahrum bırakma. (18/29)

e) -**DİktAn / -DUktAn**

Birleşik bir zarf-fiil ekidir. –dIk / -dUk sıfat-fiil ekinin +tAn çıkma durumu ekiyle genişletilmesiyle oluşmuştur. Zaman ve sebep bildirir. Zaman bildirme işlevinde kullanılırken *sonra* edatıyla birlikte kullanılır (Korkmaz, 2009:1030).

HS’de zaman bildirme işleviyle kullanılan örnekleri şu şekildedir:

- Biraz **yürüdükten sonra**, Surdibi’nde duvar içinde bir katlı, boyasız, ahşap bir ebniye görürsünüz. (33/2)
- Bir zeytin taneciğiyle bir hafta **durduktan sonra** parayı ne yapacaksınız? (70/1)
- Herkes **çekildikten sonra** bu akşam kabir başında yine okuyacak. (70/29)
- Veli Ağa yirmi kuruşluk boya ile çehresini büyükbaba hitabına maruz kalmak felaketinden **kurtarıldıktan sonra** dükkâna gelip giden körpe kızlara sırnaşmakta artık beis görmüyordu. (74/9)
- Cenazeden aldığı bir hayli parayı sandığına **kilitledikten sonra** mendilini çıkardı. (77/4)
- Manavın müstakbel kaynanası, dört beş kirazı birden çekirdekleriyle beraber birkaç yudumda midesine **indirebildikten sonra**: Benim kızım gönül çektiğini anladın. (83/12)
- Hacer bir ah **çektikten sonra** manalı manalı manavın yüzüne bakarak: Kızımı yakan ateş, delikanlı ateşi değil... (83/19)

- Hacer kızını ihtiyar herifle izdivaca razı *ettikten sonra* manavın kağşamış, iştiâle müheyyâ, çerden çöpten gönlünü bir iki söz kibritiyle tutuşturmaya muvaffak olmuştu. (87/1)
- Medfeni *hazırladıktan sonra*, bu iki gece mezarcısı cesedin yanına geldiler. (91/12)
- Telehhüfüyle *çırpındıktan sonra* oğluna döndü: Hidayet, dedi. (91/29)

f) –DİKÇA

Eski Türkçede bulunmayan bu ek , Oğuzcada ortaya çıkmıştır. Bu ek de, öteki zarf- eylem ekleri gibi, eylemsi + durum eki yapısından doğmuştur (Karaağaç, 2019:385).

Zamanda sürekliliği gösteren örnekleri şu şekildedir:

- Gelip geçen binek, yük ve araba hayvanları zemini *kirlettikçe* derhal süpürür. (13/23)
- aralık kaşlı gözlü, akça fakat pakça değil, genç irisi kirli bir kız, tarazlanmış, tuzlu güvez yeldirmesini rüzgâr *savurdukça* mevzûn, dolgun, beyaz baldırlarını göstererek, çıplak kuvvetli topuklarının altında “şıpıdık”larının ökçelerini ezerek alı al moru mor bir telaşla geliyordu. (27/1)
- Bunlar *yaklaştıkça* büyüyor. (41/22)
- Keçekülâh hırpanî oğlan, hep kâhya efendinin etrafında dolaşarak iki uşağın iyâdî-i teslimiyyetinde bulundurulmuş hurç kadar büyük bir çanta *kımlatıldıkça* içinden gelen şıkırtılara daima kulak veriyordu. (52/21)
- Dedelerin zikri, buhurdanlardan tüten ödağacı kokularıyla beraber semaya tereffü‘ede ede, kol *değiştikçe* sağa sola baş döndüre döndüre tabut kırmızı feslerin, beyaz yeşil sarıkların, sikkelerin fevkinde, her dakikada bir, o cemm-i gafirden birinin duş ihtirâmına yükselerek ağır ağır geliyordu. (55/2)
- Çünkü ölüm *bilinmedikçe* hayat öğrenilmez. (55/23)
- Vakit *daraldıkça* aşırıların arasında sen okuyacaksın, ben okuyacağım gürültüsü arttı. (64/5)
- Dilenci eksilmiyor, *gittikçe* artıyordu. (72/3)

- Birbirine karışan bu gölgeler arasına ziyâ-yı kamer girmeye uğraşarak mezar taşlarını birer mübhemiyet-i mahûfe içinde *tenvirettikçe* dünya ile ahiret, hakikatle hayal arasında kalplere lerze verir manzaralar peyda oluyordu. (90/24)
- Vücudu gecenin serinliğini mass *ettikçe* Hâcer koltuğunun altındaki masum cesedin daha muhafaza eylediği rahm-i mâder hararetini duyuyor ve bu torun sühûneti ona cinayetinin büyüklüğünü şimdi biraz ihsas ediyordu. (90/27)

g) –iken/ -ken

-i filinin zarf-fiil ekidir. Hâl ve zaman zarfları türetir (Ergin, 2009:347).

Asıl fildeki hareketle –iken zarf-fiilinin gösterdiği hareketin aynı zamanda gerçekleştiğini gösteren örnekleri şu şekildedir:

- *Çıktılır iken* sağ cihet seddine bakar iseniz eski hasır parçalarını sermiş, saç mangalını köşeye yerleştirmiş, fincanlarını dizmiş, birkaç eski iskemle koymuş bir kahvecinin burayı âdeta bir şürb u sohbet dükkânçesi hâline getirmiş olduğunu görürsünüz (11/4)
- Tekidiyle ısmarladığı kahvenin fincanını sallaya sallaya son tortularını *içer iken* elindeki otuzluk tütünden cigaranın parmak yakacak kadar küçülmüş ucunu nasıl bir doyamamazlık ve iştiha baygınlığı ile gözlerini süze süze çektiğini görerseniz tiryakiliğinin derecesini anlarsınız. (15/5)
- Kaloşlarının burnuna basarak bir eda ile önümden seke seke *geçerken* yanılıp da on para istesem para yerine bin nasihat vermeğe başlar... (18/10)
- Ben *küçük iken* çiçek aşısına aşılandıydım. (22/25)
- *Uyur iken* kulağına kaşık sapı sokmalı imiş, çabuk nalları dikermiş. (28/6)
- Bizi kime kuyruk *sallarken* gördün? (30/6)
- Siz *durur iken* bizi beyaz zamparalar da beğenmez. (33/22)
- Bu fikirler zihninizi *doldurur iken* etrafınıza bakırsınız. (41/14)
- Nerede bulunduğunuzu şaşırarak kadar tefekkürâta dalmış *iken* bu develeri görünce şarkta ve şarklı olduğunuzu derhal hatırlarsınız. (41/31)
- Oh aman haberim *yok iken* kışımı yemişler... (47/18)

- İki taraf karşı karşıya teke tek icada muktedir olabildikleri müstekrehâtı muhatabının suratına avuç avuç *sıvarken*, bu kelâm-ı levsiyâtının serpintileri etraftan diğerlerine de sıçrayarak bu ağız dalaşları yangın gibi pırl pırl tevsî'-i sirâyetle, kalabalığın hemen bir nısfını saç saça, baş başa getireceği bir sırada bütün gürültülerin fevkine çıkan şöyle bir ses işitildi: (47/23)
- Tiyatroda oyun *verilirken* hariçte pek mühim bir vaka zuhuruyla herkesin enzârı nasıl sahneden o tarafa teveccüh ederse burada da tekmil başlar sedanın geldiği cihete döndü. (49/1)
- Kabir başında aşr *okurken* şaşırma, vallahi bu gece seni aç bırakırım. (49/12)
- Her kolun başka parçadan yapılması, cenazede para *dağıtılırken* bir elini önünden, diğerini de iki kişi aşırı taraftan uzatarak güya her kolu ayrı ayrı kimselere ait imiş gibi tek şahsın tezâ'ufı birkaç defâ fazla para alabilmesi içindi. (49/16)
- Üçler, yediler, kırklar, büleğa, füseha, ulemâ, eimme-i dîn, müctehidîn..." diye *haykırır iken* ağızından salyalarını elindeki yazılı bakır tasa akıtan, çizmeli, kisvetli, arakıyyeli sulu sebilci... (49/23)
- Kadir geceleri cami pabuçluğunda "Kaçan ki Hazret-i Yunus aleyhi's-selâm balığın karnında ikamet *buyururken*..." cümle-i iftitâhiyyesiyle etrafına bakınan cemaatsiz vâiz, Molla Üryani... (50/6)
- Burada mücadele böyle devam *ederken* duagû ve dilenci sürüsü sel akar gibi mezarlığa doldu. (51/25)
- Bu âyet-i kerîme kalplerde *inlerken* rüzgâr ile iki çıplak dalı birbirine sürtünen servi, davudî bir nevha salıverdi. (65/7)
- Yorganın altından faciayı hisseden lohusa, başını dışarı çıkarmaya *uğraşır iken* Hâcer, nevzatın ölüsünü kanlı bir beze sardı. (90/1)

h) –Inca

-Inca eki, Eski Türkçede –ğınça/ -ğınçe şeklindedir. Ek, –ğın / -ğın yapım eki ile –ça /-çe eşitlik ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Zaman bildirme işleviyle kullanılır (Ergin, 2009:341).

HS’de asıl fiilin gerçekleşme zamanını –IncA zarf- fiilindeki gerçekleşme anına bağlayan örnekleri şu şekildedir:

- Biraz fayda memul **edince** her arsızlığı, yüzüzlüğü göze aldırır. (15/11)
- **Uyanınca** kırık aynasına koşar. (15/21)
- İşte böylelerine müsadif **olunca** Sürtük Hacer’in iğfalkâr bir şuhlukla boynunu çarpıtıp hafif hafif göğüs geçirerek göz süze süze lisan-ı hâl ile: “Haydi yiğidim, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl edelim...” deyişi de vardır. (16/15)
- Hafızallah **sarınca** kızanları götürür yarı yarıya. (26/13)
- Hürmüz **yaklaşınca** Hacer: (27/12)
- Ben parmaklarımı adamın ağzına **sokunca** çürük salaşpur gibi bir yandan öbür yana şöyle ayırırırım. (35/9)
- Anası daha ziyade tartaklamaya **başlayınca** Sâbire araya girmeye uğraşarak: (35/23)
- Nerede bulunduğunuzu şaşırarak kadar tefekkürâta dalmış iken bu develeri **görünce** şarkta ve şarklı olduğunuzu derhal hatırlarsınız. (41/32)
- Hacer **gözükünce** kavga yine birden parladı. (46/4)
- İşte bu hodperestî aşka inkılâp **edince** ihtiyarım bu uğurda katlanamayacağı işkence, göze aldırılmayacağı fedakârlık kalmaz. (61/8)
- Paralı elini yumup diğerini **uzatınca** uşak kızarak: Verdik a işte şimdi... (68/30)
- Manavın Hürmüz ile izdivaca teşneliğinin derecesini **anlayınca** Hacer, şimdi kendini biraz ağır satmak için sustu. (84/31)

-(y)IncA / (y) UncA ’lı zarf-füllerin Eski Anadolu Türkçesindeki “bir zaman kadar” anlamı veren sınırlama işlevi Türkiye Türkçesinde kaybolmuştur. Bugün bu işlev için zarf-fiil, yönelme durumu isteyen dek ve kadar edatları ile genişletilmektedir. (Korkmaz, 2009:1008) HS’deki örnekleri şu şekildedir:

- Sabahleyin kalkmış senin kuyuya sakladığın kurban kavurmasını tek bir tane **bırakmayıncaya kadar** tekmi tıkmış. (27/17)

- Biz *gidinceye kadar* belki mahalleyi yerinde bulamayız. (28/7)
- Hâcer veda makamında Kahveci Ali Ağa'ya dönerek: Pinpon... Yalnız kaldım, İçin sıkılacak (müstehcen bir tarafını göstererek) ağzına bir sakız vereyim de biz *gelinceye kadar* çiğne... (31/19)
- *Kuruyuncaya kadar* çıplak gezecek. (34/15)
- İş *anlaşıncaya kadar* buna dair bir yerde bir söz kaçırma sakın...(36/21)
- Cenazelerden aldığı sadakalar ile her akşam İriküplü'de cebinde tek mangır *kalmayuncaya kadar* kafayı tütsüledikten sonra meyhaneciye: “Bu gece can verip de rahat döşeğinden yarın Eyüp’e nakledilecek amarme cenazelerin kredisine bana bir tekcik sunmaz mısın?” ibrâmıyla birkaç kadeh daha çeken Zom Salih, sakat olduktan sonra azat edilmiş, yarı belinden aşağısı tutmaz zenci Şetaret Kadın... (50/11)
- Çingene karısı senin gebeliğini yüzüne *vuruncaya kadar* bana hiçbir şüphe gelmemiştii. (77/8)

ı) -(y)Ip, -(y)Up

Ekin başlıca görevi zaman bildirmesidir. Fiilin gösterdiği işten biraz önce veya onunla aynı zamanda yapılan bir işi gösteren zarf- fiiller türetir (Korkmaz, 2009:87).

HS'de zaman bildirme göreviyle kullanılan örnekleri:

- İşte böylelerine müsadif olunca Sürtük Hacer'in iğfalkâr bir şuhlukla boynunu *çarpıtıp* hafif hafif göğüs geçirerek göz süze süze lisan-ı hâl ile: “Haydi yiğidim, mezarlık arasında biraz hasb-i hâl edelim...” deyişi de vardır. (16/16)
- Bu kadının zevâl-i sinn ile uyuşmuş hisleri efsûnkâr enzârıyla *çarpıp* kızıştırarak gündeliğini yirmiye, otuza getirdiği vakitler de olur. (16/19)
- Nöbetimiz *gelip* de çağrıldığımız zaman hep gideceğiz. (17/32)
- Akıbetimizi *bilip* de birbirimizle hoş geçinsek!.. (18/1)
- Varlığı olanlar, olmayanlara bakıverseler, *görüp* gözetmeler ne olur? (18/3)
- Fukarayı *arayıp* soran yok. (18/3)

- Kaloşlarının burnuna basarak bir eda ile önümden seke seke geçerken *yanılıp* da on para istesem para yerine bin nasihat vermeğe başlar... (18/10)
- Böyle sokak ortalarına *oturup* da züll-i su'âl irtikâb edeceğine hizmetçiliğe git... (18/11)
- Biz *yaşayıp* da sanki ne görüyoruz? (18/25)
- O, borcunu eda *edip* kurtulmuş... (18/25)
- Azrail aleyhi's-selam başımıza çökerek gözlerimiz *süzülüp* tavana dikildikte... (18/27)
- Fakat havalar böyle iyi *gidip* de buradan tabut geçmezse galiba açıklıktan birer birer hep öleceğiz... (21/7)
- Hayrat çeşmeden bir avuç su *içip* gidiyorlar. (23/13)
- Ekmek içi bulamadığım akşamlar hayvanlara köftün, kepek ıslatır gibi kabukları suda *yumuşatıp* da öyle yediriyorum. (23/21)
- Münasip yerlere *oturtup* dilendirir. (25/14)
- Oğlanı *götürüp* kıblenümâyaya gösterdim. (25/31)
- Hacer iki elinin salavat parmaklarını *çengelleştirip* kocakarıya göstererek: (35/7)
- Herkes istediği yeri *kazdırtıp* ölüsünü gömdürmüş. (37/18)
- Her temasında yere yapılan o yumuşak ayaklar bazen bozuk kaldırımların derin çukurlarına *girip* çıkıyor. (41/30)
- Ana lağımı gibi *deşilip* ortaya ne çıktı? (47/5)
- Cenazelerden aldığı sadakalar ile her akşam İriküplü'de cebinde tek mangır kalmayınca kadar kafayı tütsüledikten sonra meyhaneciye: "Bu gece can *verip* de rahat döşeğinden yarım Eyüp'e nakledilecek amarme cenazelerin kredisine bana bir tekci sunmaz mısın?" ibrâmyla birkaç kadeh daha çeken Zom Salih, sakat olduktan sonra azat edilmiş, yarı belinden aşağısı tutmaz zenci Şetaret Kadın... (50/13)

- Arkası ısırılan karı bir serviye istinat ile donunu sıyrırmış, yanındakine kaba etini göstererek yaranın büyük **olup** olmadığını soruyordu. (52/31)
- Cenaze değil a, Hazret-i Eyüp türbesinden **kalkıp** gelse yine bırakmam. (53/15)
- Etrafımıza **bakın** düşünür isek başımız döner. (56/13)
- Şu hâllolunmaz mesaili bu merkezsiz, nihayetsizliğin neresine hitap **edip** ve neresinden cevap bekleyeceğiz? (57/13)
- Bizim gördüğümüz hadise hep **ölüp** dirilmektir. (57/14)
- Paralı elini **yumup** diğerini uzatınca uşak kızarak: Verdik a işte şimdi... (68/29)
- Kadını şimdi burada yapayalnız **birakıp** gideceksiniz. (70/30)
- Ah yaldızlı odaları terk ile böyle karanlık kabre **kapanıp** yatması kolay mı? (70/31)
- Nev-zad yumuk yumuk kolları bacaklarıyla debeleniyor, büyük anasının zihnindeki müthiş suikast planını hissediyormuş gibi **durmayıp** haykırıyordu. (89/15)
- Kabristanda **başlayıp** yine orada biten bu hikâyenin hitâm işaretini mezar taşlarından alıyorum. (92/22)
- Hareketin sürekli olarak yapıldığını gösteren örneği şu şekildedir:
- Koca Çingene katmerli bir istihza ile buruşuk dudaklarını birkaç defa **yayıp yayıp** büzerek: (35/12)
- Üç kadın servilerin loşluklarına **dalıp dalıp** çıkarak mezarların beyaz sütunları aralarından döne dolaşa bayır aşağı iniyorlardı. (45/1)
- Zekâ-yı beşere bu sınırdan ötesini görmek memnu olduğunu bilmeyen zavallı genç, bir şeyi anlayabilmek ye'siyle bu ahiret kapısından **eğilip eğilip** baktı. (55/16)

i) –mAdAn

Fil kök ve gövdelerinden “-madan önce ve -maksızın” anlamlarında zarf fiiller türetilir. -maksızın anlamında kullanıldığında asıl fiildeki hareketin zarf-fiilin gösterdiği harekete bağlı kalmadan gerçekleştiğini gösterir. -madan önce anlamında kullanıldığında asıl fiildeki hareketin, zarf -fiilin gösterdiği hareketten önce gerçekleştiğini gösterir (Korkmaz, 2009:1011).

-madan önce anlamında kullanıldığı örnekleri:

- Öyle imamesiyle, gözlüğüyle, tespihiyle, pöstekisinin üzerinde sade otursun, hiç ağzlarını **açmadan** ay başlarında aylık alan bazı meclis azaları gibi durduğu yerde bunun da cepleri para dolar. (24/31)
- Dişler yok ama **çiğnemedен** yutuyor. (27/18)
- Ben kızı bir ebeye **göstermeden** ehl-i kible (ehl-i hibre) muayene **ettirmeden** öyle şeye inanır mıyım? (36/18-19)
- Nikâhları **kıyılmadan** onlar kale bentlerinde gelin güveyi olmuşlar. (47/1)
- Ben buranın mütevellisiyim, yirmi beş lira **almadan** cenazeyi gömdürtmem. (51/4)
- Bir para **vermeden** cenazeyi buraya gömeceğim(51/7)
- Peki aşır **okumadan** nasıl para istiyorsun? (69/23)
- Daha onlar pek **uzaklaşmadan** bir baykuş masumun telkinine başladı. (92/11)
- Aşkınızın vereceği mahsule namus ve kanun sayfalarında yer **hazırlamadan** evvel birbirinizin aguşuna atılmayınız. (92/18)

Asıl fiildeki hareketin zarf-fiilin gösterdiği harekete bağlı kalmadan gerçekleştiği örnekleri şu şekildedir:

- Şöyle dudağını bile **kımuldatmadan** onluklar önüne yağmur gibi yağıyor, bu pîr-i fâniyi kim görse mutlak keseye el atıyordu. (24/16)
- Şimdi yüzümüze gözümüze bir şey **bulaştırmadan** bunu temizlemek lazım gelir. (78/34)

j) -mAkSIZIn

-mAk ad-fiil, +sIz yoksulluk ve +In vasıta durumu eklerinin kaynaşmasından oluşmuş birleşik bir ektir. İşlev bakımından “nitelik” ve “tarz” bildiren zarf- fiiller türetir (Korkmaz, 2009:96).

- Gezindiği vakit ölçüce mutabakatı hiç **düşünülmesizin** kim bilir hangi sahib-i hayrın mürüvveten vermiş olduğu bir çift eski fakat dar potinin içinde şişmiş, çarpılmış zannolunan ayaklarıyla rahat yürüyemediği, topalladığı görülür.(13/14)
- Etrafına duvar, sadece bir çit ve hatta en basit bir parmaklık çevirmek gibi iptidâî hiçbir inşaatta **bulunmaksızın** kırlara ulu orta ölülerimizi gömmüş, üzerine hüviyeti nâtik yazılı taşlar dikmişiz. (37/14)
- Şimdi bir kabri ziyaret etmek, seksenini **çiğnemeksizin** kâbil olmaz. (37/19)

SONUÇ

Bu çalışmada Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın Hayattan Sahifeler romanında kullanılan yapım ve çekim ekleri işlevlerine göre tespit edilmiştir. Her bir ekin tanımı yapılmış işlevleriyle ilgili bilgiler verilmiştir.

Çalışmamızda 80 tane yapım eki tespit edilmiştir. Bu eklerin; 28'i isimden isim, 17'si isimden fiil, 22'i fiilden isim ve 13'ü de fiilden fiil yapım ekidir.

İncelenen 80 yapım eki arasında, isimden isim yapım eklerinin kullanım alanının oldukça geniş olduğu görülmüştür. İsimden isim yapım ekleri içinde en çok kullanılan +Ik / +Uk yapım ekidir. Çoğunlukla soyut isimlerin genelleştirilmesi işleviyle kullanılmıştır.

İsimden fiil yapım ekleri içerisinde en çok +IA- eki kullanılmıştır. Bu türetmelerde *taravetlen-*, *abraşlaş-*, *temkînleş-* gibi Türkçe Sözlük'te de olmayan kullanımlar dikkat çekmektedir.

Fiilden isim yapım eklerinde ise -I / -U ve -Ik / -Uk, -k ekleri kullanılmıştır. -Ik / + Uk, -k ekleri, çoğunlukla eylemde belirtilen işin sonucunu anlatan sözcükler türetmiştir. -I / -U ekleri ise fiilin gösterdiği işin sonucunu ve ürününü belirten isimler türetme göreviyle kullanılmıştır.

Fiilden fiil yapım eklerinde ise en çok -I- ve -n- olmuştur. Fiilden fiil yapım eklerinin kullanımı içinde -ş- ekinin kullanımı dikkat çekmektedir. Bu kullanımlar arasında Türkçe Sözlük'te olmayan *çevriş-*, *çengelleş-* gibi kullanımlar tespit edilmiştir.

İncelenen metinde çekim eklerinin işlev olarak Türkiye Türkçesinden farklı olmadığı görülmüştür. Yapım eklerinde olan orijinalliğe çekim eklerinde rastlanmamıştır.

Gürpınar; tarzı, kelime türetme biçimi ve sözcüklere yüklediği yeni anlamlarla Türkçenin söz varlığına zenginlik kazandıran önemli bir romancıdır. Yaşadığı dönemin sosyal çevresini iyi gözlemlemiş, halk dilinde kalmış birçok kelimeyi eserlerinde kullanmıştır. Türkçe Sözlük'te olmayan birçok kelimeye ve

sözlüklerde karşılaşılmayan türetme biçimlerine rastlanmaktadır. Bu da Gürpınar'ın Türkçeyi kullanma becerisini göstermesi bakımından önemli veriler sunmaktadır.

Tablo 6: Yapım Eklerini Gösteren Tablo

İsimden İsim		İsimden Fiil		Fiilden İsim		İsimden Fiil	
Kullanılan Ek	Kullanım Sayısı	Kullanılan Ek	Kullanım Sayısı	Kullanılan Ek	Kullanım Sayısı	Kullanılan Ek	Kullanım Sayısı
+Aç	4	+A-	40	-A	10	-A-	13
+Ağı	2	+Al-	15	-Ak	14	-akla-	1
+An	11	+An-	6	-amak	5	-ala-	1
+Ar	17	+Ar-	4	-AnAk	8	-ar-	10
+cA	17	+aş-	8	-ce	2	-DAr-	9
+cAk	5	+At-	9	-ç	8	-Dİr- / - DÜr-	63
+cağız	6	+dA-	16	-gA	6	-(D)l- / -(U)l-	138
+cI / +cU	57	+(I)k- / +(U)k-	2	-Gan	5	-n-, -(D)n / -(U)n-	85
+cIk / +cUk	27	+kIr- / +kUr-	7	-GI	4	-(D)r- / -(U)r-	25
+cIn	2	+I-	6	-gIç	1	-(D)ş- / -(U)ş-	46
+Daş	4	+IA-	103	-GIn / -Gun	27	-t-, -(D)t / -(U)t-	52
+II / +UI	11	+IAn-	17	-I / -U	60	-y-	7
+in	2	+IAş-	17	-(y)IcI / - (y)UcU	30		
+Ir / +Ur	5	+IAt-	2	-k, - (I)k, -(U)k	87		
+k	3	+(ü)mse-	1	-m, -(D)m / -(U)m	18		
+lak	8	+(D)r- / +(U)r-	12	-man	1		
+LayIn	3	+rA-	4	+mUr	4		
+laz	1			-n, -(D)n / -(U)n	28		
+II / +IU	141			-(D)ntI / -(U)ntU	8		
+IIk / +IUk	182			-(D)ş	1		
+(I)msI / +(U)msU	2			-(D)t / -(U)t	3		

+(I)mtrak	1		-(A)z	8	
+(I)n / +(U)n	11				
+(I)ncI / +(U)ncU	4				
+sAk	3				
+sIz / +sUz	49				
+tI / +tU	11				
+z	19				

Tablo 7: Yapım Eklerinin Çoktan Aza Sıralanışını Gösteren Tablo

İsimden İsim		İsimden Fiil		Fiilden İsim		İsimden Fiil	
Kullanım sayısı	Kullanılan ek	Kullanım sayısı	Kullanılan ek	Kullanım sayısı	Kullanılan ek	Kullanım sayısı	Kullanılan ek
182	+IIk/ +IUk	103	+IA-	87	-k, -(I)k / -(U)k	138	-(I)l- / -(U)l
141	+II / +IU	40	+A-	60	-I / -U	85	-n-, -(I)n- / -(U)n-
57	+cI / +cU	17	+IAn-	30	-(y)IcI / (y)UcU	63	-DIr / -DUr
49	+sIz / +sUz	17	+IAş-	28	-n, -(I)n / (U)n	52	-t-, -(I)t / -(U)t-
27	+cIk / +cUk	16	+dA-	27	-GI n / -GU n	46	-(I)ş- / -(U)ş-
19	+z	15	+Al-	18	-m, -(I)m / -(U)m	25	-(I)r- / -(U)r-
17	+Ar	12	+(I)r- / +(U)r-	14	-Ak	13	-A-
17	+cA	9	+At-	10	-A	10	-ar-
11	+An	8	+aş-	8	-AnAk	9	-DAr-
11	+ II / +UI	7	+kIr	8	-ç	7	-y-
11	+(I)n / +(U)n	6	+An-	8	-(I)ntI / -(U)ntU	1	-akla-
11	+tI / +tU	6	+I-	8	-(A)z	1	-ala-
8	+lak	4	+Ar-	6	-gA		
6	+cağız	4	+rA-	5	-amak		
5	+cAk	2	+(I)k- / +(U)k-	5	-Gan		
5	+Ir / +Ur	2	+IAt-	4	-GI		
4	+Aç	1	+(ü)mse-	4	-mUr		

4	+daş			3	-(I)t/ -(U)t		
4	+(I)ncI/ +(U)cU			2	-ce		
3	+k			1	-glç		
3	+lAyIn			1	-man		
3	+sAk			1	(I)ş		
2	+Ağı						
2	+cIn						
2	+(I)msI/ +(U)msU						
2	+in						
1	+(I)mtırak						
1	+laz						

KAYNAKLAR

- ADALI**, Oya (2004).**Türkiye Türkçesinde Biçimbirimler**, 1.Baskı, İstanbul: Papatya Yayınları.
- AKÇATAŞ**, Ahmet (2020). “+İlk Ekli Durum Nitelikli İsimlerinin Türkiye Türkçesinde Kullanım Şekilleri Üzerine Bir İnceleme” **Afyon Kocapete Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 2020, 11(2), 91-106.
- AKÇATAŞ**, Ahmet ve Çiçek **VAROL**. “Türkiye Türkçesinde İsimden İsim Yapan Eklerin Morfosemantik İşlevleri”, **Kesit Akademi Dergisi**, 2021, 7 (26), 410-427.
- AKÇATAŞ**, Ahmet ve Serpil **TAŞDEMİR**. “ Türkiye Türkçesinde Kök Ya Da Gövdeye Gelen Ekler Üzerine Bir Anlambilim İncelemesi”, **Avrasya Dil Eğitimi ve Araştırma Dergisi**, 2020, 4 (1), 129-149.
- AKÇATAŞ**, Ahmet ve Serpil **TAŞDEMİR**. “Türkiye Türkçesinde filden isim yapan eklerin morfo-semantik işlevleri”, **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, 2021, (23), 199-226.
- AKSAN**, Doğan (2020). **Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim**, 7.Baskı, Ankara: TDK Yayınları.
- AKMAN**, Hami (2023). “Ka- Fİli ve Türevleri Üzerine”, **Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Haziran / 2023, Cilt:10, Sayı: 1, 163-187.
- ARAT**, Reşit Rahmeti (1955) “Türkçede Kelime ve Eklerin Yapısı”, **Türk Dili**, 1955, IV(43), 396-401.
- ALYILMAZ**, Cengiz (1999) “Zamir n’si Eski Bir İyelik Ekinin Kalıntısı Olabilir mi?”, **Türk Gramerinin Sorunları II**, 1999, TDK Yayınları, 403-415.
- ASLAN**, Özkan (2017). “Addan Sıfat Yapan Eklerin Anlamsal İşlevlerinin Belirlenmesi”, **Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi**, 2017, 6(2), 734-748.
- BANGUOĞLU**, Tahsin (1979). **Ana Hatları İle Türk Grameri**, 2 Baskı, İstanbul: Dergah Yayınları.
- BANGUOĞLU**, Tahsin (2011). **Türkçenin Grameri**, 9.Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BANGUOĞLU**, Tahsin (1957). “Türk Grameri İçin Monografiler: II Türkçede Benzerlik Sıfatları”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, 5(13), 13-27
- BANGUOĞLU**, Tahsin (1956). “Türkçede Tekerrür Filleri”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı – Belleten**, 4, 111-123.
- BAYDAR**, Turgut (2018). “+II Eki Üzerine”, **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi**, 2018, 18/2, 535-541.
- BAYRAK**, Ayhan (2016). “Türkiye Türkçesinde -(I)ş- / -(U)ş- Çatılı Filler”, **International Journal of Languages’ Education and Teaching**, 2016, 4, s. 1-17.

- BÖREKÇİ**, Muhsine (2007). “Türkçede Hâl Eklerinin İşlevsel Olarak Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme” **IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri**, (24-29 Eylül, Çeşme) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2007, 245-276.
- BURAN**, Ahmet (1995) “Türkçede İsim Çekim Ekleri”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 1995, C. 7, S. 1-2, Elazığ, 37-48.
- BULAK**, Şahap (2017). “İLGİ EKİ HÂL EKİ MİDİR?”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2017, 41, 91-105.
- CERİTOĞLU**, Murat (2011). “Türkiye Türkçesindeki Çok Görevli Eklerin Tespiti Ve Sınıflandırması” **Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** 2011 10(3), s.1239-1248.
- ÇİFTÇİ**, Selcen (2016). “Türkiye Türkçesinde Benzerlik İşleviyle Kullanılan Ekler”, **Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2016, 9/2, s.189-210.
- DELİCE**, Hacı İbrahim (2000). “Türk Dilinde İşlevsel Ek Tasnifi”, **Sosyal Bilimler Dergisi**, 24, s.221-235.
- DELİCE**, Hacı İbrahim (2007). “Çatı Eklerinin Bilinmeyen Bir İşlevi”, **Uluslar Arası Aysa ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi**, (ICANAS 38), 10-15 Eylül, s.419-433.
- DELİCE**, Hacı İbrahim (2009). “ [-t- +-tIr-] Yapısındaki Fillerde-, -t- ile -tr- Eklerinin Bulunuşu ve -t-nin İlave Ses Olarak Kullanımı”, **Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları**, 4/8, s.159-165.
- DEMİR**, Nurettin ve Emine YILMAZ (2018). **Türkçe Ses Bilgisi**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- DİNAR**, Talat (2015). “Anadolu Ağzlarında, Görülen Geçmiş Zaman Ve Dilek Şart Kipi 3. Teklik Şahıs Çekimlerinde Görülen /n/ Sesi Ve Kullanıldığı Bölgeler” , **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, s.155-199.
- EKER**, Süer (2015). **Çağdaş Türk Dili**, 9. Baskı, Ankara: Grafiker Yayınları
- ERCİLASUN**, Ahmet Bican (2000). “ Türk Dilinde Ek-Ses İlişkisi”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllı-Belleten**, 1999 , s.47-47.
- ERCİLASUN**, Ahmet Bican (1973). “-maç / -meç Eki Üzerine”, **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, 21(0), s.83-88.
- ERDEM**, Mevlüt (2011). “Türkçede Çekim ve Yapım Eklerinin Özellikleri ve Sınırları”, **Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, 58, s.71-90.
- ERGİN**, Muharrem (2009). **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul: Bayrak Yayınları.
- ERATALAY**, Özen ve Şahin Yıldız (2020). “-IA Ekinin Farklı Bir İşlevi Üzerine” **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi** , Eylül 2020, Cilt: 22, Sayı: 3, s.706-713.
- ERTANE BAYDAR**, Arzu ve Turgut BAYDAR (2006). “+ki Eki Üzerine”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 52(2004/2), s.31-48.
- DOĞAN**, Ahmet Turan (2021).“İsimden İsim Yapan +sAk Eki ile Filden İsim Yapan -sAk Ekinin Yapı ve Anlam Bakımından Değerlendirmesi”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 2021,45, 1-20.

- GEDİZLİ** Mehmet (2012). “Türkçede Tek Şekilli ve Çok İşlevli Yapım Ekleri”, **Turkish Studies**, 2012, 7/4, s.3351-3369.
- GENCAN**, Tahir Nejat (1975). **Dilbilgisi**, Ankara: Türk Dil Kurumları Yayınları.
- GÖÇGÜN**, Önder (1996). "GÜRPINAR, Hüseyin Rahmi", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gurpinar-huseyin-rahmi> (05.07.2024).
- GÜLENSOY**, Tuncer (2007). **Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin KÖKEN BİLGİSİ SÖZLÜĞÜ**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, İki cilt.
- GÜLSEVİN**, Gürer (2020). **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**, 5.Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- GÜLSEVİN**, Gürer (2001). “Türkiye Türkçesinde Birleşik Zarf-Füller”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 2001, C. 2, S. 2, s. 125- 144.
- GÜLSEVİN**, Gürer (2004). “Sıradışı Ekler ve Eklerin Tasnifi – Tanımlama Sorunu Üzerine”, **V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri**, Ankara, 2004, s.1267-1238.
- GÜLSEVİN**, Güler (2020). “Zarf Fiil Eklerinin Cümle Sınırlama İşlevi ve Bunun Söz Dizimindeki Yeri Üzerine”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı- Belleten**, 2020, 69, 135-146.
- GÜRPINAR**, Hüseyin Rahmi(Hazırlayan Mehmet YASTI) (2015). **Hayattan Sahifeler**, 1. Baskı, Konya: Palet Yayınları.
- HARMANCI**, Abdullah (2010).“Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Öyküleri ve Öykücülüğü”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü** (doktora tezi), Konya, 2010
- HATİBOĞLU**, Vecihe (1972). **Dilbilgisi Terimler Sözlüğü**, Ankara:Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KARAAĞAÇ**, Günay (2019). **Türkçenin Dil Bilgisi**, 4. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KARAHAN**, Leyla (2012). “Türkçede Bazı Ek ve Edatlarda "-n" Morfemi ile Ortaya Çıkan Varyantlaşma”, **Türk Moğol Araştırmaları: Prof. Dr. Tuncer Gülensoy Armağanı**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 2012, 219-236.
- KARAHAN**, Leyla (1999). “Yükleme(Accusative) ve İlgi Genitive Hali Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, **III. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri 1996**, TDK Yayınları, Ankara, 1999, s.605-611.
- KOCATÜRK**, Vasfi Mahir (2017). **Büyük Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: İKÜ Yayınevi.
- KORKMAZ**, Zeynep (2010). **Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)**, 3.Baskı Ankara: Türk Dil Kurumları Yayınları.
- KORKMAZ**, Zeynep (1958). “Türk Dilinde +ça Eki ve Bu Ek İle Yapılan İsim Teşkilleri Üzerine Bir Deneme”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, 1958, Cilt:6, 41-68.
- ÖZKAN**, Abdurrahman vd(2019). **Türk Dili- Dil ve Anlatım**, 1.Baskı, Konya: Palet Yayınları.
- SALMAN**, Ramazan (1999). “Türkçede Sıfat-Fiil (Partisip) Eklerinin Kalıcı İsim Oluşturma İşlevleri”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten**, 1999 C. 1-2, S. 42, s. 189-223.

- SARI**, İsa (2019). “+IX Ekinin İşlevleri ve Bazı Sıfatlardaki Genişletilmiş Kullanımı Üzerine”, **Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, 2019, 47, s.85-96.
- SERTKAYA**, Osman Fikri (2012). “Etimoloji Nedir - Ne Değildir ve İsimden İsim Yapan +ay /+ey Eki Üzerine”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türkoloji Dergisi**, 19, 1 (2012), s.43-72.
- TOPAL**, Topal (2012).“TÜRKÇEDE EK FİİL (İ-) ÜZERİNE DÜŞÜNCELER” Mayıs 2012 Cilt:20 No:2, **Kastamonu Eğitim Dergisi**, 649-654.
- TURAN**, Zikri (2000). “Türkçenin Yapım ve Çekim Düzeninde Yer Alan Eklerin Sınıflandırılması Nasıl Olmalıdır?”, **IV.Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri II**, 2000, TDK, s.1835-1844.
- ÜSTÜNER**, Ahat (2000). **Anadolu Ağzlarında Sıfat-Fiil Ekleri**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- YASTI**, Mehmet (2023). “Hüseyin Rahmi Gürpınar’ın Eserlerinden *Türkçe Sözlük*’e Katkıları”, **RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi**, (33), 276-308.
- ZÜLFİKAR**, Hamza (2011). **Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları**, 2. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ZÜLFİKAR**, Hamza (2013). “Kavramları Karşılamada Üçüncü Teklik İyelik Eki”, **Türk Dili**, 2013, 733, s.32-33.